ڤەوژارتنا دلان

ژ دەغەلێ خرابی وگونەهان

تەحسین ئیبراهیم دۆسکی

ناڤێ کتێبێ: ڤەوژارتنا دلان

نڤیسەر: تەحسین ئیبراهیم دۆسکی

چاپا ئێکێ ٢٠٠٩

چاپا دووێ ٢٠١٢

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿ رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿٨٣﴾ وَاجْعَل لِّي
لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَاجْعَلْنِي مِن وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَاغْفِرْ
لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنفَعُ
مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾ ﴾

(سورة الشعراء: **٨٣-٨٩**)

پێشگۆتن

الحمد لله العليم الخبير، خلق الإنسان في أحسن تقويم وتقـدير، وهـداه إلى صراطه المستقيم بالتوفيق والتيسير، والصلاة والسلام على محمد البشير النذير، الداعي إلى ربه بإذنه السراج المنير، وعلى آله الطاهرين، وصحابته أجمعين، نور الظلمات ومصابيح الدياجير، وعلى مـن تـبعهم، وسـار علـى نهجهـم أفـضل مسير.

هندی نەفسا مرۆڤییە نەشێت سەعادەت وکەیفخۆشییا ژ ڕاستی ودورستی ب دەست خۆ ڤە بینت، کو کەیفخۆشـییا ئـاخرەتێ یـە، حـەتا خـودانێ وێ هەمی ئەخلاقێن کرێت ورەوشتێن رەزیل ژ نك ڕانەکەت، وهـەمی ئـەخلاقێن جوان ورەوشـتێن قـەنج وپـاك ل نـك خـۆ پەیـدا نەکـەت.. ونـەفس د ڤـێ مەسەلـێ دا وەکی وەکی لەشییە، لـەش ـ وەکی ئـەم دزانـین ـ چـارە نابـت حەتا ئەو هەمی ئێش وعللـەتان ژ خۆ دویر نـەئێخت، ووان هـەمی ئەگـەران ب کار نەئینت یێن ئەو پێ ساخلەم دبت، وکانێ چاوا ساخلەمی بـناخـەیـە د لـەشی دا، ونـسـاخی تشتەکێ (طارئە) ژ بەر هندەك ئەگـەران ب سـەر دا دئێت، وەکی خوارنا نە یا دورست یـان گوهۆڕینـا حـال وئـەحوالان، وەسـا ئەصل د نەفسێ ژی دا ئەوە ئـەو یـا سـاخلەم بـت و ل سـەر وێ خوڕسـتی وفطرەتێ بت یا خودێ ئەو ل سەر دای، پاشی ئەو جەووێ ئەو تـێـدا دژیت کاری تێ دکەت وگوهورینان ب سەر دا دئینت، وپێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بن ـ ئیشارەتێ بۆ ڤێ چەندێ دکـەت دەمـێ دبێـژت: ﴿ كُـلّ مَوْلُـودٍ يُولَـدُ عَلَـى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ ـ هەر زارۆکەکێ ببت ل سەر فـطــرەتێ دبـت، ڤـێـجـا دەیـبـابـێـن وی وی دکەنە جوهی یان فەلـە یـان

مەجووسی ﷺ[1] یەعنی: دەمێ ئەو دبت ئەصل د وی دا ئەوە ئەوی نەفسەكا ساخلەم هەبت، بەلێ كێماسی ورەوشتێن رەزیل وبێ بها ئەو ژ دەور وبەرێن خۆ وەردگرت.

ولەش كانێ چاوا دەمێ پەیدا دبت ل سەری نە یێ تمامە، بەلكی ئەو ب پەروەردەكرن و ب خودانكرن وچاڤدێرییا دورست، و ب خوارن وڤەخوارنێن پاقژ تمام دبت، نەفس ژی هەر یا وەسایە، دەمێ ئەو پەیدا دبت ئەو ل سەری دێ یا كێم بت، بەلێ خودێ ئەو وەسا یا ئافراندی وێ بەرهەڤی هەیە كو ئەو ب پاقژكرن وڤەوژارتن و ب خودانكرنێ بەر ب تمامییێ ڤە بچت.

وهەر كەسەكێ بخوازت لەشێ خۆ ژ ئێش ونەخۆشییان پاراستی بهێلت دڤێت ئەو د (پەروەردەیا ساخلەمی) یێ دا خۆ شارەزا بكەت، وەسا ئەو كەسێ بخوازت نەفسا خۆ ژ سەرداچوون وعللەتان بپارێزت دڤێت ئەو د (پەروەردەیا ئەخلاقی) دا خۆ شارەزا بكەت، وهەر وەكی چارەكرنا لەشی هندێ دخوازت خودان تەحەمولا نەخۆشی وتەحلییا دەرمانی بكەت، وەسا چارەكرنا نەفسێ ژی هندێ دخوازت خودان صەبرێ ل سەر نەخۆشی وزەحمەتا خۆوەستاندنێ بكەت حەتا ئەو بشێت دلێ خۆ ژ هەمی دەغەل وزیانان ڤەوژێرت وپاقژ بكەت، وهەر ئێك ژ مە حەتا بشێت دلێ خۆ پاقژ بكەت، دڤێت ئەو دلێ خۆ بنیاست وبزانت دێ چاوا شێت ڤی دلی ژ هەمی دەغەلان ڤەوژێرت و ژ هەمی كێماسییان پاقژ كەت..

* * *

تشتێ مرۆڤی ب سەر هەمی چێكرییێن دی دئێخت، وسەراتییێ ددەتێ ئەوە مرۆڤ وەسا یێ هاتییە ئافراندن ئەو یێ بەرهەڤە كو خودایێ خۆ بنیاست،

(١) بوخاری وموسلم ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزن.

وكارى بۆ رازيبوونا وى بكەت، وئەڤ نياسينا وى بۆ خـودايێ وى ب دلـــى دبت، لەو دلە ـ ژ مرۆڤى ـ ئەو پارچەيا ب بها يا وى دكەتـە جهـێ خطابـا خودێ ووى هێژاى هندێ دكەت ئەو ببته (خەليفێ) خودێ..

ومرۆڤ ب دلـــێ خـۆ خـودايێ خـۆ دنياسـت، و ب دلى كـارى بـۆ وى دكەت، وبەر ب وى ڤە دچت، وخۆ نێزيكى وى دكەت.. وهەر ئەندامەكێ دى يێ هەبت د لەشێ مرۆڤى دا بۆ ڤى دلى وەكى خزمەتكارەكييـە، د ئـەمر وفەرمانا وى دايە، وئەڤەيە مەعنا وێ حەديسێ يا ژ پێغەمبەرى ـ سـلاڤ لـــێ بن ـ هاتييـە ڤەگوهاســتن وتێـدا هـاتى: ﴿.. أَلا وَإِنَّ فِـي الْجَـسَدِ مُـضْغَةً إذا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلّهُ، وَإذا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلّهُ أَلا وَهِيَ الْقَلْـبُ ـ وهندى لەشە پارچەيەك تێدا هەيە ئەگەر ئەو چـێبو لـەش هـەمى دێ چـێ بـت، وئـەگــەر ئـەو خراب بوو لەش هەمى دێ خراب بت، وئـەو پارچـە دلـە ﴾(1).

ژ ڤێ چەندێ گرنگييا دلى وپاقژكرن وڤەوژارتنا وى بۆ مە ئاشكەرا دبت، چونكى ئەو دلــێ ژ دەغەل وزەغـەلـــێ گونـەهـ وخرابييـان نەئێتـە پاقـژكرن وڤەوژارتن ئەو يێ بەرهەڤ نابت كو رۆناهييا خودێ وەرگرت.

و " دل " بۆ دو تشتان دئێتە گۆتن:

ئێك: ئەو پارچەيا گۆشتى ئـەوا د لـەشـى دا هــەى، وئـاخفتن ل دۆر ڤـێ پارچەيێ دكەفتە د بن ئختصاصێ دختۆران ڤە.

دو: ئەو ڕاستييا مرۆڤ خودايێ خۆ پێ دنياست.

وپەيوەندييەكا ڤەشارتى د ناڤبەرا ڤان هــەردو مـەعنايان دا هەيـە، بەلـــێ عەقلێ مرۆڤى د دياركرنا وێ پەيوەندييــێ دا حێبەتى مايە، و د ڤـێ چـەندێ

---

(1) بوخارى وموسلم ڤەدگوهێزن.

دا و ب ڤێ مەعنایێ دل ژی وەکی عەقلی ونەفسێ ورحێ یە. ومـرۆڤ دەمـێ هزرا خۆ د وان گیانداران دا دکەت یێن خودێ ـ د گەل وی ـ دانایـنە سـەر ڕوییێ عەردی، دێ بینت ئـەڤ گـیـاندارە هەمی وەسا یێن هاتینەدان هەر ئێك ژ وان ـ ب ڕێکا وێ ئیلهاما بۆ هاتـیـیـە دان ـ لـێ دگـەڕیێت وان ڕێکـان ب کار بینت یێن نفشێ خۆ پێ بپارێزت، وەکی شەهوەتا خوارن وڤەخوارنێ، زێـدەبـوونێ، ب کارئینانا هند هێز وهەست وپێحەسیانان یێن ئـەو پـێ بێتـە پاراستن.. و د ڤێ هەمییێ دا مرۆڤ ژی پشکدارێ گیاندارانە، وزێـدەتر ژ وان وی دو تایبەتمەندی هەنە:

ئێك: زانین، چ زانینا ب خودێ وناڤ وسالۆخەتێن وی بت، چ زانینـا وی تشتی بت یێ ئەو د ژینا خۆ دا مفایی بۆ خۆ ژێ دبینت.

دو: حکمەت وکاربنەجهی، وئەڤە ئەو حالـەتێ نەفسییە یێ مرۆڤ خەلـەتی وڕاستییێ پێ ژێك جودا دکەت، د هەمی کار وکریاران دا.

ڤێجا هەر مرۆڤەکێ تـو ببینی کارێ خۆ بکەتە تـێـرکرنا خۆشییێن لـەشی، و ب کارئینانا وان ڕێکان یێن ب تنێ نفشێ وی پێ بێتە پاراستن، وچـو ددی نە، ئەو وی خۆ ئینا ڕێزا گیانـدارێن دی، فـەرقا وی ووان نابـت، وهەچـییێ کاری بکەت دا تایبەتـمـەندییا زانینێ وحکمەتێ ل نك خۆ ب خودان بکەت وپێش بێخت، ئەو وی لایێ " مرۆڤینی " یـێ ل نـك خـۆ زال کر، ودل ورحا خۆ بەر ب بلندییێ ڤە بر، وخـۆ هێـژای هنـدێ کـر ژ گیانـدارێن دی بێتـە جوداکرن.

ومرۆڤ ئەڤ چێکرییێ ئم دبینین لـەشێ وی وەکی قەلعەیەکا ئاسـێ یـە، دل تێدا میر وحاکمە، وحەتا ئەڤ حاکمە بشێت مەملەکەتا خۆ ژ هێرشا دوژمنـی بپارێزت دڤێت ئەو هندەك لـەشکەری بێختە خزمەتا خۆ وکارێ پاراستنێ پـێ بکەت، وئەو لـەشکەرێ دل سەرکێشییا وی دکەت، پێنج ڕەنگە:

ئێك: ئەندامێن لەشی، وەكی دەست وپییان.

دو: هەر پێنج ئەندامێن هەست پێ كرنێ، وەكی چاڤ ودەڤ.. وهتد.

سێ: هێز وشیانا كرنا كاری.

چار: ئیرادە وحەزكرن یا كو كار پێ دئێنە ئەنجامدان.

پێنج: زانین وهزركرن.

ودل حەتا د كارێ پاراستنێ دا ب سەركەڤت دڤێت ئەو ڤان هەمی لەشكەران بۆ خۆ ب كار بینت، وئەگەر هات ووی ئەڤ لەشكەرە ب كار نەئینان ونەفس هێلا د دەستێ كەربێ وشەهوەتێ دا مسۆگەر زیان دێ ب وی كەڤت، ودێ خوسارەت بت خوسارەتەكا ئاشكەرا، چونكی ل وی دەمی عەقل دێ بتە پالە بۆ ب جهئینانا هەوجەیێن شەهوەتێ.

وجهێ زانین وحكمەتێ دلە، بەلێ گەلەك جاران دل ژێ ڤالا دبت ژ بەر چەند ئەگەرەكان وەكی:

١ـ ئەگەر دل یێ خودان كێماسی بت، یەعنی: ئەو دل هێشتا نەگەهشت بت، وەكی دلێ زارۆكی.

٢ـ ئەگەر دل یێ بێزار بت، یەعنی: دلەك بت (عەجز) ل نك هەبت، و ژ بەر ڤێ عەجزێ نەشێت زانین وحكمەتێ د ناڤ خۆ دا بحەوینت، وەكی دلێ مرۆڤێ جاهل ونەزان.

٣ـ ئەگەر دل یێ بێ ئاگەه بت، وەكی دلێ مرۆڤێ غافل وئاگەه ژ خۆ نەمای.

٤ـ ئەگەر دل هاتە پەردەپۆش كرن، وەكی دلێ مرۆڤێ گونەهكار، ژ بەر گونەها وی پەردەیەكێ تاری ب سەر دلی دا دئێت، ڤێجا زانین وحكمەت رێكا خۆ بۆ وی دلی نابینت.

٥ـ ئەگەر دل تاری بوو، وەکی دلـێ وی کەسـی یـێ هـەردەم نزمییـێ دخوازت، وچو جاران بەرێ وی لـێ نینە ئەو بـەر ب بلنـدییێ ڤـە بـچت، یەعنی: مەعنایێن مرۆڤینییێ ل نك خۆ ب سەر مەعنایێن حەیوانییێ بێخت.

ودلی ئەگەر خـۆ ژ ڤـان ئاسـتەنگان دا پـاش ئـەو دێ بتـە ئـەو جـە یـێ ملیاکەت لـێ دادەن، ورەحمێ وسەکینەتێ لـێ دبارینن، بەلـێ ئەگەر ئـەو نەشیا ڤێ چەندێ بکەت ئەو دێ بتە ئەو جە یێ شـەیتان خـەرزێ خـۆ لـێ ددانت، وهێلینا خۆ لـێ چێ دکەت..

و ژ ئەڤا بۆری بۆ مە ئاشکەرا بوو کو دل ژ سێ لایان ڤە شێلی دبت، یان ژی بلا بێژین: ب سێ ئەگەران ئەو پاقژییا خۆ ژ دەست ددەت:

١ ـ ب رێکا ئێك ژ ئەگەرێن ئاشکەرا، وەکی: هەر پێنج (حەواسان).

٢ ـ ب رێکا ئێك ژ ئەگەرێن ڤەشارتی، وەکی: هەست وشەهوەتان.

٣ ـ ب رێکا ئێك ژ وان هزر وخیالێن ب سەر دلی دا دئێن.

ب وی شەرتی ئەگەر ئەڤ رێکە ب دورستی نەهاتنە ب کارئینان.

وبەری ئەم بەحسێ وان دەرگەهان بکـەین یـێن شـەیتان تێـرا قەسـتا دلی دکەت دا وی بن دەستی خۆ بکەت، دێ بێژین: دل ئەو پارچەیا لـەشـییە یـا گەلـەك جاران ژ بن (ئیرادا) خودانی دەردکەڤت، یەعنی: دل دەڤەرەکا ئازادە د لـەشێ مرۆڤی دا، لـەو دێ بینی گەلـەك جاران دلـێ مرۆڤـی بێـی وی دێ چتە تشتەکی، یان ڤیانا تشتەکی د ناڤ خۆ دا دێ حەوینت، ئەگەر تو پسیارێ ژ خودانی بکەی بۆ تە ڤیانا ڤی تشتی حەباندییە؟ دێ بێژتە تە: نزا!

وهەر ئەڤ دلـەیە گەلـەك جاران ـ دیسا دێ بێژین: بێـی خـودانی ـ دچـتە هندەك تشتان یێن کو شەریعەت وعەقل ژی ژێ نە یێ رازی، هندەك تـشتێن وەسـا یـێـن کـو ئـەو ب خۆ ژی پشتی هنگی یێ ژێ نەرازی، وچونکی دل ـ وەکی بەری نوکە مە گۆتی ـ نە د دەستێ مرۆڤی دایـە مـسۆگەر گەلـەك

جاران خودان نەشێت دلـێ خـۆ ژ وان (وەسـواسـان) بگرت یێن ب سـەر دا دئێن، وئەو حالـەتێن ب سەر دلی دا دئێن چار حالـەتن:

١ـ ئـەو هـزرا بێـی خـودانی ب سـەر دلی دا دئێـت وئـەو نەشـێت وێ بزڤڕینت.

٢ـ ڤیانا ڤێ هزرێ، یان: حەزکرنا ب جهئینانا وێ.

٣ـ دانا حوکمی ژ لایێ دلی ڤە ل سـەر وێ هزرێ کو ئەوە یا پـێـتـڤـی ب جـه بێت.

٤ـ بزاڤکرن بۆ ب جهئینانا وێ هزرێ، کرنا وێ یان گۆتنا وێ.

و ژ رەحما خودێ یە ب مرۆڤی ئەوی مـرۆڤ ژ هـەر سـێ حالـەتێن ئێکـێ عەفی کرییە، یەعنی: هندی هزر تـشتەك بـت د دلی دا، ونەبتـە گـۆتن یـان کریار خودێ لـێ ناگرت، وەکی د گۆتنەکا پێغەمبەری دا ـ سلاڤ لـێ بن ـ: ﴿ إِنَّ اللّٰهَ تَجَاوَزَ عَنْ أُمَّتِي مَا حَدَّثَتْ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ تَعْمَلْ أَوْ تَتَكَلَّمْ ـ خودێ ل ئوممەتا من نـــەگـــرتییە ئەو تشتێ دئێتە سەر هزرا وان هندی ئەو کاری پێ نەکەت یان نەبێژت ﴾ (١).

ودەمێ ئەڤ گۆتنا خودێ ئـەوا د دویماهییـا سـوورەتا (البقـرە) دا هاتییـە هاتییـــــە خـــــوارێ: ﴿ لِّلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِۗ وَإِن تُبْدُواْ مَا فِيٓ أَنفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُم بِهِ ٱللَّهُۖ فَيَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾ ـ هەر تـشتەکێ ل عـەسمانان و ل عـەردی ملکـێ خودێ یە، وئەو تشتێ هوین د نەفسا خـۆ دا ئاشـکەرا بکـەن یـان ڤەشـێرن خودێ پێ دزانت، ودێ حسێبێ سەرا وی د گەل هەوە کەت، ڤێجا یـێ وی

(١) موسلم ڤەدگوهێزت.

بڤێت دێ لـێ بـۆرت، ویێ وی بڤێت دێ عـەزاب دەت. وخـودێ ل سـەر هەر تشتەکی یێ خودان شیانە ﴾.

هنگی هندەك صەحابی هاتنە نك پێغەمبەری ـ سلاڤ لــێ بـن ـ وگـۆتێ: بارەکێ گران ل مە هاتەکرن، ئێك ژ مە تشتەکێ وەسا دئێتە سەر دلی یێ وی نەڤێت بمینتە د دلی دا، ڤێجا چاوا حسێبا وی د گەل مە بێتەکرن؟ پێغەمبـەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ گۆتە وان: ﴿ أَتُرِيدُونَ أَنْ تَقُولُوا كَمَا قَالَ أَهْلُ الْكِتَابَيْنِ مِـنْ قَبْلِكُمْ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا، بَلْ قُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْـكَ الْمَـصِيرُ ـ ئەرێ هەوە دڤێت وەکی جـوهی وفـەلان بێـژن: مـە گـوه لــێ بـوو وئـەم گوهدارییێ ناکەین، هوین بێژن: مە گوه لـێ بوو ومـە گوهـداری بـۆ کـر، خودایێ مە ل مە نەکرە، وزڤڕین بۆ نك تەیە ﴾ ودەمێ وان وە گۆتی، ئایـەتا دی هاتــە خــوارێ: ﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا ٱكْتَسَبَتْ ۗ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ إِن نَّسِينَآ أَوْ أَخْطَأْنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَآ إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِۦ ۖ وَٱعْفُ عَنَّا وَٱغْفِرْ لَنَا وَٱرْحَمْنَآ ۚ أَنتَ مَوْلَىٰنَا فَٱنصُرْنَا عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَـٰفِرِينَ ﴿٢٨٦﴾ ـــــ خودێ وی تشتی ژ بەنیێن خۆ ناخوازت یێ ئەو نەشێن بکەن، خـودایـێ مـە ئەگەر تشتەکێ تــە ل سەر مە فەرکری مە ژ بیـرکر تـو ل مـە نـەگرە، یـان ئەگەر ئەم خەلـەت بووین ومە تشتەك کر یێ تە ئەم ژێ داینە پاش، خـودایێ مە وتو بارەکێ ب زەحمەت یێ ئەم نەشێینێ ژ وی یێ تە ل گونەهکارێن بەری مە کـری تـو ل مـە نەکـە، خودایــێ مـە وتـو بـارەکێ گـران ژ داخـوازی وگرفتارییان یێ ئەم نەشێینێ ل مە نەکە، وتو گونەهێن مە ژێ ببـە، وعـەیبێن مە ڤەشێرە، وقـەنـجـییێ د گەل مە بکە، تو خودان وسەرکارێ مەیی، ڤێجـا تو مە ب سەر وان بێخە یێن باوەری ب دینێ تە نەئینای وکافر بووین ﴾.

ژ ڤێ ئایەتێ ژی ئاشکەرا دبت کو هەر تشتەکێ د بن شیانا مرۆڤی دا نەبت خودێ ل مرۆڤی ناگرت، بەلێ ئەو تشتێ د شیانا مرۆڤی دا بت ـ ئەگەر خۆ هزرا دلی ژی بت ـ خودێ ل مرۆڤی دگرت ئەگەر ئەو هزر یا دورست نەبت، وەکی د حەدیسەکێ دا هاتی: ﴿ إِذا الْتَقَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ ـ ئەگەر دو موسلمان ب شیری چوونە ئێك ودو ئەوێ کوشتن کری وییێ هاتییە کوشتن هەردو د ئاگری دانە ﴾ ئینا هندەکان گۆت: ئەڤێ کوشتن یا کری، وئەوێ هاتییە کوشتن بۆچی؟ گۆت: ﴿ إِنَّهُ كَانَ حَرِيصًا عَلَى قَتْلِ صَاحِبِهِ ـ چونکی وی ژی دڤیا هەڤالێ خۆ بکوژت ﴾[1].

یەعنی: ئەڤ ڤیانا وی یا دلی دبتە ئەگەرا هندێ ئەو ژی وەکی کوژەکێ خۆ هێژای ئاگرێ جەهنەمێ ببت.

وپشتی ڤێ چەندێ دێ بێژین: ئەو دەرگەهێن شەیتان تێرا دئێتە دلی دا وی دەستەسەر بکەت چەند دەرگەهەکن، دڤێت خودان کاری بکەت دا وان دەرگەهان بگرت حەتا بێتە پاراستن، وئەو نەشێت وان دەرگەهان بگرت حەتا پێ زانا نەبت.. وئەو دەرگەھ ئەڤەنە:

١ ـ ڤیانا دنیایێ ژ بەر شەهوەتێن وێ.

٢ ـ کەرب ڤەبوون.

٣ ـ دلرەشی وحەسویدی.

٤ ـ بەخیلی وچرێکی.

٥ ـ حەژێکرنا مالی.

٦ ـ ریمەتی وڤیانا جاه ومەنصب وشوهرەتێ.

---

(١) بوخاری وموسلم ژێ ڤەدگوهێزت.

٧ ـ طەمەعی.

٨ ـ ئیسراف د خوارن وجلكی دا.

٩ ـ لەزكرنا د كاران دا.

١٠ ـ تێكەلییا غافل وعامییان.

ئەڤەنە ئەو دەرگەهـ یێن شەیتان تێـڕا قەستا دلی دكـەت، وئـەم ـ ئەگـەر خودێ حەز بكەت ـ د بەرپەڕێن بێت دا دێ بەحسێ ڤان هـەمی دەرگـەهان كەین، وكانێ چاوا مرۆڤ دێ شێت وان ل بەر شەیتانی گرت.

وهەژییە بێژین بۆ بەرهەڤكرنا ڤێ نڤیسینێ مە مفایەكێ زێدە ژ دو كتێبـان وەرگرتییە:

١ ـ پەرتۆكا (منهاج مختصر القاصدين) یا زانایێ مەزن (أحمـد بـن قدامـة المقدسي).

٢ ـ پەرتۆكا (تصفية القلوب من أدران الأوزار والذنوب) یا ئیمـام (يحيـى بن حمزة الذمار).

هیڤییا مە ژ خودایێ مەزن ئەوە ئەڤ نڤیسینە جهێ سۆد ومفایی بت.

تەحسین ئیبراهیم دۆسكی

دهۆك ٨ / ١١ / ٢٠٠٦

پشکا ئێکێ

ئەو دەرگەهێن شەیتان تێڕا قەستا دلێ مرۆڤی دکەت

دەرگەهێ ئێكێ
ڤیانا دنیایێ ژ بەر شەهوەتێن وێ

مەزنترین دەرگەهـ شەیتان تێڕا قەستا دلێ مرۆڤی دكەت ڤیانا ژینا دنیایێ یە ژ بەر وان خۆشی وشەهوەتێن ئەرزان یێن تێدا هەین، وهەر مرۆڤەكێ بڤێت نەفسا خۆ پاقژ بكەت، ودلێ خۆ ژ دەغەلێ خرابییێ وگونەهێ ڤەوژێرت دڤێت ب دنیایێ نەئێتە خاپاندن، وباش بزانت كو دنیایێ د عەمرێ خۆ یێ كورتێ درێژ دا رِێ ل بەر گەلەك وەلییێن خودێ گرتییە ونەهێلایە ئەو كاروانی بگەهیننە قویناغێ و ب دورستی بگەهنە خودێ.. هەر وەسا دڤێت ئەو بزانت كو ئەڤ دنیایە یا ئەو نوكە تێدا دژیت ئەو وارە یێ بابێ وی یێ ئێكێ بۆ عقووبە لێ هاتییە دانان پشتی وی بێ ئەمرییا خودێ كری و ژ بەحەشتێ هاتییە دەرێخستن، وئەو وارێ مرۆڤ پێ بێتە عقووبەدان نە دەسكەفتییەكە ب دەست مرۆڤی دكەڤت، بەلكی ئەو سجنەكە ئەو لێ دئێتە گرتن.

ومرۆڤ ئەگەر هزرا خۆ د دنیایێ دا بكەت دێ بینت ئەو سێ پشكە:

١ـ ئەو بارا ژێ بۆ تە دمینت حەتا د گەل تە دئێتە ئاخرەتێ، وەكی: باوەری وزانین وكارێ باش، وئەڤ پشكە ئەو نینە یا شریعەت وعەقل ب چاڤەكێ كێم بەرێ خۆ ددەتێ، یان دهاڤێتێ.

٢ـ ئەو بارا ژێ بۆ تە دبتە كۆڤان وكەسەر ل ئاخرەتێ، وەكی: خۆشیبرنا ب خرابی وگونەهان، وئەڤ پشكەیە یا دلی بەقەم دكەت ورِۆژ بۆ رِۆژێ وی

تـاری دکـەت حەتا نەهێلت ڕۆناهییا باوەریٚ ڕێکا خۆ بۆ ببینت، وئەڤ بارەیە ژ دنیاییٚ شریعەت وعەقل دهاڤێتیٚ ومرۆڤی ژیٚ ددەتە پاش.

٣ـ ئـەو بار ژ دنیاییٚ یا بۆ مرۆڤی ببتە هاریکار ل سـەر کـاریٚ ئـاخرەتیٚ، وەکـی: خـوارنـا وڤـەخـوارنـا حـەلال ئەوا هێزیٚ ددەتە لـەشـی وخۆشـیبرنا ب خۆشی ونعمەتێن دورست، وئەڤ پشکە ل سەر ئنیەتا خودانی ڕادوەستت، ئەگەر ئنیەتا وی یا باش بت ئەو ب خێر بۆ دئێتە نڤیسین، وئەگەر نە.. نە!

ڕاستییا دنیاییٚ د کیتاب وسوننەتیٚ دا:

ئەو ئایەتێن قورئانیٚ وحەدیسێن پێغەمبەری ـ سلاڤ لـیٚ بن ـ یێن بەحـسیٚ دنیاییٚ ب خرابی دکەن، وبەریٚ مە ددەنە هندیٚ ئـەم خـۆ ژیٚ دویـر بکـەین ودلـیٚ خـۆ نـەبـەینیٚ گەلەکن، ومەخسەد پیٚ پشکا دوویٚ ژ دنیاییٚ یە ئەوا ل ئاخرەتیٚ بۆ خودانی دبتە کۆڤان وکەسەر، ژ وان ئایەت وحەدیسان:

١ـ د ئایەتا (٢٤) یێدا ژ سوورەتا (یونس) خوداییٚ مەزن دبێـژت: ﴿ إِنَّمَا مَثَلُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا كَمَآءٍ أَنزَلۡنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخۡتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلۡأَرۡضِ مِمَّا يَأۡكُلُ ٱلنَّاسُ وَٱلۡأَنۡعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلۡأَرۡضُ زُخۡرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتۡ وَظَنَّ أَهۡلُهَآ أَنَّهُمۡ قَٰدِرُونَ عَلَيۡهَآ أَتَىٰهَآ أَمۡرُنَا لَيۡلًا أَوۡ نَهَارٗا فَجَعَلۡنَٰهَا حَصِيدٗا كَأَن لَّمۡ تَغۡنَ بِٱلۡأَمۡسِۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَتَفَكَّرُونَ ﴾ ـ هـەمـا مـەتـەلا ژیـنـا دنیاییٚ وەکی مەتەلا بارانەکیٚ یـە مـە ژ عەسـمانی ئینایە خواریٚ، ڤێجـا گەلـەك ڕەنگـێن شـینکاتی یـێن د ناڤـێك هەلبووی پیٚ شین بووین ژ وی بەرهەمیٚ مرۆڤ بۆ خـۆ دکەتە قویت، و ژ یـیٚ حەیوان ژیٚ دخـۆن، حەتا دەمیٚ خەملا عەردی ئاشکەرا دبت، وخەلکیٚ ڤی عەردی هزر دکەن کو ئەو دیٚ شێن وی دورین ومفای بـۆ خـۆ وەرگـرن، فەرمانا مە ب تێبرنا ڤی شینکاتی وخەملا عەردی ب شەڤ یان ب ڕۆژ هـات، ئینا مە ئەو شینکاتی وداروبار وەکی تـشتەکیٚ دوری وبـیٚ مفـا لێکـر، هـەر

وەكی ئەو شینكاتی وداروبار بەری هنگی ل سەر عەردی شین نەبووی، ڤێجا هەر وەسا تشتێ هوین شانازییێ پێ دبەن ژ خۆشی وجوانییا دنیایێ ئەو ژی نامینت وخودێ دێ وی پویچ كەت. وكانێ چاوا مە مەتەلا ڤێ دنیایێ بۆ هەوە گۆت وراستییا وێ ئاشكەراكر ـ گەلی مرۆڤان ـ وەسا ئەم هێجەت وئایەتان بۆ وی ملەتی ئاشكەرا دكەین یێ هزرا خۆ تێدا بكەت، ومفایێ دنیا وئاخرەتێ بۆ خۆ ژێ وەربگرت ﴾.

٢ـ و د ئایەتا (٢٠) یێدا ژ سوورەتا (الحديد) دبێژت: ﴿ ٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا لَعِبٞ وَلَهۡوٞ وَزِينَةٞ وَتَفَاخُرُۢ بَيۡنَكُمۡ وَتَكَاثُرٞ فِي ٱلۡأَمۡوَٰلِ وَٱلۡأَوۡلَٰدِۖ كَمَثَلِ غَيۡثٍ أَعۡجَبَ ٱلۡكُفَّارَ نَبَاتُهُۥ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَىٰهُ مُصۡفَرّٗا ثُمَّ يَكُونُ حُطَٰمٗاۖ وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٞ شَدِيدٞ وَمَغۡفِرَةٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضۡوَٰنٞۚ وَمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَآ إِلَّا مَتَٰعُ ٱلۡغُرُورِ ـ گەلی مرۆڤان هوین بزانن هندی ژینا دنیایێ یە هەما یاری ومۆژیلاهییە، لەش یارییان پێ دكەن ودل پێڤە موژیل دبن، وئەو خەملەكە بۆ هەوە، وهوین د ناڤبەرا خۆ دا شانازییێ ب خۆشی وزێدەییا مالی وعەیالی دبەن، مەتەلا وێ وەكی وێ بارانێ یە یا كەیفا وەرزان ب شوینكاتییێ وێ دئێت، پاشی ئەڤ شینكاتییە هشك دبت، لەو تو دێ بینی ئەو زەر دبت پشتی كو كەسك بووی، پاشی ئەو دبتە پیش وهویر هویر دبت، و ل ئاخرەتێ عەزابەكا دژوار بۆ كافران ولێبۆرین ورازیبوونەك ژ خودێ بۆ خودان باوەران هەیە. وهەما ژینا دنیایێ بۆ وی یێ كاری بۆ دكەت وئاخرەتێ ژ بیر دكەت ب تنێ پەرتالێ خاپاندنێ یە ﴾.

٣ـ وپێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ دبێژت: ﴿ وَاللّٰهِ مَا الدُّنْيَا فِي الآخِرَةِ إلا مِثْلُ مَا يَجْعَلُ أَحَدُكُمْ إِصْبَعَهُ هَذِهِ ـ وَأَشَارَ بِالسَّبَّابَةِ ـ فِي الْيَمِّ فَلْيَنْظُرْ بِمَ تَرْجِعُ ـ ئەز ب خودێ كەمە مەتەلا دنیایێ ل ئاخرەتێ هەما وەكی وێ یە ئێك

ژ هەوە ڤیێ تبلا خۆ ـ وئیشارەت ب تبلا شاهدیێ دا ـ بکەتـە د دەریـاییێ دا، ڤێجا بلا بەریێ خۆ بدەتیێ کانیێ چ دیێ پێڤە ئێت ﴾[1].

٤ ـ وپێغەمبەر ـ سلاڤ لـیێ بن ـ دبێژت: ﴿ مَا لِي وَمَا لِلـدُّنْيَا مَـا أَنَـا فِـي الدُّنْيَا إِلا كَـرَاكِـبٍ اسْتَظَلّ تَحْتَ شَـجَـرَةٍ ثُمَّ رَاحَ وَتَرَكَهَا ـ مـن ودنـیـاییـێ چ د گەل ئێك هەیە، هەما ئەز د دنیاییێ دا وەکی سویارەکی مە خۆ دایە بـەر سیبەرا دارەکیێ پاشی چوو وهێلا ﴾[2].

٥ـ ودبێژت: ﴿ لَوْ كَانَتْ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللّـهِ جَنَـاحَ بَعُوضَـةٍ مَـا سَـقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةَ مَاءٍ ـ ئەگەر دنیاییێ ل نك خودیێ پەڕیێ پێـشیەکیێ ئینابـا وی فرەکا ئاڤیێ ژیێ نەددا کافرەکی ﴾. [3]

دا کو دنیا مە نەخاپینت:

وحەتا ئەم ب دنیاییێ نەئێینە خاپانـدن، ڤێجـا ڤیانـا ویێ دلـــیێ مــە داگـیر بکەت، ومە ژ کارکرنا بۆ ئـاخرەتیێ دویـر بکـەت، دڤێـت ئـەم ڕاسـتییا ویێ بزانین، ومە دڤێت ڕاستییا ویێ ـ ل ڤێـریێ ـ د چـەند نموونـە ومەتەلـەکان دا بەرچاڤ بکەین:

١ـ هەر کەسەکیێ عـەقـل هـەبـت ودنـیـا نیاسی بت دیێ زانت کو دنیـا ـ ئەگەر چەند مرۆڤ تێدا بمینت ژی ـ عەمریێ ویێ ییێ کورتە وزوی دبـۆرت، هەر چەندە مرۆڤ گەلەك جاران دلـیێ خۆ ب هندیێ خۆش دکەت کو ئەو یا ژی درێژە ودیێ بۆ مرۆڤی مینت!

---

(١) موسلم ڤەدگوهێزت.

(٢) ترمذی ڤەدگوهێزت.

(٣) ترمذی ڤەدگوهێزت.

ئەریٚ جارەکیٚ تە بەریٚ خۆ دایە سیبەرا دارەکیٚ دەمیٚ ل عـەردی ددەت وهینکاتی وخۆشییێ ددەتیٚ؟

یا ژ مرۆڤی ڤە ئەو سیبەر یا ڕاوەستایە و ژ جـهـ ناچت، دەمیٚ بێنـەکیٚ تـو ژیٚ غافل دبی پاشی لـیٚ دزڤڕییە ڤە دیٚ بینی ئـەو ل جهـیٚ خـۆ نەمایـە، دیٚ لـیٚ گـەڕیـێـی.. وەی! چ زوی چوو، بەری بێنەکیٚ ل ڤێریٚ بوو! چاوا ئـەز ب چوونا ویٚ نەحسیام؟ بەلـیٚ چوو.. پیٚ نـەڤێت بێـژی وڤـەگێڕی، چـوو، وهندی تو بێییٚ تو نەشێی بزڤڕینی!

دنیا ژی یا وەسایە.. سیبەرا هوین وخۆشە، ل بەر چاڤێن تە یا ڕاوەسـتایە، لەو تو پیٚ دئێیە خاپاندن، یا ژ تە ڤە ئـەو ناچـت، وئـەو ب خـۆ یـا دچـت، کەنگی دیٚ زانی یا دچت؟

دەمیٚ تو بەریٚ خۆ ددەییٚ پشتی ئەو دچت.. هنگی ژ نوی تـو دیٚ زانـی چەند تـو یـیٚ نەزان بووی دەمیٚ تە خۆ پیٚ پشت گەرم کری، وتـە هیڤییـێن پـێـڤـە گرێداین، پاشی ئەو چووی وتو هێلایـە ب تنـیٚ، جـارەکیٚ بینـە بـەر چاڤێن خۆ تو ییٚ ل سەر لێڤا دوویٚ یا ژییٚ خۆ ییٚ ڕاوەستای و د ناڤبەرا تـە ومرنیٚ دا بهوستەکا مای، تو ییٚ کاریٚ خـۆ دکـەی دا خـاترا خـۆ ژ دنیـاییٚ بخوازی.. هنگی بەرێخۆدانا تە بۆ دنیاییٚ دیٚ یا چاوا بت، وگۆتنا تـە بـۆ ویٚ دیٚ چ بت؟

جارەکیٚ بەحسیٚ دنیاییٚ ل نك حەسەنیٚ بەصری هاتەکرن، وی گۆت:

(أحلام نـوم أو كظل زائل

إن اللبيب بمثلها لا يخدع)

گۆت: ئەو وەکی وان خەونانە یێن مرۆڤ د خەویٚ دا دبینت، یان وەکـی ویٚ سیبەریٚ یە یا دچت، مرۆڤیٚ تێگەهشتی پیٚ نائێتە خاپاندن.

ئەگەر تە دیت مرۆڤەکی خۆ ب خەونەکێ پشت گەرم کر، یان هیڤییێن خۆ ب سیبەرەکێ ڤە گرێدان، تو دێ بۆ وی چ بێژی؟

٢ـ مرۆڤێن دنیا جەرباندی زانییە کو ژ تبیعەتێ وی یە ئەو خۆ بۆ دۆست وعاشقێن خۆ دخەملینت، خۆ جوان نیشا وان ددەت، ب نازکی د بەر چاڤ ودلێن وان را دبۆرت، حەتا ئەو ژێ پشت ڕاست دبن وکەیف پێ دئێت، وهزر دکەن هندە ئێدی ئەو گەهشتنە مرادێ، تە هند دیت دربەکێ وەسا وەشاندێ دلێ وی د نیڤێ ڕا کەلاشت، وچاڤێن وی ب ڕۆندك هێلان!

بەرێ خۆ بدە دەور وبەرێن خۆ، وان مرۆڤێن دنیایێ ل دەسپێکێ پەرداغێ وان تژی کری، خۆشی پێدا کرین، دلێن وان سەرخۆش کرین، حەتا وان هزرکری صولحەکا بەردەوام د ناڤبەرا وان وسەعادەتێ دا یا هاتییە مۆرکرن، نەما ئێدی ئەو نەخۆشییێ ببینن، یان بنیاسن.. وئەو د ڤێ بێ هۆشییێ دا، د بەنجکری ب ڤان هەمی خۆشییان، ژ نشکەکێ ڤە پەرداغ د دەستی دا دێ شکێت، دل ژ خۆشییێ دێ ڕویس بت، وەکی وی ئاڤاهییێ کاڤل دێ لێ ئێت یێ ئەڤە سەد سالە مایە بێ خودان وکوند لێ دخوینت!

کا ئەو خۆشییێن بۆری؟ کا ئەو هزرا وان دکر؟ هەمی چوون.. ڤێجا دێ بینی خەمێ پەردێ خۆ یێ ڕەش ب سەر وان ئینا خوار، ودنیا هەمی د چاڤان دا تاری کر، هەر وەکی دنیا نە هەر ئەو دنیایە یا بەری هنگی وان هزرکری خۆشتڤییا بەر دلێ وانە.

دبێژن: جارەکێ دنیا وەکی پیرژنەکا چرچ یا خۆ وەکی کچەکا چاردە سالی خۆ خەملاندی هاتە بەر چاڤێن عیسا پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ، ئینا وی گۆتێ: تە شوی ب چەندا کرییە؟ وێ گۆت: ئۆۆ.. هەر نائێنە هژمارتن! گۆتێ: باشە وان تو بەردای یان مرن؟ وێ گۆت: نە، هەمی من کوشتن! ئینا عیسا پێغەمبەری گۆتێ: ڕوی ڕەشی بۆ وان بت یێن ژ نوی تە مارە دکەن،

چاوا ئەو عـيـبـرەتێ بۆ خۆ ژ زەلامێن تە يێن بۆری وەرناگرن، تـو هـەمييان دكوژی، وئەو ژ تە ناترسن.

٣ـ دنيا ئەگەر ب سەر ڤە تو بەرێ خۆ بدەيێ دێ بينی ئـەو گەلـەك يـا جوان وخوشكۆكە، يا ب خەمل وخێزە، بهارا دلانە، وخۆشييا چاڤانە، بەلـێ ئەگەر تو دەمەكی ل نك ڕاوەستی، و ژ نێزيك بەرێ خۆ بدەيێ، تشتەكێ دی تو دێ بينی گەلـەك يێ جودا، وەكی وی دێمێ كرێت وقورمچی يێ خـودان ب حوكمێ صبغ ومكياجی بينتـە پـێش سـپی وحلـی بكـەت، پاشـی بارانـا ڕاستييێ ب سەر دا بێت وحەقيقەتا وی نيشا خەلكی بـدەت، هنگـی پـەردە دێ ژ سەر ڕابت وهەر كەسەك دێ ڕاستييێ زانت..

ڕاستييا دنيايـێ كەنگی بۆ مرۆڤی ئاشكەرا دبت.. گوهداريا ئايـەتێ بكـە كانێ ئەو چ دبێژت: ﴿ وَجَآءَتۡ سَكۡرَةُ ٱلۡمَوۡتِ بِٱلۡحَقِّۖ ذَٰلِكَ مَا كُنتَ مِنۡهُ تَحِيدُ ١٩ وَنُفِخَ فِي ٱلصُّورِۚ ذَٰلِكَ يَوۡمُ ٱلۡوَعِيدِ ٢٠ وَجَآءَتۡ كُلُّ نَفۡسٖ مَّعَهَا سَآئِقٞ وَشَهِيدٞ ٢١ لَّقَدۡ كُنتَ فِي غَفۡلَةٖ مِّنۡ هَٰذَا فَكَشَفۡنَا عَنكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ ٱلۡيَوۡمَ حَدِيدٞ ٢٢ ﴾ (ق: ١٩-٢٢). سەكەراتا مرنێ ب حـەقييێ دئێـت، ڕاسـتييێ د گـەل خـۆ دئينت، چاڤێن خودانی ب دورستی ڤەدكەت، پەردەی ژ سەر ڕادكەت، لـەو ئەو ب دورستی تشتی دبينت.. گوهێ خۆ بدەنە وان كەسان ئەوێن دكەڤنـە بەر مرنێ ڕاستييا دنيايێ دێ هەوە ژ وان گوه لـێ بت.

٤ـ گاڤا دنيايێ ب سەر دلـێ تە دا گرت وخۆ ل بەر چاڤێن تە شرين كر سەرهاتييا خۆ د گەل دنيايێ بينە سەر هزرا خۆ، بـەری تـو ببـی وپـشتی تـو دمری، ودەمێ تو يێ ساخ، سێ حالـەتن يێ چارێ بۆ نينە:

حالـەتێ ئێكێ: بەری تو ببێە دنيايێ، وێ چەند سـال وزەمـان بۆراندينـە، وچەند مرۆڤ ديتينە؟

حالەتێ دووێ: پشتی تو ژ دنیایێ بار دکەی، ئەو چەند سال وزەمان ومرۆڤان دێ بینت؟

حالەتێ سییێ: دەمێ تو یێ ساخ، چەند سالان دێ بۆرینی؟

پاشی ڤان هەر سێ دەمان بدە بەر ئێك، وبەرێ خۆ بدە هەڤالینییا خۆ ودنیایێ، دێ زانی ئەو چەند یا کورتە.. ئەرێ ما ژ عەقلییە مرۆڤ رێڤنگێ رێکەکێ بت، ئارمانجەك ل بەر بت، ل سەر رێکێ جهەکێ خۆش ببینت، سیبەرەکا هوین، ئاڤەکا سار وشرین، دەمەکی لێ بمینت دا بێهنا خۆ ڤەدەت، وخۆ بۆ قویناغا داهاتی بەرهەڤ بکەت، پاشی خۆشییا وی جهی وی ژ بیرڤە ببەت حەتا ئێکا هند ژێ چێ بکەت ئەو ئارمانجا خۆ ب پشت گوه ڤە لێ بدەت ورێکا خۆ بەردەت، حەتا کاروان بچت ووی بهێلت؟

ئەڤە مەتەلا مرۆڤی ودنیایێ یە.. ئەو بۆ یێن بەری تە نەمایە، وبۆ یێن پشتی تە ژی نامینت، ڤێجا بۆچی تو دێ دلێ خۆ پێ خۆش کەی؟

٥- هەر کارەکێ هەبت ب دویماهییا وی دئێتە هلسەنگاندن، وشەرتێ شۆلان بەراهی نینە، ماری دەمێ تو ببینی ودەست بکەیە چەرمێ وی گەلەك کەیفا تە دێ پێ ئێت، یێ حلی ونەرمە، بەلێ گاڤا تو نێزیك بووی وتە ئاگەه ژ خۆ نەما ئەو دێ ب تە ڤەدەت، هنگی ژەهرا وی تاما وێ خۆشییێ ل نك تە ناهێلت یا تە ژ دەستکرنا چەرمێ وی دیتی.

چەند تو خۆشییێ ب دنیایێ ببەی، بەسە بۆ تە نەخۆشی دەمێ تو بیرا خۆ ل دویماهییا وێ دئینی، ڤێجا هێشتا تو ل بەراهییێ دویماهییێ ژ بیرا خۆ نەبە، دا دەمێ تو دگەهییە دویماهییێ پەشێمانێ بەراهییێ نەبی.

دەرگەهێ دووێ
کەرب ڤەبوون

دەرگەهێ دووێ یێ شـەیتان تێـڕا قەسـتا دلــێ مرۆڤـی دکـەت دا وی دەستەسەر بکەت کەرب ڤەبوونە ئەوا ب عەرەبی دبێژنێ: (الغضب)، ژ بـەر وان ئەنجامێن خراب یێن کەرب د گەل خۆ دئینت، ووان گرفتارییێن مەزن یێن ئەو دلی تووش دکەتێ.

وچونکی ئەو مرۆڤێ کـەرب دلــێ وی داگـیر دکـەت بــۆ د ســـەردا بـرنــێ یێ ب ساناهـیـتـــرە شـەیتان پتـــر خـۆ نێزیکـی وی دکـەت، وپتـــر هیڤییـێن خـۆ ب وی ڤـە گـرێ ددەت، وهـەر ژ بـەر ڤـێ چـەندێ بوویـە پێغەمبەری ـ سلاڤ لــێ بن ـ پتـــر ژ جـارەکێ گۆتـە وی مرۆڤـی داخـوازێ شیرەتەکێ ژێ کـری: ﴿ لا تغـضـب ـ کـەربێن خـۆ ڤەنەکـە ﴾[1]، ودەمـێ مرۆڤەکی پسیار ژێ کری: ئـەو چ تـشتە مـن ژ غـەزەبا خـودێ دپـارێزت؟ گۆتێ: ﴿ لا تغضب ـ کەربێن خۆ ڤەنەکە ﴾[2].

وکەرب چریسکەکا ئاگرییە گاڤا کەفتە دلی وجهێ خۆ تێـدا کـر وەکـی وێ پەلــێ لــێ دئێت ئەوا د بن خولییێ ڤـە دئێتـە ڤەشـارتن، هـەر جارەکـا بایەکی لێدا وئەو خولی ڕاکر پەل دێ گەش بت ودۆر ورەخێن خۆ سـوژت، و (خۆمەزنکرن ودفن بلنـدی) ئـەو بایـە یـێ پـەلا کـەربێ د دلی دا گـەش دکەت، وخوینێ دکەلینت، وخوین دەمێ کەلی لـەشی هەمییێ گەرم دکەت،

---

(١) وەکی بوخاری ژێ ڤەگوهاستی.

(٢) وەکی ئەبوو یەعلا ژێ ڤەگوهاستی.

ڤێجا دویر نینە ئەو سەری بکێشتە هندێ ئەڤ غەزەبە خۆ ل سەری بدەت وعەقلی د ناڤ خۆ دا بپێچت، وهزرێ ل نك نەهێلت، وچی گاڤا دل وعەقل هەردو پێکڤە هاتنە پێچان خودان ژ ڕێزا مرۆڤینییێ دکەڤت!

شوینوارێن کەربێ:

وەکی مە دیار کری کەرب ئاگرەکە دەمێ د دلی دا پەیدا دبت هندەك شوینوار وکارتێکرنێن خراب ل سەر هەمی لەشی دهێلت، و ل ڤێرێ ئەم دێ ئیشارەتێ دەینە چار ژ وان شوینوارێن بەرهەمەکێ خراب پێڤە دئێت:

ئێك: ئەو کەسێ کەربێن وی ڤەدبن ڕەنگێ سەر وچاڤێن وی هند کرێت دبت غەزەب ژێ دفرت، وئەگەر ئەو کەس پشتی هنگی خۆ ببینت دێ شەرمێ ژ خۆ کەت کو ئەڤ ئەڤ مرۆڤێ هندێ کرێت ئەو بت!

دو: کەربا زێدە هەڤسارێ ئەزمانی بەرددەت، لەو تو دێ بینی ئەو کەسێ کەربێن وی ڤەدبن هندەك ئاخفتنێن وەسا دبێژت، ئەگەر پشتی هنگی تو ئاخفتنێن وی بۆ ڤەگێڕی دێ شەرمێ ژێ کەت.

سێ: ئەندامێن دی یێن لەشی وەکی دەست وپییان ئەو ژی ژ دەست خودانی دەردکەڤن، وئەو نەشێت ئێدی کونترۆلێ ل سەر بکەت، لەو دێ بینی ئەو ـ دا کو دلێ خۆ هوین بکەت ـ دێ شکەستن ولێدان ودڕاندن وخرابکرنێ کەت، ودویر نینە ئەو کوشتنێ ژی بکەت، وهنگی فەرقا وی ومرۆڤی دین نابت، بەلکی مرۆڤێ دین ژی ژ وی چێترە چونکی گەلەك ژ وان تشتێن ئەو دکەت مرۆڤێ دین ناکەت.

چار: ئەگەر ئەو کەسێ کەربێن وی ڤەدبن بشێت درەبەکی بدانتە وی یێ کەربێن وی ڤەکرین دێ دانتێ ئەگەر خۆ ئەو درب گەلەك یێ دژوار ژی بت، وئەگەر نەشیا وێ چەندێ بکەت ئەو کەرب د دلی دا دێ غولغولت وبتە کینەکا دژوار ئەگەر نەشیا یێ بەرانبەر بسوژت خودانی دێ سوژت،

لەو دێ بینی ئەو قەت رحەت نابت وهەمی دەمان دێ هەست ب خەم وکۆڤانان کەت حەتا نەبینت تۆلا وی ل یێ بەرانبەر ڤەدبت.

کەرب د ئایەتەك وحەدیسەكێ دا:

ژ بەر ئەڤا بۆری خودێ وپێغەمبەرێ وی ـ سلاڤ لێ بن ـ ئەم ژ ڤی سالۆخەتی داینە پاش، وئەم ل هندێ هشیار کرین کو هەر جارەکا مە بڤێت ئەم ب سلامەتی بمینین دڤێت ئەم ل دەمێ کەرب ڤەبوونێ بشێین خۆ بگرین.

و د قورئان وسوننەتێ دا ل گەلەك جهان و ب گەلەك ڕەنگان بەحسێ کەربێ هاتییە، وهەمی هندێ دگەهینن کو مرۆڤێ نەرم وحەلیم، ئەوێ دشێت خۆ بگرت ونەهێلت کەرب سەری ژ وی بستینت، ئەوە مرۆڤێ نموونەیی یێ شەیتان نەشێت وی بێختە داڤێن خۆ.

د ئایەتا (٢٦) یێدا ژ سوورەتا (الفتح) خودایێ مەزن کافر وخودان باوەران هەڤبەری ئێك دکەت وجوداهییێ د ناڤبەرا وان دا ئاشکەرا دکەت، ودبێژت: ﴿ إِذْ جَعَلَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ فَأَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ ٱلتَّقْوَىٰ وَكَانُوٓا۟ أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾ ﴾ د ڤێ ئایەتێ دا خودایێ مەزن دهاڤێتە کافران ژ بەر هندێ چونکی کەربا وان بەرێ وان سەرگەرمییا جاهلییەتێ ئەوا ئێکا هند ژ خودانی چێ دکەت کو ئەو پشتەڤانییا باطلی بکەت وبێ زانین تەعەصوبێ بۆ بکەت، وحەقییێ وەرنەگرت، وبەرانبەری وان ئایەتێ مەدحێن پێغەمبەری وخودان باوەران کر چونکی ل شوینا کەربێ سەکینەت وتەناهییێ دلێن وان تژی کرینە.

وپێغەمبەر ژی ـ سلاڤ لێ بن ـ د گۆتنەکا خۆ دا دبێژت: ﴿ لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرَعَةِ إِنَّمَا الشَّدِيدُ الّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ ـ مرۆڤێ ب هێز

ودژوار نە ئەوە یێ ب خۆلێکدانێ یێ زیرەك بت، بەلکی ئەوە یێ ل دەمێ کەرب ڤەبوونێ بشێتە خۆ ﴾ [1].

ئەگەرێن کەرب ڤەبوونێ:

وحەتا کو ئەم بشێین کەربا خۆ داکەین ونەهێلین شەیتان د ڤی دەرگەهی ڕا بێت وقەستا دلێن مە بکەت، دڤێت ئێکەمین جاران ئەم ب وان ئەگەران زانا ببین یێن کەربێ د دلی دا پەیدا دکەن، پاشی وان ڕێکان ژی بزانین یێن ئەڤ دەردە پێ دئێتە چارەسەرکرن.

ل سەری دێ بێژین: هژمارەکا ئەخلاقێن خراب هەنە خودانی پالددەن کو ئەو گەرم ببت وکەرب خۆ ل دلی بدەت، ژ وان ئەخلاقان:

١ـ خۆمەزنکرن: مرۆڤەکی تو دێ بینی گەلەك د خۆ دگەهت، وهزر دکەت ئەو گەلەك یێ مەزنە، ڤێجا گاڤا وی دیت کەسەکێ دی ڤی بهایی نادەتێ یێ ئەو ددەتە خۆ، یان کارەکێ وەسا دکەت یێ ئەو هزر دکەت دبتە کێمکرن بۆ بهایێ وی دێ بینی کەربێن وی دێ ڤەبن، ونێزیك ژ ڤی ئەخلاقی (ئیعجابە) یەعنی: مرۆڤەك گەلەك یێ ب خۆ موعجب بت وهزرەکا مەزن ژ خۆ بکەت.. وچارەسەری وڕاکرنا ڤێ ئەگەرێ ب هندێ دبت مرۆڤی (تەواضعێ) ل نك خۆ پەیدا بکەت.

٢ـ تڕانە وجڕەکێشی: تڕانە ویاری ب ڕەنگەکێ زێدە، وجڕەکێشی وجەدەل گەلەك جاران سەری دکێشتە هندێ کەربێ ل نك خودانی پەیدا دکەت، وچارەیا ڤی ئەخلاقی ژی ئەوە مرۆڤ ئەخلاقێ بەرانبەر ل نك خۆ پەیدا بکەت بشێتە ئەزمانێ خۆ، و ل شوینا دەمێ خۆ ب جڕەکێشی وجەدەلێ ڤە ببۆرینت خۆ ب کارێن ب مفا ڤە موژیل بکەت.

---

(١) بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن.

٣- غەدرە وگەهاندنا زیانێ: وئەڤە ژی دبتە ئەگەرا هندێ کەربێن کەسێ بەرانبەر ڤەبن، ونەهێلانا ڤی ئەخلاقی ب هندێ دبت مرۆڤ بیــرا خۆ ل مەزنییا خودێ بینتەڤە، وبزانت کو دویماهییا غەردێ یا خرابە، ومرۆڤێ ب وەفا بــت دێ ژ ڕاستگۆیان ئێتە هژمارتن.

٤- حرصا ل سەر مالی ومەنصبان: وکو بەرێ مرۆڤی لــێ بت زوی خــۆ زەنگین بکەت وبگەهتە جهێن بلند، ئەڤە ژی گەلــەك جاران دبتــە ئەگــەرا هندێ خودان کارەکێ وەســا بکــەت کــەربێن یــێ بەرانبــەر ڤەکــەت، یــان کارەکێ وەسا ببینت کەربێن وی ب خۆ ڤەبن، وحەتا ئەو بشێت خــۆ ژ ڤــێ ژی بپارێزت، دڤێت وی قەناعەت ب وی رزقی هەبت یێ خودێ داییێ.

وڕاکرنا هەر ئەخلاقەکی ژ ڤان ئەخلاقێن خراب ب ئێکــێ دی یــێ بــاش زەحمەت وخۆ وەستاندن پێ دڤێت، چونکی گەلــەك جــاران خــەلك کــەرب ڤەبوونێ حسێب دکەن زیرەکی ومێرینی، وداکرنا کەربێ حسێب دکەن ترس ونەزیرەکی.

چارەیا کەرب ڤەبوونێ:

ئەگەر هات وجارەکێ مــرۆڤ کەفتــە بەرانبــەر هەلویــستەکێ وەســا کــو کەربێن وی پێ ڤەبن، وحەتا ئەو بشێت خۆ بگرت وکارەکی یــان گۆتنــەکا وەسا نەکەت پشتی هنگی ژێ پەشێمان ببت دڤێت ئــەو دو ڕێکــان ب کــار بینت: ب زانینێ، و ب کریارێ.

ب زانینێ: کو ئەو شەش مەسەلان ل بیــرا خۆ بینت وخۆ پێ زانا بکەت:

یا ئێکێ: هزرا خۆ د وان ئایەت وحەدیسان دا بکــەت یــێن د دەر حــەقا قەدر وبهایێ وان کەسان دا هاتین یێن ل دەمێ کــەرب ڤــەبوونێ کــەربا خــۆ دادکەن، وەکی وێ ئایەتێ یــا تێــدا هــاتی: ﴿ وَسَارِعُوٓاْ إِلَىٰ مَغۡفِرَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ

﴿وَجَنَّةٍ عَرۡضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلۡأَرۡضُ أُعِدَّتۡ لِلۡمُتَّقِينَ ١٣٣ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَٱلۡكَٰظِمِينَ ٱلۡغَيۡظَ وَٱلۡعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ١٣٤﴾ (آل عمران: ١٣٣-١٣٤) ووەكى ئاشكەرا ئەڤ ئايەتە هندىٚ دگەهینن كو ئەو كەسىٚ كەربا خوٚ داكەت و ل خەلكى ببوٚرت دىٚ ژ وان بت يێن ل ئاخرەتىٚ دچنە بەحەشتىٚ.

يا دووىٚ: دەمىٚ كەربێن وى ڤەدبن، وئەو لىٚ دگەرِيێت كەربا خوٚ دارێژت وتوٚلا خوٚ بستينت، دڤێت ئەو ل بيرا خوٚ بينتەڤە كو شيانا خودىٚ ل سەر جزادانا وى پترە ژ شيانا وى ل سەر توٚلستاندنا وى ژ وى مروٚڤى، وئەگەر ئەو مروٚڤ ئەڤروٚ يىٚ هەوجەى لێبوٚرينا وى بت، رِوٚژەك دىٚ ئێت ئەو ژى دىٚ هەوجەى لێبوٚرينا خودىٚ بت، وخودىٚ رەحمىٚ ب وى كەسى دبەت يىٚ رەحمىٚ ب خەلكى دبەت.

يا سيىٚ: دڤێت ئەو ل بيرا خوٚ بينتەڤە كو دويماهيا دوژمنى ونەيارەتييىٚ، وكەرب وتوٚلستاندنىٚ ل دنيايىٚ بەرى ئاخرەتىٚ يا خرابە، و د كەڤن دا مەزنان گوٚتييە: ئاگرى خولى ژىٚ مينت.. وئەگەر ئەو ئەڤروٚ شيا دربىٚ خوٚ بوەشينتە كەسەكى و ل خەلەتييا وى نەبوٚرت، كى نابێژت رِوٚژەك دىٚ ئێت ئەو كەس ب سەر وى دىٚ كەڤت ودربەكىٚ مەزنتر دىٚ دانتىٚ؟

يا چارىٚ: بلا ئەو بيرا خوٚ ل وى حالىٚ كرێت بينتەڤە يىٚ ئەو دكەڤتىٚ دەمىٚ كەربێن وى ڤەدبن، وەكى رِەها ستوييىٚ وى ستوير دبت، وناڤچاڤێن وى دىٚ بێژى دويپشكەكىٚ يىٚ پێڤە داى، ودەنگىٚ وى بلند دبت وڤەدلەرزت.. وهتد ژ وان سالوٚخەتێن كرێت يێن وى قەت پىٚ خوٚش نابت ل نك وى پەيدا ببن.

يا پێنجىٚ: دڤێت ئەو ل بيرا خوٚ بينتەڤە كو كەرب ڤەبوون وغەزەب وى ل بەر شەيتان شرين دكەن، ووى ژ خودىٚ دوير دكەت، وكەرب داكرنا وى

وی ل بەر خودێ شرین دکەت ووی نێزیکی شەیتانی دکەت، ومرۆڤێ ب عەقل ژ بەر خەم وعێجزییەکا بەروەخت شەرمزارییا دین ودنیایێ ب دەست خۆ ڤە نائینت.

یا شەشێ: بلا ئەو ل بیرا خۆ بینتەڤە کو کەرب ڤەبوونا وی ل سەر وی تشتییە یێ ل دویف ئیرادا خودێ چێبووی نە ل دویف ئیرادا وی، وئەڤە نیشانا هندێ یە کو وی دڤێت ئیرادا خۆ ب پێش ئیرادا خودێ بێخت.

ئەڤە ژ لایێ زانینێ ڤە، یێ پەیوەندی ب دلی ڤە هەی، و ژ لایێ کریارێ ڤە دڤێت ئەو وێ چارەیێ ب کاربینت یا پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ نیشا مە دای وئەو ژی ئەڤەیە:

ئێك: ئەگەر تشتەکی کەربێن وی ڤەکرن بلا ئەو خۆ ب خودێ بپارێزت ژ خرابییا شەیتانی وبێژت: (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) چونکی کەرب وەکی مە گۆتی ژ شەیتانییە ودەرگەهەکە ژ وان دەرگەهان یێن ئەو تێرا قەستا دلێ مرۆڤی دکەت.

دو: یا باش ئەوە گاڤا کەربێن مرۆڤی ڤەبوون ئەو وەزعێ خۆ بگوهۆڕت، ئەگەر یێ ژ پییان ڤە بت ڕوینت، وئەگەر یێ ڕوینشتی بت ڕازێت.

سێ: ویا باشتر ئەوە ئەو دەسنڤێژا خۆ بگرت وگەرماتییا خۆ ب سارییا ئاڤێ ببەت.

سێ ڕەنگێن کەرب ڤەبوونێ:

مرۆڤ بەرانبەر کەربێ سێ ڕەنگن، دو ژێ د خرابن، وڕەنگەك یێ باشە.

ڕەنگێ ئێکێ: ئەو مرۆڤە یێ دلەکێ سار هەی، چ تشت کەربێن وی ڤەنەکەن ئەگەر خۆ تشتەکێ وەسا بت کەرب پێ بێتە ڤەکرن ژی، وئەڤ ئەو مرۆڤە یێ بێ عار بت، وئەڤ ڕەنگەیە یێ ئیمامێ شافعی ـ خودێ ژێ

رازی بت ـ د دەر حەقیٚ دا دبیٚژت: ئەو کەرەییٚ کـەربیٚن وی بیٚنـە ڤـەکرن وکەربیٚن وی ڤەنەبن!

ڕەنگیٚ دوویٚ: ئەو کەسە یـیٚ سـەرا تـشتیٚ بەرکـەفتی ونەکەبەرکـەفتی کـەربیٚن وی ڤـەدبن، حـەتا دەرەجەیـەکیٚ کـەرب وغـەزەب یـا بوویـە سالۆخەتەکیٚ ب وی ڤە نویسیای، وئەو پیٚ دئیٚتە نیاسین.

ڕەنگیٚ سییێ: ڕەنگیٚ ناڤنجی وئەڤە ئەوە ییٚ کەربا خۆ ب عەقلی ودینـی ڤە گریٚ ددەت، ل جهیٚ کەربیٚ کەربیٚن وی ڤەبن، و ل جهیٚ نە یـیٚ کـەربیٚ کـەربـیٚـن خـۆ ڤەنەکەت، ودەمیٚ کەربیٚن وی ڤەدبن ژی ئیٚکا هند نەکـەت ژ کاریٚ خۆ پەشیٚمان ببت.

وهیٚژای گۆتنیٚ یە کو ئیٚك ژ وان توخمە کەسان ییٚن خودیٚ ڕۆژا قیامـەتیٚ سیبەرا خۆ لـیٚ دکەت ئەوە ییٚ عیٚجز دبت وکەربیٚن وی ڤەدبن دەمیٚ دبینت بیٚ ئەمرییا خودیٚ دئیٚتەکرن، چونکی ژ پیٚتڤییێن ڤیانا خودیٚ یـە مـرۆڤ عیٚجـز ببت دەمیٚ دبینت ئەمریٚ خودیٚ یـیٚ دئیٚتە پیٚ لـیٚدان، و بستەیی ل سەر کرنـا گونەهیٚ د ناڤ خەلکی دا یا بەلاڤ دبت.

دەرگەهێ سییێ
دلڕەشی وحەسویدی

دەرگەهێ سییێ ژ وان دەرگەهان یێن شەیتان تێـڕا قەسـتا دلـــێ مرۆڤـی دکەت دلڕەشی وحەسویدییە، ودەرگەهێ دووێ یێ بەری نوکە مـە بـەحس ژێ کری کەرب بوو، وئاشکەرایە کو دل ئەگەر تژی کەرب بـوو وخـودان نەشیا ڤێ کەربا هە داکەت، ونەشیا کەربا خۆ داڕێژت وتـۆلا خـۆ بـستینت ژی، هـنـگـی ئـەڤ کـەربـا هـە دێ د هناڤێن خودانێ خۆ دا غەونت، وهـەر د وێرێ دا هەودەت وبتە کینەکا دژوار، وئەو دلـێ تژی کین ببت دێ ڕەش بت، وئەگەر ڕەش بـوو دێ بتـە ژێـدەرێ حەسـویدییێ وسـەرەکانییا هـەمی خرابییان.

ووەکی مە دیتی پەیوەندییەکا موکم د ناڤبەرا کەربێ وکینێ دا هەیە، لەو ئەم هەردەم ملێن وان ددەینە ئێك ودبێژین: کەرب وکین، یەعنی: هەر وەکی مە دڤێت بێژین: کەرب کینێ د گـەل خـۆ دئینت.. وکینـێ حەسـویدی ژێ دزێت، وحەسویدی بەری هـەر تـشتەکی خـودانێ خـۆ دسـوژت، چـونکی حەسویدی ئەوە دلـێ مرۆڤی بێـشت دەمـێ دبینـت باشـییەك یـا گەهـشتییە کەسەکێ دی، لـەو تو دێ بینی مرۆڤێ حەسوید قـەت رحـەت نابـت حـەتا نەبینت ئەو نعمەتا گەهشتییە وی کەسی یێ ئەو حەسویدییێ پێ دبەت ل نك نەمینت. ژ ڤێ چەندێ بۆ مە دیـار دبت کو کین (ئەوا ب عـەرەبی دبێـژنێ: الحقد) بەرێ دارا کەربێ یە (ئەوا ب عەرەبی دبێژنی: الغضب)، وحەسویدی بەرهەمێ مەزنێ کینێ یە.. ڤێجا هەر کەسەکێ بڤێت دلـێ خۆ ژ حەسویدییێ

ڤەوژێرت دڤێت بەری هنگی نەهێلت کین جهێ خۆ تێدا بکەت، وحەتا جهێ کینێ د دلی دا چێ نەبت، دڤێت دل ژ کەربێ بێتە پاراستن.

حەسویدی د کیتاب وسوننەتێ دا:

ژ بەر بەرهەمێ حەسویدییێ یێ خراب، وشوینوارێن وێ یێن وێرانکەر ل سەر دلی، خودێ وپێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ ئەم گەلەك یێن لێ هشیار کرین وژێ داینە پاش، وەکی ژ ڤان نموونەیان بوو مە ئاشکەرا دبت:

١ـ د دویماهییا سوورەتا (الفلق) دا خودایێ مەزن بەرێ مە ددەتە هندێ دەمێ ئەم دوعایان بۆ خۆ ژ خودێ دکەین وخۆ ب وی ژ خرابییان دپارێزین، ئەم خۆ ژ خرابییا مرۆڤێ حەسوید بپارێزین، وەکی گۆتی: ﴿ وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ۝ ﴾ چونکی حەسویدییێ هندەك جاران کارتێکرنەکا خراب ل سەر وی مرۆڤی ژی هەیە یێ حەسویدی پێ دئێتەبرن.

٢ـ و د ئایەتەکێ دا ژ سوورەتا (النساء) خودایێ مەزن ب عەجێبی ڤە پسیارەکێ ل دۆر وان کەسان دکەن یێن حەسویدییێ ب خەلکی دبەن ژ بەر وێ قەنجییا خودێ د گەل وان کری ودبێژت: ﴿ أَمۡ يَحۡسُدُونَ ٱلنَّاسَ عَلَىٰ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦ ﴾ یەعنی: ئەڤە کارەکێ عەجێبە ژ وان، وبابەتی مرۆڤێ ب عەقلە نینە ئەو یێ ب ڤی ڕەنگی بت.

٣ـ ئەبوو هورەیرە دبێژت: من گوهـ ل پێغەمبەری بوو ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ سيصيب أمتي داء الأمم ـ دەردێ مللەتان دێ ئوممەتا من گرت ﴾ گۆتن: دەردێ ئوممەتان چیە ئەی پێغەمبەرێ خودێ؟ گۆت: ﴿ الأشر، والبطر، والتكاثر، والتنافس في الدنيا، والتباعد، والتحاسد، حتى يكون البغي، ثم يكون الهرج ـ بەطرانی، وبەری ئێك ڕاکرنا د کۆمکرنا مالی

ودنــيــايىَ دا، وژێــك دويــر كەفتن، وحەسويدى پێك برن، حەتا كو تەعــدايىَ ل ئێك ودو بكەن، پاشى كوشتن پەيدا بت ﴾[1].

٤ ـ زوبەيرىَ كــورِىَ عەووامى دبێژت: پێغەمبــەرى ـ سـلاڤ لـــىَ بــن ـ گۆت: ﴿ دَبَّ إِلَيْكُمْ دَاءُ الأُمَمِ قَبْلَكُمْ: الْحَـسَدُ وَالْبَغْـضَاءُ، هِـيَ الْحَالِقَـةُ، لا أَقُولُ تَحْلِقُ الشَّعَرَ، وَلَكِنْ تَحْلِقُ الدِّينَ، وَالّـذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لا تَـدْخُلُوا الْجَنَّـةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا أَفَلا أُنَبِّئُكُمْ بِمَا يُثَبِّتُ ذاكُمْ لَكُـمْ؟ أَفْـشُوا الـسَّلامَ بَيْـنَكُمْ ـ دەردىَ مللــەتێن بــەرى هــەوە هــوين گــرتن: حەســويدى ونەڤيان، ئەوە تراشينىَ دكـــەت، ئـەز نابێژم: ئەو موى دتراشت، بەلكى ئەو دينىَ دتراشت، وئەز ب وى كەمە يىَ نەفسا مـن د دەسـتى دا هـوين ناچـنە بەحەشتىَ حەتا هوين حەز ژ ئێك ودو نەكەن، وما ئەز وى تـشتى بـۆ هـەوە نەبێژم يىَ ڤيانىَ بنەجـه دكەت؟ سلاڤىَ د ناڤبەرا خۆ دا بەلاڤ بكەن ﴾[2].

٥ـ ئەبوو هورەيرە دبێژت: پێغەمبەرى ـ سلاڤ لـىَ بن ـ گۆت: ﴿ إِيَّـاكُمْ وَالظَّنَّ، فَـإِنَّ الظَّـنَّ أَكْـذَبُ الْـحَدِيــثِ، وَلا تَحَسَّـسُوا، وَلا تَجَسَّـسُوا، وَلا تَحَاسَدُوا، وَلا تَدَابَرُوا، وَلا تَبَاغَضُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللّهِ إِخْوَاناً ــ هـشيار بـن هزرا خەلـەت ژ خەلكى نەكەن، چونكى هزرا خەلـەت درەوتـرين گۆتنـە، و ب دزى ڤە گوهدارييا كەسىَ نەكـەن، و ل دويـڤ سـەح وسـوييێن كەسـىَ نەگــەرِن، وحەســويدييىَ ب ئێــك ودو نەبــەن، وپــشت نەدەنــە ئێــك ودو، ونەڤيانىَ نەهاڤێنە ئێك ودو، وبەنييێن خودىَ بن وبرا بن ﴾[3].

ودڤێت ژ بيــر نەكەين ئێكەمين بىَ ئەمرييا خودىَ هاتييە كرن كو ژ لايـىَ ئبليسى ڤە بوو دەمىَ بۆ ئادەمى نەچوويە سوجدىَ ئەنجامىَ حەسويدييىَ بــوو،

---

(١) وەكى طەبەرانى ژىَ ڤەدگوهێزت.

(٢) وەكى ترمذى ڤەدگوهێزت.

(٣) وەكى بوخارى ڤەدگوهێزت.

چاڤێن وی پێ نەڕابوون خودێ ئەو قەنجی د گەل ئادەمی کری ئینا خۆ دفن بلند کر وگۆت: ئەز ژ وی چێترم.. وهەر حەسویدی بوو بەرێ کوڕێ ئادەمی قابیلی دا هندێ ئەو برایێ خۆ هابیلی بکوژت.

ژ بەر ڤێ چەندێ یا هاتییە گۆتن: حەسویدی سەرەکانییا هەمی خرابییانە، وژێدەرا هەمی گونەهانە.

ئەگەرێن پەیدابوونا حەسویدییێ:

حەسویدییێ هژمارەکا ئەگەران بۆ هەنە، ل ڤێرێ ئەم ب کورتی ئیشارەتێ دێ دەینێ، بۆ هندێ دا ئەم پێ ئاگەهدار ببین:

ئەگەرا ئێکێ: نەیارەتی ونەڤیان:

هەر جارەکا نەیارەتی ونەڤیانا کەسەکی کەفتە دلـێ مرۆڤی، مـرۆڤ دێ لـێ گەڕییێت ڤێ نەیارەتییا خۆ دەرکەت، ڤێجا ئەگەر ئەو نەشیا ب خۆ ڤـێ نەیارەتییێ دەرکـەت، وزیـانێ بگەهینتـە نـەیارێ خـۆ، ئـەڤ نـەڤیانا وی دێ وەرگەڕییێت وبتە حەسویدی، یەعنی: ئەو دێ حـەز کـەت نەخۆشـی وبـەلا بگەهنە وی کەسی، وئەگەر هات ووی دیت قەنجی یـان نعمەتـەك گەهـشتە وی کەسی دێ حەسویدییێ پێ بەت وحـەز کـەت ئـەو نعمـەت ل نـك وی نەمینت.

ئەگەرا دووێ: دفن بلندی وخۆ مەزنکرن:

یان ژی مرۆڤ گەلەك د خۆ بگەهت، وهـزر بکـەت کـەس ژ وی چێتـر وباشتـر نینە، ڤێجا ئەگەر وی دیت قەنجییەك گەهشتە کەسەکێ دی، یان مال ومەنصبەك کەفتە دەسـتان دێ هـزر کـەت کـو دڤیـا ئـەو قـەنجی یـان مـال ومەنصب بۆ وی بان نە بۆ کەسێ دی، ڤێجا ئەڤ هـزرە دێ بـەرێ وی دەتـە حەسویدییێ، ودێ حەز کەت ئەو قەنجی بۆ وی کەسی نـەمینت، ژ بـەر کـو ترسا وی ئەوە ئەو قەنجی یان مال ومەنصب وی کەسی ب سەر وی بێخت.

ئەگەرا سییێ: نزم بەرێخۆدانا خەلکی:

نزم بەرێخۆدانا بۆ خەلکی ئەوە مرۆڤ خەلکی هەمییێ کێم ببینت، وهـزر بکەت ئەو چو نیـنن، و ب ڕاسـتی ئـەڤ نـزم بەرێخۆدانـە هـەر ئـەنجاما خـۆ مەزنکرنێ یە، ئەو مرۆڤێ خۆمەزنکرن ل نك هەبت، دێ خەلکی کێم بینت، وئەوێ خەلکی کێم ببینت دێ بۆ نەخۆش بت ببینت قەنجییەك بگەهتـە وان، ڤێجا ئەگەر جارەکێ قەنجییەك گەهشتە ئێك ژ وان دێ بۆ وی نەخۆش بـت، ودێ حەز کەت ئەو قەنجی ل نك وی نەمینت.. وئەڤەیە حەسویدی.

ئەگەرا چارێ: خۆئینانە ڕێزا خەلکی:

یـەعـنـی: مرۆڤ هزر بکەت چ فەرقی د ناڤبەرا مرۆڤـی وخـەلکێ دی دا نینە ب تایبەتی وی خەلکێ د سەر وی دا، چ ژ لایـێ مـــال ومەنـصبان ڤـە بت، یان ژ لایێ دەولـەمەندی ومال مەزنییێ ڤە بت، هنگی ئەو دێ هزر کەت کو دڤێت ئەو ژی وەکی خەلکێ دی بـا، وچـونکی ئـەو نـە وەکـی وانـە، یەعنی: ئەو تشتێ وان هەی وی نینە، ئەو دێ حەسویدییێ ب وان بەت.

ئەگەرا پێنجێ: ترسا ژ دەست دانا ئارمانجەکێ:

وەکی کو دو کەس (مونافەسێ) ل سەر ئێك ئارمانـجـێ بکـەن، وهـەر ئـێـك ژ وان حەز بکەت وێ ئارمانجێ ب دەست خۆ بێخت، ڤێجا هەر ئێك ژ وان بتـرست یێ دی بۆ گەهـشتنا وێ ئارمـانجێ بـەری وی ڕاکـەت لـەو حەسویدییێ پـێ ببەت، وحەز نەکەت چو قەنجی بگەهنێ، وئـەو حەسـویدی ومـونـافـەسا د ناڤبەرا هەویان دا و د ناڤبەرا خویشك وبرایان دا پەیدا دبت ژ ڤی ڕەنگییە، وهەر حەسویدییەکا د ناڤبەرا ئێك جینێ مرۆڤان دا پەیدا دبت وەکی خواندەڤان ومامۆستا وزانا وخەلکێ ئێك کاری دا ژ ڤی ڕەنگییە.

ئەگەرا شەشێ: ڤیانا پێشکێشی ومەزنییێ:

کو مرۆڤەك حەز بکەت د ناڤ خەلکی دا یێ پێشکێش بت، وبگەهتە جهێن بلند، ومەزنی ب دەست ڤە بێت، وکاری بکەت دا ڤێ چەندێ ب دەست خۆ ڤە بینت، ووی پێ خۆش بت خەلك مەدحێن وی بکەت، ڤێجا ئەگەر وی دیت هەڤکویفەك د ڤێ چەندێ دا بۆ وی پەیدا بوو دێ کەربا خۆ هاڤێتێ، وحەسویدییێ پێ بەت.

ئەگەرا حەفتێ: نەفسا پیس ودلێ ڕەش:

هندەك مرۆڤ هەنە نەفسەکا پیس ودلەکێ ڕەشێ هەی، دویر ژ ڤان هەمی ئەگەرێن بۆری بۆ وان نەخۆشە ببینن یان گوهـ لێ بن خودێ قەنجی یا د گەل مرۆڤەکی کری، وهەر جارەکا وان زانی کەسەکی نعمەتەکا گەهشتییێ بۆ وان گەلەك نەخۆش دبت ودلێن وان ژ کەربێ وحەسویدییێ تژی دبن.. وحەز دکەن ئەو قەنجی ل نك وی کەسی نەمینت ئەگەر خۆ ئەو قەنجی بۆ وان نەئێت ژی، وئەڤ ئەگەرە ژ هەمی ئەگەران خرابترە، چونکی چارەسەرکرنا وێ ژ یا هەمییان ب زەحمەتترە!

حەسویدی.. وڕەنگەکێ دورست:

پشتی بۆ مە دیار بووی کو حەسویدی ئێك ژ وان دەرگەهێن مەزنە یێن شەیتان تێرا قەستا دلێ مرۆڤی دکەت، وپشتی ژ ئایەت وحەدیسان گونەهـ وحەرامییا ڤی ئەخلاقێ خراب بۆ مە ئاشکەرا بووی، مە دڤێت دیار بکەین کو ڕەنگەکێ (مونافەسا دورست) هەیە ژ حەسویدییێ نائێتە هژمارتن ئەو ژی ئەڤەیە مرۆڤ حەز بکەت وەکی مرۆڤێن قەنج لێ بێت بێی کو داخوازا نەمانا قەنجییێ ل نك وان بکەت، یەعنی: مرۆڤی پێ نەخۆش نەبت کو خودێ قەنجییێ د گەل کەسەکێ دی بکەت، بەلێ مرۆڤ حەز بکەت کو ئەو ژی وەکی وان بت، وئەڤەیە مەعنا وێ حەدیسێ ئەوا تێدا هاتی: پێغەمبەر ـ سلاڤ

لـیٚ بن ـ دبێژت: ﴿ لا حَسَدَ إلا عَلَى اثنَتَيْن: رَجُلٌ آتَاهُ اللّهُ الْكِتَابَ وَقَامَ بِـهِ آنَاءَ اللّيْلِ، وَرَجُـلٌ أَعْطَاهُ اللّهُ مَالاً فَهُوَ يَتَصَدَّقُ بِهِ آنَاءَ اللّيْلِ وَالنَّهَـارِ ــ د دو تشتان ب تنیٚ دا حەسویدی هەیە: زەلامـەكـی خـودیٚ زانینا قورئانیٚ یا داییٚ ڤێجا ئەو ب شەڤ ڕادبت ویٚ دخوینت، وزەلامەكی خـودیٚ مالـیٚ داییٚ ڤێجا ئەو ب شەڤ وڕۆژ خێران پیٚ دكەت ﴾[1]، ومەخسەد ب ڤیٚ حەسویدییٚ ئەو نینه مرۆڤ حەز بكـەت خـودیٚ ویٚ قـەنجییٚ ژ وی مرۆڤـی بـستینت وبدەتـه مرۆڤی.. نه! بەلكی مرۆڤی دڤێت خودیٚ قەنجییەكا وەكی ویٚ د گەل مرۆڤی ژی بكەت، دا مرۆڤ ژی بشێت وی ڕەنگیٚ خـێـریٚ بـكـەت، یـەعنی: بـۆ هندیٚ دا مرۆڤ (مونافەسیٚ) ل سەر كرنا خێریٚ د گـەل وی كەسـی بكـەت، ودەلیـل ل سـەر ڤـیٚ چـەندیٚ گۆتنـا خـودیٚ یـە: ﴿ وَفِي ذَٰلِكَ فَلۡيَتَنَافَسِ ٱلۡمُتَنَٰفِسُونَ ﴿٢٦﴾ ﴾ یەعنی: د ڤیٚ چەندیٚ دا بلا ئەو بەری ئێك ودو ڕاكـەن، ومونافەسیٚ بكەن.

و د ئایەتەكا دی دا خوداییٚ مەزن دبێژت: ﴿ سَابِقُوٓاْ إِلَىٰ مَغۡفِرَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ وَجَنَّةٍ عَرۡضُهَا كَعَرۡضِ ٱلسَّمَآءِ وَٱلۡأَرۡضِ أُعِدَّتۡ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦۚ ــــ لـەزیٚ د وان ئەگەران دا بكەن یێن لێبۆرین پـیٚ ب دەسـت هەوەڤـه دئێـت وەكـی تـۆبـەكـرنیٚ وخۆدویركرنا ژ گونەهان، دا جزاییٚ هەوە ببته لێبـۆرین ژ خوداییٚ هەوە وبەحەشتەكا فرەهییا ویٚ هندی عەرد وعەسمانان بـۆ وان یـا هاتییه ئامادەكرن یێن باوەری ب خودیٚ وپێغەمبەریٚ وی ئینای ﴾ ولـەزكرن وبەری ئێك ڕاكرن هنگی چیٚ دبت دەمیٚ هـەر ئێكـی دل تـیٚ هـەبت بـەری هەڤالـیٚ خـۆ ڕاكـەت وبتـرست هەڤالـیٚ وی ب بـەرا وی بكـەڤت ووی بهێلت.

---

(١) وەكی بوخاری وموسلم ژیٚ ڤەدگوهێزن.

چارەیا حەسویدییێ:

حەتا مرۆڤ بشێت حەسویدییێ ژ خۆ دویر بێخت، ودلـــێ خـۆ ژ دەردێ وێ بپارێزت، دڤێت ئەو چەند ڕێکەکان ب کار بینت:

ئێك: دڤێت ئەو بزانت کو زیانا حەسویدییێ بەری هەر کەسەکی دگەهتە وی ب خـۆ، زیـانـێ دگەهینتە دینێ وی ودنیایا وی، دینێ وی چونکی ئـەو ب ڤی کارێ خۆ بێ ئەمرییا خودێ دکەت وحەزا خۆ ب سەر ئەمرێ خودێ دئێخت، ودنیایا وی چونکی ئەو دلـێ خۆ تـژی قـەهر دکـەت، وئـاگرەکێ وەسا د دلـێ خۆ دا هل دکەتێ بەری هـەمی تـشتان وی ب خـۆ دسـوژت، وناهێلت دەلیڤەیەکێ ئەو تەنا ورحەت ببت.

دو: عەقلێ ساخلەم قـەبویل ناکـەت خـودانێ وی ب دەسـتێن خـۆ وی دەردی ل نك خۆ پەیدا بکەت یێ نەخۆشییا بەردەوام بۆ ژێ چێ دبت، چاوا مرۆڤ قەبویل بکەت ژ بەر قەنجییەك گەهشتییە ئێکێ دی ئـەو ژینـا خـۆ تـژی خەم وکەسەر بکەت؟

سێ: دڤـێـت مرۆڤی قەناعەت ب وی رزقی هەبت یـێ خـودێ دایـێ، و ب وێ قەدەرێ ژی یێ رازی بـت یـا خـودێ بـۆ دانـای، وبزانـت تـشتەك نەدگەهتە وی ونەدگەهتە کەسەکێ دی بێی قەدەرا خودێ.

چار: بلا ئەو ل بـیـرا خۆ بینتەڤە کو حەسویدییا وی چو زیانێ ناگەهینتـە وی کەسی یێ ئـەو حەسـویدییێ پـێ دبـەت، چـونکی حەسـویدییا وی وێ نعمەتێ ڕاناکەت یا خودێ دایە وی کەسی یێ ئەو حەسویدییێ پێ دبەت.

پێنج: بلا ئەو بەرێ خۆ بـدەتێ کـانێ ئـەو ئەگـەرا د پـشت پەیـدابوونا حەسویدییێ ڕا ل نك وی چـیە، پـشتی هنگـی بـلا کـاری بکـەت کـو وێ ئەگەرێ نەهێلت دا بشێت وێ حەسویدییێ ب خۆ ژی نەهێلت.

دەرگەهێ چارێ
بەخیلی وچڕیکی

بەری نوکە مە گۆتبوو: حەسویدی ئێك ژ ئەنجامێن خرابێن کەربێ یە، وئێك ژ وان دەرگەهێن مەزنە یێن شەیتان تێڕا قەستا دلێ مرۆڤی دکەت، دا دەستە سەر بکەت، وئەو کەسێ حەسویدییێ ڕێکا خۆ بۆ دلێ وی کر، گەلەك پێڤە ناچت حەسویدی دلێ وی دێ ڕەش کەت، وئەگەر دلێ وی ڕەش بوو دەردەکێ دی یێ مەزن دێ ب دویڤ دا ئێت، کو دبتە دەرگەهەکێ دی ژ وان دەرگەهان یێن شەیتان تێڕا دئێتە دلی، ئەو ژی بەخیلی وچڕیکییە..

بەخیلی چیە؟

بەری هەر تشتەکی یا گرنگە ئەم ب دورستی بزانین کانێ بەخیلی چیە؟ وچڕیکییێ چ توخویب بۆ هەنە؟ چونکی ژ تشتێن ئاشکەرایە کو هەر کەسەکێ هەبت ـ ئەگەر چەند یێ بەخیل ژی بت ـ هزر دکەت ئەو کەسەکێ مەردە، ودبت کارەك ژ کەسەکی دەرکەڤت پاشی خیلاف ل سەر دەسنیشانکرنا وی کاری چێ ببت، هندەك بێژن: خودانێ ڤی کاری مرۆڤەکێ بەخیلە، وهندەك بێژن: ئەو یێ بەخیل نینە.. مەعنا: دڤێت ئەم ل سەر بزانین بەخیلی چیە؟ دا پشتی هنگی بزانین بەخیل کیە؟

وحەتا ئەڤ مەسەلە باش بۆ مە ئاشکەرا ببت دێ بێژین: هندی مالە بۆ حکمەتەك ومەخسەدەکێ یێ هاتییە دان ئەو ژی ئەوە پێڤییێن خەلکی پێ بێنە

ب جهێنان، وكانێ چاوا مرۆڤ دشێت مالى د وێ رێكێ دا خەرج نەكەت یێ كو پێتڤییە تێدا خەرج بكەت، وەسا ئەو دشێت وى مالى زێدەى هەوجەییێ ژى خەرج بكەت یان د وێ رێكێ دا خەرج بكەت یا پێتڤى بوو تێدا نەهاتبا خەرجكرن، ورێكەكا سییێ ژى هەیە: كو مرۆڤ مالێ خۆ ب رەنگەكێ عادل خەرج بكەت ل وى جهى خەرج بكەت یێ پێتڤییە لێ بێتە خەرجكرن، و ل وى جهى خەرج نەكەت یێ كو پێتڤییە لێ نەئێتە خرجكرن، وئەڤەیە رێكا ناڤنجى ودورست.

ژ ڤێ چەندا بۆرى بۆ مە ئاشكەرا دبت كو دەستگرتن ل جهێ دەستڤەكرنێ بەخیلییە، ودەستڤەكرن ل جهێ دەستگرتنێ (تەبذیر) وبەطرانییە، ومەردینى ئەوە هەر تشتەك ل جهێ وى یێ دورست بێتەكرن، وئەڤ چەندەیە قورئان ئیشارەتێ بۆ ددەت دەمێ دبێژت: ﴿ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَنفَقُواْ لَمۡ يُسۡرِفُواْ وَلَمۡ يَقۡتُرُواْ وَكَانَ بَيۡنَ ذَٰلِكَ قَوَامٗا ﴿٦٧﴾ ـ وئەون یێن ئەگەر تشتەك ژ مالێ خۆ خەرج كر دەست بەرداى نابن، وخۆ دەست گرتى ژى لێ ناكەن، وخەرجكرنا وان یا ناڤنجییە د ناڤبەرا دەست بەردان ودەست گرتنێ دا ﴾ (الفرقان: ٦٧).

ڤێجا هەر كەسەك حەتا بزانت كانێ ئەو یێ مەدە یان یێ چرێكە دڤێت بزانت ئەو تشتێ پێتڤییە بێتە خەرجكرن چیە؟

وبۆ بەرسڤ دێ بێژین: تشتەك هەیە ژ لایێ شەرعى ڤە پێتڤییە بێتە خەرجكرن وەكى زەكاتێ بۆ نموونە، وتشتەك هەیە ژ لایێ وژدان ومرووەتێ ڤە پێتڤییە بێتە خەرجكرن وەكى هاریكارییەكا زێدە بۆ كەسەكێ هەوجە، ومرۆڤێ مەرد ئەوە یێ ڤان هەردو پێتڤییان ب جھ بینت، وئەوێ هەردو پێتڤییان ب جھ نەئینت یان ئێك ژ هەردو پێتڤییان ئەو كەسەكێ بەخیلە هەر چەندە ئەوێ پێتڤییێ شەرعى ب جھ نەئینت بەخیلییا وى پترە.

وبەخیلی ڕەوشتەکێ کرێتە ژ هەر کەسەکێ هەبت، بەلێ ئەو ژ زەلامی کرێتترە، و ژ مرۆڤێن مەزن ودەولەمەند هێشتا کرێتترە، چونکی ئەو وان ل بەر خەلکی ڕەش دکەت.

وبەخیلی دو ڕەنگن: کو مرۆڤ بەخیلییێ ب مالێ خۆ بکەت وخۆ ژ مەردینییێ بدەتە پاش، وڕەنگێ دی ئەوە مرۆڤ بەخیلییێ ژ مالێ کەسەکێ دی بکەت، یەعنی: پێ خۆش نەبت کەسەکێ دی ژی پێ مەرد بدەت، لەو دێ بینی د سەر بەخیلییا خۆ ڕا ئەو فەرمانێ ب بەخیلییێ ل خەلکی ژی دکەت، وەکی ئایەت بەحس ژێ دکەت: ﴿ٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ وَيَأۡمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلۡبُخۡلِ - ئەوێن بەخیلییێ دکەن وفەرمانا ب بەخیلییێ ل خەلکی ژی دکەن﴾ (النساء: ٣٧).

وبەخیلییێ چەند دەرەجە بۆ هەنە، ودەرەجا ژ هەمییێ مەزنتر ئەوە مرۆڤ د گەل خۆ ب خۆ پێ بەخیل بت، دلێ وی بچتە تشتەکی وچرێکی وی تشتی نەخۆت، یان ب دەست خۆ نەئێخت.. ویا هاتییە گۆتن: مرۆڤێ بەخیل ئەو کەسە یێ دژیت فەقیر دا بمرت زەنگین!

بەخیلی د قورئان وسوننەتێ دا:

چونکی بەخیلی ژ وان سالۆخەتێن کرێتە خودێ وپێغەمبەرێ وی - سلاڤ لێ بن - ئەم پێن ژێ داینە پاش، وئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە کیتابێ وسوننەتێ دێ بینین ل گەلەك جهان بەحسێ ڤی سالۆخەتێ خراب یێ هاتییە کرن، وفەرمان یا ل مە هاتییە کرن کو خۆ ژێ بدەینە پاش، ژ وان جهان:

١- خودایێ مەزن دبێژت: ﴿وَلَا يَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦ هُوَ خَيۡرٗا لَّهُمۖ بَلۡ هُوَ شَرّٞ لَّهُمۡۖ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُواْ بِهِۦ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ وَلِلَّهِ مِيرَٰثُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٞ ١٨٠ - وئەوێن قەلسییێ

ب وى تشتىٚ خودىٚ ژڤەنجیبا خـۆ دایىٚ دكەن بلا هزر نەكـەن ئـەڤ ڤەلـسییە بـۆ وان باشە، بـەلكى ئـەو خرابییـە بـۆ وان، چـونكى ئـەڤ مالـە یـىٚ وان كـۆمكرى ل ڕۆژا ڕابوونىٚ دىٚ بتـە تۆكـەك كەفتـە سـتویىٚ وان. وخـودایىٚ مەزنە خودانىٚ ملكى، وئەوە یىٚ پشتى نەمانا خەلكى هەمییىٚ دمینت، وئــەو ب هەمى كریارێن هەوە یـىٚ شارەزایە، وئـەو دىٚ جزایـىٚ هەر ئێكى ل دویڤ حەقىٚ وى دەتىٚ ﴾ (آل عمران: ١٨٠).

مەعنا: بەخیلییىٚ ئەوا خودان هزر دكەت دىٚ مفایەكى گەهینتىٚ، چو خێر تێدا نینە، چـونكى ئـەو بـەخیلى ـ د دنیـایىٚ دا ـ وى ل بـەر خـەلكى ڕەش دكەت، و ل ئاخرەتىٚ وى بەرانبەر خودىٚ شەرمزار دكەت.

٢ـ و ل جهەكىٚ دى خودایىٚ مەزن ئاشكەرا دكەت كـو هـەر كەسـەكىٚ بشێت خۆ ژ چڕیكى وبەخیلییا نەفسا خۆ بپـارێزت ئـەو وى ئیفلـەح دیـت وەكى دبێژت: ﴿ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾ ـ وهەچیـیىٚ ژ چڕیكى وبەخیلییا نەفسا وى هاتە پاراسـتـن، ئەو ئەون یێن هـەمى خێـرىٚ ب دەست خۆ ڤە دئینن، و ب مراد دكەڤن ﴾ (التغابن: ١٦).

مەعنا: خۆدویـركـرنا ژ بـەخیلییـە مفایـى دگەهینتە خودانى وئیفلـەحىٚ ب دەست وى ڤە دئینت.

٣ـ و د ئایەتەكا دى دا خـودایىٚ مـەزن ب مـە ددەتـە زانـین كـو هـەر كەسەكىٚ خۆ ژ دانا خێران بدەتە پاش، وبەخیلییىٚ ب وى رزقى بكـەت یـىٚ خودىٚ دایىٚ ئەو بەخیلییىٚ ل خۆ دكەت، چـونكى خـودىٚ یـىٚ دەولـەمەنـدە ومرۆڤە یىٚ هەژار، وڕۆژەك دىٚ ئەو دىٚ هەوجەیى دانا خودىٚ بـت، خـودىٚ دبێـژت: ﴿ هَٰٓأَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُواْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَمِنكُم مَّن يَبْخَلُ ۖ وَمَن يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَن نَّفْسِهِۦ ۚ وَٱللَّهُ ٱلْغَنِىُّ وَأَنتُمُ ٱلْفُقَرَآءُ ۚ وَإِن تَتَوَلَّوْاْ يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوٓاْ أَمْثَٰلَكُم ﴿٣٨﴾ ـ گـەلى خـودان بـاوەران ئەڤـە

هوين بۆ خەرجكرنا مالى د رێكا جيهادا دوژمنێن خودێ دا يێن دئێنە گازيكرن، ڤێجا د ناڤ هەوە دا هەيە يێ قەلسييێ دكەت، وهەچييێ قەلسييێ بكەت هەما ئەو قەلسييێ ل خۆ دكەت، وخودێيە يێ بێ منەت ژ هەوە وهوين هەژارێن وينە، وئەگەر هوين پشت بدەنە باوەرييا ب خودێ وپێگيرييا ب فەرمانا وى، ئەو دێ مللەتەكێ دى ب هەوە گوهۆڕت، پاشى ئەو وەكى هەوە پشت نادەنە ئەمرێ خودێ، بەلكى دێ گوهدارييا وى ويا پێغەمبەرێ وى كەن، و ب مال وجانێ خۆ ئەو دێ جيهادێ د رێكا وى دا كەن ﴾ (محمد: ٣٨).

٤ ـ عەبدللاهێ كورێ عەمرى دبێژت: پێغەمبەرى ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ إِيَّاكُمْ وَالشُّحَّ، فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِالشُّحِّ، أَمَرَهُمْ بِالْبُخْلِ فَبَخِلُوا، وَأَمَرَهُمْ بِالْقَطِيعَةِ فَقَطَعُوا، وَأَمَرَهُمْ بِالْفُجُورِ فَفَجَرُوا ـ هشيارى چرِيكييێ بن، چونكى هەما يێن بەرى هەوە ب چرِيكييێ يێن چووينە هيلاكێ، وێ فەرمان ب قەلسييێ ل وان كر ڤێجا وان قەلسى كر، وفەرمان ب برِينا مرۆڤايەنييێ ل وان كر ڤێجا وان مرۆڤاينى برِى، وفەرمان ب زێدەگاڤييێ ل وان كر ڤێجا وان زێدەگاڤى كر ﴾.[1]

٥ـ ئەنەسێ كورێ مالكى دبێژت: پێغەمبەرى ـ سلاڤ لێ بن ـ دگۆت: ﴿ اللّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْجُبْنِ وَالْهَرَمِ وَالْبُخْلِ وَأَعُوذ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ ـ يا رەببى ئەز خۆ ب تە دپارێزم ژ بێزارى وكسلانييێ، وترسنۆكييێ، وپيراتييێ، وبەخيلييێ، وئەز خۆ ب تە دپارێزم ژ عەزابا قەبرى وفتنا ساخى مرنێ ﴾[2]، وئەگەر ئەم بەرێ

(١) وەكى ئەبوو داوود ژێ ڤەدگوهێزت.

(٢) وەكى موسلم ژێ ڤەدگوهێزت.

خۆ بدەینە گۆتنێن زانایێن مەزنێن ئوممەتێ ژی دێ بینین هەمی ل سەر هندێ کۆمبووینە کو باوەرییا دورست وچاکی د گەل بەخیلییێ کۆم نابن:

زاهدێ مەزن (بشر الحافي) دبێژت: ئەگەر مرۆڤ بەرێ خۆ بدەتە بەخیلی دلێ مرۆڤی دێ رەق بت! وتێکەلییا بەخیلان بەلایە ل سەر دلێن خودان باوەران!

وئێك ژ هەڤالێن ئیمام ئەحمەدی دبێژت: ئەز ل نك ئەحمەدێ كورێ حەنبەلی ویەحیایێ كورێ مەعینی رویشتم وخەلك مشە ل دۆر ورەخێن وان دروینشتی بوون، ئەو هەمی ل سەر هندێ كۆم بوون كو كەس ژ وان زەلامەكێ چاك نانیاست یێ بەخیل بت!

وئیمامێ شەعبی دبێژت: ئەز نزانم مرۆڤی بەخیل یان یێ درەوین جهێ کێ ژ هەردووان کویرترە د جەهنەمێ دا؟!

وموحەممەدێ کورێ مونکەدری دبێژت: ئەگەر خودێ خرابییا ملل‌ەتەکی ڤیا خرابێن وان دێ کەتە مەزنێن وان، ورزقێ وان دێ ئێختە دەستێ بەخیلێن وان.

خرابییێن بەخیلییێ:

وبەخیلی هندە سالۆخەتەکێ پیسە ژ بەر وان خرابییێن مەزن یێن کو تێدا هەین، ژ وان خرابییان:

١ـ بەخیلی دژی باوەرێ یە، وئەو کەسێ باوەرییەکا دورست ب خودێ هەبت، د گەل عەبدێن وی یێ بەخیل نابت.

٢ـ بەخیلی گەلەك خرابییێن مەزن د گەل خۆ دئینت، وەکی دلرەقی وبێ رەحمی وبێ مرۆڤاینییێ.. وهتد.

٣ـ مرۆڤێ بەخیل نە خودێ حەز ژێ دکەت، ونە مرۆڤ.

٤ـ ئەویٚ بەخیل بت هزرا خراب ژ خودیٚ دکەت، چونکی ئەو هزر دکەت ئەگەر وی دەستیٚ خوٚ بوٚ کەسیٚن فەقیر پیٚتڤی دریٚژ کر، خودیٚ دیٚ وی فەقیر کەت!

٥ـ بەخیلی نە ژ سالوٚخەتیٚن پیٚغەمبەر ومروٚڤیٚن چاکە، ومروٚڤ وەکی کیٚ بت دیٚ د گەل وی بت.

٦ـ ئەویٚ د دنیاییٚ دا ڕەحمیٚ ب مروٚڤیٚن موحتاج نەبت ووان ژ تەنگاڤییٚ نەئینتە دەر، ل ئاخرەتیٚ خودیٚ ژی وی ژ تەنگاڤییٚ نائینتەدەر، د حەدیسەکا دورست دا هاتییە: ڕوٚژا قیامەتیٚ خودیٚ دبیٚژتە عەبدەکی: من داخوازا خوارنیٚ ژ تە کربوو وتە خوارن نەدا من، ئەو دیٚ بیٚژت: چاوا دیٚ خوارنیٚ دەمە تە، وتو ڕەببیٚ عالەمیٚ یی؟ دیٚ بیٚژت: ما تە نەزانیبوو فلان عەبدیٚ من داخوازا خوارنیٚ ژ تە کربوو وتە خوارن نەدابووییٚ، ئەریٚ ما تە نەزانیبوو کو ئەگەر تە خوارن دابا وی وی تو دا ویٚ ل نک من بینی(١).

چارەیا بەخیلییٚ:

چارەیا بەخیلییٚ ب دو ڕیٚکیٚن سەرەکی دبت:

یا ئیٚکیٚ: ب زانینیٚ: کو مروٚڤ خوٚ د خرابییٚن بەخیلییٚ دا زانا بکەت وبیرا خوٚ ل وان کریٚتییان بینتەڤە ییٚن بەخیلی ب سەر خودانی دا دئینت، وناڤیٚ وی خرابی وکریٚت ل سەر ئەزمانیٚ خەلکی دگیٚڕت، ژبلی کو ئەو وی ل نک خودیٚ ژی شەرمزار دکەت.

یا دوویٚ: ب کریاریٚ: یەعنی: ب کریار ئەو وان ئەگەران ل نک خوٚ نەهیٚلت ییٚن بەخیلییٚ ل نک مروٚڤی پەیدا دکەن، وئاشکەرایە کو مەزنترین ئەگەر د پشت بەخیلییٚ ڕا ڤیانا مالیٚ دنیاییٚ یە، کو مروٚڤ ب ڕەنگەکیٚ

---

(١) وەکی موسلم ژ ئەبوو هورەیرەی ڤەدگوهیٚزت.

وەسا حەز ژ مالی بکەت ئێدی هەمی حەق وواجباتێن دی ل بن پییان بهێلـت و ب پشت گوهـ ڤە لـێ بدەت.. وئەو کەسێ ب ڤی ڕەنگی بت یا عـەجێب نینە ببتە کەسەکێ بەخیل ودەستگرتی وچرێك.

وحەژێکرنا مالی، وئەڤە دەرگەهێ پێنجێ یە ژ وان دەرگەهان یێن شـەیتان تێرا قەستا دلی دکەت ـ وەکی د دەرگەهێ بێت دا دێ بۆ مە ئاشکەرا بت ـ ژ بەر ئێك ژ دو ئەگەران پەیدا دبت:

یان ژ بـەر هـنـدێ دا مـرۆڤ ب وی مالـی خۆشی وشـەهوەتێن دنیـایێ ب دەست خۆ بێخت وحالـێ خۆ ویێ عەیالـێ خۆ ژی خۆش بکـەت، یـان ژی ژ بەر ڤیانا مالـی خۆ ب خۆ، چونکی هندەك مرۆڤ هەنە عاشـقێن مالـی ب خۆنە، مالـێ وان هندە ئەگەر عەمرێ خۆ هەمییێ ڕوینن وبخۆن ناگـەهن خلاس بکەن، د گەل هندێ ژی دێ بینی ئەو رحەت نابن حەتا هنـدەکێ دی ژی کۆم نەکەن، ویا غەریب ئەوە ئەو دل نادەن تـشتەکی ـ ئەگـەر خـۆ یـێ کێم ژی بت ـ ژ ڤی مالی بدەنە کەسەکێ پێتڤی یان کـارەکێ خێـرێ، ئـەڤان عشقا وان بۆ کـۆمـکرنا مالـی ژ بەر مالی چو خێر د دلی دا نەهێلایە!

ڤێجا ئەو کەسێ بڤێت بەخیلی ڕێکا خۆ بـۆ دلـێ وی نـەبینت، دڤێـت باوەری ب خودێ هەبت کو ئەو هەر سەرەکێ خودێ بدەت رزقـێ وی ژی د گەل ددەت، وکو دانا خێرێ چوییێ ژ مالی کێم ناکەت بـەلکی بەرەکـەتێ دئێختێ، وڤیانا مالی ژ بەر مالی ب خۆ چو خێر تێدا نینە.

دەرگەهێ پێنجێ
حەژێکرنا مالی

وەکی د دویـمـاهییا پەیڤا بۆری دا مـە ئاشـکەراکری حـەژێکرنا مالــێ دنیایێ ب ڕەنگەکێ وەسا ئەڤ حەژێکرنە بـەرێ خـودانی بدەتـە طـەمـەعییێ وجرێکییێ، دەرگەهەکە ژ وان دەرگەهێن مەزن یـێن شـەیتان تـێــڕا قەسـتا دلــێ مرۆڤی دکەت دا وی دەستەسەر بکەت، ومرۆڤی ئەگەر دلــێ خۆ بــۆ ڤیانا مالــێ دنیایێ ل تاق کر، ئەڤ ڤیانە دێ دلــێ وی بەقـەم کـەت وڕۆژ بـۆ ڕۆژێ ڤرێژی کەت حەتا ئەو دل ئێدی بـۆ ڕۆنـاهییێ ڤەنـەبت.. ڤێجـا حـەتا مرۆڤێ خودان باوەر دلــێ خۆ پاقژ وبژوین بهێلت دڤێت ئـەو هەلویـستەکێ دورست ژ حەژێکرنا مالــێ دنیایێ وەربگرت.

وحەتا هەلویستێ مە ژ حەژێکرنا مالی یێ دورست بت دڤێت ئەم هـەر ژ دەسپێکێ ئاشکەرا بکەین کو هندی مالـە دڤێت ژ بـەر وی خـۆ ب خـۆ نـە مرۆڤی بڤێت ونە مرۆڤی نەڤیانا خۆ بهاڤێتێ، بەلکی ڤیان ونەڤیانا مرۆڤی بــۆ مالی دڤێت ژ بـەر وێ مەعنایێ بت یا ژێ دئێتە وەرگـرتــن، وئاشـکەراکرنا ڤێ چەندێ دێ د ناڤبەڕەکا تایبەت دا بت ئەگەر خودێ حەز بکەت.

مال.. د ناڤبەرا ڤیان ونەڤیانێ دا:

حەتا هەلویستێ مرۆڤی ژ مالی هەلویستەکێ دورسـت بـت دڤێـت مـرۆڤ باش بزانت کانێ مال بۆچی هاتییە هاتییە دان؟ ومەخسەدا مرۆڤی ژ کۆمکرنا مالی چیە؟

گاڤا مە بەرسڤا ڤان هەردو پسیاران ب دورستی زانی دڤێـت بـەرێ خـۆ بدەینێ کانێ ئەو مالــێ مە هەی وئەم کاری بۆ کۆمکرنا وی دکەین ئەو مالـە

یێ وێ مەخسەدێ ب جھ دئینت یا خودێ ئەو ژ بەر دای یان نە؟! یـەعنی: کانێ ئەو ئەو مالـە یێ دورستە مە بڤێت یان ژی پێتڤییە مە نەڤێت؟

ئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە قورئانێ دێ بینین قورئان د جھـەکی دا نـاڤێ مالی دکەتە (الخير) وەکی دبێژت: ﴿ وَإِنَّهُۥ لِحُبِّ ٱلۡخَيۡرِ لَشَدِيدٌ ﴾ - وئـەو بـۆ ڤیانا مالـی یێ دژوارە ﴾ (العاديات: ٨) ووەکی ئـەم دبیـنین خـودێ د ڤـێ ئایەتێ دا ناڤێ مالی یێ کرییە (خێر) و د ئایەتـەکا دی ژی دا خـودایێ مـەزن هەر ڤی ناڤی ددانتە سەر مالی وەکی دبێژت: ﴿ كُتِبَ عَلَيۡكُمۡ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ ٱلۡمَوۡتُ إِن تَرَكَ خَيۡرًا ٱلۡوَصِيَّةُ لِلۡوَٰلِدَيۡنِ وَٱلۡأَقۡرَبِينَ بِٱلۡمَعۡرُوفِۖ حَقًّا عَلَى ٱلۡمُتَّقِينَ ﴾ - خودێ ل سەر هـەوە نڤیسییە ئەگەر نیشانێن مرنێ ل نك ئێك ژ هـەوە پەیدا بن وئەو مالەکی ل پشت خـۆ بهێلت کو شیـرەتێ ب هنـدەك مالـــێ خۆ بۆ دایباب ومرۆڤێن نێزیك بکـەت د گـەل ب کارئینانـا دادییـێ، وئەڤـە حەقەکێ بنەجهە تەقوادار کاری پێ دکەن ئەوێن ژ خودێ دترسن ﴾ (البقرة: ١٨٠).

و ژ ڤان هەردو ئایەتان بۆ مە ئاشکەرا دبت کو دەمێ خـودێ نـاڤێ مـالی دکەتە خێر خودێ ژی دزانت ژ بەر هندێ یـە چونکی خێرا دنیایێ وئاخرەتێ پـێ دئێتە ب جهئینان، وخێرا ژ هـەمـیـیـێ مەزنتـر ئەوە مرۆڤ ژینا خـۆ پـێ ب رێڤە دبەت، وەکی د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ وَلَا تُؤۡتُواْ ٱلسُّفَهَآءَ أَمۡوَٰلَكُمُ ٱلَّتِي جَعَلَ ٱللَّهُ لَكُمۡ قِيَٰمًا وَٱرۡزُقُوهُمۡ فِيهَا وَٱكۡسُوهُمۡ وَقُولُواْ لَهُمۡ قَوۡلًا مَّعۡرُوفًا ﴾ - گەلی سەرکاران هوین مالـێ وان ژن ومێـر وزارۆکان ئەوێ د بن دەستێ هەوە ڤە نەدەنە ڤێ ئەگەر هەوە زانی ئەو دێ وی پویچ کـەن و د رێکـێن بـێ وج دا خەرج کەن، وئەڤ مالـەیە یێ ژیانا مرۆڤان پێ ب رێـڤە دچت، وهـوین ژ وی مالی رزقێ وان بدەن ووان ب جلك بێخن، وگۆتنەکا بـاش وقـەنج بێژنـە ﴾

(النساء: ٥) مەعنا: ئەگەر مرۆڤی مال نەبت ژیانا وی ب دورستی ب رێڤـە ناچت.

وئەو خێرا د مالی دا هەی ومرۆڤ ژێ دبینت دبتە دو پشك:

١ ـ خێرا دنـیـایـێ: وئەڤە بۆ خەلکی هەمییێ یـا ئاشـکەرایە، لــەو وان هەمییان شەرە سەرا.

٢ـ خێرا ئاخرەتێ: وئەڤە د سێ لایان دا بەرچاڤ دبت:

ـ ئەو مالــێ مـرۆڤ بـۆ کـرنا عیبادەتەکی ل سەر خۆ خەرج دکەت، یـان ل سەر خۆ خەرج دکەت دا بۆ کرنا عیبادەتەکی ب هێز بکەڤت.

ـ ئەو مالــێ مرۆڤ بۆ قەنجی وهاریکاری ل سەر خەلکی خەرج دکەت.

ـ ئەو مالــێ مرۆڤ ل سەر کارەکێ خێرێ خەرج دکـەت وەکـی ئاڤاکرنـا جهەکێ گشتی یێ خەلك هەمی مفایی ژێ وەردگرت.

مال ئەگەر بۆ ڤێ چەندێ بت دورستە بۆ مرۆڤی مـرۆڤ حـەز ژێ بکـەت ووی کۆم بکەت، ئەگەر نە.. ئەو مال دێ بتە ژ پـشکا دووێ: ئـەو مالـــێ پێتڤییە کو مرۆڤ حەز ژێ نەکەت.

وهنگی مال دبتە ئەو مال یێ نابیـت مـرۆڤ حـەز ژێ بکـەت وکـاری بـۆ کۆمکرنا وی بکەت ئەگەر ئەو مال نەشیا وێ ئارمانجێ ب جهـ بینت یا ئـەو بۆ هاتییە دان ووی دەوری بگێرت یێ خودێ ئەو ژ بەر دای.. هنگی مال بۆ خودانی دێ بتە فتنـە، وەکـی خـودایێ مـەزن د ئایەتـەکێ دبێـژت: ﴿ إِنَّمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَأَوۡلَٰدُكُمۡ فِتۡنَةٞ ـ هەما مال وعەیالــێ هەوە فتنەیە ﴾ (التغابن: ١٥).

بۆچی فتنەیە؟

چونکی ئەو بەرێ مرۆڤی ددەتە سێ گونەهێن مەزن:

یا ئێکێ: گەلەك جاران مالداری بەرێ خودانی ددەتە گونەهکارییێ، چونکی مال ڕەنگەکێ شیانێ ددەتە مرۆڤێ کو ئەو گونەهێ پێ بکەت ئەگەر هند تەقوا ل نك وی نەبت بەری وی بدەتە خێرکرنێ ب وی مالی، ژ خۆ ئەگەر هند تەقوا ل نك وی هەبوو وی ژ گونەهکارییێ بدەتە پاش دڤێت ئەو صەبرەکا مەزن بکێشت ونەخۆشییەکا دژوار ببینت، وصەبرا ل سەر خۆشییێ یا ب زەحمەتترە ژ صەبرا ل سەر نەخۆشییێ.

یا دووێ: مالداری خودانێ خۆ فێری بەرفرەهییێ دکەت، وئەوێ ژیانەکا بەرفرەهـ وتژی (تەرەف) ببتە سەری ئێدی تەحەمولا بەرتەنگییێ ناکەت، وئەگەر جارەکێ هند بەرفرەهی ب دەست وی نەکەت ئەو دێ قەستا ڕێکێن ب شوبهە کەت دا ئارمانجا خۆ ب جهـ بینت.

یا سییێ: مال وکرمکرنا وی پترین جاران خودانێ خۆ هند موژیل دکەت کو زکرێ خودێ ژ بیرا وی بچت، وئەڤە سەرێ هەمی دەردانە، خودایێ مەزن د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُلۡهِكُمۡ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَـٰدُكُمۡ عَن ذِكۡرِ ٱللَّهِۚ وَمَن يَفۡعَلۡ ذَٰلِكَ فَأُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ۝٩ ﴾ - ئەی ئەوێن باوەری ئینای بلا مالێ هەوە وعەیالێ هەوە هەوە ژ پەرستنا خودێ وگوهدارییا وی موژیل نەکەت، وهەچییێ مال وعەیالێ وی وی ژ وێ چەندێ موژیل بکەت، ئەو ئەون یێن چو بار ژ دلۆڤانییا خودێ بۆ وان نەهەی ﴾ (المنافقون: ٩).

حەژێکرنا مالی د هندەك گۆتنێن پێغەمبەری دا:

ومەخسەدا مە ب مالی ل ڤێرێ پشکا دووێ ژ مالییە، ئەو مالێ خودانێ خۆ د سەر دا دبەت، وزکرێ خودێ ژ بیرا وی دبەت.

١ - ئەبوو ذەر دبێژت: ئێڤارییەکێ ئەز ل (حەررا مەدینێ) د گەل پێغەمبەری بووم - سلاڤ لێ بن - چیایێ ئوحودێ کەفتە بەر سنگێ مە، ئینا

وی گۆت: ﴿ يَا أَبَا ذرّ، مَا أُحِبُّ أَنَّ أحُدًا لِي ذهَبًا يَـأْتِي عَلَـيَّ لَيْلَـةٌ أَوْ ثَـلاثٌ عِنْدِي مِنْهُ دِينَارٌ، إِلا أَرْصُدُهُ لِدَيْنٍ إِلا أَن أَقُولَ بِهِ فِي عِبَادِ اللّٰهِ هَكَـذَا وَهَكَـذَا وَهَكَذَا ـ ئەبوو ذەر، ئەگەر ئوحود هەمی زێڕ بت ویـێ مـن بـت ئـەز حـەز ناكەم شەڤەك یان سێ شـەڤ د سەر من ڕا ببۆرن وئەو ل نك من، وەسا نەبت ئەز هندەكێ بۆ دەینەكی ل نك خۆ بهێلم، من دڤێت ئەز وی هۆسـا وهۆسـا وهۆسا د ناڤ بەنییێن خودێ دا بەلاڤ بكەم ﴾ پاشی گـۆت: ﴿ الأَكْثَـرُونَ هُـمْ الأَقَلّونَ إِلا مَنْ قَالَ هَكَذَا وَهَكَذَا ـ ئەوێن پتـر ئەون یێن كێمتــر[1] ئـەو تـێ نەبت یێ هۆسا كری وهۆسا كری ﴾ ووی ب دەستێ خـۆ ئیـشارەت دكـرە دانی[2].

٢ـ كەعبێ كوڕێ مالكی ژ پێغەمبەری ـ سلاڤ لـــێ بـن ـ ڤـەدگوهێزت، دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ گۆت: ﴿ مَا ذِئبَانِ جَائِعَـانِ أرْسِـلا فِـي غَنَمٍ بِأَفْسَدَ لَهَا مِنْ حِرْصِ الْمَرْءِ عَلَـى الْمَـالِ وَالـشَّرَفِ لِدِينِـهِ ـ دو گـورگێن برسی بكەڤنە ناڤ پەزی هند خرابیێ ناگەهیننێ هندی طەمەعیيا مرۆڤی ل سەر مالی ومەزنییێ خرابیێ دگەهیننە دینێ وی ﴾[3].

٣ ـ عـەبـدللاهـێ كـوڕێ شخخـیـری دبێژت: ئەز هاتمە نك پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ وی سوورەتا (ألهكم التكاثر) دخواند، وگۆت: ﴿ يَقُولُ ابْنُ آدَمَ: مَالِي مَالِي، قَالَ: وَهَلْ لَكَ يَا ابْنَ آدَمَ مِنْ مَالِكَ إِلا مَا أَكَلْتَ فَأَفْنَيْـتَ، أَوْ لَبِسْتَ فَأَبْلَيْتَ، أَوْ تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ ـ كوڕێ ئادەمی دبێژت: مالێ مـن مـالێ من، گۆت: ومـا تشتەك ژ مالـێ تە ئەی كوڕێ ئادەمی هەیە ژبلی وی یێ تە

---

(١) یەعنی: ئەوێن ل دنیایێ پتـر هەی ئەوان ل ئاخرەتێ كێمتـر دێ هەبت، ئەو تێ نـەبت یێ خێركرین.

(٢) وەكی بوخاری ژێ ڤەدگوهێزت.

(٣) ترمذی ڤێ حەدیسێ ژێ ڤەدگوهێزت.

خوارى وپويچ كرى، يان كرييه بەر خۆ ورزاندى، يان كرييه خێر وبۆ خۆ هێلاى ﴾[1].

٤ ـ مەحمموودێ كورێ لەبيدى دبێژت: پێغەمبەرى ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ اثنان يكرههما ابن آدم: يكره الموت، والموت خير للمؤمن من الفتنة، ويكره قلة المال، وقلة المال أقل للحساب ـ دو تشت هەنە مرۆڤى نەڤێن: وى مرن نەڤێت، ومرن بۆ خودان باوەرى ژ فتنێ چێترە، ووى كێم مالى نەڤێت، وكێم مالى سڤكترە بۆ حسێبێ ﴾[2].

٥ ـ ئەبوو هورەيرە دبێژت: پێغەمبەرى ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ إذا مات ابن آدم قالت الملائكة: ما قَدَّم؟ وقال الناس: ما خَلّف؟ ـ ئەگەر كورێ ئادەمى مر ملياكەت دبێژن: وى چ بەرى خۆ هنارتييە؟ ومرۆڤ دبێژن: وى چ ل پشت خۆ هێلايە؟ ﴾[3].

وجيلێ ئێكێ ژ ڤێ ئوممەتێ كو جيلێ صەحابييانە وەسا بەرێ خۆ ددا مالێ دنيايێ كو ئەو بەلا وفتنەيە خودێ ددەتە مرۆڤى دا وى پێ بجەرِبينت، و ژ بەر كو وان پێ خۆش نەبوو ئەو بێنە جەرِباندن ژ ترسێن نە سەركەفتنێ دا، دوعايا ئێك ژ وان ئەو بوو خودێ هند مالێ دنيايێ نەدەتێ ئەو پێڤە موژيل ببت..

جارەكێ ئيمامێ عومەر هندەك مال بۆ دەيكا موسلمانان زەينەبێ هنارت، گاڤا مال گەهشتييێ وێ گۆت: خودێ ل عومەرى نەگرت! پاشى رِابوو هەر د گاڤێ دا ئەو مال هەمى ل سەر فەقيران بەلاڤ كر، ودەستێن خۆ سەرئەڤراز كرن وگۆت: يا رەببى تو من هند نەهێلييە ساخ حەتا جارەكا دى

---

(١) موسلم ڤەدگوهێزت.

(٢) ئەحمەد ڤەدگوهێزت.

(٣) بەيهەقى ڤەدگوهێزت.

عومەر مالی بۆ من بهنێرت! وخودێ دوعایا وێ قەبویل کر.. وئەو ئێکەمین ژنکا پێغەمبەری بوو ـ سلاڤ لێ بن ـ پشتی وی مری.

ودبێژن: جارەکێ مرۆڤەکی نەخۆشییەك گەهاندە صەحابییێ پێغەمبەری ئەبوو دەردائی ئینا وی نفرینەك لێ کر وگۆت: یا رەببی هەچییێ ئەڤە چەندە د گەل من کری تو لەشێ وی ساخلەم بکەی، وعەمرێ وی درێژ بکەی، ومالێ وی زێدە بکەی!

ئەڤ نفرینە یا ل نك گەلەك ژ مە مەزنترین دوعا وهیڤییە، ل نك ڤی صەحابی مەزنترین نفرین بوو ئەو ل نەیارێ خۆ بکەت، ساخلەمی وعەمرێ درێژ، وزەنگینی، خودانێ خۆ د سەردا دبەن، وئەگەر ئەو وی د سەردا نەبەن ژی، ئەو ل ئاخرەتێ بۆ وی دێ بنە بەلا، چونکی حسێبا وی دێ پێ درێژ ودژوار بت.

چارەیا فتنا حەژێکرنا مالی:

پشتی بۆ مە دیار بووی کو حەژێکرنا مالی ژ بەر مالی ئێك ژ وان فتنە وبەلاییێن مەزنە یێن مرۆڤێ خودان باوەر پێ موبتەلا دبت، پسیار ل ڤێرێ ئەڤەیە: ئەرێ چاوا مرۆڤ دێ شێت خۆ ژ ڤێ بەلایێ پارێزت، دا کو حەژێکرنا مالی دلێ وی نەستینت، ورێکێ بۆ شەیتانی خۆش نەکەت کو بێت وڤی دلی دەستەسەر بکەت؟

فتنا مالی کو ئێك ژ وان شەهەوتانە یێن مرۆڤ پێ د سەردا دچت ئەگەر هات ووی ئەڤ مالە د وێ رێکێ دا خەرج نەکر یا ئەو بۆ هاتییە دان، صەبر پێ دڤێت حەتا مرۆڤ ژێ بێتە پاراستن.. وئەو ب خۆ دو رەنگێن فتنێ مرۆڤ پێ دچتە هیلاکێ: فتنا (شوبوهاتان) وفتنا (شەهەواتان)، وفتنا ئێکێ ب باوەری ویەقینێ دئێتە پاشڤەبرن، وفتنا دوویێ ب صەبرێ، و (یەقین وصەبر) ئیمامەتێ ب دەست مرۆڤی ڤە دئینت، وەکی د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً

يَهۡدُونَ بِأَمۡرِنَا لَمَّا صَبَرُواْۖ وَكَانُواْ بِـَٔايَٰتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾ - ومه هندەك پێشبەر وڕێنیشاندەر د وان دا دانان وان بەرێ وان ددا خێرێ وتەوحید وعیبادەت وگوهداریا خودێ، خەلكی دویكەفتنا وان دكر، وئەو گەهشتنە ڤێ دەرەجا بلند ژ بەر كو وان صەبر ل سەر فەرمانا خودێ دكر، وبەرێ خەلكی ددا خودێ، ووان د ڕێكا خودێ دا تەحەملا هەمی نەخۆشییان دكر، ووان باوەرییەكا باوەری ب ئایەت ودەلیلێن خودێ دئینا ﴾ (السجدة: ٢٤) مەعنا: دەمێ وان صەبر ل سەر شەهەواتێن دنیایێ كێشای، ویەقین ب ئایەتێن خودێ ئینای وبەرگرییا شوبوهاتان پێ كری، ئەو هێژای ئیمامێ بوون.

ودڤێت مرۆڤ باش بزانت كو خۆشی وسەعادەت د هندێ دا نینە مالێ مرۆڤی گەلەك بت، ڕاستە مال ڕێكێ ل بەر مرۆڤی خۆش دكەت كو بشێت بارا پتر ژ خۆشییێن دنیایێ ب دەست خۆ بێخت، بەلێ دڤێت ژ بیر نەكەین كو گەلەك جاران مرۆڤەكێ پرتەكا نانی وفرەكا ئاڤێ ب تنێ هەی، د گەل دلەكێ قانع ونەفسەكا رازی، دلێ وی گەلەك یێ خۆشترە ژ وی كەسی یێ مالێ وی هندی یێ قاروونی وفیرعەونی وهامانی!

واقع ڤێ چەندێ بنەجە دكەت لەو هەوجە ناكەت چو دەلیلان ل سەر ڤێ چەندێ بینین!!

دەرگەهێ شەشێ
ریمەتی وڤیانا ناڤ ودەنگان

ریـمـەتی وحەژێکرنا ناڤ ودەنگ وجـاه ومەنـصبان ئـەو ژی ئێـك ژ وان دەرگــەهێن بەرفرەهــە یــێن شــەیتان تێــڕا قەســتا دلــێ مرۆڤـی دکـەت دا دەستەسەر بکەت وبێختە داڤێن خۆ.. وئەگەر ئەو هەر پێنج دەرگەهێن بۆری ئەو بن یێن شەیتان تێڕا قەستا دلـێن مـرۆڤێن عـامی ونـەزان دکـەت، ئـەڤ دەرگەهــە ئــەوە یــێ گەلــەك جـاران ئــەو تێــڕا قەسـتا دلـێن مـرۆڤێن زانـا وعیبادەتکــەر ژی دکــەت، ووان پــێ دئێختــە ڕەشــە داڤــێن خــۆ، لــەو ئــەڤ دەرگەهە زێدە یێ خەطەرە، وخۆ لـێ هشیارکرن زێدە یا فەرە.

ریـمەتی وحەژێکرنا (جاه وشوهرەت) وناڤ ودەنگان، وکو مرۆڤی بڤێـت خـۆ بـیـنـتـە پـێـش دا خەلـك ب سەرێ تبلان ئیشارەتێ بدەتە مرۆڤی ئێـك ژ ئەگەرێن تـێـبـرنا خودانینە، لەو عەرەبان د کەڤن دا گۆتییە: (حب الظهور قاصمة الظهور ـ ڤیانا خۆ ئینانە پێشێ پشتان دشکێنت)، وئـەڤ دەردەیــە یــێ زانا دبێژنێ: (شرکا بچویکـتـر) یان (شرکا بەرزە)، چـونـکـی ئــەو کـانێ چەند د ناڤ ئومـمـەتێ دا یا بەلاڤە هند ئەو یا ڤەشارتییە ژی! وگەلەك جاران ـ وەکی مە گۆتی ـ مرۆڤێـن زانا وعیبادەتکەر تویشی ڤـی دەردی دبـن وپـێ دکەڤن، چـونکی ئـەو ل سـەری ب سـستی ڤـە وەردگـرن، و ب تـشتەکێ سورشتی دزانن لـەو چو هزرێ بۆ ناکەن.. دەمێ ئەو دبینن خەلك یێ ل دۆر کۆم دبن ومەدحێن وان دکەن، ومـوبـالــەغـێ د قەدرگرتنا وان دا دکـەن، ئەو هزر دکەن ئەڤە قەدر گرتنەکە ژ وان بـۆ علمـی، لــەو چـو هـزرێ ژێ ناکەت، حەتا هند ب خۆ دحەسیێن کو ئەو ژ خەلکی بلندترن لەو دڤـێـت

د بلندتر بن، وئەڤە پێگاڤا ئێكێ یە وان بەر ب دەردێ ریمەتی وحەژێكرنا جاه وشوهرەتێ ڤە دبەت، ژ بەر ڤێ ئێكێ ئیسلامێ رێ نەدایە مە ئێك ژ مە مەدحێن كەسەكی د ڕوییێ وی دا بكەت.

ڕاستییا ریمەتییێ وحەژێكرنا جاه وشوهرەتێ:

ریمەتی ئەوا ب عەرەبی دبێژنێ: (الرياء) ئەوە كەسەك ب طاعەتێ خودێ رازیبوونا بەنییان بخوازت، یەعنی: باشییێ بكەت وبێژت بۆ هندێ دا خەلك پێ بحەسیێن ومەدحێن وی بكەن وژێ رازی بن، مەعنا: ئارمانجا وی ب ڤی كارێ باش ئەوە دلێ خەلكی ب نك خۆ ڤە بكێشت ووان ژ خۆ رازی بكەت دا وان كەیف پێ بێت.

وئەگەر مرۆڤ ب دورستی هزرا خۆ د ڤی كاری دا بكەت دێ زانت كو ئەو ڕەنگەكێ شركا ب خودێ یە، چونكی ئەو كەسێ ڤێ چەندێ بكەت ئنیەتا وی صافی بۆ خودێ نابت، مەعنا: ئەو هنگی هندەك كەسان دئینتە ڕێزا خودێ ودخوازت وان ژی د گەل خودێ ژ خۆ رازی بكەت.

وحەژێكرنا جاه وشوهرەتێ ئەوە ئارمانجا مرۆڤی ژ هەر كارەكی ئەو بت مرۆڤ دلێن خەلكی ب نك خۆ ڤە بكێشت، وئێكا هند بكەت ئەو حەز ژ وی بكەن دا بشێت ب ڤێ چەندێ بگەهتە وان شەهوەت وحەزكرنێن وی دڤێت ب دەست خۆ بێخت، وەكی وی دەولەمەندێ حەز دكەت مالێ خۆ پتر لێ بكەت دا بشێت پتر خۆشی وشەهوەتان ب دەست خۆ بێخت.

وئەگەر مرۆڤی ئەڤ ئارمانجە دانا بەر سنگێ خۆ ل بەر وی دێ تشتەكێ گەلەكێ ب ساناهی بت ئەو پێ ل حەقییێ بدانت وڕاستییێ ڤەشێرت ئەگەر هات خەلكی ب ڤێ چەندێ خۆش بت، یان ژی بلا بێژین: دێ بتە مرۆڤەكێ وەسا حەقییێ ل دویڤ دلێ خەلكی ببەت، وكاری بۆ هندێ نەكەت خەلكی ل دویڤ حەقییێ ببەت دا كەس ژێ عێجز نەبت.

ریمەتی د کیتاب وسوننەتیّ دا:

ئەگەر ئەم بەریّ خوّ بدەینە کیتابیّ وسوننەتیّ دیّ بینین ل گەلـەك جهـان خودیّ وپیّغەمبەری ـ سلاڤ لـیّ بن ـ ئەم ژ ریمەتییێ یێن داینە پاش، ووان ئەو ل بەر مە یا رەش کری، وئەم ل هندیّ ئاگەهدار کرینە کو ریمەتی کاریّ باش پویچ دکـەت وچـو خێـریّ تـیّ ناهێلـت، و ب راسـتی هـەر ئایەتـەك یـان حەدیسەکا بەریّ مە دایە ئیخلاصا د کاری دا ئەو داخوازەکە بوّ خـوّ دویـر ئێخستنا ژ ریمەتییێ، چونکی رویییّ بەرانبەر بوّ ریمەتییێ ئیخلاصە، ل جهـەکی خودایێ مەزن ئاشکەرا دکـەن کـو فـەرمـان ل هەمی پێغەمبەر ودویکەفتییێن وان ب ئیخلاصا د کرنا عیبادەتی دا هاتـیـیـە کرن وەکی دبـێـــژت: ﴿ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ ﴾ (البينة: ٥) وئیخلاصا د کرنا عیبادەتی دا ئەوە مروّڤ خوّ ژ رویمەتییێ بدەتە پاش.

و ل جهەکیّ دی خودایێ مەزن تێبرن وهیلاکیّ ل سەر وان عیبادەتکەران دنڤیست یێن ریمەتییێ دکەن، ودبێژت: ﴿ فَوَيۡلٞ لِّلۡمُصَلِّينَ ۝٤ ٱلَّذِينَ هُمۡ عَن صَلَاتِهِمۡ سَاهُونَ ۝٥ ٱلَّذِينَ هُمۡ يُرَآءُونَ ۝٦ وَيَمۡنَعُونَ ٱلۡمَاعُونَ ۝٧ ـ عـەزابا دژوار بوّ وان نڤێژکەران بت یێن خوّ ژ نڤـێـژا خـوّ موژیـل دکـەن وژیّ بـیّ ئاگەه دمیـنن، ئـەوێن بـوّ ریمـەتییا مروّڤـان کریـارێن خـوّ ئاشـکەرا دکـەن. وهاریکارییێ ژ خەلکی مەنعە دکەن ﴾ (الماعون ٤-٧).

و د ئایەتەکیّ دا خودایێ مەزن دهاڤێتە وان منافقان یـێن خـەلکی ژ خـوّ رازی دکەن ل سەر حسێبا رازیبوونـا خـودیّ ودبێـژت: ﴿ يُرَآءُونَ ٱلنَّاسَ وَلَا يَذۡكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلٗا ۝١٤٢ ـ مەخسەدا وان رویمەتییـە ودا خـەلك مـەدحێن وان بکەن، وکێمەکیّ نەبت ئـەو خـودیّ ل بیـرا خـوّ نـائینن ﴾ (النساء: ١٣٢).

وپێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ د گۆتنەکا خۆ دا دبێژت: ﴿ مَنْ سَمَّعَ سَمَّعَ اللّهُ بِهِ وَمَنْ يُرَائِي يُرَائِي اللّهُ بِهِ ﴾ [1] ومەعنا ڤێ حەدیسێ ئەوە هەر کەسەکێ کارەکێ باش بکەت ومەخسەدا وی پێ خودێ نەبت، بەلکی ئارمانجا وی ئەو بت خەلك وی ببینت وبەحسێ وی بکەن، خودێ شەرما وی دێ د ناڤ خەلکی دا بەت، وئەو تشتێ خراب یێ د دلێ وی دا دێ هەی خودێ بۆ خەلکی دێ ئاشکەرا کەت.

و د حەدیسەکا دی دا پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بت ـ دبێژت: ﴿ إن أخوفَ ما أخافُ عليكم الشركُ الأصغرُ ـ تشتێ ژ هەمیان پتر ئەز ژێ دترسم ل سەر هەوە شرکا بچویکترە ﴾ گۆتن: شرکا بچویکتر چیە ئەی پێغەمبەرێ خودێ؟ گۆت: ﴿ الرياء، إن الله تباركَ وتعالى يقولُ يومَ تُجازَى العبادُ بأعمالهم: اذهبوا إلى الذينَ كنتم تراءونَ بأعمالكم في الدنيا فانظروا، هل تجدون عندهم جزاءً؟ ـ ریمەتییە، ڕۆژا قیامەتێ دەمێ جزایێ بەنییان سەرا کریارێن وان دئێتە دان خودێ دبێژت: هەرنە نك وان یێن هەوە د دنیایێ دا ب کریارێن خۆ ریمەتی بۆ دکر وبەرێ خۆ بدەنێ کانێ دێ جزایەکی ل نك وان بینن؟ ﴾. [2]

ونێزیك ژ ڤێ حەدیسێ شەددادێ کوڕێ ئەوسی دبێژت: پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ دبێژت: ﴿ أتخوف على أمتي الشرك والشهوة الخفية ـ ئەز ل سەر ئوممەتا خۆ ژ شرکێ وشەهوەتا ڤەشارتی دترسم ﴾ ئینا من گۆتێ: ئەی پێغەمبەرێ خودێ ما ئوممەتا تە پشتی تە دێ شرکێ کەنە؟ وی گۆت: ﴿ نعم، أمَا إنهم لا يعبدون شمساً ولا قمراً، ولا حجراً ولا وثناً، ولكن يراءون بأعمالهم ـ بەلێ، ئەو عەبدینییا ڕۆژێ وهەیڤێ ناکەن، وپەرستنا چو بەر

(١) بوخاری وموسلم ژ عەبدللاهێ کوڕێ عەبباسی ڤەدگوهێزت.

(٢) ئیمام ئەحمەد ژ مەحموودێ کوڕێ لەبیدی ڤەدگوهێزت.

وصەنەمان ژی ناکەن، بەلکی ئـەو ریمـەتییێ ب کریـارێن خـۆ دکـەن ﴾[1] وەکی ئەم دبینین پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ د ڤان هەردو حەدیسێن خۆ دا ریمەتی ژ شرکێ هژمارت.

وکانێ چاوا خودێ وپێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بـن ـ ئـەم ژ ریمـەتییێ داینـە پاش وەسا وان ئەم ژ حەژێکرن وداخوازا جاه وشـوهرەت ومەنـصبان داینـە پـاش ژ بەر وی ئـەنـجـامـێ خــراب یێ د دویڤ دا دئێت، خودایێ مـەزن د ئایەتـــەکێ دا دبێـــژت: ﴿ تِلْكَ ٱلدَّارُ ٱلْـَٔاخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۚ وَٱلْعَـٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾ ـ ئـەو مالا ئاخرەتێ یە ئـەم خۆشـییا وێ ددەینە وان یێن خۆمەزنکرنا د عەردی دا وخرابکاری نەڤێت، ودویماهییا بـاش بۆ وی یە یێ خۆ ژ عەزابا خودێ دپارێزت وگوهدارییا وی دکـەت ﴾ (القصص: ٨٣)، ووەکی ئەم دبینین ڤێ ئایەتێ ڤیانا خۆ بلنـدکرنا د عـەردی دا ب فەسادێ وخرابکـارییێ ڤـە گـرێ دا، وئاشـکەرا کـر کـو بەحەشـت ودویماهییا باش بۆ وی کەسییە یێ ئەڤ هەردو تشتە ل نك نەهەین.

دەرەجێن ریمەتییێ:

ریمەتییێ سێ دەرەجە هەنە، یان ب سێ ڕەنگان دئێتە پێش چاڤ، ئـەو ژی ئەڤەنە:

ئێك: ئـەو ریمـەتییا پەیوەنـدی ب وی تـشتی ڤـە هـەی یـێ ریمـەتی پـێ دئێتەکرن، کو طاعەت وعیبادەتە، وەکی ریمەتییا ب کرنا کارێن فەرز یان یێن سوننەت.

دو: ئەو ریمەتییا پەیوەندی ب وان ڤە هەی یێن ریمەتی ژ بەر دئێتەکرن کو مرۆڤن، وەکی وی یێ ریمەتییێ ل نـك خـەلکی دکـەت دا وان بخاپینـت بـۆ

(١) ئیمام ئەحمەد وبەیهەقی ڤەدگوهێزن.

هندێ دا کو ئەو شەهوەتەکا دنیایێ ب دەست خـۆ ڤـە بینـت، یـان ژی بـۆ هندێ دا خەلك ب چاڤەکێ کێم بەرێ خۆ نەدەنێ.

سێ: ئەو ریـمەتییا پەیوەندی ب ریـمەتییێ ب خۆ ڤە هـەی، وەکـی وی یـێ د کارێ باش دا زیرەك دبت دەمێ خەلك وی دبیـنن، وئەگـەر کەسـێ ئەو نەدیت ئەو سست دبت یان هەر وێ باشییێ ناکەت.

تشتێ ریمەتی ژێ گرت:

وگـەلـەك تـشـت هـەنــە ریـمـەتی دکەفتێ، ل ڤێرێ ئەم دێ ئیشارەتی ب هندەکان دەین:

١ـ ریـمـەتییا د دینی دا ژ لایێ لەشی وسەروبەری دا: وەکی وی کەسی یێ ل نك خەلکی خۆ مەلویل وستۆخوار بکـەت وبکەتـە گـری دا خـەلك بێژن: ئەڤە کەسەکێ ژ خودێ ترس و ب تەقوایە.

٢ـ ریمەتییا ب کراسی وجلکی: وەکی وی کەسـی یـێ جلکـێ زانایـان دکەتە بەر خۆ دا خەلك قەدرێ وی بگرن وبێژن: ئەڤە مرۆڤەکێ زانایە، یان وەکی وی کەسی یێ جلکەکێ کەڤن ودڕیـای دکەتـە بـەر خـۆ دا خـەلك بێژن: ئەڤە صووفیەکێ زاهدە.

٣ـ ریمەتییا ب گۆتنێ: وەکی وی کەسی یێ دەمێ وەعزەکـی ل خـەلکی دکەت وەسا د خۆ دئینتە دەر کو ئەو یێ ژ بەر دئاخڤـت دا خـەلك بێـژن: ئەڤی علمەکێ زێدە هەیە، یان وەکی وی یێ دەمێ د ناڤ خەلکی دا دڕوینت لێڤێن خۆ بلڤلڤینت دا خەلك بێژن: ئەڤە گەلەك زکری دکەت.

٤ـ ریـمـەتییا ب کار وکـریارێ: وەکی وی یێ نڤێژا خۆ درێـژ دکـەت یان د نـڤـێـژێ دا خـۆ مـەلویـل دکەت دا خەلك بێژن: چـەند مرۆڤـەکێ ب تەقوایە، یان وەکی وی کەسی یێ ل پێش چاڤێن خەلکی خێران ددەت دا بێژن: چەند مرۆڤەکێ مەرد وخێرخوازە.

٥- ریمەتییا ب گەلەكییا هەڤال وهۆگر وكەس وكاران: وەكی وی یێ خەلكی گەلەك ل خۆ كۆم دكەت و ب گەلەكییا هەڤالان دخورت، بۆ هندێ دا خەلك بێژن: ئەڤە هندە هندە مێڤان بۆ دئێن، و ل شەهی وبەهیێن وی هندە زەلام كۆم دبن..

ئەڤە ئەو رێكن یێن ریمەتی پێ ل نك مرۆڤی پەیدا دبت، لەو شریعەت مە ژێ ددەته پاش.

چارەیا ریمەتییێ:

چەند رێكەك هەنە مرۆڤ دشێت دەردێ ریمەتییێ پێ چارەسەر بكەت، ئەو ژی ئەڤەنە:

١- مرۆڤێ د دل دا ب ریمەتییێ بحەسیێت دڤێت باش بزانت كو خودێ رۆژا قیامەتێ دەمێ حسێبێ د گەل دكەت ل دویڤ ئنیەتا دلی دێ حسێبێ دێ د گەل كەت نە ل دویڤ وان گۆتنێن خەلك د دەر حەقا وی دا دبێژت.

٢- وحەتا ریمەتی جهێ خۆ د دلێ وی دا نەكەت دڤێت ئەو ب مەدح وقاپێن خەلكی د سەر دا نەچت وراستییا خۆ ژ بیر نەكەت، چونكی ئەگەر خەلك لایێ وی یێ ئاشكەرا ب تنێ ببینن ئەو لایێ خۆ یێ ڤەشارتی ژی دبینت وپێ دزانت.

٣- دڤێت ئەو بزانت كو مەدحێن خەلكی چو مفایی ناگەهیننە وی دەمێ ئەو ب تنێ بەرانبەر خودایێ خۆ رادوەستت.. ئەگەر هات وئەو ب دورستی یێ وەسا نەبت وەكی خەلك ژێ دبێژن.

٤- دڤێت ئەو چو بهایی نەدەتە گۆتنێن وی خەلكی یێن مەدحێن وی دكەن یان دهاڤێنێ ئەگەر ئەو ل نك خۆ یێ پشت راست بت كو ئەو یێ ل سەر حەقییێ وبلا ئەو ب گەلەكی هەڤال وپشتەڤانان ژی نەئێتە خاپاندن.

٥ ـ هـنـدى ژێ بێت بلا ئەو كارێ خۆ یێ باش ب ڕەنگـەكێ ڤەشـارتى بكەت، وبلا ئەو ژ وان كەسان نەبت یـێـن مەدحان بـۆ خـۆ ب باشییێن خۆ دكەن، وخرابییێن خۆ ژ بـیـر دكەن.

چارەیا حەژێكرنا جاه ومەنصبان:

وئەو كەسێ دەردێ حەژێكرنا خۆئینانە پێش وحەصلكرنا جاه وگەهشتنا مەنصبان ل نك هەى ب چار ڕێكان ئەو دشێت دەردێ خۆ چارەسەر بكەت:

١ـ دڤێت ئەو باش بزانت كو ل ئاخرەتێ ئەو ب تنێ ڤـالا ژ هـەمى جـاه ومەنصب وشوهرەتان دێ ئێتە نك خودایێ خۆ بۆ حسێبێ، ومرۆڤ هنگى چـو مفایێ وى ناكەن: ﴿ وَنَرِثُهُۥ مَا يَقُولُ وَيَأۡتِينَا فَرۡدٗا ﴾ (مریم: ٨٢).

٢ـ ئەگەر خەلكى موبالـەغە د مەدحێن وى دا كرن دڤێـت ئـەو ڕاسـتییا خۆ بۆ وان بێژت ودیار بكەت، دا ئـــەو زێـــدە د وى نەگـەهن، جـارەكێ زەلامەك ژ هەیبەتا پێغەمبەرى دا ـ سلاڤ لێ بن ـ ڤەلـەرزى، ئینـا پێغەمبـەرى گـۆتـــێ: ﴿ هێدى هێدى، هەما ئەز كوڕێ ژنەكێ بووم گۆشتێ هـشككرى ل مەكەهێ دخوار ﴾، وجارەكێ هندەك كەسان مەدحێن ئەبوو بەكرى ل نك كرن، وى گۆت: (یا ڕەببى تو من باشتـر لـێ بكەى ژ وێ هزرا ئـەو ژ مـن دكەن، ووى تشتى بۆ من ژێ ببە یێ ئەو ژ من نەزانن).

٣ ـ بلا ئەو ب خۆ ب دەستێن خـۆ كـارێ خـۆ بكـەت، وپێتڤییـێن خـۆ بقەتینت دا مەزنییا نەفسا خۆ بشكێنت.. دەمێ موبایەعا ئەبوو بەكرى هاتییـە كرن، ئەو چوو بارەكێ داران بۆ پیرەژنەكا فەقیر دا پشتا وخۆ ئینا، گۆت: دا نەفسا من زێدە د خۆ نەگەهت.

٤ـ هندى ئەو بشێت دڤێت خـۆ ژ مەناصـبان بدەتـە پـاش، ووان كـاران نەكەت یێن مەزنى تێدا هـەبت، وەكـى كـو ل دەمـێ ڕێڤەچـوونێ ب پـێش هەڤالێن خۆ بكەڤت، یان ژ خەلكى بخوازت بۆ وى ڕابنەڤە، یان خۆ بـۆ وى بچەمینن، یان دەستێ وى ماچى كەن، پێغەمبەرى ئەڤ چەندا هە هەمى نەدكر.

دەرگەهێ حەفتێ
چاڤبرسی وطەمەعی

بەری نوکە مە گۆتبوو ڤیانا دنیایێ ومال ومەنصبان ئێك ژ وان دەرگەهانە یێن شەیتان تێڕا قەستا دلـێ مرۆڤی دکەت دا دەستەسەر بکەت، و ل ڤێـرێ دێ بێژین: ئێك ژ وان دەردێن مەزن یێن حـەژێکرنا مـالی ومەنـصبان ل نـك مرۆڤی پەیدا دکەت ئەوە ئەو خودانێ خۆ چاڤبرسی دکـەت، لـەو دێ بینـی ئەو چو جاران تێر نابت، وقەناعەت بۆ دلـێ وی چێ نابت، وطـەمـەعی دێ بۆ وی بتـە سـالۆخەتەکێ پێڤـە نویـسیای.. وئەڤـە ب خـۆ خۆسـەری خـۆ دەرگەهەکە ژ وان دەرگەهان یێن دیسا دل پێ دکەفتە بن کارتێکرنا شەیتانی یا خراب، لەو مـە دڤێـت ڤـێ مەسەلـێ ژی د ناڤبڕەکـا تایبـەت دا روهـن بکەین.

طەمەعی چیە؟

وحەتا مەسەلـە ل بەر مە یا روهـن وئاشـکەرا بـت دڤێـت ئـەم ل سـەری وبەری هەر تشتەکی بزانین طەمەعی چیە؟ وبۆچی ل نك مرۆڤی پەیدا دبت؟

طەمەعی ـ وەکی زانایێن بسپۆر دبێژن ـ ئەوە: مرۆڤ دلـێ خۆ ببتە تشتی، وییێ ژێ ب هیڤی بت، وحەز بکەت بگەهینتە خۆ، بێـی ئەگـەرێن دورسـت یێن ب دەسـتڤە ئینانـا وی تـشتی ب کـار بینـت، وئـەو ب خـۆ طـەمـەعی ڕەنگەکێ خوزیـیـێ یە مرۆڤ ڕادهێلت، ڤێجا ئەگەر ئەڤ خوزییە یـا گرێـدایی کاری بت یەعنی: مرۆڤ وی کاری یـان وان ئەگـەران بکـار بینـت یـێن وێ خوزییێ ب دەست وی ڤە دئینت، هنگی ئەو خوزی دبتە هیڤی، وئەگەر ئەو هیڤی یا مرۆڤی کار بۆ کـری تـشتەکێ دورسـت بـت دێ بتـە (طومـووح)

وهندەك جاران دبێژنە وێ ژی (طەمەعی) بـەلـێ ئـەڤ طـەمـەعی ئـەوە یـا دوریت وەکی د ئایەتەکا قورئانێ دا ل سەر ئەزمانێ خـودان بـاوەران هاتییـە گۆتن: ﴿وَنَطْمَعُ أَن يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٤﴾ - وئـەم طـەمـەعییا هندێ دکەین کو خودایێ مە مە بدەتە د گەل مرۆڤێن چاك﴾ (المائدة: ٨٤).

بەلـێ ئەگەر ئەو خوزییا مرۆڤ ڕادهێلت یا گرێدایی کاری نەبت، یەعنی: مـرۆڤ وی کـاری نـەکـەت ووان ئـەگـەران ب کـار نـەئینت یـێن وێ خوزیـیـێ ب دەست مرۆڤی ڤە دئیـنن، وئـەو خـوزی ب خـۆ ژی تـشتەکێ دورست نەبت، هنگی ئەو دبتە ژ وێ ڕەنگێ طەمەعییێ یێ نەدورست ئەوێ خودێ وپێغەمبەرێ وی ـ سلاڤ لـێ بن ـ ئەم ژێ داینە پاش.

ڕاستییا طەمەعێ:

ژ تبیعەتێ مرۆڤی یێ خودێ ئەو ل سەر چێکری ئەوە: مرۆڤ د دل دا حەز دکەت یێ دەولـەمەند بت، وخێر وخێـرات وخۆشـییێن دنیـاییێ ل خـۆ زێـدە کەت، و د ڤێ دەربارەییێ دا حەدیسەك ژ پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ دئێتـە ڤەگوهاستن تێدا هاتییە: ﴿لَوْ كَانَ لابْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ مَالٍ لابْتَغَى ثالثـاً، وَلا يَمْلأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إلا التُّرَابُ، وَيَتُوبُ اللهُ عَلَـى مَـنْ تَـابَ ـ ئەگـەر کـوڕێ ئادەمی دو نهالێن تـژی مال هـەبـان دا داخوازا نهالـەکا دی ژی کەت، و ژ ئاخێ پێڤەتر تشتەك زکێ وی تژی ناکەت، وخودێ تۆبا وی کەسی قەبویل دکەت یێ تۆبە بکەت﴾[1].

وئەڤ حەزکرنا مرۆڤی بۆ زێدەکرنا مالی ژ بەر هندێ یە چونکی ئـەو هـزر دکەت ئەگەر مالـێ وی زێدە بوو خۆشی وسەعادەت دێ ل نك پەیدا بـت،

---

(١) بـوخـاری ڤـێ حـەدیـسـێ ژ عەبدللاهێ کوڕێ عەبباسی ڤەدگوهێزت، وموسلم ژ ئەنەسێ کوڕێ مالکی ڤەدگوهێزت.

وتشتیێ ئەو ژ بیرا خۆ دبەت ئەڤەیە: هندی دلخۆشی وسەعادەتە ب مالی نائێتە کرین، بەلکی ئەو شعوورەکە قەناعەت د دلی دا پەیدا دکەت، ومرۆڤی ئەگەر مالێ قاروونی د دەستی دا هەبت، بەلێ قەناعەت د دلی دا نەبت، هەست ب خۆشی وسەعادەتێ ناکەت.

مەعنا: دڤێت مرۆڤ ڤێ حەزکرنا هە ئەوا ل نك هەی ب قەناعەتێ ڤە گرێ دەت، ومرۆڤ ئەگەر قانع بوو دلێ وی دێ رحەت بت، ئەگەر مال ودەولەمەندی ب دەست کەفت دێ حەمدا خودێ کەت، وئەگەر ب دەست نەکەفت دیسا دێ حەمدا خودێ و ل دویڤ شیانا خۆ دێ وی کاری کەت یێ رزقەکێ حەلال بۆ پێڤە بێت هندی خودێ بۆ نڤیسی.

ومرۆڤێ ڤێ چەندێ نەکەت وقەناعەتێ ل نك خۆ پەیدا نەکەت، ژینا خۆ هەمییێ ب خەم وکەسەر ڤە دێ بۆرینت، ئەگەر خودێ مالەکێ زێدە دایێ دلێ وی رحەت نابت چونکی هندەك کەس یێن هەین مالەکێ ژ یێ وی زێدەتر هەیە، وئەگەر خودێ مالەکێ کێم دایێ خوزیا وی دێ ئەو بت مالەکێ زێدە وی هەبت، بلا د مال دا یێ ڕوینشتی ژی وچو کەدان بۆ خۆ نەکەت ژی..

ژ بەر ڤێ چەندێ ئیمامێ عومەر دگۆت: (طەمەعی فەقیری یە، وقەناعەت زەنگینی یە)، وجارەکێ پسیارەك ژ عەقلدارەکی هاتە کرن: ئەرێ زەنگینی چیە؟ وی گۆت: زەنگینی ئەوە خوزییێن تە دکێم بن، وتو ب هندێ رازی ببی کو تێرا تە بکەت.

طەمەعی د گۆتنێن پێغەمبەری دا:

ئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە حەدیسێن پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ دێ بینین ئەو د گەلەك ژ ڤان گۆتنان دا بەرێ مە ددەتە قەناعەتێ ورازیبوونا ب وی رزقی یێ خودێ بۆ مە نڤیسی، ژ وان حەدیسان:

١ـ عەبدللاهیٚ کورِیٚ عەمریٚ کورِیٚ عاصی دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لیٚ بن ـ دبێژت: ﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ أَسْلَمَ، وَرُزِقَ كَفَافاً، وَقَنَّعَهُ اللّهُ بِمَا آتَاهُ ـ وی ئیفلەح دیت ییٚ موسلمان بووی، ورزقیٚ وی هند بت تیٚرا وی بکەت، وخودیٚ ئەو قانع کربت ب وی تشتیٚ دایی ﴾[١].

ونێزیك ژ ڤیٚ حەدیسیٚ حەدیسەکا دی هەیە فوضالەییٚ کورِیٚ عوبەیدی تێدا دبێژت: پێغەمبەر ـ سلاڤ لیٚ بن ـ دبێژت: ﴿ طُوبَى لِمَنْ هُدِيَ إِلَى الإِسْلامِ، وَكَانَ عَيْشُهُ كَفَافاً، وَقَنَعَ ـ خوزییا وی کەسیٚ بەریٚ وی بۆ ئیسلامیٚ هاتییە دان، وژیارا وی هند بت تیٚرا بکەت، وییٚ قانع بت ﴾[٢].

وقانعبوونا ب وی رزقیٚ خودیٚ دایە مرۆڤی مەعنا ویٚ ئەوە مرۆڤ ییٚ طەماع نەبت.

٢ـ و د حەدیسەکا دی دا پێغەمبەر ـ سلاڤ لیٚ بن ـ بەحسیٚ هندەك رەنگێن جەهنەمییان دکەت، ودبێژت: ﴿ وَالْخَائِنُ الّذِي لا يَخْفَى لَهُ طَمَعٌ وَإِنْ دَقَّ إِلا خَانَهُ ـ ئەو خائینیٚ طەمەعییا وی نە یا ئاشکەرا[٣] وتشتەك ئەگەر چەند تشتەکیٚ کێم ژی بت ئەو خیانەتیٚ دکەت ﴾[٤] مەعنا: طەمەعییا وی یا زێدە ئێکا هند ژ وی چیٚ دکەت ئەو خیانەتیٚ خۆ د تشتیٚ کێم ژی دا بکەت.

و ژ ڤیٚ حەدیسیٚ ئاشکەرا دبت کو ئەو طەمەعییا بەریٚ مرۆڤی ددەتە خیانەتیٚ دبتە ئەگەرا چوونا جەهنەمیٚ.

---

(١) موسلم ڤیٚ حەدیسیٚ ڤەدگوهێزت.

(٢) ترمذی ڤیٚ حەدیسیٚ ڤەدگوهێزت.

(٣) ل ڤێریٚ پەیڤا (لا يخفى) ب مەعنا (لا يظهر) دئێت.

(٤) موسلم ڤیٚ حەدیسیٚ ژ عیاضیٚ موجاشعی ڤەدگوهێزت.

٣ـ عەبدللاهێ كورێ عەبباسی دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ ئەڤ دوعایە دكر ودگۆت: ﴿ اللهم قنعني بما رزقتني، وبارك لي فيه ـ يا رەببی تو قەناعەتێ ب وی رزقێ تە دایە من بدە من، وبەرەكەتێ بۆ من بهاڤێژێ ﴾[1] وقەناعەت وەكی مە زانی دژی طەمەعێ یە.

ژ زیانێن طەمەعێ:

ئەو مرۆڤ قەناعەت ب وی رزقی نەبت یێ خودێ داییێ، وهەردەم یێ چاڤ برسی وطەماع بت، ئەو گەلەك زیانان ب ڤی كارێ خۆ دگەهینتە خۆ، ژ وان زیانان:

١ـ طەمەعی نیشانا كێم باوەرییا خودانییە، چونكی ئەوێ طەماع بت مەعنا ئەو ب وی رزقی یێ قانع نینە یێ خودێ داییێ، وییێ رازی نینە ب وێ قسمەتێ یا خودێ دانای.

٢ـ و ژ لایەكێ دی ڤە ئەو نیشانا هندێ یە كو مرۆڤێ طەمەعی ل نك هەی هزرا خراب ژ خودێ دكەت، ووە تێ دگەهت كو ئەوا بۆ هاتییە دان نە ل مستەواییێ وییە، لەو دڤێت بارا وی پتر بت.

٣ـ طەمەعی شعوورا ب فەقیرییا بەردەوام ل نك خودانی پەیدا دكەت، ب عەكسا وی كەسێ قەناعەت هەی ودلێ وی یێ تێر ئەو هەردەم هەست دكەت كو ئەو یێ دەولەمەندە، چونكی زەنگینی زەنگینییا دلییە.

٤ـ طەمەعی خودانێ خۆ هەردەم رەزیل دكەت، و وە لێ دكەت كو هەمی گاڤا ستۆییێ وی ل وی كەسی یێ خوار بت یێ ئەو طەمەعییا تشتەكێ وی دكەت.

---

(١) حاكم ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزت.

٥ـ و ژ بەر ڤێ خالا بۆری دێ بینی ئەو كەسێ طەماع بت د چاڤێن خەلكی دا كەسەكێ بێ قیمەتە، وخەلك حەز ژێ ناكەن، لەو هەر كەسەكێ بڤێت خەلك حەز ژێ بكەن، دڤێت ئەو دلێ خۆ نەبەتە وی تشتێ د دەستێ وان دا هەی.

٦ـ طەمەعی وەستیانەكا بەردەوام ل نك خودانی پەیدا دكەت، ورێكێ نادەتێ كو ئەو ب رحەتی ودل تەناهییێ بژیت، چونكی رزقێ وی چەند زێدە ببت ژی بەرێ وی دێ ل زێدەترییێ بت.

چارەیا طەمەعییێ:

ژ بەر كو قەناعەت ڕوییێ بەرانبەرێ طەمەعییێ یە، مرۆڤ حەتا بشێت خۆ ژ دەردێ طەمەعییێ بپارێزت دڤێت بەری هەر تشتەكی قەناعەتێ ل نك خۆ پەیدا بكەت، و ژبلی ڤێ چەند پێنج ڕێكێن دی ژی هەنە مرۆڤ چارەسەرییا طەمەعییێ پێ بكەت، ئەو ژی ئەڤەنە:

١ـ دڤێت مرۆڤ بیرا خۆ ل وان زیانان بینتەڤە یێن كو د طەمەعییێ دا هەین و ب تایبەتی ئەو ڕەزیلی وشەرمزارییا طەمەعی ل نك خودانی پەیدا دكەت، وبزانت كو قەناعەت وخۆ دویركرنا مرۆڤی ژ طەمەعییێ وی سەربەست دكەت، ویا هاتییە گۆتن: تشتێ تو دلێ خۆ دبەیێ تو خۆ دكەیە ئێخسیرێ وی، وسەرفەرازییا مرۆڤی د هندێ دایە مرۆڤ خۆ ژ خەلكی بێ منەت بكەت وطەمەعییا خۆ نەبەتە مالێ دنیایێ.

وئەو كەسێ خرابی وزیانێن طەمەعییێ ل بیرا خۆ بینتەڤە نەفسا وی دێ وی بەر ب قەناعەتێ ڤە پالدەت، ڕاستە ئەو دێ تام كەتە تەعلییا صەبرا ل سەر شەهوەتان، بەلێ مرۆڤێ ب عەقل بت سەرفەرازییا نەفسێ نادەتە ب شەهوەتا زكی!

٢ـ بلا ئـەو ب ئابـۆرا د ژیـن وژیاریێ دا رازی ببـت، و د نەفەقا خۆ دا یێ دەست بەردای و ب ئیسراف نـەبت، وئەوێ بڤێت سەرفەرازییا قەناعەتێ ب دەسـت خــۆ بێخـت دڤێـت دەرگــەهێ مەصـرەفا بـەرفرەهـ ل بـەر خـۆ ڤەنەکەت، و د کەڤن دا دبێژن: ئەوێ ب ئابۆری بت فەقیر نابت.

و ژ ئابۆرییێ یە مەصرەفا مرۆڤی ل دویـڤ شـیان وپێڤـەهاتنێن وی بـت، وئەو کەسێ مەصرەفا وی ژ میزانییا وی پتـر بـت، دێ طـەمـەعییا مالـەکێ زێدەتر ژ وی کەت یێ وی هـەی، وهەر جارەکا تە بەرێ خۆ دا یێ د سـەر خۆ دا وتە چاڤ ل وی کر دێ ب وەستیانێ حەسێی ونعمەتا خـودێ د چـاڤێن تە دا دێ کێم بت.

٣ـ دڤێت مرۆڤ باش ل بیـرا خۆ بینت کو رزق ئەوە یـێ خـودێ ددەت، وقسمەت ژی ب دەسـتـێ وییە، وەکی خودایێ مەزن د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ أَهُمۡ يَقۡسِمُونَ رَحۡمَتَ رَبِّكَۚ نَحۡنُ قَسَمۡنَا بَيۡنَهُم مَّعِيشَتَهُمۡ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۚ وَرَفَعۡنَا بَعۡضَهُمۡ فَوۡقَ بَعۡضٖ دَرَجَٰتٖ لِّيَتَّخِذَ بَعۡضُهُم بَعۡضٗا سُخۡرِيّٗاۗ وَرَحۡمَتُ رَبِّكَ خَيۡرٞ مِّمَّا يَجۡمَعُونَ ﴿٣٢﴾ ــــ ئەرێ ما ئەون رەحـما خـودایـێ تە لێکڤە دکەن؟ ئەمین یێن کو ژین وژیـارا وان د دنیایێ دا د ناڤبەرا وان دا لێـکڤەکری، ومـە هـنـدەك ژ وان ل سـەر هندەکان بلند کرینە: ئـەڤـە یێ دەولـەمەندە ووێ هە یێ فەقیـرە، ئەڤـە یـێ ب هێزە ووێ هە یێ لاوازە، دا هندەك ژ وان ببنە ئەگـەرا ژیـارا هنـدەکان. ودلۆڤانییا خودایێ تە دەمێ وان دبـەتـە بـەحــەشـتـێ ژ وێ چێتـرە یا ئـەو د دنیایا فانی دا کۆم دکەن ﴾ (الزخرف: ٣٢).

ڤێجا ئەگەر کەسەکی دیت رزقێ وی ئەڤرۆ یێ کێمە یان هەما هندە تێـرا وی دکەت، بلا ئەو حەمدا خودێ بکەت وخـەما رزقـێ سـوباهی نـەخۆت، وباوەری هەبت کو ئەو رزقێ خودێ بۆ نڤیسی هەر دێ گەهتێ، وئەوێ بـۆ وی نەنڤیسی ژی ناگەهتێ ئەگەر دنیا هەمی هاری وی بکـەت، ڤێجا مـادەم

مـەسـەلـە ب ڤی ڕەنگییە دڤێت ئەو حرصیێ وطەمەعییا ژ سـەریێ خـۆ بینتـە دەر.

٤ـ ئەگەر مرۆڤ هزرا خۆ د گەلـەك ژ وان كەسان دا بكەت یـێن خـودیێ دەرگەهێ رزقی ل بەر فرەه كری دێ بینت عـەقلێ وان گەلــەك ژ یـێ وان كەسان كێمتـرە یێ دەرگەهێ رزقـی ل بـەر هاتییـە گـرتن، بـەرێ خـۆ بـدە پێغەمبــەران، خــەلیفێن راشــدی، صــەحابی وتابعییــان، وزانــاییێن مــەزن وموجتەهد.. هەمی ئەو بوون یێن فەقیر، بەلـێ ئەو قەناعـەتا د دلــێ وان دا هەی ئەگەر ل سەر خەلكی هەمییێ هاتبا لێكڤەكرن، دا تێرا هەمییان كەت.. ومەعنا ڤێ ئەوە ئەگەر دەولـەمەندی نیشانا باشی یان عەقلدارییا خودانی بـا، خودێ تەرازییا دەولـەمەندی وفەقیرییێ ب ڤی ڕەنگی نەددانا. ڤێجا یـێ قـانع بە، وبلا طەمەعی ڕێكا خۆ بۆ دلــێ تـە نـەبینت دا بگەهییـە ڕێـزا وان یـێن خودێ نعمەت د گەل كـری.

٥ـ مرۆڤ دڤێت تێ بگەهت كو كۆمكرنـا مـالــی وزێـدەكرنا پەرتالــێ دنیایێ ژ خەم وكۆڤانان پـێـڤـەتـر چ ل وی زێـدە ناكەت، وئـەوێ مالــەكێ زێدە هەی دێ پێڤە موژیل بت، وترسا ل سەر نـەمان وكێمبـوون ودزییـا وی مالی ناهێلت ئەو رحەت ببت.. ئەڤە ل دنیایێ، و ل ئاخرەتێ حسێبا مـالی دێ وی گـیـرۆ كــەت ونـاهـێـلت ئــەو زوی بچتە بـەحەشتێ ئەگەر خۆ ئەو ژ بەحەشتییان ژی بت.

ب ئەڤان ڕێكێن بۆری ئەو دێ شێت قەناعـەتێ ب دەسـت خـۆ ئێخـت، وطەمەعییێ ژ خۆ دویر كەت.

دەرگەهێ هەشتێ
ئیسرافا د خوارن وجلكی دا

ڤیانا خۆشییێــن دنیایێ وكـۆمـكـرنا وان ئێك ئەگەر یا توخویبدای نـەبت ب توخویبێن شەرعی ژ وان دەردانە یێن ب سەر دلی دا دئێن و د ئـەنجام دا هندەك دەردێن دی یێن مەزن د دلی دا پەیدا دبن، وەكی طەمەعی وبەخیلییێ كو بەری نوكە ب درێژی ئەم ل سەر ئاخفت بـووین.. وهــەر ژ وان دەردان یێن كو ئەڤ ڤیانا هــە د گەل خۆ پـەیدا دكەت، ئەو ژی خۆشی پێبرنا ب ڤـی مالییە ب ڕەنگەكێ وەسا كو ژ حەددێ طەبیعی دەرباس ببت وبەرێ خودانی بدەتە ئیسرافێ، وئاشكەرایە كو هەر جارەكا شەیتانی دیـت ڤیانـا شـەهوەت وخەملا دنیایێ دل تژی كر ئەو خەرزێ خۆ ددانتـە د وی دلی دا، وهــەر دێ مینت بــەرێ خـودانــێ وی دلـی دەتە خۆ موژیلكرنا ب ئاڤاكرنا دنیایێ ڤــە ل سەر حسێبا كاركرنا بۆ ئاخرەتێ، وئەگەر وی ئەو گەهاندە ڤی مـستەوایی دێ ئێكا هند ژێ چێ كەت كو ئەو دەست بدەتە ئیـسرافێ، وئەوێ دەسـت بدەتە ئیسرافێ د خۆشی برنا ب شەهوەتێن دنیایێ دا هیڤییـێن وی ب دنیـایێ دێ د بەرفرەھ وبێ دویماهی بن، وئەوێ هیڤییـێن بـەرفرەھ ب دنیـایێ هــەبن ترسا ل سەر هەی كو دویماهییا وی یا خراب بت، ڤێجا حەتا مرۆڤ بشێت خۆ ژ دویماهییا خراب بپارێزت دڤێت ئەو خۆ ژ ئیسرافێ بدەتە پاش.

ئیسراف وتەبذیر چنە؟

ئـیــسـراف وەكــی زمانزان دبێژن ئەوە: مرۆڤ توخویبان دەرباس بكـەت د هەر كارەكی دا یـێ ئـەو بكـەت، بـەلــێ پـتــر جـاران دەمــێ پـەیـڤــا (ئیسراف) دئێتە ب كارئینان هزر بۆ دەرباسكرنا توخویبان د خەرجكرنا مالی

دا دچت، هەر وەسا پێلێدانا توخوییان د خوارن وڤـەخوارن وجـل وبـەرگان دا.

وئـەگــەر ئــەم بەرێ خۆ بدەینە ئایەتێن قورئانێ وحەدیسێن پێغەمبـەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ دێ بینین پەیڤا ئیسراف بۆ پێلێدانا توخوییان د هەر کارەکێ بێ ئەمرییا خودێ تێدا هەبت یا هاتییە ب کارئینان.

و ژ ئەنجامێن ئیسرافێ یێن خراب (تەبـذیـرە)، وهـەر جارەکـا مرۆڤـەکی دەست دا ئیسرافێ وپێ ل توخوییان دانا، بەرێ وی دێ کەفتـە تـەبـذیـرێ، وتەبذیر ئەوە مرۆڤ مالــێ خۆ زەعێ بکەت، و د وان ڕێکان دا خەرج بکەت یێن شریعەتی ڕێ پێ نەدای.

وئێك ژ مە حەتا بشێت ڤی دەرگەهی ل بەر شەیتانی بگرت، ودلـێ خـۆ پاقژ وپاراستی بهێلت، دڤێت ئەو خۆ ژ ڤان هەردو دەردان بپارێزت، چونکی هندەك کەس وە هزر دکەن کو خۆ دویرکرنا ژ بەخیلی وطەمەعییێ ئەوە ئەو هەردو دەستێن خۆ ڤەکەن، وزێدەگاڤییێ د خەرجکرنا مالی دا بکـەن، وئـەو ب خۆ وەسا نینە.

ڕاستییەك وبیرئینانەك:

بەری نوکە ـ د دەرگەهێ چارێ دا ـ دەمێ مە بەحسێ بەخیلییێ کـری، مە گۆتبوو: هندی مـالـە خودێ بۆ حکمەتەك ومەخسەدەکێ یێ دایە مرۆڤـی ئـەو ژی ئــەوە مرۆڤ پێتڤییێن خۆ پێ ب جـﻬ بینت، وئەگەر دەسـتگرتنا وی ل جهێ دەسـتـڤـەکـرنـێ بەخیلی بت، ئاشکەرایە کو دەسـتڤەکرنا وی ژی ل جهێ دەستگرتنێ دێ (تەبذیر) وبەطرانـی بـت، وڕێکـا نـاڤنجی د ناڤبـەرا بەخیلی وئیسرافێ دا ئـەوە مـرۆڤ یێ مەرد بت، ومەردینی ئەوە هەر تـشتەك ل جهــێ وی یــێ دورســت بێتــەکرن، دەســتگرن ل جهــێ دەســتگرتنێ ودەستڤەکرن ل جهێ دەستڤەکرنێ، وئەڤ چەندەیە قورئان ئیشارەتێ بۆ ددەت

دەمێ دبێژت: ﴿ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَنفَقُواْ لَمۡ يُسۡرِفُواْ وَلَمۡ يَقۡتُرُواْ وَكَانَ بَيۡنَ ذَٰلِكَ قَوَامٗا ﴿٦٧﴾ ـ وئەون یێن ئەگەر تشتەك ژ مالێ خۆ خەرج كر دەست بەردای نابن، وخۆ دەست گرتی ژی لێ ناكەن، وخەرجكرنا وان یا ناڤنجییە د ناڤبەرا دەست بەردان ودەست گرتنێ دا ﴾ (الفرقان: ٦٧).

مەعنا: ئەو كەسێ بەخیلییێ ب ئیسرافێ دەرمان بكەت، وەكی وییە یێ دخوازت تێنكا خۆ ب ئاڤا سویر بشكێنت.. ڤێجا بلا بەرێ بدەتێ كانێ تێنكا وی دێ شكێت یان دێ زێدەتر لێ ئێت؟!

ڕەنگ وڕوییێن ئیسراف وتەبذیرێ:

مە گۆت: هەلویستێ مرۆڤ د خەرجكرنا مالی دا سێ جوینن: هندەك د بەخیل ودەستگرتینە، بەلێ ئەو ڤێ بەخیلییا خۆ حسێب دكەن شارەزایی وئابۆری، وهندەك د موسرف ودەست بەردایینە، وئەو ژی ئیسرافا خۆ حسێب دكەن مەردینی، وئەڤ هەردو جوینە د خەلەتن وجینێ دورست جینێ ناڤنجییە ئەوێ ئایەتا بۆری ئیشارەت دایێ.

وئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە دەستەكا موسرف دێ بینین ئیسرافا وان د دو لایان دا بەرچاڤ دبت: د لایێ چەند خەرجكرنا وان دا، و د لایێ چاوا خەرجكرنێ دا. مرۆڤەكی تو دێ بینی خەرجكرنا وی بۆ مالی گەلەك پترە ژ داهاتییێ وی، یەعنی: ئەو هند مالی ل سەر بەرفرەهكرنا ژینا خۆ خەرج دكەت كو زێدەتر بت ژ وی مالی یێ وی هەی، لەو تو دێ بینی تەرازییا وی هەمی دەمان یا خوارە، وهەمی گاڤان ئەو یێ ل بن دەینان، ئەڤە ڕەنگەكێ ئیسرافێ یە.

ڕەنگێ یێ یێ ئیسرافێ یێ نە بەرچاڤ ئەوە مرۆڤەك هندەك مالێ خۆ ـ بلا گەلەك نەبت ژی ـ د ڕێكا وی یا نە دورست دا خەرج بكەت، وەكی وی یێ مالێ خۆ د ڕێكەكا حەرام دا خەرج بكەت، یان بدەتە ب تشتەكێ بێ

مفا، ئەڤە ژی کەسەکێ موسرفە بلا ئەو مال یێ وی خەرج کری مالەکێ کێم ژی بت، وهندەك زانا دبێژن: ئەڤ ڕەنگێ دووێ (خەرجکرنا مالی نە د ڕێکا وی یا دورست دا) نە ئیسرافە، بەلکی تەبذیرە، چونکی ئیسراف پێلێدانا توخوبیانە د خەرجکرنێ دا، یەعنی: ئیسرف ئەوە مرۆڤ گەلەك مالی خەرج بکەت، وئەوێ مالی د ڕێکا وی یا نە دورست دا خەرج دکەت بەلکی مالەکێ کێم خەرج بکەت، وهەر چاوا بت (ئیسراف وتەبذیر) هەردو ڕێکا شەیتانییە بۆ د سەردابرانا مرۆڤی.

وئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە قورئانێ دێ بۆ مە ئاشکەرا بت کو ئەڤ ڕەنگێ دووێ یێ ئیسرافێ ئەوێ هندەکان ناڤێ تەبذیرێ ل سەر دانای خرابترە ژ ڕەنگێ ئێکێ، قورئان دەمێ بەحسێ ئیسرافێ دکەت چ دبێژت؟

قورئان دبێژت: ﴿ وَلَا تُسْرِفُوٓا۟ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلْمُسْرِفِينَ ﴿١٤١﴾ ـ هوین ئیسرافێ نەکەن، چونکی خودێ حەز ژ مرۆڤێن موسرف ناکەت ﴾ (الأنعام: ١٤١).

ودەمێ بەحسێ تەبذیرێ دکەت دبێژت: ﴿ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ ٱلْمُبَذِّرِينَ كَانُوٓا۟ إِخْوَٰنَ ٱلشَّيَٰطِينِ ۖ وَكَانَ ٱلشَّيْطَٰنُ لِرَبِّهِۦ كَفُورًا ﴿٢٧﴾ ـ تو تەبذیرێ نەکە، چونکی ئەوێن تەبذیرێ دکەن برایێن شەیتانانە، وشەیتانی کافری ب خودایێ خۆ کرییە ﴾ (الإسراء: ٢٧)، مەعنا ئەڤە دژوارترە!

ئیسراف وتەبذیر ودویماهییا خراب:

ژ بلی هەردو ئایەتێن بۆری ئەوێن بۆ مە دیارکرین کو مرۆڤێ موسرف ژ وان کەسانە یێن خودێ حەز ژێ نەکەت، ومرۆڤێ موبەذذر دەستەبرایێ شەیتانییە، هندەك ئایەتێن دی هەنە دویماهییا خراب یا ئیسراف وتەبذیرێ د دنیایێ وئاخرەتێ دا بۆ مە ئاشکەرا دکەن، ژ وان ئایەتان:

١ـ خودايێ مەزن دبێژت: ﴿ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ ٱلْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا ﴿٢٩﴾ ـ وتو دەستێ خۆ ژ دانا خێران نەگرە، كو ل سەر خۆ ومالا خۆ ومرۆڤێن پێتڤی بەرتەنگ بكەی، وتو هند یێ دەست بەردای ژی نەبە، كو ژ تاقەتا خۆ زێدەتر مالی بدەی، ڤێجا خەلك لۆمەی تە بكەن وتو لۆمەلێكری بڕوینی، پەشێمان ببی سەرا دەست بەردان وپویچكرنا مالێ خۆ ﴾ (الإسراء: ٢٩).

ژ ڤێ ئایەتێ ئاشكەرا دبت كو ئەو كەسەكێ د ژینا خۆ دا یێ دەست بەردای وموسرف بت ، دێ پەشێمانی ئێتە ڕێكێ، چونكی دویر نەگرە ئەو ئیسراف فەقیرییێ بینتە ڕێكێ.

٢ــ و د ئایەتەكا دی دا خودایێ مەزن بەحسێ دویماهییا مرۆڤێن موسرف ل ئاخرەتێ دكەت ودبێژت: ﴿ وَأَنَّ ٱلْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ﴿٤٣﴾ ـ وهندی موسرفن ئەون خەلكێ ئاگری ﴾ (غافر: ٤٣).

ژ ڤێ ئایەتێ ئاشكەرا دبت كو ئیسراف بەرێ خودانێ خۆ ددەتە ئاگرێ جەهنەمێ.

ئیسراف د گۆتنێن پێغەمبەری دا:

پێغەمبەر ژی ـ سلاڤ لێ بن ـ د هژمارەكا حەدیسێن خۆ دا بەحسێ ڤی سالۆخەتی دكەت ومە ژێ ددەتە پاش، ژ وان حەدیسان:

١ـ عەبدللاهێ كوڕێ عەمری دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ كُلُوا، وَتَصَدَّقُوا، وَالْبَسُوا، فِي غَيْرِ إِسْرَافٍ وَلا مَخِيلَةٍ ـ بخۆن، وخێران بدەن، وجلكی بكەنە بەرخۆ، بێی ئیسراف وخۆمەزنكرن ﴾[1].

---

(١) نەسائی ژێ ڤەدگوهێزت.

٢ـ موغـيـرەيێ كورێ شوعبەیی دبێژت: پێغەمبەری ـ سـلاڤ لــێ بـن ـ گۆت: ﴿ إِنَّ اللّهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوقَ الأُمَّهَاتِ، وَمَنْعـاً وَهَـاتِ، وَوَأْدَ الْبَنَـاتِ، وَكَرِهَ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ، وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ، وَإِضَاعَةَ الْمَـالِ ـ سـێ تـشت خـودایێ مەزن بۆ هەوە حەرامكرینە: بێ ئەمرییا دەیكان، وڤەشارتنا كچان ب ساخی، وكو هوین نەدەن وهەر بستینن، ووی سێ تشت بۆ هـەوە مـەكروه كرینـە: ڤەگوهاستنا زێدە بۆ ئاخفتنان، وگەلـەك پسیار، وزەعێكرنا مالی ﴾[1].

وزەعێكرنا مالی، یان بلا بێـژین: خـەرجكرنا وی، د ئێـك ژ سـێ ڕێكـان دانە:

أ ـ د وان ڕێكان دا یێن شریعەتی حەرامكرین، وئەڤـە تـشتەكێ حەرامـە ئەگەر خۆ ئەو مال مالـەكێ كێم ژی بت.

ب ـ د وان ڕێكان دا یێن خێرا ئاخرەتێ پێ ب دەست مرۆڤی ڤە دئێـت، وئەڤە كارەكێ باشە، ب وی شەرتی مرۆڤ كارەكێ فـەرتر نـەهێلت وبـچت خێرەكا دی بكەت.

ج ـ د وان ڕێكێن حەلال دا یێن ژینا مرۆڤی پێ خـۆش وبـەرفرەه دبـت، وئەڤە تشتەكێ دورستە، ب وی شەرتی زێدەی عەدەتی خەرج نەكەت.

زیانێن ئیسراف وتەبذیرێ:

مرۆڤ ئەگەر باش هزرا خۆ د ئیسرافێ وتەبذیرێ دا بكەت، دێ زانت كو ڤان سالۆخەتان هژمارەكا نە یا كێم ژ خرابی وزیانان تێدا هەنە، لـەو خـودێ وپێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ ئەو حەرامكرینە، ژ وان زیانان:

١ـ بێ ئەمرییا خودێ وگوهدارییا شەیتانی تێدا هەیە:

---

(١) بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن.

بۆری د گەل مە کو خودێ وپێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ ئەم ژ ئیـسرافێ وتـەبذیـرێ یـێـن داینە پاش، ووان ئاشکەرا کرییە کو ئەڤ هەردو سالۆخەتە ژ سالۆخەتێن شەیتانینە، مـەعـنـا ئەو کەسێ کاری پێ بکـەت ئـەو غـەزەبا خودێ ب دەست خۆ ڤە دئینت، ومرۆڤێ خودان باوەر وی کاری ناکەت یێ غەزەبا خودێ پێڤە دئێت.

٢ـ چاڤلێکرنا شەیتانی تێدا هەیە:

بەری نوکە مە ئەو ئایەت ئینا بوو ئەوا خودایێ مەزن تێـدا گـۆتی: ﴿ إِنَّ ٱلۡمُبَذِّرِينَ كَانُوٓاْ إِخۡوَٰنَ ٱلشَّيَٰطِينِۖ ﴾ (الإســـراء: ٢٧)، وگەلـــەك زانـــاییێن تەفسیرێ دبێژن: مەعنا پەیڤا (إخوان الشیاطین) ئەوە ئـەو وەکـی شـەیتانانە، چونکی شەیتانان هەر دەم بەرێ ل هندێ گوهدارییا خودێ نەکـەن، وئـەوێ مالـێ خۆ زەعێ دکەت وتەبذیرێ دکەت ئەو یێ بێ ئەمرییا خودێ دکەت، ڤێجا ل ڤێرێ ئەو شەیتان دگەهنە ئێك.

٣ـ زەعێکرنا مالی وفەقیری تێدا هەیە:

ئیسرافێ زەعێکرنا مالی تێدا هەیە، وئەڤ مالـێ خودێ ئێخستییە دەستێ مە ئەم ژێ د بەرپسیارین، رۆژا قیامەتێ پسیارا وی دێ ژ مە ئێتـەکرن، وئـەوێ مال د رێکا وی یا دورست دا خەرج نەکربت جزایێ وی دێ یێ دژوار بت، هەر وەسا ئەو کەسێ مالـێ خۆ زەعێ بکەت وزێدە خەرج بکـەت فـەقیری وموعیزی دێ ئێتە رێکا وی، وفەقیری برایێ کوفرێ یە!

٤ـ پەشێمانییا ل سەر مالـێ زەعێبووی تێدا هەیە:

مـرۆڤ دەمێ مالـێ خۆ ل سەر تشتەکێ بێ مفا خەرج دکەت، وئیـسرافێ د صـەرفکرنـا مالـێ خـۆ دا دکـەت، پشتی دەمـەك ب سەر دا دئێت ومال د دەستان دا کێم دبت، یان ئێکجار خلاس دبت، وئەو هەوجـەی خواسـتنێ

دبت، دێ شعووری ب پەشێمانییێ کەت، ومرۆڤێ ب عەقل بت وی تشتی ناکەت یێ پشتی هنگی پەشێمانییێ دئینتە رێکا وی.

٥ـ هندەك ئەگەر وئەنجامێن خراب بۆ هەنە:

ئەو کەسێ ئیسرافێ دکەت، ئەو وەسا خۆ نیشا خەلکی ددەت کو چو تشتێ ژ وی کێم نینە، وئەو یێ بێ منەتە، وئەڤە رەنگەکێ خۆمەزنکرنێ یە، وئاشکەرایە هەر کەسەکێ خۆ مەزن بکەت د چاڤێن خەلکی دا کێم دبت، وخەلك کەربا خۆ دهاڤێنێ، ژ لایەکێ دی ڤە ئەو کەسێ ئیسرافێ وتەبذیرێ دکەت ئێکا هند ژ خۆ چێ دکەت خەلك حەسویدییێ پێ ببەن، ومرۆڤێن دل پیس وچاڤ هاڤێژ چاڤان لێ بدەن، مەعنا ئەو گونەهێ دکەت، وخەلکی ژی گونەهکار دکەت.

٦ـ پاشکەفتنا جڤاکێ تێدا هەیە:

ئەو جڤاکا ئیسراف د ناڤ دا بەلاڤ دبت، وکورێن وێ فێری (تەرەفێ وتەبذیرێ) دبن دێ جڤاکەکا وسست وخاڤ بت، ودێ یا دویر بت ژ مجدی وموکمییێ، لەو ئەو هەردەم دێ یا پاشکەفتی بت.

چارە چیە؟

و ل دویماهییێ دێ بێژین: چارەیێ دەردێ ئیسرافێ ئەوە مرۆڤ ل بیرا خۆ بینتەڤە کو ئەو مالێ مرۆڤی هەی ئێمانەتەکە خودێ کرییە د دەستێ مرۆڤی دا ورۆژەك دێ ئێت ئەو دێ پسیارا ڤی مالی ژ مە کەت، و ل رۆژا قیامەتێ پێیێ کەسەکی ژ مەحشەرێ نالڤت حەتا پسیارا مالێ وی ژێ نەئێتەکرن: ژ کیڤە ئینابوو و د چ دا صەرف کربوو؟

ڤێجا هێشتا ئەڤرۆ بلا ئەم بەرسڤا خۆ بۆ ڤێ پسیارا مەزن بەرهەڤ بکەین!

دەرگەهێ نەهێ
لەزكرنا د كاران دا

دەرگەهەكێ دی ژ وان دەرگەهان یێن شەیتان تێڕا قەستا دلـێ مرۆڤـی دكەت ئەوە مرۆڤ لـەزێ د كاری دا بكەت، وهند خۆ نەگرت حـەتا هـزرێن خۆ د وی كاری دا بكەت وكانێ دویماهییا وی دێ ل سەر چ ڕاوەسـتت، و ب ڕاستی ئەڤە نیشانەك ژ نیشانێن عەقل سڤكییا خودانییە، هـزر دكـەت دێ لەزێ كەت دا زوی خۆ ب ئارمانجێ ڕا بگەهینت، بەلـێ دێ هند خۆ بینـت ئەو تەحسی وئارمانجا وی هندی دی ژێ دویر كەفت.. ڤێجا حەتا هەر ئێـك ژ مە دلـێ خۆ پاراستی وپـاقـژ بهێلت دڤـێـت ئـەو ڤـی دەردی ژ نك خـۆ ڕاكەت وڤی دەری ل شەیتانێ خۆ بگرت.

لەزكرن.. پێناسە وئەگەر:

لـەزكرن یان عەجەلـە ـ وەكی ب عـەرەبی دبێـژنێ ـ ئـەوە مـرۆڤ تـشتی بەری دەمـێ وی یـێ دورسـت بـكـەت، وهـنـد خـۆ نەگرت حـەتا دەمـێ وی بێت، و ل دویڤ ڤێ پێناسەیێ لـەزكرن ئەنجامێ شەهوەتەكێ ژ شەهوەتێن مـرۆڤـیـیـە، یـەعـنـی: دلـێ مرۆڤی دێ چتە تشتەكی، یان زەوقـێ وی دێ ل كارەكی دەت، وئەو هند خۆ ناگرت حەتا دەمێ كرنا وی تشتی دئێت یان حەتا بزانت كانێ ئەو كار یێ دورست یان نە، دێ ڕابت هەوایێ نەفسا خـۆ وحەز وشەهوەتا خۆ پێش هەر تشتەكێ دی ئێخت، ودەست دەتـە كرنـا وی كاری، ودویر نینە هندەك جاران ئەو بزانت كو ئەڤ كارە یـێ دورسـت نینـە ژی بەلـێ ژ لـەزێن خۆ دا بدەتە نـاڤ وی كـاری، وگازییـا عـەقلی وئـەمرێ

شـريـعـەتـى لابـدەت، ژ بـەر ڤێ چەندێ لــەزكرن د كيتـابێ وسـوننەتێ دا ب تشتەكێ خراب وبێ بها دئێته نيشادان.

وئەگەر مە زانى لەزكرن پێش ئێخستنا شـەهوەت وحـەزێ يـە ل سـەر ئەمرێ شەرعى وحوكمێ عەقلى، دێ بۆ مە ديار بت كو ئەو مرۆڤـێ لــەزێ دكەت مرۆڤەكێ لاوازە چونكى وى هـنـد حوكم ل سەر خۆ ب خۆ نينە كو بشێت خۆ ژ كرنا وى كـارى بدەتـە پـاش يـێ پەشـێمانييێ ب سـەر وى دا دئينت.

وزانايێ مەزن (ئبن حەجەر) ئاشكەرا دكەت كو لەزكرن بەرى خۆ پشت ڕاستكرنا د كارى دا ئێك ژ وان گونەهێن مەزنە يێن كـو دبێـژنێ: (كـەبائر) وپـێـغـەمـبـەر ـ سـلاڤ لـێ بـن ـ دبێـژت: ﴿ العجلـة مـن الـشيطان ـ لەزكرن ژ شەيتانييە ﴾ چونكى دەمێ مرۆڤ لەزێ دكەت ئەو دشێت خرابييـا خۆ دەرباسى وى بكەت بێى ئەو ب خۆ بحەسيێت، نە وەكى وى مرۆڤى يـێ هێدى قـەسـتا كارى دكەت، وباش هزرا خـۆ تێدا دكەت، ئەو عەقلێ خـۆ دێ دەتە كارى وڕاستى دێ بۆ وى ئاشكەرا بت.

لەزكرن د كيتابێ وسوننەتێ دا:

د گەلەك جهان دا ژ قورئانێ وسوننەتێ بەحـسێ عەجەلـێ ولـەزكرنێ هاتييە كرن وكو ئەوێ چو خێر پێڤە نائێت، هەر وەسا بەحسێ مرۆڤى هاتييـە كرن كو ئەو ژ (عەجەلـێ) يێ هاتييە ئافراندن! ژ وان ئايەتان:

١ـ خودايێ مەزن د ئايەتەكێ دا بەحسێ مرۆڤان دكەت، وديـار دكـەت كانێ ئەو چەند ب لەزن ودبێژت: ﴿ وَيَدْعُ ٱلْإِنسَـٰنُ بِٱلشَّرِّ دُعَآءَهُۥ بِٱلْخَيْرِ ۖ وَكَانَ ٱلْإِنسَـٰنُ عَجُولاً ﴿١١﴾ ـ هـنـدەك جـاران مرۆڤ دەمێ كەربێن وى ڤەدبن نفرينان ل خۆ ومال وعـەيـالـێ خۆ دكەت، كـانـێ چاوا ئەو دوعايان بۆ خۆ دكەت ومرۆڤ ب تبيعەتێ خۆ يێ لەزلـەزۆكە ﴾ (الإسراء: ١١).

٢ـ وهەر ئەڤ مەعنایە د ئایەتەکا دی یا پیرۆز دا دئێتە دوبارەکرن، دەمێ خـــودایێ مـــەزن دبێـــژت: ﴿خُلِقَ ٱلۡإِنسَـٰنُ مِنۡ عَجَلٖۚ سَأُوْرِيكُمۡ ءَايَـٰتِي فَلَا تَسۡتَعۡجِلُونِ ۝٣٧ ـ مرۆڤ لـەزلـەزۆك یـێ هاتییە ئافراندن، لـەزێ د تـشتان دا دکەت وحەز دکەت تشت زوی چێ ببن. وقورەیشییان لـەز د هاتنا عـەزابێ دا کر ودگـۆت بۆچی ئەو ب سەرێ مە نائێت، ئینا خـودێ ئـەو ژ هنـدێ ترساندن کو ئەو دێ وێ عەزابێ نیشا وان دەت یا ئەو لـەزێ لـــێ دکـەن، ڤێجا بلا ئەو لـەزێ لـێ نەکەن﴾ (الأنبياء: ٣٧).

٣ـ ودبێژت: ﴿وَلَوۡ يُعَجِّلُ ٱللَّهُ لِلنَّاسِ ٱلشَّرَّ ٱسۡتِعۡجَالَهُم بِٱلۡخَيۡرِ لَقُضِيَ إِلَيۡهِمۡ أَجَلُهُمۡۖ فَنَذَرُ ٱلَّذِينَ لَا يَرۡجُونَ لِقَآءَنَا فِي طُغۡيَٰنِهِمۡ يَعۡمَهُونَ ۝١١ ـ وئەگـــەر خودێ زوی د بەرسڤا نفرینێن مرۆڤان دا بێت دەمێ ئەو لـەزێ تێدا دکـەت، وەکی ئەو زوی د بەرسڤا د دوعایێن وان دا دئێـت دەمـێ ئـەو لــەزێ تێـدا دکەن ئەو هەمی دا تێ چن، ڤێجا ئەم وان یێن ژ عەزابا مە نەترسن وباوەرییێ ب ڕابـوونـا پـشـتـی مرنێ نـەئینن د سەرداچـوونا وان دا حێبـەتی وبـەرزە دهێلین﴾.

وئەڤ ئایەتە هندێ دگەهینت کو مرۆڤ د خێـر وشـەڕان دا یـێ ب لــەزە، وئەڤ لـەزا هەیە دبتە ئەگەرا هندێ گەلـەك جاران ئەو تشت بێتە ڕێکا وی یێ وی پێ نەخۆش، بۆ نموونە: عێجزیەك دێ بۆ چێ بت، ڤێجا دا ئەو کەربا خۆ داڕێـژت ودلـێ خـۆ هـویـن کـەت دێ ڕابت دێ لـەزێ د نفرینان دا ل خۆ یان ل ئێکێ دی کەت، وئەگەر نفرینا وی ب جـﮪ هات ژ نوی دێ پەشێمان بت، بەلـێ گەنگی؟ دەمێ پەشێمانی چو مفایی نەدەت!

٤ـ سەعدێ کوڕێ ئـەبـوو وەقـقـاصـی دبێژت: من گـوهـ ل پێغەمبـەری بوو ـ سلاڤ لـێ بن ـ دگۆت: ﴿التُّؤَدَةُ فِي كُلِّ شَيْءٍ إِلا فِي عَمَـلِ الآخِـرَةِ ـ

نەلـەزكرن د هەمی تشتان دا پێتڤییە كارێ ئاخرەتێ تـێ نـەبت ﴾[1]، مـەعنا: لـەزكرن د هەر كارەكێ هەبت دا یا باش نینە، كـارێ ئـاخرەتێ تـێ نـەبت، ئەگەر دەلیڤەیا كرنا خێرێ هاتە بەر سنگێ تە سستییـێ نەكە، وپاش نەئێخـە لـەزێ د كرنا وێ دا بكە، چونكی تو نزانی كانێ هند دێ مینییە سـاخ حـەتا تو بگەهی پاشی وی كاری بكەی یان نە.

٥ـ ئەنـەسـێ كوڕێ مالكی دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ گۆت: ﴿ التأني من الله، والعجلة من الشيطان، وما شيء أكثر معاذير من الله، وما من شيء أحب إلى الله من الحمد ـ نەلـەزكرن ژ خودێ یە، ولـەزكرن ژ شەیتانییە، وئـێـك ژ خــودێ پـتـر ڕێـكـا هـێـجـەتان ل بەر خەلكی ناگرت، وتشتەك ژ حەمدێ خۆشتڤیتـر نینە ل نك خودێ ﴾[2].

وكـانـێ چــاوا ئــەڤـ حـەدیسە نیشا مە ددەت كو لـەزكرنا د كاری دا ژ شەیتانییە، ونەلـەزكرن ژ خودێ یە، وەسا ئەو بەرێ مە ددەتـە هنـدێ ژی كو ئەم لـەزێ د دانا حوكمی دا ل سـەر خـەلكی نەكـەین، حـەتا ئـەم چـو هـێـجـەتـان بـۆ وان نەهێلین، وتشتێن ل بەر وان دبەرزە هـەمییان ئاشـكەرا نەكەین.

٦ـ و د حـەدیـسـەكـا دی هاتـیـیـە كو نەلـەزكرن د كاران دا پشكەكە ژ بیست وچار پشكێن پێغەمبەراتییێ، عەبدللاهێ موزەنی دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ گۆت: ﴿ السَّمْتُ الْحَسَنُ وَالتُّؤَدَةُ وَالاقْتِصَادُ جُزْءٌ مِنْ أَرْبَعَةٍ

---

(١) ئەبوو داوود ڤەدگوهێزت.

(٢) ئەبوو یەعلا وبەیهەقی ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزن.

وَعِشْرِينَ جُـزْءًا مِـنْ النُّبُـوَّةِ ــ سەروسـيماییٚ بـاش ونەلـەزكرن وئـابۆرى[1] پشكەكە ژ بيست وچار پشكێن پێغەمبەرينييێ ﴾. [2]

٧ـ ورِەنگەكێ لەزكرنێ د دوعاییٚ ژى دا هەیە دبتە ئەگەرا هندێ دوعایا مرۆڤى نەئێتە قەبویلكرن، ئەبوو هورەیرە دبێژت: پێغەمبەرى ـ سلاڤ لێ بـن ـ گۆت: ﴿ يُسْتَجَابُ لأَحَدِكُمْ مَا لَمْ يَعْجَلْ، يَقُولُ: دَعَوْتُ فَلَمْ يُـسْتَجَبْ لِـي ـ دوعایا ئێك ژ هەوە دێ ئێتە قەبویلكرن هندى ئەو لـەزێ نەكەت، بێژت: من دوعا كر ودوعایا من نەهاتە قەبویلكرن ﴾. [3]

صەحابى.. ومەسەلا لەزكرنێ:

صەحابيێن پێغەمبـەرى ژى ـ سـلاڤ لێ بـن ـ د گـۆتنێن خـۆ دا گەلـەك تەئكيد ل سەر هندێ دكر مرۆڤ د كار وكريار وحـوكم وئـەحكامێن خـۆ دا لـەزێ نەكەت، ل ڤێرێ ئەم دێ هندەك گۆتنێن وان ڤەگێرِين:

١ـ دەيكا موسلمانان عائيشا ـ خودێ ژێ رازى بـت ـ دبێـژت: ئەگـەر كەيفا تە ب كـارێ مرۆڤـەكى هـات، تـو بێـژە: ﴿ ٱعْمَلُواْ فَسَيَرَى ٱللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُۥ وَٱلْمُؤْمِنُونَ ﴾ وكەسەك بلا تە سڤك نەبينت.

يەعنى: ئەگەر تە ديت مرۆڤەكى كارەكێ باش كر تو هند يێ سڤك نەبـە كو ب ظاهرێ كارێ وى بێيە خاپاندن، باش هزرێن خۆ تێدا بكە، حەتا بزانى كـانـێ وى چ ئـارمـانج ب وى كارى هەیە، ووەسا يێ بەسيط نەبە خـەلك ب كارەكى يان گۆتنەكا خۆش تە د سەر دا ببەت، وئەو كيژ مرۆڤە دشـێت

(١) يەعنى: مرۆڤى ژين وسەر وبەرەكێ پاقژ وبـژويـن هەبت، و د كـارێ خـۆ دا لـەزێ نەكەت، ومرۆڤەكێ ناڤنجى و ب ئابۆر بت د هەمى كارێن خۆ دا.

(٢) ترمذى ڤەدگوهێزت.

(٣) بوخارى وموسلم ڤەدگوهێزن.

ڤـێ چـەنـدێ بـكـەت؟ بێ گومان ئـەوە یـێ لـەزێ د كـاری وبڕیـاران دا نەكەت.

٢ـ عەبدللاهێ كوڕێ عەبباسی جارەكێ زەلامەك دیـت كـارێ وی ئـەو بوو وەعز ل خەلكی دكرن، گۆتێ: هەر حەفتییێ جارەكێ بۆ خەلكی باخڤە، وئەگەر تو بێژی: كێمە، بلا دو جاران بت، وئەگـەر گەلـەك گەلـەك زێـدە كەی بكە سێ جار، وهند قورئانێ بۆ خەلكی نە خوینـە مەلـەل بـۆ وان ژێ چێ ببت، وئەز تە نەبینم تو بچییە د ناڤ هندەك مرۆڤان وئەو یێ دئـاخڤن تـو ڕابی ئاخفتنا وان ببڕی ووەعزان لـێ بكەی ڤێجا وان ژ خـۆ عێجـز بكـەی، بەلكی خۆ بێ دەنگ بكە، وئەگەر وان داخواز ژ تە كر كو بـۆ وان بـاخڤی هنگی باخڤە دا ئاخفتنا تە ل بەر وان یا شرین بت.

و ژ ڤێ گـۆتـنـێ ئاشكەرا دبت كو یا دورست بـۆ مرۆڤـی ئـەوە مرۆڤــ لەزێ د ئاخفتنا خۆ دا نەكەت، ئەگەر خۆ ئاخفتنـا وی یـا خێـرێ ژی بـت، وبـشـێـت هند خۆ بگرت حەتا ئاخفتن دئێتە بەرۆكا وی، ئەگەر نە ئـەو دێ ل بەر خەلكی سار بت، ودبت گەلەك جاران تویشی هلنگفتنان ببت.

٣ـ حەسەنێ كوڕێ عەلی ـ خودێ ژێ رازی بت ـ دبێژت: هوین بـزانن هندی نەرم وحەلیمییە جوانییە بۆ خـودانی، ووەفـا مروەتـە، ولـەزكرن بـێ عەقلییە، وسەفەر لاوازییە، وڕوینشتنا د گەل بێ خێران كێماسییە، وتێكەلـییا فاسقان شكێ دئینتە سەر خودانی.

٤ـ وجارەكێ زەلامەك هاتە نـك موعاویـەی ـ خـودێ ژێ راز بـت ـ دا شاهدیەكێ بدەت، گاڤا وی شاهدەییا خۆ دای، موعاویەی ئێكـسەر گـۆتێ: تو درەوان دكەی، وی لـێ ڤەگێڕا وگۆت: یێ درەوین ئـەوە ئـەوێ د ناڤــ جلكێن تە دا! ئینا موعاویەی گۆت: ئەڤە جزایێ وییە یێ لـەزێ بكەت!

یەعنی: ئەو کەسێ لەزێ بکەت دێ وی تشتی بینت وگوهـ لـێ بت یـێ وی پێ نەخۆش بت.

لەزکرن د گۆتنێن عەقلداران دا:

ومرۆڤێن عەقلدار وخودان سەربۆرِ ژی هەمی ل سەر هنـدێ کۆمبووینـە کو لـەزکرن د کاری دا تشتەکێ خرابە، چونکی پتـر جاران پەشـێمانی پێڤـە دئێت، و ب سەربۆرِ یا هاتییە دیتن کو ئەو کەسێ لەزێ د کاران دا دکەت، گەلـەك جاران ناگەهتە ئارمانجـا خـۆ، چـونکی لـەزا وی بـەرێ وی ددەتـە تەحسینێ..

خالدێ بەرمەکی دگۆت: هەچییێ نەفسا خۆ ژ چار تشتان مەنعە بکـەت دێ یێ لائیقی هندێ بت چو نەخۆشییێن مەزن ب سەر دا نەئێن: لــەزکرنێ، جەدەلــێ، وگەلـەك د خۆ گەهـشتنێ وخـۆ مرمرانـدنێ، چـونکی لـەزکرنێ پەشێمانی پـێڤـە دئێـت، وجـەدەلێ حێبـەتی بـوون پێڤـە دئێـت، وئیعجـاب وگەلـەك د خـۆ گەهـشتنێ نـەڤیانا خـەلکی پێڤـە دئێـت، وخـۆ مرمرانـدنێ سەرشۆری پێڤە دئێت.

وئەبوو حاتەمێ بوستی دبێژت: لـەزکرنێ ژ توند وتیـژییێ یـە، وخـودانێ لــەزێ ئەگــەر گەهــشتە ئارمــانجێ کــەس مــەدحێن وی ناکــەت، وئەگــەر نەگەهشتێ هەمی دهاڤێنی، وئەو مرۆڤێ لـەزلـەزۆك بت چـو جـاران ل رِێکـا راسـت نـاچـت، چـونـکـی بەرێ وی دێ ل رِێکێن کورت بت ئەگەر خـۆ د نەخۆش ژی بن، لـەو هەمی گاڤان پەشێمانی دێ ئێتـە رِێکـا وی، وکەسـێ لـەز نەکرییە ئەگەر پەشێمانی ب دەست خـۆ ڤـە نـەئینابت، چـونکی لــەزێ کەفتن د گەل دایە.

زیانێن لەزکرنێ:

لـەزکرن وعەجەلــێ گەلـەك زیان وخرابی تێدا هەنە، ژ وان زیانان:

١ـ هندى لەزە نيشانا كێم عەقلى ونەشارەزاييا خودانييە، چونكى مرۆڤێ عەقلەكێ تمام هەبت قەسبا وێ رێكێ ناكەت يا پەشێمانى پێڤە دئێت.

٢ـ ب سەربۆرِ يا هاتييە ديتن كو ئەو كەسێ لەزێ دكەت پتر ژ خەلكێ دى تووشى كەفتن وتەحسينان دبت، وخەلەتييێن وى ژ خەلەتييێن خەلكێ دى پترن.

٣ـ وچونكى لەزێ تەحسين پێڤە دئێت وەكى مە گۆتى، پشتى تەحسينێ پەشێمانى دئێت، وگەلەك جاران پەشێمانى ل وى دەمى دئێت يا پەشێمانى تێدا چو مفايى نەگەهينتە خودانێ.

٤ـ مرۆڤێ لەزێ د كارێن خۆ دا دكەت گەلەك جاران خێرێ ژ دەست ددەت وگونەهێ وزيانێ دگەهينتە خۆ، وئەوێ لەزێ د گۆتن وئاخفتنێ دا دكەت ناگەهت هزرا خۆ د گۆتنا خۆ دا بكەت، لەو دێ بينى گەلەك جاران ئەو هندەك گۆتنان دكەت ودبێژت دبنە جهێ شەرمزارى ورِوى رەشييا دين ودنيايێ.

و ژ بەر ڤێ چەندێ ژ عومەرێ كورِێ خەگگابى دئێتە ڤەگوهاستن كو وى دگۆت: خوزى حەفكا من هندى يا حێشترێ با، دا من هزرا خۆ د ئاخفتنا خۆ دا كربا بەرى بگەهتە دەڤێ من!

٥ـ مرۆڤێ لەزلەزۆك د ناڤ مرۆڤ وكەس وكارێن خۆ دا، هەر وەسا د ناڤ ئوجاخ ومللەتێ خۆ دا نابتە سەر ورِێبەر، چونكى برِيارێن وى هەردەم دێ نە د جهێ خۆ دا بن.

ومفايێن نەلەزكرنێ:

وچارەيا لەزكرنێ ئەوە مرۆڤ لەزێ نەكەت، ونەلەزكرنێ مفايێن مەزن تێدا هەنە، وەكى:

١ـ ئەو مرۆڤی ژ تەحسین وخەلـەتییێ دپـارێزت، وئـەوێ ژ ڤـێ چـەندێ بێتە پاراستن زوی ب زوی پەشێمانی نائێتە رێکا وی.

٢ـ ژ بەر ڤێ چەندێ نەلـەزکرن، وکرنـا کـاری ب ڕەنگـەکێ رحـەت وتێگەهشتن وهزر تێدا کرن ژ وان سالۆخەتانە یێن خودێ وپێغەمبەر ـ سـلاڤ لێ بن ـ حەز ژێ دکەن.

٣ـ مرۆڤێ رحەت پتـر ب سلامەتی دگەهتە ئارمانجـا خـۆ، چـونکی ئـەو وەکی مە گۆتی ژ هلنگفتن وتەحسینێ دئێتە پاراستن، وئەو د ناڤ خـەلکی دا پتـر یێ ب قەدر وقیمەتە ژی، چونکی بڕیارێن وی پـتـر د سەرخۆ وبنەجهن.

و ل دویماهیی دێ بێژین: بلا کەس هزر نەکـەت نەلـەزکرن ئـەوە مـرۆڤ ڤێجا سست وخاڤ ببت، وکارێ خۆ ب جددی نەکەت، نە! ل دەسـپێکێ مـە گـۆتـبـوو: لـەزکرن ئـەوە مـرۆڤ تشتی بەری دەمێ وی یێ دورست بکەت، و ژ خۆ ئەگەر دەمێ تشتی هات ومرۆڤی ئەو نەکر ئەڤە خەلـەتییەکا دییە.

دەرگەهێ دەهێ
تێکەلییا غافل وعامییان

ومــەخــســەدا مــە ب مــرۆڤێن غافل وعامی ل ڤێرێ ئەو کەسن یێن دویر ژ زانین وتێگەهشتنێ، ئەوێن هزرەکا وەسا ساخلەم د سەرێ وان دا نەبت دورستی ونەدورستییێ، باشی وخرابییێ ژێك جودا بکەن.. لەو دێ بینی ئێك ژ وان کەلەك کەیف ب خۆ وتێگەهشتنا خۆ دئێت، وزێدە مەزن د خۆ دگەهت، ل وی دەمێ ئەو حەتا گوهان د نەزانین وخرابییێ دا یێ نقۆ بوویی، خەلەتییێن خۆ ب دورستی دزانن، وسەرداچوونا خۆ ب هیدایەت ل قەلەم ددەن، ﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُواْ فِي ٱلْأَرْضِ قَالُوٓاْ إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿١١﴾ أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ ٱلْمُفْسِدُونَ وَلَٰكِن لَّا يَشْعُرُونَ ﴿١٢﴾ - وئەگەر بۆ وان بێتەگۆتن: هوین خرابکارییێ د عەردی دا نەکەن، ئەو دێ بێژن: هەما ئەمین یێن چاك. نێ هندی ئەون دخرابکارن، بەلێ ژ بەر نەزانین وسەررڕقییا خۆ ئەو پێ ناحەسن ﴾ (البقرة: ١١-١٢).

ڤێجا ئەڤ مرۆڤێ حالێ وی ئەڤە بت د سەردا برنا وی ژ لایێ شەیتانی ڤە گەلەك دێ یا ب ساناهی بت، لەو تێکەلییا وی ژی دێ مەزنترین دەرگەهـ بت شەیتان تێرا بێت وقەستا دلێ مرۆڤی بکەت، ڤێجا هەر کەسەکێ بڤێت دلێ وی پاراستی بمینت دڤێت بەرێ خۆ بدەتێ کانێ د ناڤبەرا وان دا یێن ئەو هەڤالینی وتێکەلییا وان دکەت، و د گەل وان ڕادبت ودڕوینت هندەك ژ ڤی ڕەنگێ مرۆڤان هەنە یان نە؟ ئەگەر بەرسڤ (ئە) بت، دڤێت ئەو

ل حسێبێن خۆ بزرتەڤە، ئەگەر نە.. بلا ئەو لۆمێ ل خۆ بکەت ئەگەر زوی یان درەنگ پەژییێ هەڤالان ئەو ژی گرت.

تێکەلی وکارتێکرن:

جوانترین مەتەل ل سەر مەسەلا کارتێکرنا تێکەلییا هەڤالان ل سەر مرۆڤی ئەوە یا پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ د حەدیسەکا خۆ دا بۆ مە ڤەدگێڕت، ئەبوو مووسایێ ئەشعەری ـ خودێ ژێ رازی بت ـ دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ إِنَّمَا مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السَّوْءِ كَحَامِلِ الْمِسْكِ وَنَافِخِ الْكِيرِ، فَحَامِلُ الْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُحْذِيَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحاً طَيِّبَةً، وَنَافِخُ الْكِيرِ إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحاً خَبِيثَةً ـ هەما مەتەلا هەڤالێ چاك وهەڤالێ خراب وەکی خودانێ مسکی ووی کەسییە یێ پف دکەتە کویرهێ، هلگرێ مسکی یان دێ هندەکێ دەتە تە، یان دێ هندەکێ بۆ خۆ ژێ کڕی، یان دێ بێنەکا خۆش ژێ ئێتە تە، وئەوێ پف دکەتە کویرهێ یان دێ جلکێن تە سوژت، یان بێنەکا نەخۆش دێ ژێ بینی ﴾. [1]

ژ ڤێ حەدیسێ ئاشکەرا دبت کو هەڤالینییا مرۆڤێن چاك فایدێن مەزن دگەهیننە خودانی، وەکی: زانینا ب مفا وئەخلاقێ باش وکریارێن چاك، کا چاوا هەڤالینییا مرۆڤێن خراب مرۆڤی ژ ڤان هەمی مفایان بێ بار دکەت، ڤێجا ئەگەر هات هەڤالێن باش ب دەست مرۆڤی نەکەڤن، یان خراب هند زێدە بن باش ل بەر مرۆڤی بەرزە بن، هنگی یا باشتر بۆ مرۆڤی ئەوە ئەگەر هات ووی ڤیا یێ ب سلامەت بت ئەو هندی بشێت خۆ ژ خەلکی ڤەدەر بکەت، وتێکەلییا خۆ د گەل وان کێم بکەت، دا ژ خرابییا وان بێتە پاراستن، وئەصل د ڤێ چەندێ دا دو حەدیسێن پێغەمبەرینە ـ سلاڤ لێ بن ـ.

---

(١) بوخاری وموسلم ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزن.

حەدیسا ئێکێ: عوقبەیێ کورێ عامرێ جوهەنی دبێژت: من پسیار ژ پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ کر: رِزگاری د چ تشتی دایە؟ وی گۆت: ﴿ أَمْسِكْ عَلَيْكَ لِسَانَكَ، وَلْيَسَعْكَ بَيْتُكَ، وَابْكِ عَلَى خَطِيئَتِكَ ــ ئەزمانێ خۆ بگرە، وبلا مالا تە تێرا تە بکەت، و ل سەر گونەها خۆ بکە گری ﴾[1].

مەعنا: هندەك دەم ب سەر مرۆڤان دا دئێن سلامەتی ورِزگار دێ هندێ دا بت مرۆڤ بشێتە ئەزمانێ خۆ، وێ گۆتنێ نەبێژت یا ئەنجامەکێ خراب پێڤە دئێت، ومالا وی تێرا وی بکەت، مەعنا: د مالا خۆ دا رِوینت وخۆ ژ خەلکی ڤەدەرکەت، وزوی ب زوی تێکەلییا خەلکی نەکەت، و ل سەر گونەها خۆ بکەتە گری، وهەست ب پەشێمانییێ بکەت ل سەر خەلەتییێن خۆ بکەت.

حەدیسا دووێ: ئەبوو سەعیدێ خودری دبێژت: زەلامەك هاتە نك پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ وپسیار ژێ کر: کیژ مرۆڤ ژ هەمییان باشترە؟ وی گۆت: ﴿ مُؤْمِنٌ يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ ـ ئەو خودان باوەرێ ب نەفسا خۆ ومالێ خۆ جیهادا د رِێکا خودێ دا دکەت ﴾ گۆتێ: پاشی کی؟ وی گۆت: ﴿ مُؤْمِنٌ فِي شِعْبٍ مِنْ الشِّعَابِ يَتَّقِي اللَّهَ وَيَدَعُ النَّاسَ مِنْ شَرِّهِ ـ خودان باوەرەکێ ل گەلییەکێ ژ گەلییان تەقوا خودێ دکەت وخەلکی ژ خرابییا خۆ دپارێزت ﴾[2].

مەعنا: ئەگەر مرۆڤی گەلەك تێکەلییا خەلکی کر، ب تایبەتی خەلکێ غافل ونەزان، دەردێ وان دێ مرۆڤی ژی ڤەگرت، لەو نە مرۆڤ ژ خرابییا وان دئێتە پاراستن، ونە ئەو ژ خرابییا مرۆڤی دئێنە پاراستن، لەو یا باشتر بۆ

---

(١) ترمذی ڤەدگوهێزت.

(٢) بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن.

وی ئەوە ئەو پشت بدەتە وان وخۆ ژ وان ڤەدەر بکەت، وگەلـەك تێکـەلـییا وان نەکەت، دا پاراستی بمینت.

خۆڤەدەرکرن.. وڕاستییەك:

مە گۆت: خۆڤەدەرکرنا ژ خەلکی خێرەکا گەلەك وسـلامەتییەکا مـەزن تێدا هەیە، ژ بەر هژمارەکا مفایێن کو تێـدا هـەین، وبـەری ئـەم وان مفـاییێن بەرچاڤ بکەین ڕاستییەك هەیە دڤێت ئەم ژ بیـرا خۆ نەبەین، ئەو ژی ئەڤەیـە: ئەو مرۆڤێ تێکەلـیییێ د گەل خەلکی بکـەت وصـەبرێ ل سـەر نەخۆشـیییێن وان بکێشەت، وباوەری وزانینـەکا وەسـا هـەبت پـێ ژ خـرابییێن وان بێتـە پاراسـتن، و ل شـوینا کـو ئـەو کارتێکرنـەکا خـــراب ل وی بکـەن، ئـەو کارتێکرنەکا باش ل وان بکەت ومـفـایی بگەهینتە وان، ئەڤ مرۆڤە چـێـتــرە ژ وی یێ ژ خەلکی بـڕەڤـت وصـەبـرێ ل سـەر نـــەخۆشییا وان نەکـەت، ب هـێـجـەتـا هـنـدێ دا ئەو ژ خرابی ونەخۆشییا وان بێتە پاراستن، ودەلیل ل سەر ڤێ چەندێ گۆتنا پێغەمبەرییە ـ سلاڤ لـێ بن ـ ئەوا عەبدللاهێ کوڕێ عومەری ژێ ڤەدگوهێزت وتێدا هاتییە: ﴿ الْمُؤْمِنُ الّذِي يُخَالِطُ النَّاسَ وَيَصْبِرُ عَلَى أَذاهُمْ أَعْظَمُ أَجْراً مِنْ الْمُؤْمِنِ الّذِي لا يُخَالِطُ النَّاسَ وَلا يَصْبِرُ عَلَى أَذاهُمْ ـ ئەو خودان باوەرێ تێکـەلـیێ د گـەل مرۆڤـان بکـەت وصـەبرێ ل سـەر نەخۆشـیـیا وان بکەت خێرا وی مەزنتـرە ژ وی خودان باوەری یێ تێکەلییێ د گەل مرۆڤان نەکەت وصەبرێ ل سەر نەخۆشییا وان نەکەت ﴾. [1]

بەلـێ مەعنا ڤێ گۆتنێ ئەو نینـە کـو تێکـەلی هـەردەم ژ خۆڤـەدەرکرنێ چێتـرە، بەلکی چێـتـری ونەچێـتـری ب سەروبەرێ مرۆڤی وجـھ ودەمی ڤە دئێتە گرێدان، لەو یا دورست ئەوە بێتە گۆتن: بـۆ هـنـدەك کەسان تێکـەلی ل هندەك جـھ وهندەك دەمان ژ خۆڤەدەرکرنێ باشـتـرە، وبۆ هندەك کەسێن

(١) ترمذی وئبن ماجە وئەحمەد ڤەدگوهێزن.

دی خۆڤەدەرکرن ل هندەك جھ وهندەك دەمان باشترە، وھەمی دەمان کێم تێکەلییان مرۆڤێن عامی وغافلان باشترە، ژ بەر وان مفایێن کو د ڤێ چەندێ دا هەین یێن کو مە دڤێت نوکە بەحس ژێ بکەین.

مفایێن خۆڤەدەرکرنا ژ عامی وغافلان:

وڤان مفا وفایدەیان مرۆڤ دشێت ل سەر دو پشکان دئێنە لێکڤەکرن: مفایێن دینی ویێن دنیایێ، وئەگەر ئەم هزرا خۆ د ڤان هەردو پشکێن مفایان دا بکەین دێ شێین کەینە شەش مفا:

مفایێ ئێکێ: ئەو کەسێ گەلەك تێکەلییا خەلکی نەکەت، ب تایبەتی خەلکێ غافل ونەزان مەجالێ وی بۆ کرنا عیبادەتی دێ پتر لێ ئێت، ودێ پتر طاما موناجاتا د گەل خودێ سەح کەت، چونکی مانا خۆشتڤی ب تنێ د گەل خۆشتڤی طامەکا تایبەت ددەتە ڤیانا وی.. (شیخ الإسلام ابن تیمیە) وەکی هندەك شاگردەیێن وی ژێ ڤەدگوهێزن هندەك جاران ژ ناڤ مالان دەردکەت وقەستا چۆلی دکر، وئەڤ مالکا شعرێ یا (مەجنوونی) د گەل خۆ دوبارە دکر:

وَأَخرُجُ مِن بَينِ البُيوتِ لَعَلَّني   أُحَدِّثُ عَنكِ النَفسَ في السِرِّ خالِيا

(ئەز ژ ناڤ مالان دەردکەڤم، بەلکی دەمێ ئەزێ ب تنێ ئەز بەحسێ تە د گەل خۆ بکەم).

- بۆچی ب تنێ؟
- خودان دل ڤێ چەندێ دزانن!

وهەر ژ بەر ڤێ چەندێ ژ هندەك عەقلداران دئێتە ڤەگوهاستن، دبێژن: عەقلداری دەھ پشکە، نەھ ژێ ئەون مرۆڤ نەئاخڤت، ویا دی ئەوە مرۆڤ خۆ ژ خەلکی ڤەدەرکەت.

مفاییْ دوویْ: ئەو کەسیْ خۆ ژ خەلکی ڤەدەرکەت ژ وان گونەهان دئێته پاراستن یێن کو ب تێکەلییا مرۆڤان پەیدا دبن، ومەزنترین ئەو گونەهـ چارن: غەیبەت، وقەسە ڤەگوهاستن، ورِویمەتی، وخۆ بیْ دەنگکرنا ل سەر خرابییا خەلکی.. ئەڤ هەمی گونەهە وگەلەکێن دی ژی یێن وەکی وان هنگی پەیدا دبن دەمیْ مرۆڤ تێکەلییێ د گەل خەلکی دکەت، ودخوازت موجامەلیْ د گەل وان بکەت، لەو خۆڤەدەرکرن خودانی ژ ڤان گونەهان ددەتە پاش.

مفاییْ سییێ: خۆڤەدەرکرن مرۆڤی ژ فتنە وهەڤرِکییێ دپارێزت، ودینیْ وی ونەفسا وی ژی ب سلامەت دهێلت، عەبدللاهیْ کورِیْ عەمریْ کورِیْ عاصی دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لیْ بن ـ گۆتە مە: ﴿ يُوشِكُ أَن يَأْتِيَ زَمَان يُغَرْبَلُ النَّاسُ فِيهِ غَرْبَلَةً تَبْقَى حُثَالَةٌ مِنْ النَّاسِ قَدْ مَرِجَتْ عُهُودُهُمْ وَأَمَانَاتُهُمْ وَاخْتَلَفُوا فَكَانُوا هَكَذَا ـ نێزیکە زەمانەك بێت مرۆڤ تێدا بێنە مۆخلکرن وبێخێر ب تنیْ ب سەرکەڤن، سۆز وپەیمانێن وان تێکەلی ئێك دبن و ب ناڤ ئێك دکەڤن، وهۆ لیْ دئێنە هە ﴾ وتبلێن خۆ د ناڤێك را برن، ئینا مە گۆت: هنگی ئەم چ بکەین ئەی پێغەمبەریْ خودیْ؟ گۆت: ﴿ تَأْخُذُونَ مَا تَعْرِفُونَ، وَتَذَرُونَ مَا تُنْكِرُونَ، وَتُقْبِلُونَ عَلَى أَمْرِ خَاصَّتِكُمْ، وَتَذَرُونَ أَمْرَ عَامَّتِكُمْ ـ ئەو تشتیْ هوین دزانن حەقییە بکەن، وتشتیْ هوین نەزانن حەقییە بهێلن، وهوین کاریْ خۆ ییْ تایبەت دورست بکەن، وهەوە شۆلە ژ کاریْ گشتی نەبت ﴾[1].

مەعنا: ل دەمێن ب ڤی رِەنگی دڤێت مرۆڤی های ژ خۆ هەبت و ب گەلەکی و ب سەرکەفتنا باطلی د سەردا نەچت، ونەبێژت: ئەز ژی وەکی خەلکی هەمییێ، نە.. مرۆڤیْ خودان باوەر وییْ سلامەتی بڤێت چیْ نابت ببتە دویڤەلانکیْ کۆمیْ یان دویلکیْ هەواران، وەکی دئێتە گۆتن!

---

(١) ئەبوو داوود ونەسائی ڤەدگوهێزن.

مفاییێ چاری: ب خۆڤەدەرکرن ونەتێکەلییا عامی وغافلان مرۆڤ ژ خرابی وزیانیێن وان دئێتە پاراستن، چونکی مرۆڤ چ بکەت مرۆڤ نەشێت خەلکی ژ خۆ رازی بکەت، ومەسەلە ل ڤێرێ ڕاناوەستت، چونکی دەمێ ئەو ژ تە رازی نەبن ئەو تە ناهێلن نە.. جار دێ غەیبەتا تە کەن، جار دێ بێ بەختییان ب تە ڕادەن، جار دێ درەوان د دەر حەقا تە دا ڤەگێڕن، چاوا دێ ژ ڤان هەمی خرابییێن وان ئێیە پاراستن؟ ئەگەر تە خۆ ژ وان ڤەدەرکر.

مفاییێ پێنجێ: ئەوێ خۆ ژ خەلکی ڤەدەر دکەت طەمەعییا وی ژ خەلکی دئێتە ڤەبڕین، وطەمەعییا خەلکی ژی ژ وان دئێتە ڤەبڕین، طەمەعییا وی ژ وان دئێتە ڤەبڕین چونکی دەمێ ئەو پشت ددەتە وان ئەو پشت ددەتە هەڤڕکی ومونافەسەیا وان ل سەر کەلەخێ مرارێ دنیاییێ، وطەمەعییا وان ژ وی دئێتە بڕین چونکی هندی ئەو بکەت ئەو نەشێت وان هەمییان رازی بکەت، وحەتا ئێك رازی ببت دەه عێجز دبن، ئەگەر ژێ بێ هیڤی بوون دێ وی ژ بیرکەن!

مفاییێ شەشێ: ب خۆڤەدەرکرنا ژ غافل ونەزانان مرۆڤ ژ دیتن وتێکەلییا مرۆڤێن ئەحمەق ودارگران رحەت دبت، وئاشکەرایە کو دیتنا مرۆڤێن دارگران وگوهدانا گۆتنێن وان تاییێ دئینتە رحێ، دبێژن: مرۆڤەك جارەکێ چوو نك زاناییێ مەزن ئەعمەشی وگۆتێ: دبێژن: «هەچییێ خودێ چاڤێن وی ببەت ب تشتەکێ دی بۆ وی بەدەل ڤەدکەت» ئەرێ وی ئەو بۆ تە ب چ بەدەل ڤەکرییە؟ ئەعمەشی گۆت: بۆ من ب هندێ یێ بەدەل ڤەکری ئەز مرۆڤێن وەکی تە دارگران نابینم!

مەعنا: نەدیتنا دارگرانان ونەتێکەلییا ئەحمەقان نعمەتەکا مەزنە خودێ د گەل مرۆڤی دکەت، ڤێجا بۆچی مرۆڤ ڤێ نعمەتێ ژ دەست خۆ بکەت و ب دەستێن خۆ تاییێ بینتە رحا خۆ؟

نه.. شەیتانی نەبینە، لـەعنەتا لێ نەبارینە!!

هندەك تۆرەیێن تێكەلییا د گەل خەلكی:

مرۆڤ د گەل حـەزكرنا خۆڤـەدەركرنا ژ خـەلكی دڤێـت هنـدەك جـاران تێكەلییا وان بكەت، ژ بەر وان فایدە ومفایێن د تێكەلییا وان دا هەین وەكی: فێربوون وفێركرنێ، ومفاگەهاندن ومفـا ژێ وەرگرتنـێ، و ب جهئینانـا وان حەق وحقووقێن شریعەتی ل سـەر مرۆڤـی واجـب كـرین.. وهتـد، ودبیـت هندەك جاران مرۆڤ نەچار ببت تێكەلییێ د گەل وی خەلكی ژی بكەت یـێ مرۆڤی پێ نەخۆش تێكەلییێ د گەل بكەت، وهنگی هندەك تۆرە هەنە دڤێـت مرۆڤ ب جـه بینت وژبیـر نەكەت، ئەگەر ڤیا یـێ ب سـلامەت بـت، ژ وان تۆرەیان:

دڤێت مرۆڤ یێ موتەواضع بت نە خۆ ژ وان بلندتر ببینـت ونـە ژی خـۆ كێم بكەت، هند یێ سنگفرەه ودلفرەه بت زوی نە فویرییێت، ووەسا یێ بـێ شعوور ژی نەبت خۆ د تشتی نەگەهینت، یێ رحەت وتەنا بت، ووان كاران نەكـەت یـێن وی ل بـەر خـەلكی سـار دكـەت، قەسـتا وان مـەجلس ودیوانخانەیان بكەت یێن مرۆڤێن زانا وخودان سەربـۆڕ لـێ دڕوینن دا مفایی بۆ خۆ ژێ وەرگرت، وخۆ ژ وان جهان بدەتە پاش یێن مرۆڤێن عامی وغافـل ونەزان قەست دكەنێ دا وەكی وان بێ بها نەبت، وئەگـەر جارەكێ نەچـار بوو د گەل هندەك ژ ڤان ڕەنگە مرۆڤان ڕوینـشت بـلا د گـەل وان نەكەفتـە سوحبەتێ و د گەل وان بەرنـەدەت وگوهـدارییا گۆتگـۆتكێن وان نەكـەت، ودڤێت ئەو مەزن وزەلامێن دنیایێ وكاربدەستان وەكی ئاگری حسێب بكەت هند خۆ نێزیك نەكەت پێ بسوژت وهند خۆ ژێ دویر نەكەت سـەرما لـێ بدەت!

و ل هەمی دەمان دڤێت مرۆڤ بزانت هندی مرۆڤ ییَ بیَ دەنگ بت دیَ ییَ ب سلامەت بت، وچی گاڤا ئەو ئاخفت، ئەو ب ئاخفتنا خۆ ڤە دیَ ئێتە گرێدان.

پشکا دووێ
کـــاریێـــن دلان

پێشەکی

پشتی ئەو ڕێك بۆ مە دیار بووین یێن کو شەیتان تێڕا قەستا دلـێ مرۆڤـێ خودان باوەر دکەت، دا خەرزێ خۆ تێدا بدانت، وتۆڤێ خـۆ لـــێ بـچینت، وپشتی هنگی خودانێ وی دلی بێختە داڤێن خۆ، ووی دەستە سـەر بکـەت.. وپشتی ئەو چارە ژی مە زانین یێن مرۆڤ دشـێت ب کاربینـت دا بـشێت وان ڕێکان ل بەر شەیتانی بگرت، یەعنی: پشتی ئێك ژ مە دشێت دلـێ خۆ پاقـژ وبژوین بهێلت ژ هێرشا دوژمنێ خۆ یێ مەزن، یا فـەرە ئـەو ب وان کـاران ژی زانا ببت یێن دل پێ ڕادبت، چونکی کانێ چاوا کار هەنە ئەندامێن لـەشی پێ ڕادبن وئەڤ کارە ل سەر دو پشکان دئێنە لێکڤەکرن: کارێن باش، وکارێن خراب، وەسا هندەك کار هەنە دل ژی پێ ڕادبت، وئەڤ کارە ژی هەنـە یـێن باش وهەنە یێن دخراب، وئەگەر کارێن ئەندامێن دی یێن لـەشـی چـەندەکێ یان چەندەك ژێ ب ساناهی بن، کارێن دلی هەمی ب زەحمەتن، وحـەتا مـرۆڤ بشێت پێ ڕابت دڤێت خۆ بوەستینت وزەحمەتا پـتـر پـێـڤـە ببەت، و ژ بـەر گرنگییا ڤان کاران هەر د کەڤن دا زانایێن مە پویتە پێ کرییە وکتێبێن تایبەت ل سەر دانایینە، یان ژی ل دەسپێکا کتێبێن خۆ یێن دی بیـرا خواندەڤانان لـێ دئیننەڤە، وبەرێ وان ددەنێ.

ونە تشتەکێ ڤەشارتییە ئەم ئاشکەرا دکەین دەمێ ئەم دبێـژین: ڕزگارییـا مرۆڤێ ل ئـاخرەتێ ل سـەر کـارێن دلی ڕادوەسـتت بـەری کـارێن ئەنـدامێن لـەشی، چونکی ئایەتەکا قورئانێ ڤێ چەندێ ب ڕەنگەکێ ڕوهن وئاشکەرا بۆ مە بەرچاڤ دکەت دەمێ ل سەر ئەزمانێ ئیبراهیم پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ دبێژت: ﴿ وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ۝٨٧ يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۝٨٨ إِلَّا مَنْ أَتَى

ٱللَّهَ بِقَلۡبٖ سَلِيمٖ ﴿٨٩﴾ - وتو وىَ رۆژىَ من شەرمزار نەكە رۆژا مرۆڤ بۆ حسێب وجزادانىَ ژ گۆرێن خۆ رادبنەڤە، رۆژا مال وكورٍ چو مفاى نەگەهيننە كەسىَ، ئەو تىَ نەبت يىَ ب دلەكىَ ساخلەم بێتە نك خودىَ ﴾ (الشعراء: ٨٧-٨٩).

وئاشكەرايە دلىَ ساخلەم ئەوە يىَ كارىَ ساخلەم ژىَ چىَ دبت، ودلىَ ساخلەم نەبت كارىَ وى ژى يىَ ساخلەم نابت.

ڤێجا حەتا ئەم ب ڤان كاران ژىَ ئاگەهدار ببين، وپىَ رابين دڤێت چەندەكىَ ئەم ل سەر ڤان كاران ژى باخڤين ئێك ل دويڤ ئێكى.. وئەو كار ژى ئەڤەنە:

١ - دلسۆزى (الإخلاص).

٢ - خۆهێلانا ب هيڤيا خودىَ ڤە (التوكل).

٣ - هيڤى (الرجاء).

٤ - ترس (الخوف).

٥ - سوپاسى (الشكر).

٦ - رازيبوون (الرضا).

٧ - بێنفرەهى (الصبر).

٨ - حسێبا د گەل نەفسىَ (المحاسبة).

٩ - هزركرن (التفكر).

١٠ - ڤيان (المحبة).

١١ - تەقوادارى (التقوى).

کارێ ئێکێ
دلسۆزی (ئیخلاص)

کارێ ئێکێ ویێ ژ هەمییان گرنگتـر کو دل پێ ڕادبت ئیخلاصـە ئـەوێ هندەك جاران ئەم ب کوردی دبێژینێ: (دلسۆزی)، ئەڤ دلـسۆزییە یـا دبتـە ڕاستییا دینی وکلیلا گازییا پێغەمبەران ـ سـلاڤ لـــێ بـن ـ، وەکـی خـودایێ مـەزن د ئایەتـەکێ دا دبێـژت: ﴿ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُواْ ٱلزَّكَوٰةَۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلۡقَيِّمَةِ ۝ ـ د هـەمی دیـن وشریعەتان دا فەرمان ب تشتەکی ل وان نەهاتبوو کرن ژبلی هندێ کو ئـەو ب دلـسۆزی پەرستنا خودێ ب تنێ بکەن و ب عیبادەتی قەسـتا کنـارێ وی بکەن، ڕوییێ خۆ ژ شرکێ وەرگێڕنـە بـاوەرییێ، و ب کرنـا نڤێـژێ ڕابـن، وزەکاتێ بدەن، وئەوە دینێ ڕاست کو ئیسلامە ﴾ (البینة: ٥).

وئیخلاص کاکل ورحا عیبادەتییە، وئەو بۆ هـەر کـارەکێ هـەبت وەکـی رحێ بۆ لـەشییە، وکانێ چاوا چو لـەش بێ رح ناژین، وەسا چو کار ژی بـێ ئیخلاص ددورست نابن.. ڤێجا ئیخلاص چـیە؟ وچـاوا مـرۆڤ دێ شـێت ب دەست خۆ ئێخت؟

ڕامانا ئیخلاصێ:

پەیڤا (ئیخلاص) د زمانێ عەرەبان دا بۆ هندێ دئێتە گۆتن ئەگەر تـشتەك خـوڕی وصـافـی ببت ژ هەر تـشتەکێ وی پـیس وقرێـژی وشـێلی وبەقـەم بکەت، و د شریعەتی دا (ئیخلاص) ئەوە: ئنیەتا مرۆڤـی ب گوهـدان وکرنـا عیبادەتی خودێ ب تنێ بت نە کەسێ دی.

لـەو دئێتە گۆتن: ئیخلاص ئەوە كارێ مرۆڤی بۆ خودێ بت، وكەسێ دی چو پشك وبار تێدا نەبن، ومرۆڤێ (موخلص) ئەوە یێ ل نك وی خەم نـەبت ئەگەر چو بهایێ وی د دلێن خـەلكی دا نـەمینت ژی پێخەمـەت چـاككرنا دلـێ وی د گەل خودێ، چونكی وی نەڤێت كەس ب كارێ وی ئاگەهـدار بت ومەدحێن وی سەرا بكەت.

ئیخلاص د قورئان وسوننەتێ دا:

ئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە قورئانێ وهزرا خـۆ د ئایـەتێن وێ دا بكـەین هەر وەسا د حەدیسان ژی دا، دێ بینین ل گەلـەك جهان بەحـسێ ئیخلاصـێ هاتییە، وفەرمان پێ هاتییەكرن، وەكی بۆ نموونە:

١ـ ئەو ئایەتا بەری نوكە مە ئینا وئاشكەرا كری كو فەرمان ب ئیخلاصا د عیبادەتی دا ل هەمی پێغەمبەر وئوممەتێن بۆرین هاتییـەكرن: ﴿ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ ﴾.

٢ـ خودێ گۆتنێ ئاراستەی پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ دكەت ودبێژتێ: ﴿ قُلِ ٱللَّهَ أَعۡبُدُ مُخۡلِصٗا لَّهُۥ دِينِي ١٤ ـ تو بێژە هنـدی ئـەزم ئـەز دێ پەرسـتنا خودێ ب تنێ كەم، و ب دلسۆزی دینێ خۆ پێشكێشی وی كەم ﴾ (الزمر: ١٤).

٣ـ و ل جهـەكێ دی دبێـژتێ: ﴿ قُلۡ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحۡيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ١٦٢ لَا شَرِيكَ لَهُۥۖ وَبِذَٰلِكَ أُمِرۡتُ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ١٦٣ ـ تـو بێژە وان: هندی نڤێژا من وقوربانێ منە ب تنێ بۆ خودێنە، وژینا من ومرنا من بۆ خودێ یە خودایێ هـەمی چێكرییان. چـو هەڤپـشك بـۆ وی د خـودایینی وپەرستن وناڤ وسالـۆخەتان دا نینن، و ب تەوحیدا صافی خودایێ من فەرمان

ل من كرييه، وئەز ئێكەمین كەسم ژ ڤێ ئوممەتێ من خۆ ب دەست خودێ ڤە بەردای وباوەری پێ ئینای ﴾ (الأنعام: ١٦٢-١٦٣).

٤- د ئایەتەكا دی دا خودایێ مەزن دبێژت: ﴿ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْمَوْتَ وَٱلْحَيَوٰةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا - ئەوێ مرن وژین ئافراندی دا هەوە بجەرِبینت كانێ كارێ كێ ژ هەوە باشترە ﴾ (الملك: ٢).

وزانایێ مەزن (الفضيل بن عياض) د تەفسیرا ڤێ ئایەتێ دا دبێژت: كارێ باشتر ئەوە یێ پتر ئیخلاص تێدا هەی ویێ دورستتر بت، چونكی ئەگەر یێ دورست بت وئیخلاص تێدا نەبت نائێتە قەبویلكرن، وئەگەر ئیخلاص تێدا هەبت ویێ دورست نەبت ژی نائێتە قەبویلكرن.

٥- خودێ دبێژت: ﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَٱتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَٰهِيمَ حَنِيفًا - دینێ كەسێ ژ یێ وی باشتر نینە یێ ب دلی ولەشی خۆ ب دەست خودێ ب تنێ ڤە بەردای، وئەو یێ قەنجیكار بت، ودویكەفتنا دینێ ئیبراهیمی وشریعەتێ وی كر بت، وخۆ ژ باوەرییێن خراب وشریعەتێن نەحەق دابتە پاش ﴾.

٦- و د ئایەتەكێ دا خودێ مەزن ئەنجامێ وی مرۆڤی دیار دكەت یێ ئیخلاصێ دكەت ویێ وی یێ ئیخلاصێ نەكەت ژی ودبێژت: ﴿ مَن كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ ٱلْءَاخِرَةِ نَزِدْ لَهُۥ فِى حَرْثِهِۦ ۖ وَمَن كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ ٱلدُّنْيَا نُؤْتِهِۦ مِنْهَا وَمَا لَهُۥ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِن نَّصِيبٍ ﴿٢٠﴾ - هەچییێ ب كارێ خۆ خێرا ئاخرەتێ بخوازت وحەقێ خودێ ژ سەر خۆ راكەت ومالی د رێكا دینی دا خەرج بكەت، ئەم دێ بەرەكەتێ بۆ وی هاڤێینە كارێ وی یێ باش، ودێ خێرێن باشییا وی بۆ وی دەهـ جاركی زێدە كەین وهێشتا زێدەتر ژی بۆ وی یێ مە بڤێت، وهەچییێ ب كارێ خۆ داخوازا دنیایێ ب تنێ بكەت، ئەم دێ وێ

ژێ دەینێ یا مە بۆ وی کرییە پشك وبار، و ل ئاخرەتێ تشتەك بۆ وی نابت ﴾.

٧ـ و د گۆتنەکا خۆ دا پێغەمبەرێ خودێ ـ سلاڤ لێ بن ـ ئاشکەرا دکەت کو کار ب ئنیەتانە، وەکی دبێژت: ﴿ إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى ـ کار هەما ب ئنیەتانە، وبۆ هەر کەسەکی ل دویڤ ئنیەتا وی دئێتە دان ﴾[1].

مەعنا: ئنیەتا دورست وئیخلاص کاری دورست دکەت، و ل دویڤ ئنیەتێ خودێ جزایی ددەتە مرۆڤی.

٨ـ و د گۆتنەکا خۆ یا دی دا پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ ئاشکەرا دکەت کو ل ئاخرەتێ مرۆڤ ل دویڤ ئنیەتێن وان دئێنە ڕاکرن، وەکی دبێژت: ﴿ إِنَّمَا يُبْعَثُ النَّاسُ عَلَى نِيَّاتِهِمْ ـ هەما مرۆڤ ل دویڤ ئنیەتێن وان دئێنە ڕاکرن ﴾[2].

گرنگییا ئیخلاصێ:

گرنگییا ئیخلاصێ ژ وان مفایان دئێت یێن تێدا هەین، کو ئەم دشێین د چەند خالەکان دا کۆم بکەین:

١ـ ئیخلاص ئەگەرا ڕزگاربوونێ یە ل ئاخرەتێ وەکی بەری نوکە د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ إِلَّا مَنۡ أَتَى ٱللَّهَ بِقَلۡبٖ سَلِيمٖ ﴿٨٩﴾ ﴾ (الشعراء: ٨٩).

٢ـ ئیخلاص دلێ مرۆڤی د دنیایێ دا کۆم دکەت وخەمێ ژێ دەردئێخت، وەکی د حەدیسەکا پێغەمبەری دا ـ سلاڤ لێ بن ـ هاتی: ﴿ مَنْ كَانَتْ الآخِرَةَ هَمَّهُ جَعَلَ اللَّهُ غِنَاهُ فِي قَلْبِهِ وَجَمَعَ لَهُ شَمْلَهُ وَأَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِمَةٌ، وَمَنْ كَانَتْ الدُّنْيَا هَمَّهُ جَعَلَ اللَّهُ فَقْرَهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَفَرَّقَ عَلَيْهِ شَمْلَهُ وَلَمْ يَأْتِهِ مِنْ

---

(١) وەکی بوخاری ژ عومەرێ کوڕێ خەططابی ڤەدگوهێزت.

(٢) ئبن ماجە ژ ئەبوو هورەیرەی ڤەدگوهێزت.

الدُّنْيَا إِلا مَا قُدِّرَ لَهُ ـ هەچییێ ئاخرەت خەما وی بت خودێ زەنگینییا وی دێ کەتە د دلێ وی دا، وکارێ وی دێ بۆ پێك ئینت، ودنیا د سەر دفنا خۆ ڕا دێ گەهتە وی، وهەچییێ خەما وی دنیا بت خودێ فەقیرییا وی دێ دانتە ناڤچاڤێن وی وکارێ وی دێ بژالە کەت، وهند ژ دنیایێ دێ گەهتە وی هندی بۆ هاتییە نڤیسین ﴾[1].

٣ـ ئیخلاص دبتە ئەگەرا هندێ خێرێن مەزن بۆ مرۆڤی ب وان کاران ڤە بێن یێن ئەو چو هزران ژێ نەکەت، وەکی پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ د گۆتنەکا خۆ دا دبێژت: ﴿ إِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا وَجهَ اللّٰهِ إِلا أُجِرْتَ عَلَيْهَا حَتَّى مَا تَجْعَلُ فِي فَمِ امْرَأَتِكَ ـ تو تشتەکێ بۆ کنارێ خودێ نادەی ئەگەر خێر ژێ نەگەهتە تە، حەتا وی پارییێ تو دکەیە د دەڤێ ژنکا خۆ دا ﴾[2].

٤ـ ئیخلاص خودانێ خۆ ژ وان گونەه وخرابییان ڕزگار دکەت یێن ڕێمەتی دگەهینتە مرۆڤی، وەکی: پویچبوونا کاری، ونەمانا خێرێ تێدا، وچوونا ئاگرێ جەهنەمێ.. هتد، چونکی ئیخلاص وەکی ئەم دزانین دژی ڕێمەتییێ یە.

٥ـ ئیخلاص کارێ حەلال وەردگێڕت ودکەتە عیبادەت، وخودانێ خۆ هێژای دەرەجێن بلند دکەت، ونموونە ل سەر ڤێ چەندێ هەر ئەو حەدیسا بۆرییە ئەوا تێدا هاتی کو هەر کەسەکێ بۆ کنارێ خودێ پارییەکی بکەتە د دەڤێ بچویکێن خۆ دا خێر دێ بۆ ئێتە نڤیسین، یەعنی: ئەڤ کارێ هە یێ وی کری هەر چەندە کارەکێ (موباحە) ژی، بەلێ دێ بۆ وی حسێب بت عیبادەت، چونکی وی ئنیەتا خێرێ وئیخلاص تێدا کرییە.

---

(١) ترمذی ژ ئەنەسێ کوڕێ مالکی ڤەدگوهێزت.

(٢) بوخاری ژ سەعدێ کوڕێ وەققاصی ڤەدگوهێزت.

٦ـ ئیخلاص وئنیەتا خێریٚ خودانیٚ خۆ دگەهینتە خێرێن مەزن ئەگەر خۆ ئەو وان خێران ـ ژ بەر عـوزرەکیٚ ـ نەکـەت ژی، ئەنەسـیٚ کـوڕیٚ مـالکی دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لـیٚ بـن ـ د غەزایـەکیٚ دا گـۆت: ﴿ إِنَّ أَقْوَامـاً بِالْمَدِينَةِ خَلْفَنَا مَا سَلَكْنَا شِعْبًا وَلا وَادِياً إِلا وَهُـمْ مَـعَنَـا فِيهِ حَبَسَهُمْ الْعُذْرُ ـ ل پشت مە ل مەدینیٚ هندەك مرۆڤ هەنە ئەم نەچووینە گەلییەکی یان نهالەکیٚ ئەگەر ئەو د گەل مە دا نەبن، عـوزریٚ ئـەو گرێدایینە ﴾[1]، یەعنی: ئەو ژی د گەل مە پشکدارییٚ د خێریٚ دا دکەن، چونکی وان ژی حەز دکر د گـەل مە دەرکەڤنە جیهادیٚ بەلـیٚ ژ بەر هندەك عوزران ئەو نەشیا دەرکەڤن.

٧ـ ئیخلاص مرۆڤی ژ فتنێن دنیاییٚ ژی خـلاس دکـەت، خـوداییٚ مـەزن بەحسیٚ پێغەمبەریٚ خۆ یووسفی دکەت، دەمیٚ ژنا عەزیزیٚ مصریٚ داخوازیٚ خرابییـیٚ ژیٚ کـری ودبێـژت: ﴿ وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِۦ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَآ أَن رَّءَا بُرْهَـٰنَ رَبِّهِۦ ۚ كَذَٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ ٱلسُّوٓءَ وَٱلْفَحْشَآءَ ۚ إِنَّهُۥ مِنْ عِبَادِنَا ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿٢٤﴾ ـ ڕاستی دلـیٚ یووسفی چوو خرابییٚ، وهاتە سەر دلـیٚ وی کـو گوهـدارییا ویٚ بکەت ئەگەر ژ بەر هندیٚ نەبا کو وی ئایەتـەك ژ ئایـەتێن خـوداییٚ خـۆ دیت ئەو ژ ویٚ چەندیٚ پاشڤە لـیٚ دا یا دلـیٚ وی گـۆتییٚ، وهەما مـە ئـەو ئایەت نیشا وی دا، دا ئەم خرابی وکرێتییٚ ژ وی پاشڤە لـیٚ بدەین ، هنـدی ئەوە ئەو ژ وان بەنییێن مە یێن پاقژ وهلبژارتی بـۆ پێغەمبەرینییٚ بـوو یێن کو ئیخلاص د پەرسـتـن وتەوحیدا خودیٚ دا کری ﴾ (یوسف: ٢٤).

نیشانێن ئیخلاصیٚ:

ئیخلاصیٚ هندەك نیشان بـۆ هەنـە مـرۆڤ ب ڕێکـا وان دزانـت کـو دلی ئیخلاصا تێدا هەی، وئنیەتا وی یا دورستە، ئەو ژی ب کورتی ئەڤەنە:

---

(١) بوخاری ڤەدگوهێزت.

١ـ حەماسا بۆ دینی وكارێ خێرێ ل نك مرۆڤی هەبت، چونكی ئەو كەسێ ئیخلاص ل نك هەبت دێ بینی هەمی گاڤان حەزن دكەت بەر ب كارێ خێرێ ڤە بچت، وخزمەتا دینی بكەت، وئەو چو جاران سستییێ د وان كاران دا ناكەت یێن باشییێ دینی تێدا هەبت.

٢ـ ئەگەر كارێ باش ئەوێ مرۆڤ ب ڕەنگەكێ ڤەشارتی دكەت پتر بت ژ وی كارێ باش یێ ئەو ئاشكەرا دكەت، ئەڤە نیشانا هندێ یە كو ئەو مرۆڤ یێ (موخلصە) د كارێ خۆ دا.

٣ـ ئەگەر مرۆڤ قەستا خێرێ وباشییێ بكەت وبەرێ وی لێ نەبت فایدەكێ دنیاییێ بگەهتێ، یان خەلك مەدحێن وی بكەن، بەلێ ئەو داخوازا جزاییێ خێرا خۆ ژ خودێ بكەت، وبەرێ وی ل هندێ بت خودێ ل ئاخرەتێ خێرا وی بدەتێ.

٤ـ ئەگەر ئەو صەبرێ ل سەر كارێ خۆ بكەت، وییێ ب تەحەممول بت، وهەمی گاڤان یێ دەڤ ب گازندە نەبت كو ئەو یێ باشییێ دكەت وكەس بهاییێ وی نزانت وقەدرێ وی ناگرت، چونكی ئەگەر ئنیەتا وی بۆ خودێ بت بەرێ وی ل خەلكی نابت.

٥ـ ئەگەر كارێ خۆ ب ڕەنگەكێ تمام وتازە بكەت دەمێ یێ ب تنێ وكەس وی نەبینت، وخەما وی ئەو نەبت ئەڤ كارێ ئەو دكەت ئاشكەرا ببت وخەلك پێ بزانن.

ئەڤ نیشانێن هە هەمی ـ ئەگەر ل نك مرۆڤەكی هەبن ـ هندێ دگەهینن كو ئەو مرۆڤ یێ (موخلصە).

ئیخلاص وهندەك مەسەلێن كورت:

مەسەلا ئێكێ: هندەك جاران یا باش ئەوە مرۆڤ كارێ خۆ یێ باش ئاشكەرا بكەت وخەلكی پێ بحەسینت، نە ژ بەر هندێ دا ئەو مەدحێن

مرۆڤی بکەن، بەلکی ژ بەر هندەك فایـدێن دی یـێن کـو د دویـڤ دا دئـێن وەکی کو (تەشجیع) بۆ خەلکی چێ ببت ئەو ژی وێ خێرێ بکـەن، وئەڤـە دژی ئیخلاصێ نینه.

مەسەلا دووێ: ئیمامێ نەوەوی دبێژت: هەر کەسەکێ کـارەکێ خێـرێ کره دلـێ خۆ پاشی ژ بەر خەلکی ئەو خێر نەکر، ئەو وی ڕیمەتی کر.

بۆچی؟ چونکی وی ژ بەر خەلکی ئەو باشی نەکر، هێجەتا وی ئـەو بـوو نـەکـو خـەلـك مـەدحێن وی بکەن ڤێجا کارێ وی ببته ڕیـمـەتـی، مـەعنا: نه ژ ئیخلاصێ یه مرۆڤ کارێ باش ژ بەر گۆتنێن خـەلکی نەکـەت، بـەلکی ئەو ڕیمەتی ب خۆیه!

مەسەلا سییێ: یا دورست نینه مرۆڤ هەمی کارێن خۆ یێن بـاش ڤەشـێرت حەتا خەلك هزر بکەت مرۆڤ چو باشییان ناکەت، ب هێجەتا هندێ دا پتـر ئیخلاص د کارێ مرۆڤی دا هەبت، ودڤێت ژ بیـر نەکەین کـو هنـدەك کـار هەیه ب ڤەشـارتی نائێنـەکرن، وەکـی نڤێـژا ب جماعـەت، وچـوونا حـەجێ وجیهادێ، وگەلـەك کارێن دی.

مەسەلا چارێ: ئیخلاص ئەو نینه مرۆڤـی ژبلـی رازیبوونـا خـودێ چـو ئارمانجێن دی ب کاری نەبن، نە.. دبت مرۆڤ کارەکێ بـاش بکـەت وئنیـەتا مرۆڤی خێر بت، و د گەل هندێ هندەك ئارمـانجێن دی یـێن دنیـاییێ ژی پـێ هەبن، وەکی ئێك بچته حەجێ وتجارەتێ ژی بـۆ خـۆ بکـەت، یـان ڕۆژییـێ بگرت وئنیەتا وی پاراستنا صحەتێ ژی بت.. ئەڤـە دورسـته بەلـێ ب وی شەرتی ئنیەتا وی یا سەرەکی بۆ خودێ بت.

مەسەلا پێنجێ: ئەگەر مرۆڤ کارەکێ باش بکەت وخەلك مەدحێن مرۆڤی سەرا وێ باشییێ بکەن، ڤێجا کەیفا مرۆڤی ب هندێ بێت، وبۆ مرۆڤی خۆش بت، ئەڤه نه دژی ئیخلاصێ یه، ونه ڕویمەتییه، بەلکی ئەڤه مزگینییا خێرێ یه

خودێ ددەته عەبدێ خودان باوەر، وخودێ ئەگەر حەز ژ ئێکی کر دێ ڤیانا وی ئێخته دلێن خەلکی.

مەسەلا شەشێ: نە ژ ڕێمەتییێ یە مرۆڤ حەز بکەت سەر وبەرێ وی یێ جوان وتازە بت، وجلکێن وی د پاقژ وبژوین بن، وبێنەکا خۆش ژێ بێت، بەلکی ئەڤە هندەك تشتێن فەرن بۆ مرۆڤێ خودان باوەر.

کاریێ دوویێ
خۆهێلانا ب هیڤییا خودێ ڤە (التوکل)

کاریێ دوویێ ژ وان کاران یێن دل پێ ڕادبت ئەوە دل د هەمی کارو باران دا خۆ بهێلتە ب هیڤییا خودێ ڤە، وئەو د ڤێ چەندێ دا یێ ڕاستگۆ بت وباوەرییەکا باوەری هەبت کو ژ خودێ پێڤەتر کەسەکێ دی نەشێت نە چو مفایی بگەهینتە ونە چو زیانێ ژێ دویربێخت د کارێن دنیایێ وییێن ئاخرەتێ ژی دا، وئەڤەیە یا ب عەرەبی دبێژنێ: (التوکل).

و ژ بەر گرنگییا کاریێ (تەوەککولێ) وکارتێکرنا وی ل سەر باوەرییا خودانی چل ودو جاران د قورئانا پیرۆز دا بەحسێ ژێ هاتییەکرن.

ڕاستییا تەوەکوولێ:

بەری هەر تشتەکی پێتڤییە ل سەر مە ئەم ڕاستییا (تەوەککولێ) بزانین دا خەلەت تێ نەگەهین، چونکی دبت هندەك کەس هەبن مەسەلە چەندەکێ ل بەر ئالۆز ببت.

(تەوەککول) د حەقیقەتا خۆ دا ل سەر دو بناخەیان ڕادوەستت:

بناخەیێ ئێکێ: مرۆڤی باوەری ب خودێ هەبت کو هەر تشتەکێ هەبت خۆشی بت نەخۆشی بت، ل دنیایێ یان ل ئاخرەتێ، ب دەستێ وی ب تنێ یە، وتشتێ وی حەز نەکربت کەسەك نەشێت بکەت.

بناخەیێ دوویێ: مرۆڤ ئعتمادا دلێ خۆ بدەتە سەر وی، وخۆ بهێلتە ب هیڤییا وی ڤە، یەعنی: وی ب دلی ئەو قەناعەت هەبت کو ژ خودێ

پێڤەتر کەسەك یێ هێژای هندێ نینە ئەو خۆ بهێلتە ب هیڤییێ ڤە وکارێن خۆ هلپسێرتێ.

وئاشکەرایە کو ئەڤ باوەری وئەڤ قەناعەتە هندێ ناخوازت مرۆڤ وان ئەگەرێن (ماددی) ب کار نەئینت یێن خودێ دانایینە د عەردی دا، چونکی ب کارئینانا ئەگەران چو زیانێ ناگەهینتە (تەوەککولا) خودانی هندی وی باوەری هەبت کو ئەڤ ئەگەرە رێکن بۆ ب دەستڤەئینانا ئەنجامی، وهاتنا ئەنجامی ب خودێ یە، وئەگەر خودێ حەزن نەکربت ئەو ب جە بێت ئەو ب جە نائێت ئەگەر چەند مرۆڤ ئەگەران ب کار بینت ژی.

ومرۆڤی ئەگەر ئەڤ باوەرییە د دل دا هەبت هیڤیا وی دێ ب خودێ ب تنێ بت، کو ئەو باشییێ بینتە رێکا وی وخرابییێ ژێ بدەتە پاش، وژبلی خودێ وی هیڤی ب کەسێ دی نابت کو وی ئەنجامی ب دەست ڤە بینت یێ ئەو دخوازت، وئەگەر وی هیڤیا خۆ ب ڤی رەنگی ب خودایێ خۆ ڤە گرێدا وخۆ هێلا ب هیڤیا وی ب تنێ ڤە خودێ دلێ وی دێ رحەت ودێ قەناعەتێ بۆ چێ کەت کو خودێ تێرا وی هەیە، وەکی د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ وَمَن يَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسۡبُهُۥٓ - وهەچییێ خۆ بهێلتە ب هیڤیا خودێ ڤە ئەو تێرا وی هەیە ﴾ ودەمێ باوەری بۆ وی چێ دبت کو خودێ تێرا وی هەیە ئەو ب خەم ناکەڤت ئەگەر دنیا هەمی دوژمنێ وی بت هندی خودێ هەڤالێ وی بت.

چاوا تەوەککول ب دەست مرۆڤی ڤە دئێت؟

(تەوەککولێ) هندەك (مەرتەبە) بۆ هەنە، یەعنی: حەتا مرۆڤ بشێت وێ ب دەست خۆ ڤە بینت هندەك تشت هەنە دڤێت مرۆڤ ب جە بینت، ئەگەر نە.. ئەو ب دەست مرۆڤی ڤە نائێت، ئەو مەرتەبە ژی ئەڤەنە:

١ـ دڤێت مرۆڤ خودێ بنیاست وسالۆخەتێن وی ژی بزانت، وباوەری هەبت کو شیانێن خودێ د بێ توخوین، وراگرتن ب وی ب تنێ دبت، وئەو تێرا مرۆڤی هەیە باشییێ بگەهینتێ وخرابییێ ژێ بدەتە پاش، ودەمێ تو خۆ دهێلییی ب هیڤیا خودێ ڤە دڤێت تە باوەری هەبت کو وی هند شیان هەیە وێ بۆ تە بکەت یا تە دڤێت، خودایەکێ تو ب دورستی نەنیاسی و ب دورستی باوەرییێ پێ نەئینی چاوا دێ خۆ هێلییە ب هیڤیا وی ڤە؟

٢ـ ژ باوەری ئینانا دورست ب خودێ ئەوە تە باوەری هەبت کو هەر تشتەکێ هەبت د دنیایێ دا خودێ ئەگەرەکا بۆ دانای، وئەو ب وێ ئەگەرێ ڤە یێ گرێدای، یەعنی: هاتن وچێبوونا وی تشتی ب هاتن وچێبوونا وێ ئەگەرێ ڤە گرێدایە، زەڤییێ ئەگەر تو نەچینی ل هیڤیا بەرهەمی نەبە، وئەوێ بێ کار روینتە خوارێ، و ل هیڤییێ بت رزقێ وی د کولەکێ را بێتە خوارێ، یان عەسمان زێران لێ بارینت، وبێژت: ئەز دێ خۆ هێلمە ب هیڤیا خودێ ڤە، ئەو وی ب دورستی باوەری ب خودێ نەئینایە، خودێ د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُۥٓ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَـٰلِغُ أَمْرِهِۦ ۚ قَدْ جَعَلَ ٱللَّهُ لِكُلِّ شَىْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾ ـ وهەچییێ خۆ بهێلتە ب هیڤیا خودێ ڤە ئەو تێرا وی هەیە کو خەمێن وی نەهێلت، هندی خودییە فەرمانا خۆ پێك دئینت، چو ژ دەست وی دەرناکەڤت، وچو کار وی بێزار ناکەن، خودێ بۆ هەر تشتەکی دەمەك دانایە ئەو دگەهتێ، وقەدەرەك بۆ دانایە ئەو ژێ دەرباز نابت ﴾ (الطلاق: ٣) وئەو کەسێ ل وێ هیڤییێ وێ قەدەرێ راکەت یان د سەر را بازدەت، ئەو وی باوەرییەکا دورست نەئینایە.

٣ـ ئەڤ ئەگەرێن (ماددی) وەکی مە گۆتی خودێ یێن دانایین وکار یێن پێڤە گرێداین، وهەر جارەکا وی ڤیا ئەو دشێت وان ئەگەران راکەت، یەعنی: کاری ب جهـ بینت بێی ئەگەر بێن ژی، ژ ڤێ ئاشکەرا دبت کو کار

هەمی ـ ب ئەگەر ڤە ـ ب دەستێ خودێنە، وبکەرێ ژ ڕاستا خودێ یە، وئەو خودایێ ئەگەر دانایین وکار پێڤە گرێداین دشێت ـ هەر جارەکا وی ڤیا ـ وان ئەگەران ڕاکەت، وعەقلێ مرۆڤی ب خۆ هندێ دسەلمینت کو شەرت نینە هەر جارەکا ئەگەر هاتە ب کارئینان ئەنجام د دویڤ دا بێت، یان هەر جارەکا ئەگەر نەهاتە ب کارئینان ئەنجام نەئێت، بەرێ خۆ بدە مرۆڤێ نساخ هندەك جاران دەرمانێ ئێشا خۆ ب کار دئینت ژی د گەل هندێ ساخ نابت، وهندەك جاران ساخ دبت بێی دەرمانی ب کار بینت!

مەعنا ڤێ چیە؟

مەعنا وێ ئەوە مەسەلە ل بەراهییێ ودویماهییێ ب دەستێ خودێ یە، لەو مرۆڤێ باوەرییا وی ب خودێ یا دورست بت دڤێت هەردەم هزرا باشییێ ژێ بکەت، وقەناعەتەکا تمام هەبت کو هەر تشتەکێ خودێ بۆ وی ڤیای خێرا وی تێدا.. ڤێجا بلا ئەم ئەگەران ب کار بینین بەلێ هزر نەکەین ئەگەرە (عاملێ) سەرەکی د پشت هاتنا ئەنجامی ڕا.

تەوەککول د کیتابێ وسوننەتێ دا:

وەکی مە ل دەسپێکێ دیارکری چل ودو جاران بەحسێ (تەوەککولێ) وخۆ هێلانە ب هیڤییا خودێ ڤە د قورئانێ دا هاتییە، و د سوننەتێ ژی گەلەك جاران بەحسێ وێ هاتییەکرن، و ل ڤێرێ ئەم دێ هندەك ئایەت وحەدیسان د ڤێ دەربارەیێ دا ئینین:

١ـ د حەفت جهان دا ژ قورئانێ خودێ فەرمانێ ل مە دکەت ئەم خۆ بهێلینە ب هیڤییا وی ڤە، وەکی: ﴿ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ﴾، و ﴿ وَعَلَى ٱللَّهِ فَتَوَكَّلُوٓاْ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٢٣﴾ ﴾ وهەر وەکی ئەڤ ئایەتە باوەری ئینانا ب خودێ ب (تەوەککولێ) ڤە گرێددەت ودبێژت: هوین خۆ بهێلنە

ب هیڤییا خودێ ب تنێ ڤە، ئەگەر هوین د خودان باوەرن. مەعنا: ئەگەر هوین خۆ نەهێلنە ب هیڤییا خودێ ڤە ئەو هەوە باوەری ب وی نەئینایە.

٢ـ بۆری د گەل مە کو د ئایەتەکێ دا هاتییە: ﴿ وَمَن يَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسۡبُهُۥٓۚ ـ وهەچییێ خۆ بهێلتە ب هیڤییا خودێ ڤە ئەو تێرا وی هەیە کو خەمێن وی نەهێلت ﴾ (الطلاق: ٣) مەعنا: تەوەککولە مرۆڤی دکەتە ئێك ژ مرۆڤێن خودێ، هەر وەسا بارێ وی سڤك دکەت وخەمێن وی ڕادکەت.

٣ـ و ژ وان ئایەتان یێن بهایێ تەوەککولێ بۆ مە بەرچاڤ دکەن، ئەڤ ئایەتەیە: ﴿ وَلَئِن سَأَلۡتَهُم مَّنۡ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُۚ قُلۡ أَفَرَءَيۡتُم مَّا تَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ إِنۡ أَرَادَنِيَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ هَلۡ هُنَّ كَٰشِفَٰتُ ضُرِّهِۦٓ أَوۡ أَرَادَنِي بِرَحۡمَةٍ هَلۡ هُنَّ مُمۡسِكَٰتُ رَحۡمَتِهِۦۚ قُلۡ حَسۡبِيَ ٱللَّهُۖ عَلَيۡهِ يَتَوَكَّلُ ٱلۡمُتَوَكِّلُونَ ٣٨ ـ وئەگەر تو پسیارا ڤان بوتپەرێسان یێن شریکان بۆ خودێ چێ دکەن بکەی: کێ ئەڤ عەسمان وعەردە ئافراندینە؟ مسوگەر ئەو دێ بێژن: خودێ ئەو یێن ئافراندین، وئەو باوەرییێ ب ئافراندەری دئینن. تو بێژە وان: ئەرێ ئەڤ خوداوەندێن هوین بۆ خودێ دکەنە شریك دێ شێن وێ نەخۆشییێ ژ من دویرکەن یا خودێ بۆ من حەزکری، یان وێ تەنگاڤییێ ژ سەر من ڕاکەن یا ب سەر من دا هاتی؟ یان ئەرێ ئەو دێ شێن مفایەکێ خودێ بۆ من حەزکری وگەهاندییە من ژ من دویرکەن، یان ڕەحما خودێ ژ من گرن؟ ئەو دێ بێژن: نە. تو بێژە وان: خودێ تێرا من هەیە وئەو بەسی منە، بۆ ب دەستڤەئینانا مفای ودویرکرنا زیانێ، هیڤیکار خۆ دهێلنە ب هیڤییا وی ڤە، ڤێجا ئەوێ ئەڤ چەندە د دەستێ وی دا ئەو تێرا من هەیە، وئەو دێ هەمی خەمان ژ من دویرکەت ﴾ (الزمر: ٣٨).

٤ـ عـومـەرێ كـورێ خەططابی دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ گۆت: ﴿ لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَوَكَّلُونَ عَلَى اللّهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرُزِقْتُمْ كَمَا يُرْزَقُ الطَّيْرُ تَغْدُو خِمَاصًا وَتَرُوحُ بِطَانًا ـ ئەگەر هـوین ب ڕاسـتی خـۆ بهێلنـە ب هیڤییا خودێ ڤە ئەو دێ رزقی دەتە هەوە كانێ چاوا ڕزقی ددەتـە تـەیری سـپێدێ برسی دەردكەڤت وئێڤاری تێر دزڤڕت ﴾[1].

ئەو كارێن دژی تەوەككولیێ:

هندەك كار هەنە ئەگەر مرۆڤ بكەت یان بـاوەرییێ پـێ بینـت مـەعنا وێ ئەوە مـرۆڤـی خـۆ نـەهێلایە ب هیڤییا خودێ ڤـە وتـەوەككولا خـۆ نەدایـە سەر وی، ژ وان كاران:

١ـ بێ ئیفلەحییا ب هندەك تشتێن دەسنیشانكری:

وەكی مرۆڤەكی ئەگەرر بڤێـت دەركەفتـە سـەفەرەكێ، پاشـی تـشتەكی ببینت بێژت: ئەڤە یێ بێ ئیفلەحە، سەفەرا من خێر تێدا نابت، ڕابت بزڤڕتەڤە ونەچت. یان بێژت: فلان جـه، یان فلان تشت، یـان فـلان كـەس، یـێ بـێ ئیفلەحە، گاڤا دیت بتـرست تشتەك بێتە سەری. ئەڤە هەمی یا دورست نینـە ودژی تەوەككولـێ یە.

٢ـ مرۆڤ بچتە نك خێڤزانكان وباوەرییێ ب گۆتنێن وان بینت، ونڤشتییان ب خۆ ڤە بهلاویست هزر بكەت ئەو دێ خرابییێ ژێ دەتە پاش، یان وەكی وان یێن هندەك چاڤكان ب خۆ یان ب مال وعەیالێن خـۆ ڤـە دكـەن وهـزر دكەن ئەو دێ خرابییێ ژ وان دەنە پاش.

٣ـ خۆ هێلانە ب هیڤییا تـالعی وبورجـان ڤـە وبـاوەری ئینانـا پـێ دژی تەوەككولـێ یە وكارتێكرنەكا خراب ل سەر ئیمانا مرۆڤی هەیە، دەمێ ئیمام

---

(١) ترمذی ڤەدگوهێزت.

عەلی بۆ شەرێ (بوغاتـان) دەركـەفتی هنـدەك سـتێرناس هاتنـە بـەراهییا وی وگۆتنێ: نوكە دەرنەكەڤە چونكی تالعێ تە یـێ ل بورجـا (دوپیـشكی)، وی گوهێ خۆ نەدا وان ودەركەفت.

مفایێن تەوەككولـێ:

خۆهێلانە ب هیڤییا خودێ ڤە هژمارەكا مفـایێن مـەزن تێـدا هەنـە، ئـەم دشێین د ڤان خالان دا كورت بكەین:

١ـ ئەگەر مرۆڤ ب دورستی خۆ بهێلتـە ب هیڤییـا خـودێ ڤـە، خـودێ مرۆڤی ناهێلتە ب تنێ، وسەركەفتنێ دئینتە رێكا مرۆڤی، وەكـی د ئایەتـەكێ دا هاتی: ﴿ ٱلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ ٱلنَّاسُ إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدۡ جَمَعُواْ لَكُمۡ فَٱخۡشَوۡهُمۡ فَزَادَهُمۡ إِيمَٰنٗا وَقَالُواْ حَسۡبُنَا ٱللَّهُ وَنِعۡمَ ٱلۡوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ فَٱنقَلَبُواْ بِنِعۡمَةٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضۡلٖ لَّمۡ يَمۡسَسۡهُمۡ سُوٓءٞ وَٱتَّبَعُواْ رِضۡوَٰنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضۡلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾ - وئەوێن هنـدەك مرۆڤان گـۆتیـێ: خەلك دژی هەوە یێن كـۆم بووین ودێ هـەوە بـرینن، ڤێجا هـوین ژ وان بتـرسن ڤێ تـرساندنێ باوەرییا وان ب سۆزا خودێ پتـر لـێ كر، وڤێ چەندێ ئەو سست نـەكرن، وگـۆتن: خـودێ تێـرا مـە هەیـە وئـەو چێتـرین وەكیلە یێ بەنییێن وی خۆ دهێلنە ب هیڤییا وی ڤە. ئینا ئـەو ب قەنجییەكێ ڤە ژ نك خـودێ وســەراتییێ ڤـە زڤرینـە جهـێ خـۆ، ووان دوژمنێن خودێ رەزیل كرن ﴾ (آل عمران: ١٧٣-١٧٤).

٢ـ تەوەككول باوەرییا مرۆڤی ب خودێ ب هێز دئێخت، ودلـێ مرۆڤـی ژی موكم دكەت، دا خۆ ل بەرانبەر تەنگاڤییان بگرت، وتویشی شكەسـتنێن نەفسی وعەصەبی نەبت.

٣ـ تەوەككول خرابییێ ژ مرۆڤی ددەتە پاش ورزقێ مرۆڤە زێدە دكەت.

٤ـ ئەو كەسێ خۆ بهێلته ب هیڤیيا خودێ ڤە خودێ تێرا وی هەیە وی بپارێزت، ويا بەر عەقل نينە كەسەك ب دورستی خۆ بهێلته ب هیڤیيا خودێ ڤە وخودێ وی بهێلت ونەپارێزت، مرۆڤەكێ ژێهاتی ئەگەر تو خۆ بهێلییە ب هیڤییێ ڤە ناهێلت چو نەخۆشی بگەهنە تە، پا تو چ دبێژی بۆ خودێ؟

٥ـ ئەوێ خۆ بهێلته ب هیڤیيا خودێ ڤە دێ هەست ب هندێ كەت كو هەردەم خودێ يێ د گەل وی، لەو يا بەرعەقل نينە ئەو وێ بكەت يا خودێ پێ خۆش نەبت.

٦ ـ تەوەككول مرۆڤی ل بەر خودێ شرين دكەت وڤيانا وی ب دەست مرۆڤی ڤە دئينت.

٧ـ وئەوێ خودێ حەز ژێ بكەت سەرفەرازی ل دين ودنيايێ دێ بارا وی بت، و د هندەك حەديسێن دورست دا هاتی كو ئەوێ ب دورستی خۆ بهێلته ب هیڤیيا خودێ ڤە ل ئاخرەتێ بێ حسێب دچته بەحەشتێ.

پەیڤا دویماهییێ:

زانایێ مەزن (ابن القيم) د گۆتنەكا خۆ دا دبێژت: (هندی تەوەككولە نيڤا دينییە، ونيڤا دی ل خۆزڤڕين وتەوبەيە، چونكی دينی ئستعانە وعيبادەتە، ڤێجا تەووەكل ئستعانەيە، وتەوبە عيبادەتە).

مەعنا: مەرتەبا (تەوەككولێ) بەری يا (تەوبێ) دئێت، چونكی مرۆڤ بۆ ب جهئينانا مرادا خۆ خۆ دهێلته ب هیڤیيا خودێ ڤە، مەعنا ئەو ئارمانجە وتەوبە رێكە.

کارێ سییێ
هیڤی (الرجاء)

کارێ سییێ ژ کاران دلی هیڤییە ئەوا ب عەرەبی دبێژنێ: (الرجاء)، وهیڤی وەکی دئێتە ناسین ئەوە مرۆڤی چاڤەرێی وی تشتی بت یێ مرۆڤی پێ خۆش بت وکەیفا وی پێ بێت، ودەمێ ئەم دبێژین: پێتڤییە دلێ مرۆڤێ خودان باوەر یێ ب هیڤی بت مەعنا وێ ئەوە دڤێت هەردەم ئەو یێ چاڤەرێی قەنجی وکەرەما خودێ بت، ووی کەیف ب نعمەتا خودایێ وی بێت، وباوەرییەکا باوەری هەبت کو خودێ منەتا خۆ ل سەر وی دێ تمام کەت و ل ئاخرەتێ بەرێ وی دێ بەحەشتێ.

بەلێ دڤێت ژ بیر نەکەین کو هیڤیداری ئەو نینە مرۆڤ ڕوینتە خوارێ وکاری نەکەت وهەما بەس دلێ خۆ خۆش بکەت کو ئەو دێ گەهتە مرادێ، نە.. ئەڤی کاری نابێژنێ: هیڤی، بەلکی ئەو دبتە خوزی، وخوزییێن ترسی چو پێڤە نائێت، مرۆڤەك ئەگەر زەڤیا خۆ بکێلت وتۆڤی بچینت و ب دورستی ب کارێ خۆ ڕابت، هنگی ئەو دێ یێ ب هیڤی بت کو بەرەکێ باش ب دەست وی ڤە بێت، بەلێ ئەگەر وی دەست داهێلان وچو کار نەکرن هنگی نە عەقلدارییە ئەو ل هیڤییا چو بەرهەمی بت.

وهیڤیداری کارەکێ گەلەکێ پێتڤییە بۆ وی کەسی یێ قەستا ڕێکەکێ بکەت وبەر ل ئارمانجەکێ هەبت، چونکی هەر جارەکا ئەو بێ هیڤی بوو ئەو نەشێت بەردەوامییێ بدەتە ڕێکا خۆ، وئەو کەسێ ئارمانجا وی ئەو بت د ڤێ دنیایێ دا ب سلامەتی بدەتە ڕێکێ، و ل ئاخرەتێ بگەهتە بەحەشتا خودایێ

خۆ فەره ل سەر وی ئەو یێ ب هیڤی بت، دا بشێت بەردەوامییێ بدەته رێکێ.

وهیڤی ب هێزترین ئەگەره هاریکارییا مرۆڤی دکەت کو ئەو ل سەر رێکێ یێ خۆراگر بت ل وی دەمی یێ رێ تژی نەخۆشی وئاستەنگ دبت، وهیڤی بەرانبەر بێ هیڤیبوونێ یە، وئەوێ هیڤی ب خودایێ خۆ نەبت ئەو چاڤەرێی رەحما وی نابت، وئەوێ چاڤەرێی رەحما خودێ بت حالێ وی ژ حالێ کافری یێ جودا نابت، خودایێ مەزن د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ وَلَا تَاْيْـَٔسُواْ مِن رَّوْحِ ٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ لَا يَاْيْـَٔسُ مِن رَّوْحِ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْكَـٰفِرُونَ ﴿٨٧﴾ ــــــ وهیڤیا خۆ ژ رەحما خودێ نەبرن، چونکی ژ وان یێن کافرییێ ب قەدەرا خودێ دکەن پێڤەتر کەس ژ دلۆڤانییا خودێ بێ هیڤی نابت ﴾ (یوسف: ٨٧).

هیڤی د کیتاب وسوننەتێ:

ئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە کیتابا خودێ وسوننەتا پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ دێ بینین ل گەلەك جه و ب گەلەك رەنگان بەحسێ هیڤییێ هاتییەکرن، د ئایەتەکێ دا بەحسێ هیڤییا خودان باوەران ب ڤی رەنگی هاتییەکرن:

خودێ دبێژت: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱلَّذِينَ هَاجَرُواْ وَجَـٰهَدُواْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أُوْلَـٰٓئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ ٱللَّهِۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢١٨﴾ ـ هندی ئەون یێن باوەری ب خودێ وپێغەمبەرێ وی ئینای وکار ب شریعەتێ وی کری وجهێ خۆ هێلای ومشەختبووین، وجیهاد د رێکا خودێ دا کری، ئەون یێن دلێ خۆ دبەنە قەنجی ودلۆڤانییا خودێ. وخودێ گونەهـ ژێبرێ گونەهێن

بەنيبيێن خـۆيە، ب دلـۆڤانييەكا بەرفرەھ دلـۆڤانييێ پـێ دبـەت ﴾ (البقـرة: ٢١٨).

مەعنا: خودان باوەر كارى دكەن و ژ خودايێ خۆ ب هيڤينە.

و د ئايەتەكا دى دا خودايێ مەزن ئاشـكەرا دكـەت كـو وى دەرگـەهێ هيڤييێ ل بـەر بـەنـييـێـن خۆ ـ ب تايبەتى يێن گونەهكار ـ ڤەكرييە، وەكـى دبێژت: ﴿ قُلْ يَـٰعِبَادِىَ ٱلَّذِينَ أَسْرَفُواْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُواْ مِن رَّحْمَةِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾ ـ تو ئەى موحەمـمـەد بێژە وان بەنيبيێن من يێن گەلـەك ب ناڤ گونەهێ ڤە چووين، و ب كرنـا خرابييـان تەعدايى ل خۆ كرى: ژ بەر گونەهێن خۆ يێن مشە هوين ژ دلـۆڤانييا خـودێ بێ هيڤى نەبن، هندى خودييە گونەهان هەمييان ژێ دبـەت بـۆ وى يـێ ژێ تـۆبە بكەت و ل خۆ بزڤڕت، هندى ئەوە ئەو باش گونەھ ژێبــرێ گونـەهێن بەنيبيێن خـۆ يـێـن تــۆبـەكـەرە، وييێ دلۆڤانكارە ب وان ﴾ (الزمر: ٥٣).

و د حەديسەكا قودسى دا پێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بـن ـ ژ خـودايێ مـەزن ڤەدگوهێزت كو وى گۆتييە: ﴿ يَا ابْنَ آدَمَ، إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ فِيكَ وَلا أُبَالِي، يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ وَلا أُبَالِي، يَا ابْـنَ آدَمَ إِنَّـكَ لَـوْ أَتَيْتَنِـي بِقُـرَابِ الأَرْضِ خَطَايَا ثُمَّ لَقِيتَنِي لا تُشْرِكُ بِي شَيْئاً لأَتَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِـرَةً ـ ئەى كوڕێ ئادەمى هندى تو دوعايێ ژ من بكەى وييێ ژ من ب هيڤى بى ئـەز دێ گونـەهێن تـە ژێ بەم وبۆ من نەخەمە، ئەى كوڕێ ئـادەمى ئەگـەر گونـەهێن تـە بگەهنـە پەرێ عەسمانى پاشى تو داخوازا گونەھ ژێبرنێ ژ من بكەى ئەز دێ گونـەهێن تە ژێ بەم وبۆ من نەخەمە، ئەى كوڕێ ئادەمى ئەگەر تو بێيە نـك مـن وتـە تژى عەردى گونەھ هەبن بـەلـێ تو بێى وتە چو شريك بۆ من چێ نـەكربن،

ئەز دیٚ تژی عەردی ب گوهژیٚرن ڤە ب نك تەڤە ئـیٚم ﴾[1]. وئـەڤ چـەندە دەرگەهیٚ هیڤییٚ ل بەر بەنییان ڤەدکەت.

و د حەدیسەکا دی یا قودسی دا پیٚغەمبەر ـ سلاڤ لــیٚ بـن ـ ژ خـودایێ خوٚ ڤەدگوهیٚزت دبیٚژت: ﴿ أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي وَأَنَا مَعَهُ حَيْـثُ يَـذْكُرُنِي ـ ئەز ل دویڤ ویٚ هزریٚ مە یا بەنییێ من ژ من دکەت، وئەز د گـەل وی مـە هەر جهەکیٚ وی ئەز لــیٚ ل بیرا خوٚ ئینامەڤە ﴾[2]، مـەعـنـا: ئـەگـەر مروٚڤی ژ خودیٚ ییٚ ب هیڤی بت ئەو ل دویڤ هزرا مروٚڤی بت.

و د حەدیسەکا دی دا پیٚغەمبەر ـ سلاڤ لــیٚ بن ـ شـیرەتیٚ ل مـە دکـەت کو ئەم خوٚ ژ رەحما خودیٚ بیٚ هیڤــی نەکـەین، جـابریٚ کـوڕیٚ عەبـدللاهیٚ ئەنصاری دبیٚژت: من گوه ل پیٚغەمبەری بوو ـ سلاڤ لــیٚ بن ـ بەری مرنا خوٚ ب سیٚ رۆژان دگـوٚت: ﴿ لا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلا وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّـنَّ بِاللَّـهِ عَـزَّ وَجَلَّ ـ ئیٚك ژ هەوە بلا نەمرت بیٚی ئەو هـزرا بـاش ژ خـودایێ پـاك وبلنـد بکەت ﴾[3].

و ژ وان حەدیسان ییٚن مروٚڤیٚ گونەهکار ب هیڤی دئیٚخت ئەوە یـا تیٚـدا هاتی: ﴿ إِنَّ اللَّهَ يُدْنِي الْمُؤْمِنَ فَيَضَعُ عَلَيْهِ كَنَفَهُ وَيَسْتُرُهُ، فَيَقُولُ: أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا؟ أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ أَيْ رَبِّ، حَتَّى إِذا قَرَّرَهُ بِذُنُوبِهِ، وَرَأَى فِي نَفْسِهِ أَنَّهُ هَلَكَ، قَالَ: سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا، وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَـوْمَ، فَيُعْطَـى كِتَابَ حَسَنَاتِهِ، وَأَمَّا الْكَافِرُ وَالْمُنَافِقُونَ فَيَقُولُ الأَشْهَادُ: هَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ كَذَبُواْ عَلَىٰ رَبِّهِمْۚ أَلَا لَعْنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ـ خودیٚ خودان باوەری نیٚزیـك دكـەت

(١) ترمذی ڤەدگوهیٚزت.

(٢) موسلم ڤەدگوهیٚزت.

(٣) موسلم ڤەدگوهیٚزت.

وستارەیا خۆ ددانته سەر ودبێژتیێ: فلان گونەھ ل بیرا تەیە؟ فلان گونەھ ل بیرا تەیە؟ ئەو دبێژت: بەلێ یا رەببی، حەتا ئەو ئعترافێ ب هەمی گونەهێن خۆ دكەت، ڤێجا ئەو هزر دكەت كو ئەو تێچوو، خودێ دبێژتیێ: د دنیایێ من تو ستارە كربووی وئەڤرۆ ئەز دێ وان بۆ تە ژێ بەم، وكیتابا وی یا خێران دێ ئێتەدان، وكافر ومنافق شاهد ل سەر وان دێ بێژن: ئەڤە ئەون یێن درەو ژل سەر ناڤێ خودایێ خۆ كری، هندێ لەعنەتا خودێ یە ل سەر زۆرداران بت ﴾[1].

ڕەنگێن هیڤییێ:

هیڤییا ب خودێ سێ ڕەنگ بۆ هەنە، دو ژێ ددورستن ودقەبویلكرینە، وئێك یا دورست نینە ونائێتە قەبویلكرن، ئەو هەر سێ ڕەنگ ژی ئەڤەنە:

١ـ ئەو كەسێ كارێن قەنج بكەن، و ل دویڤ شیانا خۆ گوهدارییا فەرمانا خودێ دكەت وخۆ ژ بێ ئەمرییا وی ددەتە پاش، وهیڤیدارێ رەحما خودێ یە وكو خودێ خێرا كارێ وی بدەتێ.. ئەڤ هیڤییە یا د جهێ خۆ دایە.

٢ـ ئەو كەسێ ب ناڤ گونەهێ ڤە چووی، وبێ ئەمرییا خودێ كری، پاشی ژ گونەها خۆ لێڤەبووی وژێ پەشێمان بووی، ڤێجا هیڤییا وی ئەوە خودێ ل وی ببۆرت وگونەها وی ژێ ببەت ووی ستارە بكەت، ئەڤ هیڤییە ژی یا د جهێ خۆ دایە.

٣ـ ئەو كەسێ زێدە ب ناڤ گونەهان ڤە چووی، وتەخسیری د گونەهان دا نەكری، د گەل هندێ ژی هزرا لێڤەبوون وپەشێمانییێ ناكەت، وجارەك ژ جاران ئەو ل خودایێ خۆ نازڤڕت، و د سەر هندێ ڕا ئەو خۆ

---

(١) بوخاری ژ عەبدللاهێ كوڕێ عومەری ڤەدگوهێزت.

ب هیڤی دئێخت کو خودێ رەحمێ پێ ببەت.. وئەڤە ب ڕاستی ڕەنگەکێ غورروور وهیڤییا ژ درەوە، چونکی خودانێ وێ دخوازت سەفینا خۆ ل هشکاتییێ ببەت.

ومرۆڤێ خودان باوەر دەمێ قەستا خودایێ خۆ دکەت، دو ڕەنگە دیتن وبەرێخۆدان وی هەنە:

دیتنەك بۆ نەفسا خۆ وکار وکریارێن خۆ، وهنگی ئەو هەست ب ترسێ دکەت، چونکی ئەو دزانت هندی ئەو کارێن باش بکەت ژی ئەو نەشێت حەقێ خودێ ب دورستی ژ سەر خۆ ڕاکەت، ودەمێ ئەو هزرا خۆ د گونەهێن خۆ دا دکەت وبیرا خۆ ل وان کارێن کرێت دئینتەڤە یێن وی کرین هزر دکەت ئەو دێ تێچت وهیلاك بارا وییە.

ودیتنا وی یا دی بۆ رەحما خودایێ وی یا بەرفرەهە، وکو ئەو هەمی گونەهان ژێ دبەت، و ل بەنییێن خۆ یێن گونەهکار دبۆرت، وئەڤە دەرگەهێ هیڤییێ ل بەر وی ڤەدکەت، لەو هندەك زانا دەمێ هیڤییێ ددانە نیاسین دبێژن: هیڤی ئەوە بەرێ مرۆڤی ل فرەهییا رەحما خودێ بت.

ژ بەر ئەڤا بۆری ئەم دبێژین: مرۆڤێ موسلمان هەردەم دڤێت د ناڤبەرا ترس وهیڤییێ دا بژیت، هندی پێ ساخ دڤێت ترسا وی ژ خودایێ خۆ پتر بت، دا بەرێ وی نەکەفتە گونەهێ، ودەمێ مرن نێزیکی وی دبت دڤێت هیڤیا وی ب خودایێ وی پتر بت وبیرا خۆ پتر ل وان قەنجییان بینتەڤە ئەوێن وی د ژیانا خۆ دا کرین، وئەو کەسێن ل نك وی د ئامادە ژی دڤێت بیرا وی پتر ل رەحم ودلۆڤانییا خودێ بیننەڤە، دا هیڤیا وی مەزنتر لێ بت وبمرت وئەوێ ب هیڤی.

دەرەجێن هیڤییێ:

هیڤییێ چەند دەرەجە بۆ هەنە، دڤێت ئەم پێ دئاگەهدار بین:

دەرەجا ئێکێ ئەوە: هیڤی مرۆڤی پال بدەت کو ئەو د عیبادەتی دا پتر خۆ بوەستینت، وئەو وەستیان ل بەر وی یا شرین ژی بت.

دەرەجا دووێ ئەوە: هیڤی مرۆڤی پال بدەت کو ئەو نەفسا خۆ ژ وان تشتان بدەتە پاش یێن بۆ وێ بووینە عەدەت، بۆ هندێ دا ئەو پتر نێزیکی خودێ بت.

دەرەجا سییێ ئەوە: هیڤی خودانێ خۆ وە لێ بکەت کو ئەو دلێ خۆ نەبەتە دنیایێ، و ژ کەسێن زاهد بێتە هژمارتن.

ودڤێت ژ بیر نەکەین کو (هیڤی) یا گرێدایە ب (تەوەککولێ) ڤە، یەعنی: ئەو کەسێ هیڤییەکا مەزن ب خودایێ خۆ هەبت دڤێت ئەو د هەمی کارێن خۆ دا خۆ بهێلتە ب هیڤییا وی ڤە، وئەوێ هیڤییا وی ب خودێ هەبت ئەو تەوەککولا خۆ نادەتە سەر کەسەکێ دی.

حەتا بگەهینە هیڤییێ:

ئێك ژ مە حەتا بگەهتە هیڤییێ وبشێت ببتە مرۆڤەکێ هیڤیدار، دڤێت ئەو بیرا خۆ ل چار خالان بینتەڤە:

١ـ ئەو قەنجییێن مەزن یێن بەری نوکە خودێ د گەل وی کرین، وهەر ئێك ژ مە ئەگەر هزرا خۆ د ژیانا خۆ یا بۆری دا بکەت دێ زانت کو خودێ گەلەك قەنجی ونعمەتێن مەزن د گەل وی کرینە.

٢ـ ئەو سۆز وپەیمانێن خودێ ب رەحم ودلۆڤانییێ داینە بەنییێن خۆ، وکو ئەو گونەهێن وان ژێ ببەت وخێرێن وان زێدە بکەت هەر جارەکا وان خۆ هێلا ب هیڤییا وی ڤە، وداخوازا وێ چەندێ ژ وی کر.

٣ـ گەلەك جاران خودێ ژ کەرەما خۆ قەنجییان د گەل مرۆڤەکی دکەت، ونەخۆشی وبەلایان ژێ ددەتە پاش بێی ئەو وێ چەندێ ژ وی

بخوازت يان ئـەو يێ هەژی هندێ ژی بت، ﴿ذَٰلِكَ فَضۡلُ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ﴾ وئەڤە قەنجيیا خودێ ئـەو وێ ددەتـە وی يـێ وی بڤێت.

٤ـ بەرفرەهییا رەحما خودێ وكو چو تشت ل بەر وی ئاسێ نابـت، لـەو هەر كەسەكێ وی بڤێت ئەو دشێت رەحمێ پێ ببەت وقەنجییێ بدەتێ، ئەگـەر خۆ ئەو كەس يێ گونەهكار وخودان تەخسیری ژی بت.

ئەوێ بیـرا خۆ ل ڤان هەر چار خالان بینتەڤە هیڤییا وی ب رەحما خـودێ دێ هەبت.

بەرهەمێ هیڤییێ:

دەمێ مـرۆڤ هـیـڤـیـدارێ رەحـمـا خودێ بت چەند بەرهەمێن باش دێ ب دەست ڤە ئێن، ژ وان بەرهەمان:

١ـ خۆ وەستاندنا د عیبادەتی دا، دا هیڤییا وی هیڤییەكا خرش نەبت.

٢ـ هندی ئەو پـتـر ب عیبادەتی خۆ نێزیكی خودێ بكـەت، ئـەو پـتـر دێ هەست ب خۆشی ودلرحەتییێ كەت، چونكی ئەو دزانت زیدەكرنا وی بۆ عیبادەتی هیڤییا وی مەزن دكەت.

٣ـ هیڤییا ب خودێ نەخۆشـییێن رێكـێ ل بـەر مرۆڤـی سـڤك دكـەت، ومرۆڤی ل سەر چوونێ مجدتر لـێ دكەت.

٤ـ هەر وەسا ئەو بەرێ مرۆڤی ددەتە شـوكرێ ژی، وشـوكر عەبـدینییا مرۆڤی بۆ خودێ بەرچاڤ دكەت.

٥ـ هیڤی ترسێ د گەل خۆ دئینت، وتـرس هیڤییـێ د گـەل خـۆ دئینـت، وخودان باوەر ب وان هەردووان دژیـت، نـە هیڤییـا وی وی ژ خـودێ بـێ منەت دكەت، ونە ترسا وی وی بێ هیڤی دكەت.

پسیارەك ل دویماهییێ:

ل دویماهییێ پسیارەك هەیە دبت ژ لایێ هندەك كەسان ڤە بێتە هلێخستن: ئەرێ چێ دبت مرۆڤ هیڤییا خۆ ب ئێكێ دی ژبلی خودێ ڤە گرێ دەت؟

بـۆ بـەرسـڤ دێ بـێـژین: بەلـێ چێ دبت، ئەگەر ئەو كار ئەو بت یـێ د شیانا وی مرۆڤی دا بت كو بكەت، بەلـێ ئەگەر ئەو كار د شـیانا وی دا چێ نابت مرۆڤ هیڤییا خۆ ب وی ڤە گرێ دەت.. وئەو كارێن بـەس خـودێ دشێت بكەت دڤێت مـرۆڤ یـێ ب هیڤـی نـەبت كەسـەكێ دی بـۆ مرۆڤـی بكەت.

کاریێ چاریێ
ترس (الخوف)

کاریێ چاریێ ژ کارێن دلی ترسه، وترس ئەوە مرۆڤ هزرا هاتنا وی تشتی بکەت ییێ بۆ وی نەخۆش، یان ژ دەست چوونا وی تشتی ییێ وی پێ خۆش بت، ومەخسەد ب ترسیێ ل ڤێریێ ترسا ژ خودیێ یە، یەعنی: مرۆڤی ژ بەر تەخسیری وگونەهێن خۆ (تەوەقوع) وهزرا هاتنا غەزەبا خودیێ بکەت، وکو خودیێ ل گونەهێن وی نەبۆرت ووی هێژای چوونا جەهنەمیێ بکەت، ڤێجا ئەڤ ترسا هە ئێکا هند ژ وی چیێ بکەت ئەو عەبدینییا خۆ بۆ خودیێ پتر لێ بکەت وخۆ دویرکرنا خۆ ژ بیێ ئەمرییا خودیێ زێدەتر لێ بکەت.

وئەو دلێ ترسا ژ خودیێ تێدا نەبت چو خێر د تێدا نابت، چونکی دیێ دلەکیێ بیێ منەت بت ژ خودیێ، وچاڤەرێی رەحما وی نابت.

ترسا ژ خودیێ د قورئان وسوننەتیێ دا:

د قورئانا پیرۆز وسوننەتا پێغەمبەری دا ـ سلاڤ لێ بن ـ ب گەلەك رەنگان بەحسیێ ترسیێ ییێ هاتییەکرن، وئێك ژ وان رەنگان ترسا ژ خودیێ یە ـ کو بابەتیێ ئاخفتنا مەیە ـ و ل ڤێریێ ئەم دیێ ئیشارەتی دەینە هندەك ژ ڤان جهان:

١ـ د ئایەتەکیێ دا خودایێ مەزن بەحسیێ خودان باوەران دکەت ومەدحێن وان ژ بەر هندەك سالۆخەتێن وان دکەت ودبێژت: ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمۡ عَنِ ٱلۡمَضَاجِعِ يَدۡعُونَ رَبَّهُمۡ خَوۡفٗا وَطَمَعٗا وَمِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ يُنفِقُونَ ١٦ ﴾ - تەنشتێن ڤان یێن باوەرییێ ب ئایەتێن خودیێ دئینن ژ نڤینان بلند دبن،

ب شەڤێ ڕادبن نڤێژان بۆ خودایێ خۆ دکەن، ژ ترسێن عەزابێ دا و ژ بەر ب دەستڤە ئینانا خێرێ ئەو دوعایان ژ خودایێ خۆ دکەن، و ژ وی ڕزقێ مە دایێ ئەو مالی د ڕێکا خودێ دا خەرج دکەن ﴾ (السجدة: ١٦).

٢- و د ئایەتەکا دی دا خودایێ مەزن فەرمانێ ل مە دکەت کو ئەم ب ترس وطەماعی ڤە دوعایێ ژ وی بکەین، وەکی دبێژت: ﴿ وَلَا تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ بَعۡدَ إِصۡلَٰحِهَا وَٱدۡعُوهُ خَوۡفٗا وَطَمَعًاۚ إِنَّ رَحۡمَتَ ٱللَّهِ قَرِيبٞ مِّنَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٥٦﴾ - هوین خرابکارییێ د عەردی دا نەکەن، پشتی خودێ ب هنارتنا پێغەمبەران ئەو چاککری و ب عیبادەتی ئاڤاکری، وهوین ژ ترسێن عەزابا وی دا وپێخەمەت وەرگرتنا قەنجییا وی ب دلەکێ صافی دوعایان ژ وی بکەن، هندی دلۆڤانییا خودێ یە یا نێزیکی قەنجیکارانە ﴾ (الأعراف: ٥٦).

وئاشکەرایە هەر کەسەکێ مرۆڤ ژێ بترست دێ ژێ ڕەڤت خودێ تێ نەبت، دەمێ مرۆڤ ژ وی دترست مرۆڤ دڕەڤتە نك وی، لەو ئایەت دبێژتە مە: ژ وی بترستە، ودوعایان بۆ خۆ ژێ بکە.

٣- و د ئایەتەکێ دا خودایێ مەزن ترسا ژ وی ب باوەرییێ ڤە گرێ ددەت دەمێ دبێژت: ﴿ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿١٧٥﴾ ﴾ (آل عمرن: ١٧٥) یەعنی: ئەگەر هەوە باوەری ب من هەبت ژ من بترسن، و ژ ڤێ دئێتە زانین کو ئەوێ ژ خودێ نەترست وی باوەری ب خودێ نینە، مەعنا: ترسا ژ خودێ کارەکێ واجبە ل سەر هەمی خودان باوەران.

٤- د گەلەك ئایەتان دا خودایێ مەزن بەحسێ جەهنەمێ وعەزابا وێ یا دژوار دکەت، وبەحسێ غەزەبا خودێ ژی دکەت ئەوا گەلەك جاران د دنیایێ دا بەری ئاخرەتێ ب سەر هندەکان دا دئێت.. ئەڤە هەمی ژ بەر

هندێ یە دا مرۆڤ ژ وی بترسـت و د ئەنجام دا وان کاران بکەت یێن وی پێ خۆش وفەرمان پێ ل مە کری.

٥ـ دەیکا موسلمانا عائیشا ـ خودێ ژێ رازی بت ـ دبێژت: من پسیارا ڤێ ئایەتێ ژ پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ کر ﴿ وَٱلَّذِينَ يُؤۡتُونَ مَآ ءَاتَواْ وَّقُلُوبُهُمۡ وَجِلَةٌ أَنَّهُمۡ إِلَىٰ رَبِّهِمۡ رَٰجِعُونَ ۝٦٠ ﴾ (المؤمنـون: ٦٠) مـن گـۆتێ: ئـەرێ ئـەو بەحسێ وانە یێن مەیێ ڤەدخون ودزییێ دکـەن؟ وی گـۆت: ﴿ لا يَـا بِنْـتَ الصِّدِّيقِ، وَلَكِنَّهُمْ الّذِينَ يَصُومُونَ وَيُـصَلُّونَ وَيَتَـصَدَّقُونَ، وَهُـمْ يَخَـافُونَ أَنْ لا يُقْبَلَ مِنْهُمْ، أُولَئِكَ الذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ ـ نـە ئـەی کـچا صـدديقی، بەلکی ئەو ئەون یێن ڕۆژییان دگرن ونڤێـژان دکـەن وخێـران ددەن، وئـەو دترسـن ئـەو ژێ نەئێنە قەبویلکرن، ئـەون یـێن لـەزێ دکرنـا خێـران دا دکەن ﴾[1].

دەرەجێن ترسێ:

کانێ چاوا هیڤییێ دەرەجە هەنە ـ وەکی بەری نوکە د گەل مـە بـۆری ـ وەسا ترسێ ژی دەرەجە هەنـە، هنـدەك ژێ ددورسـتن ودئێنـە قـەبویلکرن، وهـنـدەك ددورست نینن ونائێنە قەبویلکرن، لەو ئەم دشێین ترسا ژ خـودێ ل سەر دو پشکان لێکڤە کەین:

پشکا ئێکێ: مرۆڤ هند ژ خودێ بترسـت کو ئەمرێ وی ب جـه بینـت، وخۆ ژ نەهییێن وی بدەتە پاش، ئەڤ قەدەر ترسە یا باشە، بەلکی واجبە وەکـی نوکە مە دیارکری.

پشکا دووێ: ترس ئەگەر وە لـێ هات ئێکـا هنـد ژ خـودانێ خـۆ چـێ بکەت کو ئەو وی نساخ بکەت، یان وی بێ هیڤی بکەت کو ئـێـدی چـو

(١) ترمذی ڤەدگوهێزت.

کـاران نەکەت، ئـەڤ ڕەنگـێ ترسـێ یـێ دورسـت نینـە و ژ مرۆڤـی نائێتـە قەبویلکرن.

وترسا ژ خودێ هنگی دێ یا ب فایدە بت ئەگەر تۆبە وپەشێمانی د گـەل دا هەبت، چونکی ترسا بێ پەشێمانییا ل سەر خرابییێ فایدە تێدا نابت.

دا کو ژ خودێ بترسین:

ترسا ژ خودێ ژ بەر ترسێ ب خۆ نە ئارمانجە، بەلکی ترس بۆ هندێ یـە دا ئەو بەرێ خودانێ خۆ بدەتە پێگیرییا ب فەرمانا خـودێ، وچـونکی ترسـا مرۆڤی ژ خودێ واجبەکێ شەرعییە دڤێت ئەو وان ئەگـەران ب کـار بینـت یێن ترسا خودێ ل نك وی زێدە دکەت، ووان ئەگەران ئـەم دشـێین د ڤـان خالان دا کۆم بکەین:

١ـ کو ئەو بیـرا خۆ ل وان گونەهان بینتەڤە یێن وی بەری هنگی کـرین، ووێ تەخسیرییا وی د دەر حەقا خودایێ خۆ دا کری:

نعمەت وقەنجییێن خودێ ل سەر مرۆڤی گەلەکن، هنـدی ئـەو بێتـێ ئـەو نەشێت وان بهژمێرت، وهندی ئەو بێتێ ئەو نەشێت حەقێ وان ژ سـەر خـۆ ڕاکەت، د گەل هندێ ژی دێ بینی ئەڤ مرۆڤە تەخـسیرییێ د گـەل خـودایێ دکەت، وبەردەوامییێ د بێ ئەمرییا وی دا دکەت، هەر چەندە ئـەو دزانـت ژی کو خودایێ یێ یێ زالـە وهەردەمێ وی بڤێت ئەو دێ تۆلـێ ژێ ستینت، وعەزابەکا دژوار دەتێ.. ڤێجا هەر ئێك ژ مە ئەگەر بێـرا خـۆ ل وان گونـەه وتەخسـیرییان بینتە ڤە یـێـن وی د دەر حەقا خودایێ خۆ دا کرین، وبیـــرا خۆ ل مەزنی وشیانا خودایێ خۆ بینتەڤە دلـــێ وی ژ ترسا خـودایێ وی دێ تژی بت.

ومەسەلـەك ل ڤێرێ هەیە مە دڤێت ب کورتی ئیشارەتێ بدەینێ: مرۆڤێـت زانا ترسا وان ژ خودێ ب خۆیە، چونکی دەمێ ئەو مەزنییا خـودێ ل بیــرا

خۆ دئیننەڤە وهەڤبەری چوننەییا خـۆ دکـەت، دلـێ وان ژ هەیبـەتێ تـژی دبت، لەو ترسا ئێك ژ وان ژ (موقابەلا) خودێ ـ ئەگەر ب شـەرمزاری ڤـە بت ـ مـەزنـتـرە ژ تـرسـا چـوونـا د ئـاگـری دا، بـەرێ خۆ بدەنێ خـودێ د ئایەتەکێ دا چ دبێژت: ﴿ وَيُحَذِّرُكُمُ ٱللَّهُ نَفۡسَهُۥ ﴾ ـ خـودێ هـەوە ژ خـۆ دترسینت ﴾، زانایەکێ خودێناس دگۆت: ڕۆژا قیامەتێ ئەگەر خۆ ئەز بـزانم کو خودێ ئەزێ ئازا کریم ژی شەرما من ژ وی سەرا تەخسیرییا مـن د دەر حەقا وی دا کری دێ ئێکا هند ژ من چێ کەت کو ئەز سـەرێ خـۆ ل بـەر ڕانەکەم دەمێ ئەز دچمە نك!

ئەڤە ترسا زانایانە، مرۆڤێن عـامی ترسـا وان ژ جەهنـەمێ وعـەزابێ یـە، وئەگەر وان باوەرییا ب جەهنەمێ نەبت چو ترس وشەرم ل نك وان نابت.

٢ـ کو ئەو بیـرا خۆ ل پاشەڕۆژا خۆ بینتەڤە، ئەگەر هات وئەو یـا وەسـا نەبت وەکی وی دڤێت:

پاشـەڕۆژ بەرپـەڕەکێ ڤەشـارتییە ل بـەر مرۆڤـی، چ مەخـسەدا مـە پـێ پـاشـەڕۆژا دنـیـایێ بت، چ یا ئاخرەتێ بت، وکەڤن دا هزرا د پاشەڕۆژێ دا ژ وان کارانە یێن مرۆڤ وەستاندی وبارێ وی گران کری، ومرۆڤـێ خـودان بـاوەر بـت بـاش دزانـت کـو پاشەڕۆژ د دەستێ خـودێ دایـە، وپاشـەڕۆژا ب دورستی هەر بۆ نـك خـودێ یـە ﴿ ٱللَّهُ يَجۡمَعُ بَيۡنَنَاۖ وَإِلَيۡهِ ٱلۡمَصِيرُ ١٥ ﴾ (الشوری: ١٥)، وهەر ئێك ژ مە ئەگەر بیرا خۆ ل ڤـێ پاشـەڕۆژێ بینتەڤـە ووێ حسێبێ بکەت کو ئەو یا وەسا نابت وەکی وی دڤێت دلێ وی ژ ترسێ دێ تژی بت.

٣ـ هزرکرنا د مەزنییا خودێ دا:

ومەزنییا خودێ ژ مەزنییا چێکرییێن وی بـۆ مـە بەرچـاڤ دبـت، وئـەوێ هزرێن خۆ د مەزنییا خودایێ خۆ دا بکەت، ترسا خودێ د دلـێ وی دا دێ

پەیدا بت، وهەر ژ بەر ڤێ چەندێ یە قورئان ل گەلەك جهان مەزنییا خودێ ل بیرا مە دئینتەڤە، قورئان دبێژت: ﴿ وَمَا قَدَرُواْ ٱللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِۦ وَٱلْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ وَٱلسَّمَـٰوَٰتُ مَطْوِيَّـٰتٌۢ بِيَمِينِهِۦ ۚ سُبْحَـٰنَهُۥ وَتَعَـٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾ - وان خودێ ب دورستی مەزن نەكرییە وەكی ئەو یێ ژ هەژی، چونكی وان د گەل وی پەرستنا وی تشتی كر یێ نە مفای ونە زیانێ نەگەهینت، ڤێجا وان ئەو ئافراندی ئینا رێزا ئافراندەری، ئەوێ ژ شیانا خۆ یا مەزن رۆژا قیامەتێ عەدری هەمییێ ب مستەكێ دگرت، وعەسمان د دەستێ وی یێ راستێ دا دپێچاینە، خودێ یێ پاك وپیرۆز بت ژ وێ شركا ئەڤ بوتپەرێسە پێ دكەن ﴾ (الزمر: ٦٧).

٤- هزركرنا د مرنێ دا:

ئەڤە ژی ژ وان ئەگەرانە یێن ترسا ژ خودێ د دلی دا پەیدا دكەت، د هەمی تشتان دا بەلكی تو ب هێزا خۆ یان ب مالێ خۆ یان ب مرۆڤ وكەس وكارێن خۆ بشێی بەرەڤانییێ ژ خۆ بكەی، بەس مرنێ تێ نەبت، گاڤا ئەو هات هەمی رێ ل بەر خودانی دئێنەگرتن، وچو دەرگەهـ نامینن ئەو بقوتت دەرگەهەكێ ب تنێ تێ نەبت: دەرگەهێ خودێ، ئەوێ ژین ومرن دای.. و ل بەر دەرازینكا مرنێ مەزن وبچویك، ئەمیر وفەقیر، وەكی ئێك لێ دئێن، نە ئەڤە قەسرا خۆ د گەل خۆ دبەت نە وێ هە كۆلكێ خۆ، هەمی كت كتە قەستا قەبری دكەن و ب تنێ بێ حەرەس وترِ ونەجمە لێ دمینن: ﴿ وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَٰدَىٰ كَمَا خَلَقْنَـٰكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُم مَّا خَوَّلْنَـٰكُمْ وَرَآءَ ظُهُورِكُمْ ۖ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَـٰٓؤُا۟ ۚ لَقَد تَّقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنكُم مَّا كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾ ﴾ (الأنعام: ٩٤).

وهزركرنا د مرنێ دا نه ژ بەر مرنێ ب خۆیە، بەلكی ژ بەر وێ ژینا پشتی مرنێ دئێت، مرن گوهۆڕینا حالەكی ب حالەكییە، د ڤێ دنیایێ دا گەلەك تشت هەنە مرۆڤ د دلێ خۆ دا ڤەدشێرت، گەلەك نەحەقی هەنە ب سەر دفنا مرۆڤی ڤە دچن، بەلێ ل ئاخرەتێ ئەو هەمی نابت، عەرد تشتێ د ناڤ خۆ دا دەردئێخت ودل سررێن خۆ ئاشكەرا دكەن: ﴿ أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي ٱلْقُبُورِ ۝٩ وَحُصِّلَ مَا فِي ٱلصُّدُورِ ۝١٠ إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ ۝١١ ﴾ (العاديات: ٩-١١).

٥ـ هەڤالینییا وان كەسێن ژ خودێ ترسن:

ئەو بۆ مرۆڤی دبتە هاریكاری كو مرۆڤ ژی ژ خودێ بترست، وتو دشێی هەڤالینییا وان كەسان بكەی ب ڕێكا خواندنا سەرهاتی وگۆتنێن وان ئەگەر خودێ نعمەتا هەڤالینییا وان ب خۆ ب رزقێ تە نەكربت ژی.

وان كتێبان بخوینە ئەوێن بەحسێ مرۆڤێن خودێ دكەن، وگۆتنێن وان ڤەدگێڕن دا تو ژی چاڤ ل وان بكەی ومفایی بۆ خۆ ژێ ببینی.

ڕێگرێن ترسا ژ خودێ:

پشتی مە ئەو ئەگەر زانین یێن هاریكارییا مە دكەن كو ئەم ژ خودێ بترسین یا باش ئەوە ئەم ب وان كاران ژی ئاگەهدار ببین یێن دبنە ڕێگر د ناڤبەرا مە وترسا ژ خودێ دا، ئەو ژی ئەڤەنە:

١ـ كرنا گونەهان ب تایبەتی گونەهێن بچویك یێن مرۆڤ چو هزران چێ نەكەت، ئەو دەمێ دكەڤنە سەرێك وستویر دبن دێ مرۆڤی ڕەق وتاری دكەن ڤێجا ئێدی ترسا ژ خودێ كاری تێ ناكەت.

٢ـ حەژێكرنا دنیایێ ب ڕەنگەكێ وەسا كو مرۆڤ ب هەمی ڤە ببتە پالێ دنیایێ، وئاخرەتێ ژ بیرا خۆ ببەت.

٣ـ هەڤالینییا گونەهکاران، ئەو ژی ئێکا هند ژ مرۆڤی چێ دکەت دلـێ مرۆڤی ڕەق ببت وترسا خودێ تێدا نەمینت.

مفایێن ترسا ژ خودێ:

و ل دویماهییێ پسیارەکا هەی دبت بێتەکرن: ئەرێ بۆچی ئـەم ژ خـودێ بتـرسین؟ یان مفایێن ترسا ژ خودێ چنە؟

د بەرسڤێ دا دێ بێژین: ئەگەر بها وگرنگییا هەر تشتەکی ژ وان مفایـان بێتە ناسین یێن تێدا هەین، بها وگرنگییا ترسا ژ خودێ ژی ژ وان مفایـان بـۆ مە ئاشکەرا بت یێن کو تێدا هەین، ژ وان مفایان:

١ـ ڕاستە ڤیان گەلـەك جاران بەرێ مرۆڤی ددەتـە پێگیرییـا ب فـەرمانێن وی یێ مرۆڤ حەز ژێ دکەت، بەلـێ دڤێت ژ بیـر نەکەین کو گەلـەك جاران ترسێ ژی دەور د ڤێ پێگیرییێ دا هەیە، مرۆڤ ئەگەر ژ خودێ ترسیا دێ خۆ ژ وان کاران دەتە پاش یێن وی پێ نەخۆش.

٢ـ مرۆڤ دەمێ ژ دویماهییەکێ بتـرسی دێ باش کارێ خۆ کەت وهـەمی ئەگـەران ب کـار ئینـت، دا هنـدی ژێ بێـت خـۆ ژ وێ دویماهییـا نـەباش بپارێزت، ئەبوو هورەیرە دبێژت: من گوه ل پێغەمبەری بوو ـ سلاڤ لـێ بن ـ د گۆت: ﴿ مَنْ خَافَ أَدْلَجَ، وَمَنْ أَدْلَجَ بَلَغَ الْمَنْزِلَ، أَلا إِنَّ سِلْعَةَ اللّـهِ غَالِيَـةٌ، أَلا إِنَّ سِلْعَةَ اللّهِ الْجَنَّةُ ـ ئەو کەسێ بتـرست ل دویماهییا شەڤێ نەیار ب سەر دا بگرت ل دەسپێکا شەڤێ دێ دەتە ڕێ، وئەوێ ل دەسپێکا شەڤێ بدەتە ڕێ دێ گەهتە مرادێ، نێ پەرتالـێ خودێ یێ ب بهایـە، نـێ پەرتالـێ خـودێ بەحەشتە ﴾[1]، مەعنا ئەوێ ترسا خودێ د دلی دا هەبت و ژ دویماهییا خراب کو جەهنەمە بتـرست، هێشتا ل دنیایێ دێ کـارێ خـۆ پاراسـتنێ کـەت، دا

---

(١) ترمذی ڤەدگوهێزت.

نەگەهتە وێ دویماهییێ، و ب ڕاستی ئەو بەحەشتا خودێ ل ئـاخرەتێ ددەتـە مرۆڤی ب بەر هندێ دکەڤت خودان خۆ بۆ بوەستینت.

خودێ بەحەشتا خۆ ب رزقێ مە بکەت، ومە بکەتە ژ وان یێن ئاشـکەرا وڤەشارتی ژ وی دترسن.

کارێ پێنجێ
سوپاسی (الشكر)

سوپاسی (یان: شوکر) ئەو کارە یێ خودانێ خۆ دگەهینتە دەرەجا دلخۆش وبەختەوەران، وئەگەر باوەری دو پارچە بت، پارچەیەك دێ: شوکر بت وپارچەیا دی دێ صەبر بت.. ودلێ مرۆڤی یێ پاقژ وڤەوژارتی نابت حەتا دلەکێ (شوکردار) نەبت، وئێك ژ مە حەتا ژ کەسێن (شوکردار) بت دڤێت ل سەری بزانت کانێ شوکر چیە.

پێناسەیا سوپاسییێ:

سوپاسی ئاشکەراکرنا (ئعترافا) ب قەنجییێ یە، وپەیڤا (شُکر) د زمانێ عەرەبی دا ڕامانا ئاشکەراکرنێ ددەت، وبەرانبەر وێ پەیڤا (کُفر) دئێت کو ڕامانا ڤەشارتنێ ددەت، و د زاراڤێ شەرعی دا شوکر ئەوە: شوینوارێن قەنجی ونعمەتێن خودێ ل سەر عەبدی ئاشکەرا ببن، د دلێ وی دا ب ڕێکا باوەری ئینانێ، و ل سەر ئەزمانێ وی ب ڕێکا مەدح وسەناییێ، و ل سەر لەشێ وی ژی ب ڕێکا گوهداری وطاعەتی.

ووەکی ژ ڤێ پێناسەیێ بۆ مە ئاشکەرا بووی شوکر ژ دلی دەست پێ دکەت، وئەوێ دلەکێ شوکردار نەبت ب ئەزمانی وئەندامێن لەشی ژی یێ شوکردار نابت.. وشوکر بەرانبەری قەنجی ونعمەتێ یە، وئەو کەسێ ل وێ باوەرێ نەبت کو خودێ نعمەت وقەنجی لێ کرینە قەت هزرا شوکرێ ژی ناکەت.

شوكر د قورئانىێ دا:

ژ بەر گرنگيیا شوكرێ خودايێ مەزن گەلەك جاران بەحسێ وێ د قورئانىێ دا كرییە، وئەو ب چەند تشتەكێن دى ییێت گرنگ ڤە گرێدایە، وەكى:

ـ زكرێ خودێ، دەمێ دبێژت: ﴿ فَٱذۡكُرُونِيٓ أَذۡكُرۡكُمۡ وَٱشۡكُرُواْ لِي وَلَا تَكۡفُرُونِ ﴿١٥٢﴾ ـ هوين ب كرنا عيبادەتى من ل بيرا خۆ بينن ئەز ب لێبۆرينىێ و قەنجييا خۆ دێ هەوە ل بيرا خۆ ئينم، و ب گۆتن و كريار شوكرا من بكەن، وقەنجييا من ل هەوە كرى ژ بيرا خۆ نەبەن ﴾ (البقرة: ١٥٢).

ـ باوەرى ب خودێ، وەكى دبێژت: ﴿ مَّا يَفۡعَلُ ٱللَّهُ بِعَذَابِكُمۡ إِن شَكَرۡتُمۡ وَءَامَنتُمۡۚ وَكَانَ ٱللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمٗا ﴿١٤٧﴾ ـ ما خودێ ب عەزابدانا هەوە دێ چ كەت ئەگەر هوين كارێ چاك بكەن وباوەرییێ ب خودێ وپێغەمبەرێ وى بينن؟ هندى خودێ یە ژ هەمییان یێ بێ منەتە، وهەما ئەو بەنییان ب گونەهێن وان عەزاب ددەت، وخودێ شوكردارێ بەنییێن خۆ بوویە ل سەر گوهدارييا وان بۆ وى، وییێ پڕزانا بوویە ب هەر تشتەكێ هەى ﴾ (النساء: ١٤٧).

و د ئايەتەكێ دا خودايێ مەزن ئاشكەرا دكەت كو شوكردارى نعمەتێ زێدە دكەت وكوفر عەزابێ ب سەر خودانى دا دئينت، دەمێ دبێژت: ﴿ وَإِذۡ تَأَذَّنَ رَبُّكُمۡ لَئِن شَكَرۡتُمۡ لَأَزِيدَنَّكُمۡۖ وَلَئِن كَفَرۡتُمۡ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٞ ﴿٧﴾ ـــ هوين ل بيرا خۆ بينن دەمێ خودايێ هەوە ب ڕەنگەكێ مسۆگەر دايە زانينێ: كو ئەگەر هوين شوكرا وى بكەن ئەو دێ قەنجييا خۆ ل هەوە زێدەكەت، وئەگەر هوين كوفرێ ب قەنجييا خودێ بكەن ئەو ب عەزابەكا دژوار دێ هەوە عەزاب دەت ﴾ (إبراهيم: ٧).

وخودىَ حەز ژ كارىَ شوكردارى دكەت وحەز ژ كارىَ كافرى ناكەت، وەكـى د ئايەتـەكىَ دا هـاتى: ﴿ إِن تَكۡفُرُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِيٌّ عَنكُمۡۖ وَلَا يَرۡضَىٰ لِعِبَادِهِ ٱلۡكُفۡرَۖ وَإِن تَشۡكُرُواْ يَرۡضَهُ لَكُمۡ ـ گـەلـى مرۆڤان ئەگەر هوين كـافرييىَ ب خودايىَ خۆ بكەن ئەو يىَ بىَ منەتە ژ هـەوە، ووى چـو پێتڤـى ب هـەوە نينە، وئەو بۆ بەنييێن خۆ ب كوفرىَ ڕازى نابت، وفـەرمانىَ ژى ب كـوفرىَ ناكەت، بەلكى ئەو ب هندىَ ڕازى دبت كو هوين سوپاسييا قەنـجـيـێن وى ل سـەر خۆ بكەن ﴾ (الزمر: ٧).

و د ئايەتەكا دى دا خـودايـىَ مـەزن ئاشكەرا دكـەت كو شوكر ئێك ژ ئارمانجێن ئافراندنا مرۆڤييە دەمىَ دبێژت: ﴿ وَٱللَّهُ أَخۡرَجَكُم مِّنۢ بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ شَيۡـٔٗا وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمۡعَ وَٱلۡأَبۡصَٰرَ وَٱلۡأَفۡـِٔدَةَ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ٧٨ ـ وخودايىَ مەزنە يىَ هوين پشتى دەمـىَ هلگرتنـىَ ژ زكـێن دەيكـێن هـەوە ئينايىنە دەر، هـەوە تشتەك ژ دەور وبەرێن خۆ نەدزانى، ووى ئەو ئەندام دانە هەوە يێن هوين تشتان پىَ بزانن وەكى گـوه وچـاڤ ودلان، دا بـەلكى هـوين سوپاسييا خودىَ ل سەر وان قەنجييان بكەن ﴾ (الـنحل: ٧٨).

چاوا شوكر دئێتەكرن؟

بەرى نوكە مە گۆت: شوكر ب دلى وئەزمانى ولەشى دبت، وحەتا ئـەم ببينە هندەك كەسێن شوكردار دڤێت ئەم سىَ تشتان بزانين:

١ـ وىَ نعمەتىَ يا د گەل مە هاتييـەكرن، ووى يـىَ نعمـەت د گـەل مـە كرى:

هەر جارەكا مرۆڤ ل وىَ باوەرىَ نەبت كو نعمەت يا د گـەل وى هاتييـە كرن، وهزر بكەت كو غەدرە يا ل وى هاتييە كرن وئەو ژ نعمەت وقەنجييان يىَ بىَ بارە، نائێتە سەر هزرا وى ئەو شوكرىَ بكەت، چونكى شوكر وەكـى

ئەم دزانین سەرا نعمەتێ دئێتەکرن، وبەرانبەر ڤێ چەندێ ئەو کەسێ ل وێ باوەرێ بت کو قەنجی د گەل وی یا هاتییەکرن دێ شوکرا وی کەت یێ قەنجی د گەل کری..

وقەنجیکارێ مەزن یێ قەنجییێن وی ئەم هەمی ڤەگرتین هەر خودێ یە، ڤێجا نعمەتا وی ل بیرا خۆ بینەڤە دا شوکرا وی ل بیرا تە بت.

٢ـ وەرگرتن وقەبویلکرنا نعمەتێ:

وقەبویلکرنا نعمەتێ ب هندێ بت مرۆڤ هەوجەییا خۆ بۆ وێ نعمەتێ دیار بکەت، وخۆ ژێ بێ منەت نەکەت، ئەگەر تە باوەری هەبت کو نعمەت یا د گەل تە هاتییە کرن، بەلێ تو هزر بکەی تە چو منەت ب وێ نعمەتێ نینە، یان تو یێ ژ هەژی وێ نعمەتێ یی لەو ئەو نعمەت یا د گەل تە هاتییە کرن، هنگی شوکرا وێ نعمەتێ نائێتە سەر هزرا تە، دڤێت تە باوەری هەبت کو ئەڤ قەنجییە کەرەمەکە خودێ د گەل تە دکەت، نە کو حەقێ زەحمەتا تەیە ئەو ددەتە تە، چونکی هندی تو بۆ وی بکەی تو نەشێی حەقێ وی ژ سەر خۆ ڕاکەی حەتا بگەهتە هندێ تە حەق ل سەر وی هەبت!

٣ـ کرنا مەدحێن وی یێ نعمەت د گەل مە کری:

وکرنا مەدحێن وی ب دو ڕێکانە: مرۆڤ وان سالۆخەتان بۆ وی دەسنیشان بکەت یێن مەردینی وکەرەم وقەنجییێ ددەنە وی، ومرۆڤ بەحسێ وان نعمەتان بکەت یێن وی د گەل کرین، ب دەڤی بێژت، ووان نعمەتان د بێ ئەمرییا وی دا ب کار نەئینت.

پشتی ئەم ڤان هەر سێ تشتان ل بیرا خۆ دئینینەڤە ئەو دێ بۆ مە بنە هاریکار ودێ مە پالدەن کو ئەم شوکرا خودێ بکەین، بەلێ دبت ل ڤێرێ پسیارەك بێتەکرن: ئەرێ مەعنا وێ چیە ئەم شوکرا خودێ بکەین؟ وشوکرا مە بۆ خودێ دێ یا چاوا بت؟

وەكی ئەم دزانین: شوكرا دورست وتمام ئـەوە بەرانبـەر وێ قـەنجییێ یـا كەسەك د گەل تە دكەت، تو جزاییێ وی بدەییێ ب دەڤی سوپاسییا وی بكەی ومەدحێن وی بكەی، وتو ژی قەنجییەكێ لـێ بكەی، شـوكرا تمـام ئەڤەیـە.. بەلـێ خودێ یێ دەولـەمەندە ووی چو منەت ب هندێ نینە ئەم قەنجییێ لـێ بكەین، پا چاوا شوكرا بۆ وی دێ یا تمام بت؟

ب پێنج تشتان:

١ـ ئەم ب دلی ئەم حەز ژ وی بكەین، حەژێكرنا شوكرداری بۆ وی یـێ شوكرا وی دئێتەكرن.

٢ـ ب دەڤی ئعتـرافێ ب قەنجییا وی بكەین.

٣ـ و د گەل ڤـێ ئعتـرافێ ئـەم مـەدح وسـەنایا وی ژی بكـەین ب وی ڕەنگی یێ ئەم ژ هەژی.

٤ـ ئـەم ملكەچی وی ببین، وخۆ ل بەرانبەر وی كێم ببینین، چونكی ئەم د هەوجەیی وینە وئەو یێ هەوجەیی مە نینە.

٥ـ ئەو نعمەتێن خودێ د گەل مە كرین ئەم د بێ ئەمرییا وی دا ب كـار نەئینین، ونەكەینە ئامیرەت بۆ وی تشتی یێ رازیبوونا خودێ تێدا نەبت.

مەرتەبەیێن شوكرێ:

شوكرێ سێ مەتەبە بۆ هەنە:

١ـ شوكرا ب دلی:

وشوكرا ب دلی ئەوە مرۆڤ بزانت وبـاوەری هـەبت كـو خـودایێ مـەزن خودانێ هەمی وان نعمەت وقەنجییانە یێن د گەل وی هاتینەكرن، نعمـەتا دان وئافراندنێ، یا عەقل وساخلـەمییێ، یا هیدایەت وباوەرییێ، ویـا مـال وعـەیال وسامان وزانینێ.. وهتد.

وچونكى باوەرى ئينانا ب نعمەتىٚ دەورەكىٚ مەزن د شوكركرنىٚ دا هەیە هەردەم قورئان بیرا مە ل وان نعمەتان دئینتەڤە یێن خودىٚ د گەل مە كرین:

﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلْفُلْكَ لِتَجْرِىَ فِى ٱلْبَحْرِ بِأَمْرِهِۦ ۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلْأَنْهَٰرَ ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ دَآئِبَيْنِ ۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ ﴿٣٣﴾ وَءَاتَىٰكُم مِّن كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ ۚ وَإِن تَعُدُّوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ لَا تُحْصُوهَآ ۗ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴿٣٤﴾ - خودایىٚ مەزنە یىٚ عەسمان وعەرد ژ چونەیىٚ ئافراندین، وباران ژ عەورى ئینا خوارىٚ ڤێجا وى عەرد پشتى مرى پىٚ شینكرە ڤە و رزقىٚ هەوە ژىٚ ئینادەر، وگەمى وپاپۆر بن دەستى هەوە كرن، دا ئەو ب فەرمانا وى وبۆ مفایىٚ هەوە د دەریایىٚ دا بچن، ووى رویبار بۆ هەوە بن دەست كرن دا هەوە وحەیوان وداروبارىٚ هەوە پىٚ ئاڤ بدەت. ووى رۆژ وهەیڤ بۆ هەوە بن دەست كرن هەردو د زڤرینا خۆ دا دبەردەوامن، دا مەصلحەتا هەوە پىٚ بقەتییت، ووى شەڤ بۆ رحەتى وتەناهییا هەوە دا وڕۆژ بۆ ژیار وبەرگەریانا هەوە دا. و ژ هەر تشتەكىٚ هوین بخوازن وى یىٚ دایە هەوە، وئەگەر هوین قەنجییێن خودىٚ ل سەر خۆ بهژمێرن هوین نەشێن هەمییان بهژمێرن، چونكى ئەو گەلەكن. هندى مرۆڤە گەلەك زۆرداریىٚ ل خۆ دكەت، وگەلەك قەنجییێن خودایىٚ خۆ ڤەدشێرت ﴾ (إبراهیم: ٣٢-٣٤).

٢- شوكرا ب ئەزمانى:

ئەزمان دەربرینىٚ ژ وى تشتى دكەت یىٚ د دلى دا هەى، وهەر جارەكا دل ب شوكرا خودىٚ تژى بوو، ئەزمان ب حەمد وسەنایا وى دىٚ گەرییت، لەو یا فەرە هەر جارەكا مرۆڤ ب قەنجییەكا خودىٚ حەسیا ب ئەزمانى

دەربڕینێ ژ سوپاسی وشوکرا خۆ بکەت، وئەڤە پشکەکە ژ وێ حکمەتێ یا د وان (ئەذکاران) دا هەی یێن پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ نیشا مە داین، دەمێ ئەم پشتی هەر نعمەتەکێ ڕەنگەکێ زکری بکەین.

٣ـ شوکرا ب ئەندامێن لەشی:

ومەخسەدا مە ب ئەندامێن لەشی ل ڤێرێ ئەو ئەندامێن دینە ژبلی دلی وئەزمانی، وشوکرا ب ئەندامان ئەوە خودان ڤان ئەندامان د بێ ئەمرییا خودایێ خۆ دا ب کار نەئینت، یەعنی: ئەڤ ئەندامێن لەشی پشکەك ژ وان نعمەتانە یێن خودێ د گەل مە کرین، ونە ژ وژدانێ یە وی ئەڤ نعمەتە دابنە مە وئەم وان د وی تشتی دا ب کار بینین یێ وی پێ خۆش نەبت.

حەتا تو ببیە شوکردار:

حەتا تو ببیە مرۆڤەکێ شوکردار دڤێت ڤان مەسەلەیان ژ بیر نەکەی:

١ـ بەرێ خۆ بدە یێ د بن خۆ دا نە یێ د سەر خۆ دا، دا بهایێ نعمەتا خودێ د چاڤێن تە دا کێم نەبت، ئەڤە شیرەتا پێغەمبەرییە ـ سلاڤ لێ بن ـ: ﴿ انْظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْكُمْ، وَلا تَنْظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ فَوْقَكُمْ، فَإِنَّهُ أَجْدَرُ أَنْ لا تَزْدَرُوا نِعْمَةَ اللَهِ عَلَيْكُمْ ﴾. (١)

٢ـ باش بزانە پسیارا وان نعمەتان یێن خودێ د گەل تە کرین دێ ژ تە ئێتەکرن، خۆ وێ فڕا ئاڤێ یا تو ڤەدخۆی: ﴿ ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ ٱلنَّعِيمِ ﴾ (التكاثر: ٨).

٣ـ دوعایێ ژ خودایێ خۆ بکە کو ئەو هاریکارییا تە بکەت ل سەر هندێ کو تو ژ مرۆڤێن شوکردار بی، و ژ وان دوعایێن پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ پشتی هەمی نڤێژان دکرن ئەڤە بوو: ﴿ اللّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ

(١) ترمذی وئبن ماجە وئەحمەد ژ ئەبوو هورەیرەی ڤەدگوهێزن.

وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ ـ یا رەببی هاریکارییا من بکە ل سەر زکر وشوکر وعیبادەتێ باش بۆ تە ﷺ. [1]

٤ـ سوجدا شوکرێ ژ وان سوجدەیانە یێن پێغەمبەری ـ سلاڤ لــێ بـن ـ نیشا مە داین، دا ئەم شوکرا خۆ بۆ خودێ ل سەر نعمەتێن وی پێ ئاشــکەرا بکەین.

وپێغەمبەری ب خۆ ـ سلاڤ لـێ بن ـ دەمێ خەبەرەکێ خۆش گەهشتباییێ، یێ فایدێ ئیسلامێ تێدا هەبا دا چتە سوجدێ، هەر وەسا صەحابییێن وی ژی ئەڤ سوننەتا وی ب کار دئینا.. وزانایێن ئوممەتێ ژی هەر ل ســەر ڤــێ رێکــێ دچوون، دەمێ خەبــەرێ مرنـا حـاکمێ عیراقــێ حـەججاجێ زالم گەهــشتییە ئیمامێ مەزن حەسەنێ بەصری ئەو چوو سوجدا شوکرێ.

(١) ئەبوو داوود ژ موعاذی ڤەدگوهێزت.

کاریٚ شەشیٚ
رازیبوون (الرضا)

رازیبوون (الرضا) ئەو ژی کارەکە ژ کاریٚن دلی یێن کو پێتڤییە ئەم پیٚ دزانا بین وبیٚ رابین، ئەگەر هات ومە ڤیا دلەکیٚ پاقژ وبژوین مە هەبت، ووەکی هەمی کاریٚن بۆرین ـ ویێن ژ نوی دئێن ژی ـ دڤێت ئەم بزانین رازیبوون چیە؟ وچاوا بەحسیٚ ویٚ د کیتاب وسوننەتیٚ دا هاتییە؟ وچاوا دیٚ بینە ژ وان کەسان یێن ب کاریٚ رازیبوونیٚ رادبن.

رازیبوون چیە؟

رازیبوون دژی نەرازیبوونیٚ یە، وکانیٚ چاوا رازیبوون ژ عەبدی پەیدا دبت وەسا ئەو ژ خودیٚ ژی پەیدا دبت: ﴿ رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُۚ ﴾ ورازیبوونا عەبدی ژ خودایێ وی ئەوە ئەو نەڤیانا خۆ نەهاڤێتە وی تشتی یێ قەدەرا خودیٚ ل سەر هەبووی، ورازیبوونا خودیٚ ژ عەبدی ئەوە ئەو وی ل وی جهی نەبینت ییٚ وی پیٚ نەخۆش وهەردەم وی د فەرمانا خۆ دا ببینت، دا د ئەنجام دا ئەو ویٚ بینتە رێکا وی یا وی پیٚ خۆش بت.

رێکا رازیبوونا خودیٚ:

قورئانا پیرۆز بۆ مە ئاشکەرا دکەت کو ب جهئینانا عەبدی بۆ وان ئەرک وواجبان یێن خودیٚ ل سەر ملێن وی دانایین رێکا رازیبوونا خودیٚ یە ژ وی، وەکی دبێژت: ﴿ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡ أَعۡظَمُ دَرَجَةً عِندَ ٱللَّهِۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَآئِزُونَ ٢٠ يُبَشِّرُهُمۡ رَبُّهُم بِرَحۡمَةٖ مِّنۡهُ وَرِضۡوَٰنٖ وَجَنَّٰتٖ لَّهُمۡ فِيهَا نَعِيمٞ مُّقِيمٌ ٢١ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًاۚ إِنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ

أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾ ـ ئەوێن باوەری ب خودێ ئینای و ژ جهێ كوفرێ قەستا جهێ ئیسلامێ كری، ومال وجانێ خۆ پێخەمەت بلندكرنا پەیڤا خودێ داین، ئەڤان دەرەجێن وان ل نك خودێ دمەزنترن، وئەون یێن ب رازیبوونا وی دسەركەفتی. هندی ئەڤ خودان باوەرەنە یێن كو مشەخت بووین مزگینی ب دلۆڤانییا بەرفرەھ ورازیبوونا عێجزی ب دویڤ دا نەئێت ژ خودایێ وان بۆ وان هەیە، و ل دویماهییێ ئەو دێ چنە بەحەشتێن هەرمانێ وخۆشییا بەردەوام. هەر وهەر ئەو دێ د وان بەحەشتان دا مینن چو دویماهی بۆ مان وخۆشییا وان نینە، وئەڤە جزایێ وان چاكییانە یێن وان د ژینا خۆ یا دنیایێ دا كرین. هندی خودێ یە خێرەكا مەزن ل نك وی هەیە بۆ وی یێ باوەری ئینای وچاكی كری وپێگیری ب فەرمانا خودێ كری ﴾ (التوبة: ٢٠- ٢٢).

وصەبرا ل سەر طاعەت وعیبادەتێ خودێ، هەر وەسا صەبرا ل سەر خۆشی ونەخۆشییێن دنیایێ ئەو ژی سەری دكێشتە رازیبوونێ: ﴿ فَٱصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ ٱلشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا ۖ وَمِنْ ءَانَآيِ ٱلَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ ٱلنَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ ﴿١٣٠﴾ ـ تو بێهنا خۆ فرەھ بكە ل سەر وان سالۆخەت ونەحەقییێن درەوپێكەر د دەر حەقا تە دا دبێژن، وتو د نڤێژا سپێدێ دا بەری هەلاتنا رۆژێ، و د نڤێژا ئێڤاری دا بەری ئاڤابوونا رۆژێ، و د نڤێژا عەیشا دا ل شەڤێ، و د نڤێژا نیڤرۆ ومەغرەب دا ل رەخێن رۆژێ ب سوپاسییا خودایێ خۆ تەسبیحا وی بكە، دا ب وی رەنگێ تو ژێ رازی خێرا ڤان كریاران بۆ تە بێتە دان ﴾ (طه: ١٣٠).

بناخە ومەرتەبەیێن رازیبوونێ:

رازیبوونا عەبدی ژ خودایێ وی بناخەیەك وچەند مەرتەبە بۆ هەنە، بێی هەبوونا وی بناخەیی مرۆڤ هەر ژ موسلمانان نائێتە هژمارتن، ومەبەست

ب وى بناخەیە ئـەوە مـرۆڤ یـێ رازى بـت (ئـەللاه) خـودایێ وى بـت، و (ئیسلام) دینێ وى بت، و (موحەمـمەد) ـ سلاڤ لــێ بـن ـ پێغەمبـەرێ وى بت، وەکى د حەدیسەکێ دا هاتى: ﴿ ذاقَ طَعْمَ الإِيْمَانِ مَنْ رَضِـيَ بِاللّـهِ رَبـاً وَبالإِسْلامِ دِيناً وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولاً ﴾ [1] مەعنا: ئەوێ ب ڤێ چەندێ رازى نەبت ئەوى تام نەکرییە باوەرییێ.

ورازیبوونا ب خودانییا خودێ وپێغەمبەرینییا موحەمـمـەدى ـ سلاڤ لـێ بن ـ ب چار تشتان دبت: کو مرۆڤ ئعتـرافێ ب (ئولووهییـەت وربووبییـەتا) خودێ بکەت، وباوەرییێ ب پێغەمبەرینییا موحەممەدى ـ سلاڤ لـێ بن ـ بینت وگوهدارییا وى بکەت، ورازى بت کو ئیسلام دینـێ وى بـت، وتەسـلیمى خودانێ ڤى دینى بت.

وئـەڤ هـەر چـار تـشـتـە ئـەگــەر گــۆتنا ب دەڤـى ب تنـێ بـت دێ کارەکێ ب ساناهى بت، بەلـێ دەمێ ئەو دبتە کریار دێ کارەکێ گەلـەکێ ب زەحمەت بت!

ورازیـبـوونـا ب خـودێ ئەوە مرۆڤ ب ڤیان وعەبدینییا وى رازى ببـت، ژ وى بتێ بتـرست و ژ وى ب تنێ یێ ب هیڤى بـت، بـاوەرییێ ب (تـەدبیر وتەقدیرا) وى بینت وییێ پێ خۆش بت، وئەو تشت ب دلى بت یێ حـوکمێ خودێ ل سەر هاتى، وخۆ بهێلتە ب هیڤییا وى ب تنێ ڤە، ئەڤەیـە رازیبوونـا ب خودێ.

ورازیبوونا ب پێغەمبەرى ـ سلاڤ لــێ بن ـ ئەوە مرۆڤ ب پێغەمبەرینییا وى یێ رازى بت، وخۆ تەسلیمى ئەمرێ وى بکەت، و د ئەمر وفەرمانێن وى دا یـێ ب گـومـان نـەبت، سوننەتا وى بۆ خۆ بکەتە رێبەر، و ب چو حوکمان ژ بلى حوکمێ وى یێ رازى نەبت.

---

(١) موسلم ژ عەبباسێ مامێ پێغەمبەرى ـ سلاڤ لــێ بن ـ ڤەدگوهێزت.

ورازیبوونا ب ئیسلامیێ ئەوە مرۆڤ ییێ قانع بت ئیسلام ببتە مەنهەج ورێباز بۆ ژینا وی، د هەمی (ئەمر ونەهی) یێن خۆ دا پێگیرییێ ب ئیسلامیێ بکەت، ودەمێ ئەو پێگیرییێ پێ دکەت ژی ئەو ل ویێ باوەریێ بت کو باشی وحەقی ئەوە یا د ئیسلامیێ دا هەی ئەگەر خۆ نە ئەو بت یا هەوایێ خەلکی د گەل، یان نە ئەو بت یا ل دویڤ هەوایێ نەفسا وی ژی.

و ژ بلی ڤی بناخەییێ سەرەکی رازیبوونێ چار مەرتەبە هەنە، پسیار ژ یەحیایێ کوڕێ موعاذی هاتەکرن: کەنگی مرۆڤ دێ شێت گەهتە مەقامێ رازیبوونێ؟ وی گۆت: ئەگەر وی ل سەر چار بناخەیان سەرەدەری (وتەعامول) د گەل خودایێ خۆ کر.. بێژت: یا رەببی! ئەگەر تو بدەیە من دێ قەبویل کەم، وئەگەر تە ژ من ستاند دێ رازی بم، وئەگەر تە ئەز هێلام دێ عەبدینییا تە کەم، وئەگەر تە ئەز ڤەخواندم دێ د بەرسڤا تە ئێم.

ورازیبوونا دلی نیشانا ڕاستییا علمێ خودانییە لەو ئەو دمینتە د گەل مرۆڤی خۆ پشتی ئەو دچتە بەحەشتێ ژی، نە وەکی هیڤی وترسێ ئەوا د گەل خودانی نامینت پشتی ئەو دچتە بەحەشتێ.

رازیبوون وئالۆزییەك:

مە گۆت: رازیبوونا مرۆڤی ب خودانییا خودێ ئەوە مرۆڤ ب حوکمێ وی رازی بت، و ب (تەدبیر وتەقدیرا) وی ییێ خۆش بت، ودبت ئەڤ گۆتنە ئالۆزییەکێ ل نك هندەك کەسان پەیدا بکەت ووان پال بدەت کو ئێك ژ وان پسیارەکا ب ڤی ڕەنگی بکەت:

ئەرێ ما شەرتێ رازیبوونێ ئەوە مرۆڤ نەئێشت دەمێ خودێ موصیبەتەکێ ب سەری دئینت؟

د بەرسڤێ دا دێ بێژین: نەخێر! شەرتێ رازیبوونا ب خودێ ئەو نینە تو بێشی یان هەست ب نەخۆشییێ بکەی دەمێ خودێ موصیبەتەکێ ب سەرێ

ته دئینت، یان بەلایەکێ ددەته ته، بەلکی شەرتێ وێ ئەوە تو (ئعتـراضـــێ) ل سەر حوکمێ خودێ نەکەی ونەرازیبوونا خۆ ل سەر دیار نەکەی، وئەگەر ئێك هەبت تێ نەگەهت مەعنا وێ چیە مرۆڤ هەست ب نەخۆشـییێ بکـەت وهەر د وی دەمی ژی دا یێ رازی بت، نموونەیەکێ ب دەرمانی دێ بۆ ئینم، مرۆڤێ نساخ دەمێ دختۆر دەرمانەکێ نەخۆش ددەتێ ودبێژتێ: چارەسـەرییا دەردێ ته یا د ڤـی دەرمـانی دا، دێ بینـی ئـەو وی دەرمـانی دێ ڤـەخوت ودەمێ ڤەدخوت دێ هەست ب نەخۆشـی وئێـشانێ کـەت، بەلـــێ د گـەل هـنـدێ ژی وی پێ خۆشە ئەو وی دەرمانی ب پارە بکڕت و ب کەیف ڤـە ب کار بینت.

ڤێجا هزر نەکە دەمێ تو ب موصیبەتێ دئێشی، یان ته ب بەلایێ نـەخۆش دبت ئەو تو یێ رازی نینی ل سەر ئەمرێ خودێ.. نە! یا گرنگ ئەوە دەمـێ موصیبەت دئێت تو ب نەرازیبوون ڤە پێشوازییێ لـــێ نەکـەی، وئێکـا هنـد نەکەی ژێ بێته زانین ته کەرب ژ وی خودایی ڤەدبن یێ ئەڤ موصیبەته ـ بـۆ حکمەتەکا ئەو پێ دزانت ـ دایە ته.

چاوا دێ رازی بین؟

وئەگەر ته بڤێت رازیـبـوونێ ب دەسـت خـۆ ڤـە بینی، ڕێ گەلـەك یـا ئاسێ و ب زەحمەت نابت.. تو باوەرییێ بینە کو هەر تشتەکێ خودێ بـۆ تـە حەزکری وهلبژارتی ئەو باشترین تشتە بۆ ته، ئەگەر خۆ ل بەر چاڤ بـۆ تـە یێ خۆش نەبت ژی، بەلـێ (موشکیلا) ته ئەڤەیە دبت تو نەزانی کانێ بۆچی ئەو باشتـرین تشتە بۆ ته، وئـەگـەر تشتەکێ دی ژبلی وی دابا ته بـۆ تـە یا باش نەبوو.

گەلەك جاران مە دیتییە مرۆڤەکی دل ل سەر تشتەکی بوویە وهزر کرییـە ئەگەر ئـەو تـشت نەگـەهتێ زیانـەکا مـەزن دێ گەهتـە وی، وپـشتی ئـەو

نەگەهشتییێ ب دەمەکی بۆ وی ئاشکەرا بوو کو زیانـەکا مـەزن دا گەهتـە وی ئەگەر ئەو تشت گەهشتبا وی.. وهۆسا دێ بـۆ وی ئاشـکەرا بـت کـو ئەوا خودێ بۆ وی حەزکری ژ وێ باشتـر بوو یا وی بۆ خۆ حەز دکر.

وهنگی ئەو دێ ب وێ رازی بت یا خودێ بۆ حەزکری..

مەقام ودەرەجێن رازیبوونێ:

رازیبوونێ سێ مەقام ودەرەجە بۆ هەنە:

یا ئێکێ: کو مرۆڤ ب وی رزقی رازی بت یێ خودێ بۆ وی نڤیسی.

یـا دووێ وبلنـدتر: مـرۆڤ ب وێ قـەدەرێ رازی بـت یـا خـودێ بـۆ حەزکری. یا سییێ وبلندتر: مرۆڤ ب خـودێ رازی ببـت و ب کەسـێ دی ژبلی وی رازی نەبت.

وئـەڤـە سـێ دەرەجەنە ئێك ژ یـا دی بلنـدتر، ودبـت کەسـەك هـەبت بشێت ب سەر دەرەجەکێ بکەڤت، بەلێ نەشێت خۆ بگەهینتە دەرەجا دی، یـێ رازی بـت ب وی رزقـێ گەهـشتییێ، بەلـێ صـەبرێ ل سـەر مرنـا خۆشتڤییەکێ خۆ نەکەت، صەبرێ ل سەر موصیبەتێ بکەت، بەلـێ نەشـێت بشت بدەتە وی تشتی یێ دلـێ وی دچتێ، دا خودێ ژێ رازی ببت.

وئەو مرۆڤێ ب خودێ رازی ببت، کو بلـندترین دەرەجا رازیـبوونێ یـە، ئەوە یێ پشت بدەتە هەر تشتەکێ بەرێ وی نەدەتە خودێ ئەگـەر خـۆ ئـەو تـشـت یێ حەلال ژی بت، وەکی هندەك موژیلاهییێن دنیایێ ـ ڤێجا پا هوین چ دبێژن بۆ تشتێ حەرام؟

سێ ڕەنگێن رازیبوونێ:

سێ ڕەنگێن رازیبوونێ هەنە:

ڕەنگێ ئێكێ: رازیبوونا ب طاعەتێ خودێ، وئەڤە طاعەتە، یەعنی: ئەگەر تو یێ رازی بی طاعەتێ خودێ بێتەكرن، وتە پێ خۆش بت، ئەو دێ بۆ تە حسێب بت طاعەت ئەگەر خۆ نە تو بی یێ ئەو طاعەت كری ژی.

ڕەنگێ دووێ: رازیبوونا ب موصیبەتێ، دەمێ خودێ موصیبەتەكا تە پێ خۆش نەبت ددەتە تە تو خۆ نەرازی نەكەی ل سەر، ئەڤە واجبەكێ شەرعییە، وبۆ تە ب خێر ژی دئێتە نڤیسین، چونكی ئەو حسێب دبت صەبر، ژ خۆ ئەگەر وە ل تە بێت كو تە پێ نەخۆش ژی نەبت.. ئەڤە دەرەجەكە كێم كەس دشێن بگەهنێ.

ڕەنگێ سییێ: رازیبوونا ل سەر گونەهێ، یەعنی: تە پێ خۆش بت گونەه وبێ ئەمرییا خودێ بێتەكرن، وتو یێ پێ رازی بی، ئەو بۆ تە ب گونەه دێ ئێتە حسێب كرن ئەگەر خۆ نە تو بی یێ ئەو گونەه كری ژی، چونكی رازیبوونا ب گونەهێ گونەهە، ورازیبوونا ب كوفرێ كوفرە.

بەرهەمێ رازیبوونێ:

رازیبوونا ب خودێ وپێغەمبەری وئیسلامێ گەلەك بەرهەمێن باش پێڤە دئێن، ژ وان بەرهەمان:

١- رازیبوون ژ تمامیا عیبادەتییە، ئەوێ ب خودایێ خۆ رازی ببت دێ ب دورستی وتمامی عیبادەتێ وی كەت.

٢- رازیبوونا مرۆڤی ژ خودێ رازیبوونا خودێ ژ مرۆڤی پێڤە دئێت.

٣- رازیبوونا ب ئەمرێ خودێ غەم وكۆڤان وكەسەران ژ مرۆڤی دویر دئێخت.

٤- رازیبوونا ب حوكمێ خودێ مرۆڤی ژ وان منافقان قەدەر دكەت ئەوێن (ئعتراضێ) ل سەر شریعەتێ خودێ دكەت، وهەڤڕكییێ سەرا ئەمرێ وی دكەن.

٥- رازیبوون وێ شعوورێ ل نك مرۆڤی پەیدا دكەت كو خودێ یێ عادلە وتشتێ ئەو تەقدیر دكەت ئەوە دادی، وئەوێ ب خودێ رازی نەبت ئەو زولمێ پال ددەتە وی وئەڤە كوفرە.

٦- ئەگەر تو ب قسمەتا خۆ یێ رازی بی بەرێ تە نامینتە ل كەسێ ودلێ تە ژ كەرب ونەڤیان وحەسویدییێ دێ یێ ڤالا وپاقژ بت.

٧- رازیبوون وە ل مرۆڤی دكەت كو ئەو یێ شوكردار بت، وبەری نوكە مە گۆتبوو: شوكر نعمەتێ زێدە دكەت.

٨- رازیبوون دلێ مرۆڤی بۆ عیبادەتی ڤالا دكەت، لەو دێ بینی ئەوێ رازی بت پتر ژ خەلكێ دی تاما عیبادەتی دزانت.

٩- رازیبوون خێرا وی كاری ب دەست مرۆڤی ڤە دئینت یێ مرۆڤی نەكری ژی وەكی بەری نوكە مە دیاركری، چونكی دەمێ تو ب باشییێ رازی ببی بۆ تە باشییە ئەگەر خۆ تە ئەو باشی نەكربت ژی.

رازیبوونا خەلكی:

و ل دویماهییێ دێ بێژین: رازیبوونا خەلكی دڤێت ئەز ئارمانج نەبت یا بەرێ تە دمینتە لێ، چونكی (رازیبوونا خەلكی ئارمانجەكە كەس نەشێت ب دەست خۆ بێخت) وەكی ئیمامێ شافعی - خودێ ژێ رازی بت - دبێژت، پشتی هنگی خودێ ئەمرێ ل مە كری ئەم وی ژ خۆ رازی كەین نە خەلكی، چونكی رازیبوونا خەلكی، وەكی دبێژت: ﴿وَٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَحَقُّ أَن يُرۡضُوهُ إِن كَانُواْ مُؤۡمِنِينَ ﴿٦٢﴾ - وخودێ وپێغەمبەرێ وی هێژاترن كو ئەو وان رازی بكەن، ئەگەر ڕاستە ئەو دخودان باوەرن﴾ (التوبة: ٦٢).

وئەوێ لێ بگەڕیێن خەلكی ژ خۆ رازی بكەت ل سەر حسێبا رازیبوونا خودێ، نە خودێ ژێ رازی دبت ونە خەلك، بەلێ ئەوێ خودێ ژ خۆ

رازی بکەت ل سەر حسێبا خەلکی، خودێ دێ ژێ رازی بت ودێ خەلکی ژی ژێ رازی کەت.. وەکی ژ دەیکا موسلمانان عائیشایێ ـ خودێ ژێ رازی بت ـ دئێتە ڤەگوهاستن.

کارێ حەفتێ
بێنفرەهی (الصبر)

کارێ حەفتێ ژ کارێن دلی بێنفرەهییە ئەوا ب عەرەبی دبێژنێ: (الـصبر)، و ژ بەر گرنگییا ڤی کاری وکارتێکرنـا وی یـا مـەزن ل سـەر ژیانـا مرۆڤـی نێزیکی نۆت جاران د قورئانێ دا بـەحس یـێ ژێ هاتییـەکرن، وئاشـکەرایە مرۆڤێن بێنفرەهـ خێرا دنیایێ وئاخرەتێ ب دەست خۆ ڤە دئینن..

ل دنیایێ: خودێ د گەل وان دایە، لەو ژینا وان ب تـام دکـەڤت، ئیمـام ئەحمەد ژ عومەرێ کورێ خەططابی ڤەدگوهێزت دبێژت: ((باشتـــرین ژیـارا خۆ ب صەبرێ مە دیتییە))، وئیمامەتییا د دینـی دا ژی هـەر ب صـەبرێ ب دەست خودانی ڤە دئێت، ئەڤە ل دنیایێ.. و ل ئاخرەتێ ئەو قەنجییا مـەزن یـا خودێ ددەتە صەبرکێشی هەر نائێتە حسێبێ، ڤـێجـا صــــەبر چـیە؟ وچـاوا دێ شـێــن ژ مرۆڤێن صەبرکێش وبێنفرەهـ بین؟ ئەڤە دێ بابەتێ گۆتنا مە یـا ڤێ جارێ بت.

پێناسەیا بێنفرەهییێ:

بێنفرەهی وەکی دئێتە زانین ئەوە مرۆڤی هند تەحەممول هەبت کو تویـشی داڤێن بێتەنگییێ نەبت دەمێ ئەو تشتەکێ وەسا دبینت یـێ وی پـێ نـەخۆش بت، وپەیڤا (صەبر) ئەوا د زمانێ عەرەبان دا بۆ ڤی کاری دئێتە گۆتن ڕمانـا حەبس وگرتنا نەفسێ ددەت، یەعنی: مرۆڤ نەفسا خۆ بگرت ونـەهێلت ئـەو کارەکێ خەلـەت بکەت دەمێ تشتەکێ نەخۆش دبینت.

و د زاراڤێ شەرعی دا مەبەست ب بێنفرەهییێ ئەوە مرۆڤ بێنا خۆ ل سـەر کرنا وی تشتی فرەهـ بکەت یێ خودێ ڤیای، یان ل سەر نەکرنا وی تشتی یێ

خودێ پێ نەخۆش بت، ونەفسا خۆ ل سەر ڤێ چەندێ حەبس بکەت. هەر وەسا مرۆڤ ل دەمێ چێبوونا وی کاری یێ وی پێ نەخۆش بت یان ل بەر وی گران بت خۆ ڕاگرت وڤەهسەنگییا خۆ ژ دەست نەدەت.

و ژ ڤێ چەندێ بۆ مە دیار دبت کو سێ ڕەنگێن صەبرێ هەنە:

- صەبرا ل سەر کرنا وی کاری یێ خودێ فەرمان پێ کری.
- وصەبرا ل سەر نەکرنا وی کاری یێ خودێ نەهی ژێ کری.
- وصەبرا ل سەر وان قەدەرێن نەخۆش یێن خودێ بۆ مرۆڤی حەزکرین.

بێنفرەهی د قورئانێ دا:

مە گۆت: نێزیکی نۆت جاران بەحسێ صەبرێ ووی خێر وبهایێ صەبرکێش ب دەست خۆ ڤە دئینت د قورئانێ دا هاتییە، و ل ڤێرێ ئەم دێ هندەك ئایەتان بۆ نموونە ڤەگێڕین:

ل جهەکی خودایێ مەزن ئاشکەرا دکەت کو سوننەتا وی د مرۆڤان دا ئەوە ئەو وان ب بەلا وموصیبەتان بجەڕبینت دا مرۆڤێن صەبرکێش ئاشکەرا بن، ئەو صەبرکێشێن سێ جزایێن مەزن بۆ دئێنە دەسنیشانکرن، ئایەت دبێژت:

﴿ وَلَنَبْلُوَنَّكُم بِشَيْءٍ مِّنَ ٱلْخَوْفِ وَٱلْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَنفُسِ وَٱلثَّمَرَٰتِ ۗ وَبَشِّرِ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٥﴾ ٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَٰبَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُوٓا۟ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيْهِ رَٰجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَٰتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾ ـــ ب هندەکێ ژ ترس وبرس وکێمکرنا مال ورح ودەرامەتی ئەم دێ هەوە جەربینین. وتو مزگینییێ ب کەیف وخۆشییا دویماهییێ ل دنیایێ وئاخرەتێ بدە وان یێن بێنفرەهییێ ل سەر ڤێ چەندێ دکەن. ئەوێن ئەگەر نەخۆشییەك گەهشتێ دبێژن: ئەم بەنییێن خودێینە وملکێ وینە ، وئەم دێ زڤڕینە نك وی. ئەوێن هە مەدح

ودلۆڤانییەکا مەزن ژ خودێ بـۆ وان هەیە، وئـەو ئـەون یـێن ل سـەر رێکـا راست ﴾ (البقرة: ١٥٥-١٥٧).

مەعنا: (صەلات ورەحم وهیدایەت) هەر سـێ دگەهنـە وی کەسـی یـێ صەبرێ ل سەر موصیبەتێ دکێشت.

و د ئایەتەکا دی دا خودایێ مـەزن فـەرمانێ ب صـەبرێ ل مـە دکـەت وئاشکەرا دکەت کو صەبرێ ئیفلەح پێڤە دئێت، یەعنی: مرۆڤـی دگەهینتـە مرادێ، دەمێ ئەمر دکەت ودبێژت: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱصۡبِرُواْ وَصَابِرُواْ وَرَابِطُواْ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ٢٠٠ - ئەی ئەوێن باوەری ئینای صەبرێ ل سەر گوهدانا خودایێ خۆ بکێشن، و ل سەر وێ تەنگاڤی ونەخـۆشییا دئێتە سەرێ هەوە، وبەرانبەری دوژمنێن خـۆ دبێهن فرەهـ بن دا ئەو ژ هەوە د بێهن فـرەهـتـر نەبن، و ل سەر جیهادێ دبەردەوام بن، و د هەمی حـالێن خـۆ دا هوین ژ خودێ بتـرسن دا هوین ئیفلەحێ ببینن ﴾ (آل عمران: ٢٠٠).

ودەمـێ خـودایـێ مەزن بەحسێ مرۆڤێن بێنفرەهـ دکەت ئاشکەرا دکەت ژ بـەر صەبرا وان کێشای ئەو دوجارکی خێرێ ددەتە وان، دەمـێ دبێـژت: ﴿ أُوْلَٰٓئِكَ يُؤۡتَوۡنَ أَجۡرَهُم مَّرَّتَيۡنِ بِمَا صَبَرُواْ - ئەوان خێـرا کارێ وان دوجارکی بۆ دئێتە دان ژ بەر صەبرا وان کێشای ﴾ (القصص: ٥٤).

و ل ئاخرەتێ ژی جزایێ صـەبرێ یـێ ئاشـکەرایە: ﴿ وَجَزَىٰهُم بِمَا صَبَرُواْ جَنَّةً وَحَرِيرًا ١٢ - ژ بەر وێ صەبرا وان کێـشای خـودێ بەحەشـت دا وان وجلکێن ئاڤرمیشی کرنە بەر ﴾ (الإنسان: ١٣).

و ژ ڤێ ژی مەزنتـر وئاشکەراتر د ئایەتەکێ دا خـودایێ مـەزن بەحـسێ جزایـێ صەبرکێـشان دکـەت ودبێـژت: ﴿ إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجۡرَهُم بِغَيۡرِ حِسَابٖ ١٠ - هندی صەبرکێشن هەما بـێ حـسێب جزایـێ وان دئێتـەدان ﴾

(الزمر: ١٠) مەعنا: جزاییٚ وان ل نك خودیٚ هندی ییٚ مەزن ومشەیە هەما هەر نائێتە حسێبکرن.

صەبر د گۆتنێن پێغەمبەری دا:

پێغەمبەر ژی ـ سلاڤ لیٚ بن ـ د گەلەك گۆتنێن خۆ دا بەحسیٚ صەبریٚ وخێر وبهاییٚ ویٚ دکەت، وئاشکەرا دکەت کو بەرهەمیٚ صەبریٚ هەمی خێر وبەرەکەتە، ژ وان حەدیسان:

١ـ ئەبوو سەعیدیٚ خودری دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لیٚ بن ـ گۆت: ﴿ وَمَا أُعْطِيَ أَحَدٌ عَطَاءً خَيْرًا وَأَوْسَعَ مِنْ الصَّبْرِ ـ دانەك ب خێرتر وبەرفرەهتر ژ صەبریٚ بۆ کەسیٚ نەهاتییە دان ﴾ (١)، یەعنی: هەر قەنجییەکا خودیٚ بدەتە تە یا باشتر و ب خێرتر نابت ژ هندیٚ ئەو صەبریٚ بدەتە تە.

٢ـ د هندەك ریوایەتێن حەدیسا ئبن عەبباسی دا یا ناڤدار ئەوا پێغەمبەریٚ خودیٚ ـ سلاڤ لیٚ بن ـ تێدا چەند شیرەتەکان لیٚ دکەت هاتییە: ﴿ وَاعْلَمْ أَنَّ فِي الصَّبْرِ عَلَى مَا تَكْرَهُ خَيْرًا كَثِيرًا، وَأَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ، وَأَنَّ الْفَرَجَ مَعَ الْكَرْبِ، وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ـ وتو بزانە هندی صەبرا ل سەر وی تشتییە ییٚ تە پیٚ نەخۆش خێرەکا مەزن تێدا هەیە، وسەرکەفتن یا د گەل صەبریٚ، وبەرفرەهی یا د گەل تەنگاڤییٚ، و د گەل نەخۆشییٚ خۆشی هەیە ﴾ (٢).

٣ـ وصەبرا د دنیاییٚ دا ل ئاخرەتیٚ بۆ خودانی دبتە ڕۆناهی، ئەبوو مالکیٚ ئەشعەری دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لیٚ بن ـ گۆت: ﴿ وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ ـ وصەبر ڕۆناهییە ﴾ (٣).

---

(١) بوخاری وموسلم ڤەدگوهێزن.

(٢) ئەحمەد ڤەدگوهێزت.

(٣) موسلم ریوایەت دکەت.

ڕەنگێن صەبرێ:

صەبر دو ڕەنگن وهەر ڕەنگەك ژی دبتە دو پشك، ئەڤە چار ڕەنگ.

ڕەنگێ ئێکێ: صەبرا نەفسی، وئەڤە دو پشکە:

پشکا ئێکێ: صەبرا نەفسی یا ب کوتەکی، ئەوا ژبلی صەبرێ چو ڕێکێن دی مرۆڤی نەهەین، وەکی بۆ نموونە: دەمێ خۆشتڤییەکێ مرۆڤی دمرت، یان موصیبەتەکا مەزن یا مرۆڤی چو دەست تێدا نە دئێتە سەرێ مرۆڤی، ومرۆڤی ژبلی صەبرێ چو ڕێك نەبن.

وپشکا دووێ: صەبرا نەفسی یا ئختیاری وەکی وێ صەبرێ یا مرۆڤ ل سەر ب جهئینانا ئەمرێ خودێ دکەت، وەکی: کرنا باشییان وخۆ دویرکرنا ژ خرابییان.

ڕەنگێ دووێ: صەبرا لەشی، وئەڤە ژی دو پشکە:

پشکا ئێکێ: صەبرا لەشی یا ب کوتەکی، وەکی مرۆڤێ گرتی دەمێ دئێتە عەزابدان، ووی چو ڕێ نینن ژبلی صەبرێ.

وپشکا دووێ: صەبرا لەشی یا ئختیاری، وەکی وی کەسی هندەك کارێن ب زەحمەت دکەت.

و د پشکێن ئێکێ دا ژ هەردو ڕەنگان (صەبرا ب کوتەکی) حەیوانەت ژی پشکدارییا مرۆڤان تێدا دکەن، لەو حنێر نینە مرۆڤ ڤی ڕەنگێ صەبرێ بکێشت، بەلکی حنێر ئەوە مرۆڤی صەبرا ئختیاری ل نك هەبت.. مرۆڤەکێ عەقلدار دبێژت: کەسەك وەکی وی جحێلێ خەلکێ مەرۆیێ نەشیا من، ڕۆژەکێ گۆتە من: صەبر ل نك هەوە چیە؟ من گۆتێ: صەبر ئەوە ئەگەر خوارن ب دەست مە کەت ئەم دخۆین، وئەگەر ب دەست مە نەکەت ئەم صەبرێ دکێشین، ئینا وی گۆتە من: وەکی صەییێن مە ل مەرۆیێ ئەو ژی دوەسانن! من گۆتێ: پا صەبر ل نك هەوە چیە؟ وی گۆت: ئەگەر خوارن

ب دەست مە نەكەت ئەم صەبرێ دكێشین، وئەگەر ب دەست مە كەت ئەم ددەینە كەسێن پێتڤی وتەحەمـمـولـێ دكەین!

مەعنا: صەبرا دورست ئەوە تو صەبرێ بكێشی ل وی دەمێ تـە رێكـەكا دی ژبلی صەبرێ هەبت.. ئەگەر نە ما دێ چ كەی؟!

دەلیڤەیێن صەبرێ:

ئەو صەبرا مرۆڤ پێ خودان خێر دبت گەلـەك دەلـیڤە ومـەجال بـۆ هەنـە، وەكی:

١ـ صەبرا ل سـەر بـەلایێن دنیـایێ: وەكـی مرنـا خۆشـتڤییان، نـساخی، فەقیری، خوسارەتییا مالی، كێمبوونا دەخل ودەرامەتی.. وهتد.

٢ـ صەبرا ل سەر خۆشییان: وەكی دەولـەمەندی وزێدەبوونا مال وعەیالی، وخۆ دویركرنا ژ وان تشتێن بۆ نەفسێ دخۆش وخودێ ل سەر مرۆڤی حەرام كرین.

٣ـ صەبرا ل سەر وان نعمەتان یێن خودێ داینە هندەك كەسێن دی ژبلی وی وئەو دبینت، كو حەسویدییێ پێ نەبت وچاڤێ وی لـێ نـەبت، وبزانـت كو خودێ ژ بەر حكمەتەكێ ئەو قەنجی نەدایە وی.

٤ـ صەبرا ل سەر طاعەتێ خودێ، ب تایبەتی ل وی دەمی یێ هاریكـارێن مرۆڤی ل سەر ڤێ چەندێ كێم دبن، وئەڤە ب زەحمەتـتـرین رەنگێن صـەبرێ یە، لـەو د حەدیسەكێ دا پێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بن ـ دبێژتە صەحابییێن خـۆ: ﴿ إِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ أَيَّامَ الصَّبْرِ، الصَّبْرُ فِيهِ مِثْلُ قَبْضٍ عَلَى الْجَمْرِ، لِلْعَامِـلِ فِـيهِمْ مِثْلُ أَجْرِ خَمْسِينَ رَجُلاً يَعْمَلُونَ مِثْلَ عَمَلِهِ ـ زەمانـەك پـشتی هـەوە دێ ئێـت رۆژێن صەبرێنە، صەبر ل وی دەمی وەكی گرتنا پەلـێ یە، ئەوێ ل وی دەمی باشییێ بكەت خـێـرا وی هندی یا پێنجی كەسانە ژ وان یێن كـارەكێ وەسـا نە ل وی دەمی بكەت ﴾.

ئينا هندەك صــەحابييان گــۆتىێ: ئــەی پێغەمبــەرێ خــودێ! خێــرا پێنجــی کەسان ژ وان، پـێـغـەمـبــەری ـ سلاڤ لــێ بن ـ گۆت: ﴿ نەخێر! یا پێنجــی کەسان ژ هەوە ﴾ [1] مەعنا: خێرا ئێك ژ وان سەرا کرنا وی کــاری هنــدی خێرا پێنجی صەحابییانە!

وصەبرا ل سەر طاعەتێ خودێ سێ حالـەت پێڕانە:

بەری کرنا طاعەتی: کو مرۆڤ ئنیەتا دلــێ خودێ بۆ خودێ صافی کەت.

د گەل کرنا طاعەتی: کو مرۆڤ سستییێ تێدا نەکەت وژێ غافل نەبت.

پشتی طاعەتی: کو مرۆڤ بەلاڤ نەکەت ومەدحان بۆ خۆ پێ نەکەت.

وطاعەتێ ژ هەمییان ب زەحمەتتــر بەلاڤکرنا دینێ دورستە ل وی دەمی یێ خەلك تێدا ژ دینێ دورست لاددەن.. گاڤا عومــەرێ کــوڕێ عەبدلعــەزیزی ڤیای بەرێ خەلکی بدەتە ڕاستییا ئیسلامێ ووان بیدعە وخەلــەتییان ڕاکــەت یێن خەلکی ل دینی زێدە کرین، گۆت: ((ئەزێ کارەکێ وەسا دکەم بـۆ وی کەس ژ خودێ پێڤەتر هاری مرۆڤی ناکەت)).

چاوا دێ ببیە ژ صەبرکێشان؟

ئەگەر تە بڤێت تو ببیە ژ مرۆڤێن صەبرکێش یێن خێرا دنیــایێ وئــاخرەتێ دگەهتێ بیرا خۆ ل ڤان خالان بینەڤە:

١ـ باش بزانە دنیا بۆ کەسێ نەبوویە مال، وتبیعەتێ دنیایێ ئــەوە ئــەو وێ خۆشییا تمام نەدایە کەسێ، هەر ئێکێ تو سەحکەییێ دێ بینی ژ لایەکی ڤە بــۆ وی نەخۆشە.. دنیا یا هۆسایە، وتــو نەشــێی تبیعــەتێ وێ بگوهــۆڕی، ڤێجــا صەبرێ بکێشە.

---

(١) ئەبوو داوود وئبن ماجە ژ ئەبوو ثەعلـەبەیێ خوشەنی ڤەدگوهێزن.

٢ـ ژ بیـر نەکە کو دنیا ملکێ خودێ یە، یێ وی بڤێت ئەو ددەتێ ویـێ بڤێت ژێ دستینت، وئەوا وی ژێ دایە تە ژی ئێمانەتەکە ل نـك تـە، وهـەر جارەکا وی ئێمانەتێ خۆ زڤڕاند تو خۆ نەڕازی نەکە.

٣ـ بلا تە باوەری هەبت کو چو نەخۆشییێن بەردەوام نینن، وپشتی هـەر نەخۆشییەکێ خۆشییەك هەیە، ڤێجا صـەبرێ بکێـشە حـەتا تـو ژ تـەنگاڤییێ دەرباس دبی.

٤ـ وبۆ دەرباسبوونا ژ تەنگاڤییێ ب سلامەتی بلا هەوار وگازییا تـە هـەر وهەر ژ خودێ بت ونە ژ کەسێ دی، وهەر ژ بەر ڤـێ چـەندێ یـە گەلـەك جاران قورئان صەبرێ وتەوەککولا ل سەر خودێ پێکڤە گرێ ددەت.

٥ـ صەبرێ خێرەکا مەزن یا تێدا هەی، گونەه پـێ دغـەفرن، وخـودتنێن ئیمانا دورست ومنافق پێ ژێـك جودا دبن، ڤێجا بەرێ خـۆ بـدێ کـانێ تـە دڤێت تو ژ کی ژ هەردووان بی؟

ئاستەنگێن صەبرێ:

یێن کو خودانێ خۆ ژ خێرا صەبرێ بێ بار دکەن:

١ـ لـەزکرن د ب دەستڤە ئینانا بەرهەمی دا.. ئەڤە صەبرێ ل نك خودانی ناهێلـت.

٢ـ غەزەب وخۆ نەزەبتکرن ل دەمێ کەرب ڤەبوونێ دژی صەبرێ یە.

٣ـ بێ هیڤیبـوون ژ رەحما خـودێ مەزنتـرین ئاسـتەنگە دکەفتـە ڕێکـا صەبرێ.

٤ـ نەرازیبوونا ب ئەمرێ خودێ، وخۆ نەرازیکرنا ل سەر ئەمرێ، وەکی وان یێن ب خۆ دادەن یان ب مرییان دبێژن، ئەڤە صەبرێ ناهێلت.

كارێ هەشتێ
حسێبا د گەل نەفسێ (المحاسبة)

دل ئەگەر یێ ساخلەم بت دێ دەم بۆ دەمی دێ حسێبێ د گەل خودانێ خۆ کەت، وئەو مرۆڤێ چو جاران حسێبێ د گەل نەفسا خۆ نەکەت، دێ مرۆڤەکێ دل مری بت، وگەلەك مرێن ساخێن دل مری د ڤێ دنیایێ دا دئێنە دیتن!

ڤێجا حسێبا د گەل نەفسێ ئێك ژ کارێن دلییە دڤێت مرۆڤێ خودان باوەر یێ پێ ئاگەهدار..

حسێبا د گەل نەفسێ پێناسە وگرنگی:

حسێبا د گەل نەفسێ ئەوا ب عەرەبی دبێژنێ: (المحاسبة) پەیڤەکە یا هاتییە وەرگرتن ژ پەیڤا (حاسب) ئەوا ڕامانا هژمارتنێ ددەت، و د زاراڤێ شەرعی ژی دا هەر ب ڕامانا هژمارتنێ دئێت، بەلێ هژمارتنا کار وکریاران و ب تایبەتی گونەهان، یەعنی: مرۆڤ د گەل خۆ دەم بۆ دەمی کار وکریارێن خۆ بهژمێرت و ل بیرا خۆ بینتەڤە، ڤێجا ئەگەر وی دیت کارێ وی یێ باشە وی کەیف پێ بێت وبەردەوامییێ ل سەر بکەت، وئەگەر وی دیت کارێ وی یێ خرابە لێڤە ببت وپەشێمان ببت وژێ تۆبە بکەت.

وهندەك زانا دبێژن: موحاسەبە ئەوە عەقل زێرەڤانییێ ل نەفسێ بکەت دا ئەو د سەر دا نەچت، وپسیارێ ژێ بکەت: بۆچی تە هۆ کر وبۆچی تە هۆ نەکر؟ ڤێجا ئەگەر وی دیت ئەو کار بۆ خودێ یە ل سەر رازی ببت وبەردەوامییێ ل سەر بکەت، وئەگەر دیت بۆ خودێ نینە کەیف پێ بێت بهێلت وژێ پەشێمان ببت.

وئەڤ كارە يێ كو دل پێ ڕادبت بۆ نەفسا مرۆڤـی گەلـەك یـێ گرنگـە، چونكی نەفس بێی ڤی كاری دورست نابت، ونەفس ئەگەر یا دورست نەبت بەرێ خودانێ خۆ دێ دەتە هیلاكێ، وئەوێ ئەڤرۆ حسێبێ د گەل خۆ بكەت سوباهی دێ یێ پشت ڕاسـت بـت، چـونكی دێ ب عـەیبێن خـۆ كـەڤت، وئەگەر ڤێ كەڤت دێ خۆ ژێ دەتە پاش.

ڕەنگێن حسێبێ:

دو ڕەنگێن حسێبا د گەل نەفسێ هەنە دل دكەت، ئەو ژی ئەڤەنە:

١ـ حسێبا بەری كاری:

دەمێ نەفسا مرۆڤی كارەكی ل بەر وی شرین دكەت وبەرێ وی ددەتـێ، وبەری ئەو قەستا وی كاری بكەت وپێ ڕابت، ئەگەر وی دلـەكێ هـشیار هەبت دلـێ وی دێ پسیارێ ژێ كەت: ئەرێ ئارمانـجا تــە ب كرنـا ڤـی كاری چیە؟ و چ فایدە د ڤی كاری دا یێ تە دڤێت پێ ڕابی هەیە؟

وفایدێ ڤی ڕەنگێ حسێبێ ئەوە ئیخلاصێ ل نك خودانی پەیـدا دكـەت، وئاشكەرایە كو كارێ ئیخلاص تێدا نەبت، چو فایـدەی ناگەهینتـە خـودانێ خۆ، وژێ نائێتە قەبویلكرن.

وژبلـی ڤـێ چـەندێ ژی ئـەڤ ڕەنگـێ حـسێبێ مرۆڤـی ژ گەلـەك بـەلا ونەخۆشیێن دنیایێ ژی ڕزگـار دكـەت، چـونكی دەمـێ بـەری كرنـا هـەر كارەكی ئەو هزرا خۆ تێدا دكەت، وبەرێ خۆ ددەتـێ كـانێ چ فایـدە تێـدا هەیە، ئەو دێ خـۆ ژ كـارێ بـێ فایـدە دەتـە پـاش، كـارێ ب سـەرگێژی ونەخۆشی د دویڤ دا دئێت هەر ناكەت.

٢ـ حسێبا پشتی كاری:

ئەگەر مرۆڤی كارەك كر، هەر كارەكێ هەبت، یا پێتڤی ئەوە ئـەو پـشتی كرنا كارێ خۆ حسێبێ د گەل خۆ بكەت، وحسێبا پشت كاری سێ ڕەنگن:

ـ حسێبا د گەل نەفسێ سەرا نەکرنا کارێ باش، یەعنی: ئەگەر مرۆڤەکی کارەکێ باش هاتە ڕێکا وی، ووی خۆ ژێ دا پاش، دڤێت ئەو حسێبێ د گەل خۆ بکەت: ئەرێ بۆچی وی ئەڤ کارە نەکر و د شیانا وی دا بوو ئەو وی بکەت؟ یان ئەگەر کارەکێ باش کر بەلێ نە ب ڕەنگێ تمامتر وباشتر، بلا حسێبێ د گەل خۆ بکەت: بۆچی وی ئەڤ کارە ب ڤی ڕەنگێ نە یێ تمام کر هەر چەندە وی دشیا ب ڕەنگەکێ تمام بکەت؟

ـ حسێبا د گەل نەفسێ سەرا کرنا وی کاری یێ نەکرنا وی باشتر، وەکی کرنا گونەهەکێ یان کارەکێ نە ژ هەژی ئەگەر خۆ ئەو کار یێ گونەه وحەرام نەبت ژی، ئەرێ بۆچی وی ئەڤ کارە کر؟ وما ئەگەر وی ئەو نەکربا باشتر نەبوو؟

ـ حسێبا نەفسێ سەرا کرنا کارێ (موباح) کانێ ئارمانجا وی ژ کرنا وی کاری چ بوو؟ ئەوی بۆ خودێ بوو یان نە؟ چونکی کرنا کارێن موباح بۆ خودانی ب خێر دئێتە نڤیسین ئەگەر ئنیەتا وی یا باش بت.

کەنگی مرۆڤ دێ حسێبێ د گەل خۆ کەت؟

ئەگەر وی بیرا خۆ ل هندێ ئیناڤە کو ڕۆژەك دێ ئێت حسێب دێ د گەل وی ئێتەکرن، فەرمانبەرەك ئەگەر بزانت دەمەك دێ ئێت ڕێڤەبەر دێ وی داخواز کەت دا حسێبا کارێ وی د گەل بکەت، دەمێ هەر کارەکی دکەت ئەو دێ باش د بەر ڕا چت، ودێ حسێبێ د گەل خۆ کەت، بۆ هندێ دا ئەو د گەل ڕێڤەبەرێ خۆ شەرمزار نەبت، وعەبد ئەگەر ل بیرا خۆ بینتەڤە کو ڕۆژەکا هەی ئەو تێدا دێ ل بەرانبەر خودایێ خۆ ڕاوەستت دا حسێبەکا هویر سەرا هەمی کریارێن وی د گەل بکەت، هەر نوکە ئەو دێ حسێبێ د گەل خۆ کەت وکارێ خۆ دورست کەت، بەری ئەو ڕۆژ بێت یا ئەو تێدا شەرمزار دبت.

ل دوٚر ڤـێ مـەعنایێ ژ عومـەری - خـودێ ژێ رازی بـت - دئێتـە ڤەگوهاستن دبێـژت: ((حسێبێ د گەل خوٚ بکەن بـەری حسێب د گـەل هەوە بێتەکرن، و (کارێن) خوٚ بکێشن بەری ئەو بێنە کێـشان، چـونکی ئـەڤ چەندە بارسڤکییە بوٚ هەوە سوباهی دەمێ حسێب د گەل هەوە دئێتەکرن)).

قورئان وحسێبا د گەل نەفسێ:

ئایەتەك د قورئانا پیروٚز دا هەیە فەرمان تێدا ل مە هاتییەکرن کو ئەم خودان باوەر ئەڤروٚ ـ د دنیایێ دا ـ حسێبێ د گەل خوٚ بکـەین، وبـەرێ خـوٚ بدەینێ کانێ مە چ کار بوٚ سوباهییا خوٚ پێشکێش کرییە، خودایێ مەزن د وێ ئایـەتێ دا دبێـژت: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلۡتَنظُرۡ نَفۡسٞ مَّا قَدَّمَتۡ لِغَدٖۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ۝١٨ وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ نَسُواْ ٱللَّهَ فَأَنسَىٰهُمۡ أَنفُسَهُمۡۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ۝١٩ ﴾ (الحشر: ١٨-١٩).

وئەڤ ئایەتە گازییەکە بوٚ خـودان بـاوەران کـو ئـەو ژ خـودێ بتـرسن، وهشیاری خوٚ بن، وێ بکەن یا وی فەرمان پێ ل وان هاتییەکرن، وخوٚ ژ وێ بدەنە پاش یا خودێ ئەو ژێ داینە پاش، خودێ دبێـژت: بـلا هـەر نەفسـەك هزرا خوٚ د وی کاری دا بکەت یێ وێ بـوٚ رِوٚژا قیامـەتێ پێـشکێش کـری، وهوین گەلی خودان باوەران د هەمی کارێ خوٚ دا ژ خودێ بتـرسن، هنـدی خـودێ یە ب وی کارێ هوین دکەن یێ شارەزایە، تشتەك ژ کریارێن هـەوە ل بەر وی بەرزە نابت وئەو دێ هەوە سەرا وان کاران جزا دەت.

پاشی خودایێ مەزن دبێژتە خودان باوەران: هوین وەکـی وان نـەبن یـێن ئەو حەقی هێلای یێ خودێ ل سەر وان واجبکری، ڤێجا ژ بـەر هنـدێ وی بارا وان ژ وان خێرێن وان ژ عەزابا رِوٚژا قیامەتێ رِزگار دکەت ژ بیـرا وان بر، ئەوێن هەنە یێن فاسق، یێن کـو ژ بـن ئـەمرێ خـودێ وپێغەمبـەرێ وی دەرکەفتیـن.

ووەکی ئاشکەرا ئەڤ ئایەتە بناخەیە د مەسەلا حسێبا د گەل نەفسیٚ، وئیشارەتەکە کو هەر کەسەکیٚ حسێبیٚ د گەل خۆ نەکەت دیٚ بتە ژ وان کەسان یێن خودایێ خۆ ژ بیر کری، ڤێجا خودیٚ ئێکا هند د گەل وان کری ئەو خۆ ب خۆ ژی ژ بیر بکەن!

و د ئایەتەکا دی خودایێ مەزن بەحسیٚ سالۆخەتەکی ژ سالۆخەتێن تەقواداران دکەت ودبێژت: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْ إِذَا مَسَّهُمۡ طَٰٓئِفٞ مِّنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ تَذَكَّرُواْ فَإِذَا هُم مُّبۡصِرُونَ ٢٠١ ﴾ (الأعراف: ٢٠١).

یەعنی: دەمیٚ شەیطان جارەکیٚ ڕێکا خۆ بۆ دلێن تەقواداران دبینت، وڕەنگەکیٚ دودلییێ بۆ وان چیٚ دکەت، هەر زوی ئەو بیرا خۆ ل ئەمر وفەرمانا خودیٚ دئیننەڤە، لەو ئەو ب چاڤ ڤەکرن ڤە خۆ ژ بیٚ ئەمرییا خودیٚ ددەنە پاش.

ووەکی ئاشکەرا (موحاسەبە) یە بەریٚ خودانی ددەتە ڤیٚ چەندیٚ، چونکی ئەویٚ حسێبیٚ د گەل خۆ نەکەت بەریٚ وی ناکەفتە ڤیٚ چەندیٚ.

حسێبا نەفسیٚ ژ کیڤە دەست پیٚ دکەت؟

مرۆڤەکی ئەگەر بڤێت حسێبیٚ د گەل نەفسا خۆ بکەت دیٚ ژ کیڤە دەست پیٚ کەت؟

زانایێ مەزن (ابن القیم) ب درێژی بەرسڤا ڤیٚ پسیاریٚ ددەت، ل ڤێریٚ ئەم دیٚ گۆتنا وی ب کورتی ڤەگێڕین.. دبێژت:

ئەو کەسیٚ بڤێت حسێبیٚ د گەل خۆ بکەت دڤێت بەری هەر تشتەکی بەریٚ خۆ بدەتە کارێن فەرض کانیٚ ئەو ب دورستی پیٚ ڕادبت یان سستییێ دئێختە کاریٚ خۆ، ئەگەر وی ئەو ب دورستی کربن بلا شوکرا خودیٚ بکەت وبەردەوامییێ ل سەر ویٚ چەندیٚ بکەت، ئەگەر نە بلا ل خۆ بزڤڕت.

پاشـی بـلا سـەح بـكـەتـێ كانێ ئەو هندەك ژ وان كـاران دكـەت یـێن خودێ ل سەر وی حەرام كرین یان نـە، وهـەر جارەكـا وی دیـت ئـەو یـێ كارەكێ حەرام دكەت بلا ژێ تۆبە بكەت وخۆ ژ وان ئەگەران بدەتـە پـاش یێن بەرێ وی ددەنە وی كارێ حەرام.

پشتی ڤێ چەندێ بـلا ئـەو پـسیارێ ژ خـۆ بكـەت كـانێ ئـەو كەفتییـە غەفلـەتێ یان نە؟ چونكی دبت مرۆڤ فـەرضان ب جـهـ بینت وخۆ ژ حـەرامی بدەتە پاش و د گەل هندێ ژی ئەو تویشی داڤێن غەفلـەتێ ببت، بلا ئەو بیـرا خۆ ل كار وگۆتنان بینتەڤە یێن ئەنـدامێن لـەشـێ وی كـرین: ئـەزمان، چـاڤ، گوه، دەست وپێ، وهتـد.. پاشـی بـەرێ خـۆ بـدەتێ كـانێ بەرهـەمێ ڤـان ئەندامێن وی وەكی بەرهەمێ غافل ونەزانانە یان نە؟ و ل دویڤ بەرسـڤا خـۆ بلا ئەنجامی بۆ خۆ دەسنیشان بكەت.

مفایێن حسێبێ:

حسێبا د گەل نەفسێ گەلـەك مفایێن مەزن تێـدا هەنـە، ل ڤێـرێ ئـەم دێ بەحسێ هندەكان ب كورتی كەین:

١ـ ئەو مرۆڤێ گەلـەك د خۆ بگەهت، وزێدە ب خۆ یێ موعجـب بـت، چـو خـێـر د سـەری نابت، وهەر دەم دێ یێ بەرهەڤ بت بۆ خۆمەزنكرن و د سەر دا چوونێ، وكەنگی مرۆڤ ب دورستی دێ خۆ نیاسـت؟ دەمـێ بیـــرا خۆ ل گونەه وخرابییێن خۆ دئینتەڤە، هنگی ئەو دێ خۆ نیاست وغورروور بۆ وی ب گۆتنێن خەلكی چێ نابت دەمێ ئەو مەدحێن وی دكەن، زانایێ مەزن یوونسێ كوڕێ عوبەیدی دگـۆت: ((هندەك جاران ئەز سەد باشـییان دئینمـە بیـرا خۆ خۆ ئێك ژ وان ل نك من نینە)).

٢ـ حسێبا د گەل نەفسێ هاریكارییا خودانی ل سـەر زێـدەكرنا طـاعـەتی دكەت، وكو ئەو خۆ ژ خرابییان بدەتە پاش وتۆبە بكەت.

٣ـ حسێبا د گەل نەفسێ مرۆڤی نێزیكی خودایێ دكەت، ووی ژ غەفلەتێ ددەته پاش.

٤ـ حسێبا د گەل نەفسێ ئەڤرۆ خودانی ژ پەشێمانییا سوباهی رزگار دكەت وهەر كەسەكێ ل دنیایێ حسێبەكا دژوار د گەل خۆ بكەت، ل ئاخرەتێ حسێبا وی دێ یا سڤك بت.

٥ـ وحسێبا د گەل نەفسێ نیشانا هندێ یە كو مرۆڤی خێرا د سەری مای وئەو ژ خودێ دترست، ویێ د دنیایێ دا ژ خودێ بترست ل ئاخرەتێ خودێ وی ژ ترسێ ئێمن دكەت.

هندەك نموونە:

و ل دویماهییێ مە دڤێت چەند گۆتن ونموونەیەكان ل سەر حسێبا د گەل نەفسێ ڤەگوهێزین:

ئەنەسێ كورێ مالكی دبێژت: جارەكێ من گوه ل عومەری بوو د ناڤبەرا من ووی دا دیوارەك هەبوو ووی ئەز نەددیتم، وی دگۆته خۆ: «عومەرێ كورێ خەططابی (أمیر المؤمنین).. هەی هەی! ئەز ب خودێ كەمە كورێ خەططابی یان تو دێ تەقوا خودێ كەی یان ئەو دێ تە عەزاب دەت».

تابعییێ مەزن (حەسەنێ بەصری) دبێژت: «عەبد دێ یێ ب خێر بت هندی نەفسا وی وەعزی ل وی بكەت، وحسێب ژ هممەتا وی بت».

و (مەیموونێ كورێ مەهرانی) دبێژت: «نەفس وەكی شریكێ خائینە، ئەگەر تو حسێبێ د گەل نەكەی مالێ تە هەمییێ دێ بەت».

و (ئیبراهیمێ تەمیمی) دبێژت: «جارەكێ من ئینا بەرچاڤێن خۆ ئەزێ د بەحەشتێ دا ژ خۆشی ونعمەتێن وێ د خوم وڤەدخوم، پاشی من ئینا بەرچاڤێ خۆ ئەزێ د جەهنەمێ دا وعەزابا وێ یا ب سەر من دا دئێت، ئینا من گۆته نەفسا خۆ: ئەی نەفسا من! تە چ دڤێت؟ وێ گۆته من: من دڤێت

بزڤڕمه ڤه دا کارێن باش بکەم، ئینا من گۆتیێ: هەما نوکە تو یا د دنیـاییێ دا، ڤێجا کاریێ باش بکە)).

و (مالکیێ کوڕێ دیناری) دبێژت: ((خودیێ رەحمێ ب وی ببەت ییێ بێژتە نەفسا خۆ: ما تو نە ئەوی یا تە فلان کار کری؟ ما تو نە ئەوی یـا تـە فـلان کار کری؟ پاشی سەریێ ویێ بگرت وبەریێ ویێ بدەتە کیتابا خودیێ)).

کاریّ نەهێ
هزرکرن (التفكر)

هزرکرن ژی کارەکە ژ کارێن دلی یێن مەزن، وئەو کلیلا تێگەهشتنێ و ڕۆناهییە، لەو خودایێ مەزن د گەلەك جهان دا ژ قورئانا پیرۆز بەریێ مە یێ دایێ وفەرمان پێ ل مە کرییە، وپێغەمبەریێ وی ژی ـ سلاڤ لێ بن ـ ئەڤ کارە ب کریار وگۆتن ل بەر مە شرین کرییە، ڤێجا دا ئەم ب ڤی کاری ژی دئاگەهدار بین ڤێ جاریّ گۆتنا مە دیّ یا تایبەت بت ل دۆر وی.. ئەگەر خودیّ حەز بکەت.

هزرکرن چیە؟

هزرکرن ئەوا ب عەرەبی دبێژنێ: (التفكر) ئەوە مرۆڤ ب دلی تشتەکی ل بیرا خۆ بینەڤە، ودلێ خۆ تێدا بدەتە کاری وهەر ڤەگێڕت حەتا باش بێتە سەر هزرا وی ب ڕەنگەکێ وەسا خۆ تو دیّ بێژی ئەو یێ ب چاڤ دبینت، لەو د پێناسەیا (هزرکرنێ) دا دئێتە گۆتن: ئەوە مرۆڤ دلێ خۆ د ڕامانێن تشتان دا بدەتە کاری دا تشتێ دلخواز ب دەست خۆ بێخت.

وهزرکرن د زاراڤێ شەرعی دا ئەوە مرۆڤ هزرا خۆ کۆم بکەت دا وی تشتی ل بیرا خۆ بینتەڤە یێ خودیّ وقەنجییێ ب گشتی پێ ل بیرا مرۆڤی دئێتەڤە، و ب ڤێ چەندێ هزرکرن ـ وەکی زانایێ مەزن (ابن القیم) دبێژت ـ قاعدەیەکێ مەزنە، چونکی ئەو بناخەیێ باشی وخرابییێ یە، ودەسپێکا ئیرادێ وداخوازکرنا زوهدێ وڤیان ونەڤیانا دورستە.

ڕەنگێن هزرکرنێ:

چار ڕەنگێن هزرکرنێ هەنە، وهەر ڕەنگەك ژ وان ژی ل سەر دو پشکان دئێتە لێکڤەکرن.. ئەڤە هەشت، وئەو ژی ئەڤەنە:

١ـ هزرکرنا د وی تشتی دا یێ فایدێ ئاخرەتێ تێدا هەی.. وهزرکرنا د وان ڕێکان دا یێن مرۆڤ ڤی فایدەی پێ ب دەست خۆ دئێخت.

٢ـ هزرکرنا د وی تشتی دا یێ زیانا ئاخرەتێ تێدا هەی.. وهزرکرنا د وان ڕێکان دا یێن مرۆڤ وێ زیانێ پێ ژ خۆ دویر دئێخت.

٣ـ هزرکرنا د وی تشتی دا یێ فایدێ دنیایێ تێدا هەی.. وهزرکرنا د وان ڕێکان دا یێن مرۆڤ ڤی فایدەی پێ ب دەست خۆ دئێخت.

٤ـ هزرکرنا د وی تشتی دا یێ زیانا دنیایێ تێدا هەی.. وهزرکرنا د وان ڕێکان دا یێن ئەو زیان پێ ژ مرۆڤی دویر دکەڤت.

وسەرێ هەر هزرکرنەکا هەی ئەوە مرۆڤ هزرا خۆ د وان قەنجی ونعمەتان دا بکەت یێن خودێ د گەل مرۆڤی کرین، وبیرا خۆ ل وان ئەمر ونەهیان بینتەڤە یێن خودێ لێ کرین، وبەرێ خۆ بدەتە وان ڕێکان یێن ئەو پێ ب خودێ وناڤ وسالۆخەتێن وی زانا دبت، وئاشکەرایە کو ڤیان وزانین ب ڤی ڕەنگێ هزرکرنێ ڤە دئێت. وئەوێ هزرا وی د ئاخرەتێ دا بت، وبیرا خۆ ل وان کاران بینتەڤە یێن سەرفەرازییا ئاخرەتێ ب دەست وی ڤە دئینت بێ بهاییا دنیایێ دێ بۆ وی ئاشکەرا بت، لەو ڤیانا ئاخرەتێ وزوهدا د دنیایێ دا دێ ل نك وی پەیدا بت، چونکی ئەو بەردەوامییا ئاخرەتێ نادەتە ب کورتییا دنیایێ.

هزرکرن د قورئانێ وسوننەتێ دا:

ئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە قورئانا پیرۆز، هەر وەسا سوننەتا پێغەمبەری ژی ـ سلاڤ لێ بن ـ، دێ بینین ل گەلەك جهان بەحسێ (هزرکرنێ) هاتییە و

ل گەلـەك جهان ژی مەدحێن وان كەسان هاتییە كرن یێن هزرا خۆ دكەن، و ل گەلـەك جهان بەحسێ نیشانێن مـەزنییا خـودێ ل عـەرد وعـەسمانی هاتییـە كرن، دا ئەم هزرا خۆ تێدا بكەین.. ژ وان ئایەت وحەدیسان:

١ـ عائیشا دبێژت: شەڤەكێ پێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بـن ـ دەسـنڤێژا خـۆ گرت ورابووڤە دەست ب كرنا نڤێژان كر وهند كرە گری حەتا ڕیهـێن وی تەڕ بووین، پاشی چوو سوجدێ وهند كرە گری حەتا عەرد تەڕ بووی، پاشی خۆ درێژ كرە سەر تەنشتا خۆ حەتا بیلال هاتی دا بانگێ سپێدێ بدەت، دەمێ وی پێغەمبەر دیتی ونیشانێن گرییێ لـێ ددیار گۆتێ: ئەی پێغەمبەرێ خودێ! بۆ تو دكەیە گری؟ ما خودێ هەمی گونەهێن تە ژێ نەبرینە؟!

ئینا وی گۆتێ: شڤێدی هندەك ئایەت بۆ من یێن هاتینە خـوارێ تێـچوون بـۆ وی بـت یـێ وان بخوینـت وهـزرا خـۆ تێـدا نەكـەت: ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ لَءَايَٰتٍ لِّأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩٠﴾ ٱلَّذِينَ يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَٰطِلًا سُبْحَٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٩١﴾ رَبَّنَآ إِنَّكَ مَن تُدْخِلِ ٱلنَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُۥ ۖ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿١٩٢﴾﴾ (آل عمران: ١٩٠-١٩٢)[١].

ووەكی ئاشكەرا ئەڤ ئایەتە بەرێ مە ددەنە هندەك ژ وان چێكرییێن مەزن یێن خودێ ل عەرد وعەسمانان چێكرین، ومـەدحێن وان كەسـان دكـەن یـێن هەمی دەمان هزرێن خۆ د ئافراندنا عەرد وعەسمانی دا دكەن وهـەوارێن خـۆ دگەهیننە خودێ كو ئـەو وان ژ عـەزابـا ئاگری بپارێـزت، ووان ل ئاخرەتێ شەرمزار نەكەت.

---

(١) ئبن حبان ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزت.

٢ـ د ئایەتەکا دی دا خودایێ مەزن مەتەلەکێ بۆ مە دئینت دا ئەم هزرا خۆ تێدا بکەین، دبێژت: ﴿ أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَن تَكُونَ لَهُۥ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ لَهُۥ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ وَأَصَابَهُ ٱلْكِبَرُ وَلَهُۥ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ فَأَصَابَهَآ إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَٱحْتَرَقَتْ ۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَـٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾ ﴾ (البقرة: ٢٦٦).

هزر بکەن.. زەلامەکی بیستانەکێ مەزن یێ دار قەسپ ومێوێن تری یێ هەبت، ڕویبارێن ئاڤ شرین د بن دا بچن، وهەمی ڕەنگێن فێقی بۆ وی پێڤە بێن، ژێ بخوت وبفرۆشت وپێ دەولەمەند ببت، حەتا دەمێ ئەو ب ناڤ سال ڤە دچت ورۆژا ژیێ وی بەر ب ئاڤابوونێ ڤە دچت، وپیراتی دگەهتێ ڤێجا ئێدی نەشێت سەخبیریا بیستانێ خۆ بکەت، هنگی بەرێ وی لێ بت عەیالێ وی جهێ وی بگرت و ب کارێ وی ڕابت.. بەلێ عەیالێ وی یێ هویر هەبت وپێڤە نەئێت ڤی کاری بکەن، هنگی هەوجەییا وی دێ یا چەند بت؟ وکەسەرا وی دێ یا چاوا بت؟

پاشی هند ببینت دەمەکی ب خافلەتی ڤە هڕەبایەکێ دژوار یێ ئاگرەکێ سۆژەك د گەل دا بێت و ب بیستانێ وی بکەڤت وبسۆژت.. برویسییەك لێ بدەت وبکەتە ڕەژی، سەروبەرێ وی پیرەمێری دێ گەهتە چ حالی؟

﴿ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَـٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴾ ئەها ب ڤی ڕەنگی خودێ مەتەلان بۆ هەوە دئینت، وئایەتان ئاشکەرا دکەت، دا بەلکی هوین هزرێن خۆ بکەن!

نوکە.. هەوە زانی ئەڤە مەتەلا کێ یە؟

زەلامەکێ دەولەمەند، یێ گەلەك خێر وقەنجییان بکەت، دەمێ پیراتی ڤێرا دگەهت، وبەر ب مرنێ ڤە دچت شەیتان وی بێختە داڤێت خۆ وکارێ

وی مەزن نیشا وی بدەت حەتا پیّ موعجب ببت، وهزر بکـەت وی حـەقیّ خودیّ ییّ ژ سەر خوّ ڕاکری، وڕویمەتی ڕیّکا خوّ بوّ دلـیّ وی ببینـت ڤیّجـا ئەو باشییێن بەری هنگی ژی کرین پویچ بکەت وبسوژت.. ئەها مەتـەلا ڤـی وەکی یا پیرەمیّریّ خودانیّ بیستانییە.

٣ـ مەتەلەکا دی.. خودیّ دبیّژت: ﴿ إِنَّمَا مَثَلُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا كَمَآءٍ أَنزَلۡنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخۡتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلۡأَرۡضِ مِمَّا يَأۡكُلُ ٱلنَّاسُ وَٱلۡأَنۡعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلۡأَرۡضُ زُخۡرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتۡ وَظَنَّ أَهۡلُهَآ أَنَّهُمۡ قَٰدِرُونَ عَلَيۡهَآ أَتَىٰهَآ أَمۡرُنَا لَيۡلًا أَوۡ نَهَارٗا فَجَعَلۡنَٰهَا حَصِيدٗا كَأَن لَّمۡ تَغۡنَ بِٱلۡأَمۡسِۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَتَفَكَّرُونَ ٢٤ ﴾ (یونس: ٢٤).

ئەڤ دنیایا هەوە یا هوین ئێك ودو سەرا فەنا دکەن، هـوین دزانـن مەتـەلا ویّ وەکی یا چیە؟

هوین دبینن دەمیّ ل زڤستانیّ باران دبارت وئەو عەردیّ ل پائیزیّ هـشك وزوهـا بـووی جـارەکـا دی شیـن دبت وگەلەك ڕەنگێن کەسکاتی ییّ کـو د ناڤێك هەلبووی سەری هلددەن، وقویتیّ مروّڤی وییّ حەیوانی ژی پـیّــڤە دئیّت، ڤیّجا ل بهاریّ دیّ سەحکەییّ خەملا عەردی یا ل کارە، چـاڤ ژیّ تیّـر نابن، پاشی دەمەکیّ دریّژ پیّڤە ناچت دیّ بەریّ خوّ دەییّ ئەو عـەردیّ وەسـا ب خەمل بەهی وهشك بوو ووە لـیّ هات هەر تە نەڤیّت بەریّ خـوّ بـدەییّ، یان ژی هیّشتا هەر ئەو نەگەهشتییە دەمیّ بەهیبوونیّ غەزەبەك ژ لاییّ خودیّ ب ســەر دا هــات ئـەو شینکاتی ب عــەرد ڤـە بــوو کشلاخ، وخـودان ژ (لاحیللوەلاییّ!) ڤە هەردو دەستان لێك ددەت، و (تەحـەم تەحـەما) وی بلند دبتە بەر پەڕێن عەسمانی! ئەڤە مەتەلا عەمریّ تەیە.. ل بهـارا ژییـیّ خـوّ هندی تو ییّ بیّ منەتی یا ژ تە ڤە تو چیایی ژ جـه نا لڤی، گاڤا پیـراتی.. یـان

بەری هنگی ئێشەك د تە ئالزیا، ژ نوی ب دورستی دێ خـوٚ نیاسـی، بەلـێ کەنگی؟ دەمێ خوٚنیاسین ژ نوی چو مفـایی نەگەهینتـە تـە ﴿ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْأَيَٰتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴾.

٤- ڕەنگەکێ دی یـێ هزرکرنـێ: ﴿ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُواْ فِىٓ أَنفُسِهِم ۗ مَّا خَلَقَ ٱللَّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِلَّا بِٱلْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ بِلِقَآئِ رَبِّهِمْ لَكَٰفِرُونَ ﴿٨﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُواْ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُواْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوٓاْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُواْ ٱلْأَرْضَ وَعَمَرُوهَآ أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ ۖ فَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓاْ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ ﴾ (الروم: ٨-٩).

هزرکرنا د خوٚ ب خوٚ دا، مروٚڤ چاوا چـێبوویە؟ و د چـەند قویناغـان ڕا دبوٚرت؟ وئەڤـە تـشتەکە ل بـەر چـاڤێن مـە ژێ دبـت، وهزرکرنـا د عـەرد وعەسمانان دا ئەو چاوا چێبووینە؟ وچاوا کارێ وان ب ڕێڤـە دچـت؟ وئەڤـە تشتەکە مروٚڤێن زانا پتـر پێ دئاگەهدارن، یان ئەوێن بەری مە چـووین، یـێن ئەم شوینوار وکێلی وهەستیکێن وان دبینین، دویماهییا وان چ بوو؟ ل زەمـانێ خوٚ وان ژ مە پتـر عەرد کێلا بوو وشین کربوو، قەسر وقوسویر بلند کربوو، وهـنـدەك ژ وان گـەهشتبوونە دەرەجا وەسا د دفن بلندییێ دا دگوٚت: ئـەم ژ مرنێ مەزنترین! پاشی چ لـێ هاتن؟ هەڕن پسیارا کێلییـێن وان بکـەن دا بـەرسـڤـا هـــەوە بـدەن، دا بـزانــن کـانـێ دویماهییا هەوە ژی دێ ل سەر چ ڕاوەستت:

خـودانێن گەردەن وخالا جـەمـال وملکەت ومالا
هـەمی ژێ دەرکەتن ڤالا مرن خوٚرتە چەوا شیایێ

مفاییێن هزرکرنیێ:

هزرکرنا دورست ئەوا خودێ فەرمان پێ ل مە کری گەلەك مفاییێن مەزن تێدا هەنە، ل ڤێرێ ئەم دێ ئیشارەتێ دەینە هندەکان:

١ـ زێدەکرنا زانینێ و ب دەستڤە ئینانا مەعریفەتێ ئێك ژ بەرچاڤترین فێقی وبەرهەمێ هزرکرنێ یە، و ژ بەر ڤێ چەندێ فەرمانا ل مە هاتییەکرن ئەم باش هزرا خۆ د ئایەتێن قورئانێ دا بکەین، دا ب دورستی تێ بگەهین وپێ زانا ببین، وئاشکەرایە کو تێگەهشتن وزانین بەرێ مرۆڤی ددەنە کارپێکرنێ.

٢ـ هزرکرنا د ئایەت ونیشانێن مەزنییا خودێ دا باوەرییا مرۆڤی ب خودێ زێدە دکەت، وهەر ژ بەر ڤێ چەندێ یە خودایێ مەزن د گەلەك جهان دا ژ قورئانێ فەرمانێ ل مە دکەت ئەم هزرا خۆ د شویندەست وچێکرییێن وی دا بکەین، دا ئەڤ هزرکرنە باوەرییا مە ب وی زێدە بکەت، دبێژن: لوقمانێ حەکیم پتر دەمێ خۆ ژ خەلکی یێ ڤەدەر بوو وهزرێن خۆ دکرن، ئینا ئێکی گۆتێ: شوینا تو یێ ب تنێ بی ئەگەر تو د گەل خەلکی رِوینی صەبرا تە دێ پتر ئێت، وی گۆت: ئەگەر مرۆڤ یێ ب تنێ بت، دێ شێت باشتر هزرێ کەت، وهزرکرنا درێژ نیشانا رێکا بەحەشتێ یە. یەعنی: هزرکرنا درێژ باوەرییا مرۆڤی زێدە دکەت لەو بەرێ وی بۆ بەحەشتێ دئێتەدان.

٣ـ هزرکرنا د مەزنییا خودێ دا سنگێ مرۆڤی فرەهـ دکەت ودلێ وی رحەت دکەت، چونکی رِاستییێ ل بەر وی ئاشکەرا دکەت، وحەقییێ ل بەر وی شرین دکەت.

٤ـ وتشتێ مەزن یێ ئەڤ فایدێن بۆری ل نك مرۆڤی پەیدا دکەن ئەوە ئەو دلێ مرۆڤی ب ترسا ژ خودێ زێندی دکەن، وئەو دلێ ب ترسا ژ خودێ

ئاڤا ببت دنیا ب هەمی خۆشییێن خۆ ڤە نەشێت وی دەستەسەر بکەت، وئەو دلـێ ب ڤی ڕەنگی بت دێ یێ هێژای چوونا بەحەشتێ بت.

هندەك گۆتن ل دۆر هزرکرنێ:

و ل دویماهییێ مە دڤێت هندەك گۆتنێن زانـا ومـرۆڤێن تێگەهـشتی ل دۆر هزرکرنێ ڤەگێڕین.

عومەرێ کوڕێ عەبدلعەزیزی دبێژت: ((هزرکرنـا د نعمـەتێن خـودێ دا باشتـرین عیبادەتە)).

وحەسـەنێ بەصـری د کاغـەزا خـۆ دا ئـەوا بـۆ عومـەرێ کـوڕێ عەبدلعەزیزی نڤیسی گۆتبوو: ((تو بزانە کو هزرکـرن بـەرێ مرۆڤـی ددەتـە خێرێ وکارپێکرنێ، ومرۆڤی ژ کرنا خرابییێ پەشێمان دکەت وبەرێ وی ژێ وەردگێڕت، وئەو تشتێ فەنا دبت ئەگەر خۆ گەلـەك ژی بت نائێتە ڕێزا وی تشتێ بمینت ئەگەر خۆ یێ کێم ژی بت..)).

وعەبدللاهێ کوڕێ موبارەکی دبێژت: ((زەلامەك د بەر عیبادەتکـەرەکی ڕا بۆری، د ناڤبەرا گیفکەکی ومەقبەرەکێ دا بوو، ئینا گۆتێ: ئـەی راهـب! تو یێ د ناڤبەرا دو خزینەیان دا ئەگەر هزرێن خۆ تێدا بکەی دێ فایدەی بـۆ خۆ ژێ کـەی: خزینـەیا مرۆڤـان ـ کـو مەقبەرەیـە ـ وخزینـەیا مـالی ـ کـو گیفکە)).

وبشر ئەلـحـافی دبـێـژت: ((ئەگەر خەلکی هزرا خۆ د مەزنییا خودێ دا کربا، کەسێ بێ ئەمرییا وی نەدکر)).

وفوضەیلێ کوڕێ عیاضی دبێژت: ((هزرکرن ڤۆدیکەکە باشی وخرابییێن تە نیشا تە ددەت)).

وئبن قەییم دبێژت: ((ب مفاترین دەرمان ئەوە تو نەفسا خۆ ب هزرکرنـێ ڤە موژیل بکەی، هزرکرنا د وی تشتی دا یێ مایێ تە تێ بچت نە یێ مایێ تە

تێ نەچت، چونكی هزركرنا د وی تشتی دا یێ مایێ مرۆڤی تێ نەچت دەرگەهێ هەمی خرابییانە، وئەو كەسێ هزرا خۆ د وی تشتی دا بكەت یێ مایێ وی تێ نەچت ئەو تشت دێ ژ دەستی دەركەڤت یێ مایێ وی تێ دچت، و ل شوینا خۆ ب وی تشتی ڤە موژیل بكەت یێ فایدێ وی تێدا دێ خۆ ب وی تشتی ڤە موژیل كەت یێ چو فایدێ وی تێدا نەبت..)).

کارێ دەهێ
ڤیان (المحبة)

(ئەنەسێ کورێ مالکی) دبێژت: زەلامەکی پسیار ژ پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ کر، گۆتێ: قیامەت کەنگییە؟ وی گۆتێ: ﴿ ما تە چ بۆ وێ بەرهەڤ کرییە؟ ﴾ وی گۆت: چوننە! بەلێ ئەز حەز ژ خودێ وپێغەمبەرێ وی دکەم، پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆتێ: ﴿ أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ ـ تو یێ د گەل وی یێ تو حەز ژێ دکەی ﴾ ئەنەس دبێژت: ڤێجا کەیفا مە ب تشتەکی نەهات هندی کەیفا مە ب ڤێ گۆتنا پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ هاتی[1].

ڤیان وحەژێکرنا مرۆڤی بۆ خودێ ئەو کەلەکا ڕزگاربوونێ یە یا ل ئاخرەتێ مرۆڤی ژ هەمی نەخۆشی وتەنگاڤییان دەرباس دکەت، وچونکی ڤیان د گەل ترس وهیڤییێ بۆ مرۆڤێ قەستا خودێ بکەت وەکی سەری وهەردو چەنگانە بۆ تەیرێ دڤێت بلند بفرت، ڤیان ژی دبتە ئێک ژ مەزنترین کارێن دلی یێن کو فەرە ئەم پێ دزانا بین..

ڤیان چیە؟

ڤیان ئەوا ب عەرەبی دبێژنێ: (المحبة) کەلینەکە دئێتە دلی دەمێ شەوقا دیتنا مەحبووبی تێدا زێدە دبت، یان سۆتنەکە بەردبتە هناڤان دەمێ خەریبیا گەهشتنا دۆستی تێدا دئازرییێت..

---

(١) بوخاری وموسلم ڤێ حەدیسێ ڤەدگوهێزن.

ڤیان ئەو دەرەجەیە یا هەڤڕك سەرا هەڤڕكییێ دكەن، وكاركەر ژ بۆ گەهشتنا وێ غاردانێ دكەن، ئەڤیندار د ڕێكا وێ دا خۆ فەنا دكەن، وعیبادەتكەر ل بەر سیبەرا وێ ددەنە ڕێ، ڤیان ـ وەكی زانایێ ناڤدار (ابن القیم) دبێژت ـ ئەو ژیانە یا هەر كەسەكێ چو بار تێدا نەبن ژ مرییان دئێتە هژمارتن، ئەو ڕۆناهییە یا هەر كەسەكێ ل نك نەبت ئەو یێ د نیڤا بەحرا زولماتێ دا، ئەو دەرمانە یێ هەچییێ ب دەست خۆ نەئێخت هەمی دەرد دێ ڤێڕا گەهن، وئەو خۆشییە یا هەچییێ تام نەكەتێ ژیانا وی تێكدا دێ خەم وكۆڤان بت.. ئەو بۆ ئیمانێ وەكی وێ رحێ یە یا لەش پێ زێندی دبت.

ڤیانە یا مرۆڤی ب ساناهی دگەهینتە وان دەرەجێن بلند یێن بێی زەحمەتەكا مەزن مرۆڤ نەگەهتێ، ومرۆڤی دگەهینتە وان مەرتەبێن مەزن یێن بێی وێ چو جاران مرۆڤ نەدگەهشتێ، ئەوە ئەو پێڕها مرۆڤی ب لەز دگەهینتە خۆشتڤییێ دلی، و ل بەر دەستێ وی بەرهەڤ دكەت، و ب دیدارا وی شاد دكەت، و ب هیڤیا وی زێندی دكەت..

بەلێ ئەڤیندارن شەرەفا دین ودنیایێ ب دەست خۆ ئێختی دەمێ ب ڤیانا خۆ خۆ دایە د گەل (خۆشتڤییێ مەزن)، و د ئەزەل دا خودێ وەسا حەزكرییە مرۆڤ د گەل وی بت یێ مرۆڤ حەز ژێ دكەت: ﴿ أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ ﴾ ڤێجا بەرێ خۆ بدێ كانێ ل ڤێرێ تو حەز ژ كێ دكەی، دا بزانی كانێ ل وێرێ تو دێ د گەل كێ بی!

نیشانێن ڤیانا خودێ بۆ مرۆڤی:

ئەڤینداری هنگی ب دورستی ب تام دكەڤت دەمێ ئەڤیندار پێ بحەسیێت كو خۆشتڤییێ وی هندی وی یان پتر حەز ژ وی دكەت، چونكی ل وی دەمی ئەو هەست ب بەرهەمدارییا ئەڤینا خۆ دكەت، دزانت كو ئەڤینا ئەو پێ دئاخڤت وبەحس ژێ دكەت ڕاستییەكا واقعییە نەكو گۆتنەكە ئەو دلێ

خۆ پێ خۆش دکەت، یان خەیالەکە د هزرا وی ب تنێ دا دژیت، وڤیانا مرۆڤی بۆ خودێ وەکی هەر ڤیانەکا دی، یان پتر ژ هەر ڤیانەکا دی، نابتە ڕاستییەکا وەسا کو مرۆڤ هەست پێ بکەت، حەتا نەبتە خودان هندەك نیشانێن ئاشکەرا، ئەو نیشانێن ئەم دشێین ل سەر دو پشکان لێکڤە بکەین: نیشانێن ڤیانا خودێ بۆ مرۆڤی، پاشی نیشانێن ڤیانا مرۆڤی بۆ خودێ.. چونکی ئاشکەرایە کو نە هەر دەعوایەکا هەبت خودانێ وێ یێ ڕاستگۆیە:

أيا ربع ليلى ما المحبون في الهوى

سواء.. ولا كل الشراب رحيق

ولا كل من تلقاه يلقاك قلبه

ولا كل من يخطو إليك مشوق

تكاثرت الدعوى على الحب فاستوى

أسير صبابات الهوى وطليق

ڤێجا هندەك نیشان هەنە هەر جارەکا ل نك عەبدی پەیدا بوون دێ ژێ ئێتە زانین کو خودێ حەز ژ وی دکەت، ژ وان نیشانان:

١ـ چاڤێرییا خودێ بۆ وی هەر ژ زارۆکینییێ، کو بەرێ وی بدەتە ڕێکا خێرێ وباشییێ ووی ژ خرابی وگونەهێ بپارێزت، یان ژی ب تەعبیرا قورئانێ: خودێ وی بۆ خۆ چێ بکەت، وەکی د دەرحەقا مووسای دا ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆتی: ﴿ وَٱصۡطَنَعۡتُكَ لِنَفۡسِي ﴾ هندەك کەس هەنە چونکی خودێ حەز ژ وان دکەت هەر ژ دەسپێکێ ئەو وان بۆ خۆ پەروەردە دکەت وگەلەك جاران بێی کەسەکێ دی دەست د ڤێ پەروەردەکرنێ دا هەبت.

٢ـ دانا قەبـوولـیێ بۆ وی د عەردی دا ب ڕەنگەکێ وەسا کو ڤیانـا وی بکەفتە دلێن خەلکی، ئەبوو هورەیرە دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بـن ـ گۆت: ﴿ إِنَّ اللّهَ إِذا أَحَبَّ عَبْدًا دَعَا جِبْرِيلَ فَقَالَ: إِنِّـي أُحِـبُّ فُلانـاً فَأَحِبَّـهُ، قَالَ: فَيُحِبُّهُ جِبْرِيلُ، ثُمَّ يُنَادِي فِي السَّمَاءِ فَيَقُولُ: إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ فُلانـاً فَـأَحِبُّوهُ، فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ، قَالَ: ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي الأَرْضِ، وَإِذا أَبْغَضَ عَبْدًا دَعَا جِبْرِيلَ فَيَقُولُ: إِنِّـي أُبْغِضُ فُلاناً فَأَبْغِضْهُ، قَالَ: فَيُبْغِضُهُ جِبْرِيلُ، ثُمَّ يُنَـادِي فِـي أَهْلِ السَّمَاءِ: إِنَّ اللّهَ يُبْغِضُ فُلاناً فَأَبْغِـضُوهُ، قَـالَ: فَيُبْغِـضُونَهُ، ثُـمَّ تُوضَـعُ لَـهُ الْبَغْضَاءُ فِي الأَرْضِ ـ ئەگەر خودێ عەبدەك ڤیا دێ داخوازا جبریلـی کـەت وبێژتێ: ئەز حەز ژ فـلانـی دکەم تو ژی حەز ژێ بکە، گۆت: ڤێجا جبریـل ژی دێ حەز ژێ کەت، پاشی د ناڤ خەلکێ عەسمانی دا دێ گـازی کـەت: خودێ حـەز ژ فلانـی دکـەت هـوین ژی حـەز ژێ بکـەن، ڤێجـا خـەلکێ عـەسـمـانی ژی دێ حەز ژێ کەن، گۆت: پاشی قەبوول بۆ وی د عـەردی دا دێ ئێتە دانان، وئەگەر خودێ عەبدەك نەڤیا دێ داخوازا جبریلـی کـەت وبێژتێ: ئەز حەز ژ فلانی ناکەم تو ژی حەز ژێ نەکە، گۆت: ڤێجـا جبریـل ژی حەز ژێ ناکەت، پاشی د نـاڤ خـەلکێ عـەسمانی دا دێ گـازی کـەت: خودێ حەز ژ فلانـی ناکـەت هـوین ژی حـەز ژێ نەکـەن، ڤێجـا خـەلکێ عـەسـمـانی ژی دێ حەز ژێ ناکەن، گۆت: پاشی نەڤیان بۆ وی د عـەردی دا دێ ئێتە دانان ﴾(١).

مەعنا: ژ نیشانێن حەژێکرنا خودێ بۆ عەبدی ئەوە عەبـدێن خـودێ یـێن چاك حەز ژ وی بکەن، حەتا گەلەك جاران بێی بزانن بۆچی.

٣ـ دانا بەلایێ.. وتشتەکێ ئاشکەرایە حەتا د وێ ڤیانێ دا ئەوا د ناڤبەرا مرۆڤان ژی دا گەلەك جاران خودانی دڤێت خۆشتڤییێ خۆ بـجـەڕبـینـت دا

---

(١) موسلم ریوایەت دکەت.

ل بەر چاڤ ئاشـكەرا بكـەت كـانێ ڕاسـتە ئـەو حـەز ژێ دكـەت، يـان ژی حەژێكرنا وی هەما گۆتنـەكا سـەردەڤە، ئەنەسـێ كـوڕێ مـالكی دبێـژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ گـۆت: ﴿ عِظَمُ الْجَزَاءِ مَعَ عِظَمِ الْبَلاءِ، وَإِنَّ اللّهَ إِذا أَحَبَّ قَوْمًا ابْتَلاهُمْ، فَمَنْ رَضِيَ فَلَـهُ الرِّضَـا، وَمَـنْ سَـخِطَ فَلَـهُ الـسُّخْطُ ـ مەزنیا جزای د گەل مەزنییا بەلایێ یە، وئەگەر خودێ هندەك مرۆڤ ڤیـان دێ وان جەرِبینت (بەلایێ دەتێ)، ڤێجا هەچییێ رازی بـوو رازیبـوون بـۆ وییـە، وهەچییێ رازینەبوو نەرازیبوون بۆ وییە ﴾ [(١)].

٤ـ مرن ل سەر كارەكێ باش، دا ناڤ ودەنگێن وی ب باشی د ناڤ خەلكی دا بەلاڤ بن، ئەڤە ژی نیشانا هندێ یە كو خودێ حەز ژ وی عەبدی دكەت، ودەلیل ل سەر ڤـێ چەندێ ئەو حەدیسە یا عەمرێ خوزاعی ژ پـێـغـەمـبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ ڤەدگوهـێـزت وتێدا هاتییـە: ﴿ إذا أحَبّ اللّهُ عَبْداً عَـسَلَهُ ـ ئەگەر خودێ عەبدەك ڤیا دێ وی شرین كـەت ﴾ گـۆتن: چـاوا دێ وی شرین كەت؟ گۆت: ﴿ يُوَفِّقْ لَهُ عَمَلاً صَالِحاً بَيْنَ يَدَي أجَلِهِ حَتّى يَرضَى عَنْـهُ جِيْرانُهُ، أو قال: مَنْ حَوْلَهُ ـ دێ بەرێ وی دەتە كارەكێ چاك بـەری ئەجـەلا وی بێت دا جیرانێن وی یان ئەو كەسێن ل دۆر ورەخێن وی ژێ رازی بن ﴾ و د ریوایەتەكا دی دا هاتییە ﴿ دا خودێ ژێ رازی ببت ﴾[(٢)]. مەعنا: مـرنا ل سەر كارێ باش دبتە ئەگەرا هنـدێ خـەلكی ژی وخـودێ ژی ژ مرۆڤـی رازی ببت، هەر وەسا نیشانا هندێ یە كو خودێ حەز ژ وی عەبدی دكەت.

نیشانێن ڤیانا مرۆڤی بۆ خودێ:

ڤیان تشتەكێ ڤەشارتییە د دلی دا، بەلـێ گەلـەك جاران ـ ئەگەر نەبێژین: هەمی جاران ـ نیـشانێن وێ ل سـەر كـەد وكـار وسـەر وسـیمایێ خـودانی

---

(١) ترمذی وئبن ماجە ڤەدگوهێزن.

(٢) ئبن حببان وحاكم ڤەدگوهێزن.

ئاشكەرا دبن، وهندی ڤیان گۆتنا دەڤی ب تنێ بت دێ كارەكێ گەلەكێ ب ساناهی بت، بەلێ ئەڤ گۆتنە نە ژ خودێ ونە ژ بەنییان نائێتە قەبویلكرن حەتا ڕاستیيا وێ ل بەر چاڤ ئاشكەرا نەبت، وئەو مرۆڤێ بێژت: ئەز حەز ژ خودێ دكەم، گۆتنا وی یا دورست نابت حەتا هندەك نیشان ل نك وی دیار نەبن، ژ وان نیشانان:

١ـ كو ئەو حەز بكەت هەر گاڤ خودێ ل بیرا خۆ بینتەڤە، ومونا‌جاتا وی بكەت، وگۆتنا وی ـ كو قورئانە ـ بخوینت، وچونكی نڤێژ ئەو ژڤانە یێ د ناڤبەرا مرۆڤی وخودایێ وی دا هەی دێ بینی مرۆڤێ ب دورستی حەز ژ خودێ بكەت گەلەك حەز ژ نڤێژێ دكەت، وئەوێ ڤیانا وی بۆ خودێ گۆتنا دەڤی ب تنێ بت نڤێژ ل سەر وی گەلەك یا گرانە.

٢ـ گوهدارییا خودێ ئەمر وفەرمانێن وی دا، چونكی یا بەرعەقل نینە مرۆڤ حەز ژ ئێكی بكەت وگۆتنێن وی ل عەردی بدەت، وچو پێ نەكەت، شاعرەكێ عەرەب دبێژت:

تعصي الإله وأنت تزعم حبه	هذا محال في القياس بديع
لو كان حبك صادقاً لأطعته	إن المحب لمن يحب مطيع

٣ـ ڤیانا كەسێ ب سەر ڤیانا خودێ نەئێخت، یان نەئینتە ڕێزا ڤیانا وی، وئەڤە ب هندێ دئێتە زانین دەمێ ئەو فەرمانا كەسەكێ دی ب سەر یا خودێ دئێخت یان دئینتە ڕێزا فەرمانا وی.. وەكی وان یێن شریعەتێ خودێ ژ ژینا خۆ لادەدەن، یان: مەنهەجەكێ دی دئینىنە ڕێزا شریعەتێ وی، و د گەل هندێ ژی دبێژن: ئەم حەز ژ خودێ دكەین!

٤ـ تەحەمولا هەمی ڕەنگێن نەخۆشییان د ڕێكا وی دا بكەت، وئارمانجا وی یا سەرەكی ئەو بت خۆشتڤییێ وی ژێ رازی بت، ودوریشمێ وی یێ بلندتر ئەو بت: (ئەگەر خودێ یار بت، بلا خەلك هەمی نەیار بت).

٥ـ بۆ وی نەخۆش بت وغیرەت بۆ چێ ببت دەمێ ببینت بێ ئـەمرییا خودێ یا دئێتەکرن، چونکی دەمێ مـرۆڤ حـەز ژ ئێکـی بکـەت مرۆڤـی پـێ خۆش نابت بەحسێ وی ب خرابی بێتەکرن یان گۆتنا وی بێتە پێلێدان.

چاوا دێ ڤیانا خودێ ب دەست مە کەڤت؟

گـەلـەك رێـكـێـن هەین مرۆڤ ڤیانا خودێ پێ ب دەست خۆ ڤە دئینـت، ژ وان رێکان:

١ـ خواندنا قورئانێ ب رەنگەکێ وەسا مرۆڤ خۆ د مەعنا وێ دا شـارەزا بکەت، وباش تێ بگەهت، وخۆشییا خۆ د خواندن وگوهدانا وێ دا ببینت.

٢ـ کرنا عیبادەتێ سـونـنـەت، پشتـی کرنا عیبادەتێ فەرز ب دورسـتی، د حەدیسەکا قودسی دا پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ دبێژت: ﴿ خودێ دبێـژت: ومـا یـزال عـبـدي يتقرب إلي بالنوافل حتى أحبه ـ عەبدێ مـن دێ مینت ب کرنا سوننەتا خۆ نێزیکی من کەت حەتا ئەز حەز ژ وی بکەم ﴾.

٣ـ ل بیرئینانا خودێ وگەلەك کرنا زکرێ وی، وئاشکەرایە ئەگەر مـرۆڤ گەلەك ل نك ئێکی بمینت، یان گەلەك وی ل بیرا خۆ بینتەڤـە وبەحـسێ وی بکەت، ڤیانا وی دێ ل نك وی پەیدا بت.

٤ـ پێشخستنا وی کارێ خودێ دڤێت ل سەر وی کارێ مرۆڤی دڤێـت، یان هێلانا وی کارێ مرۆڤی دڤێت چونکی خودێ ئـەو نـەڤێت، وئـەڤ کـارە ئەوە یێ ب عەرەبی دبێژنێ: (إيثار)، وکانێ چاوا (إيثار) دبتە نیـشان ل سـەر ڤیانا مرۆڤی بۆ خودێ، وەسا ئەو دبتە ئەگەر ژی بـۆ ڤیانـا وی بـۆ خـودێ، وئەڤە مەسەلەکا هویرە بەرفرەهکرن پێ دڤێت، وڤێرێ جهـێ بـەرفرەهکرنێ نینە.

٥ـ ل بیرئینانا وان نعمەتێن مشە یێن خودێ د گـەل مرۆڤـی کـرین دبتـە ئەگەرا هنـدێ ڤیانـا تـە بـۆ خـودێ زێـدە ببـت، ئەگـەر جارەکێ خـودێ

موصیبەتەك ئینا سەرێ تە ونعمەتەك ژ نعمەتێن خۆ ژ تە ستاند، هەر زوی بیرا خۆ ل وان نعمەتێن دی بینەڤە یێن وی بۆ تە هێلاین، دا ئەو چەندە کارەکێ خراب ل ڤیانا تە بۆ وی نەکەت، دەمێ دختۆران بڕیار دای پییەکێ مصعەبێ کوڕێ زوبەیری ببڕن ژ بەر ئێشێ، وپشتی وان پییێ وی بڕی مصعەبی گۆت: یا رەبی حەمد بۆ تە بت، ئەگەر تە پییەکێ من بر بت ژی تە ئێکێ دی بۆ من یێ هێلای.. وهەر هنگی خەبەرێ مرنا کوڕێ وی گەهشتێ پشتی کەفتییە بن پییێن هەسپان، وی گۆت: یا رەبی حەمد بۆ تە بت، ئەگەر تە کوڕەکێ من بر بت ژی تە ئێکێ دی بۆ من یێ هێلای!

هشیار بی! ب چاڤەکێ کێم بەرێ خە نەدە نعمەتێن وی د گەل تە کرین دا ڤیانا تە بۆ وی کێم نەبت.

٦- چوونا نك وی ب دلەکێ شکەستی ڤە ب تایبەتی ل وان جهـ ووان دەمێن نێزیکی د ناڤبەرا تە ووی دا پەیدا دبت، وەکی ل دەمێ چوونا سوجدێ، وکرنا عیبادەتی ل دویماهییا شەڤێ، وەکی خودایێ مەزن ب ڕەنگەکێ ژ هەژی وی دئێتە عەسمانێ دنیایێ و (تەجەللی) یێ ل سەر عەبدێن خۆ دکەت، ودبێژت: کێ داخوازەك ژ من هەیە دا ئەز داخوازا وی بۆ ب جهـ بینم؟ کێ پسیارەك ژ من هەیە دا ئەز د بەرسڤا وی بێم؟

و ل دویماهییێ دێ بێژین: ئەگەر تە بڤێت خودێ حەز ژ تە بکەت ژ ڤی ڕەنگێ مرۆڤان بە:

سەعدێ کوڕێ ئەبوو وەققاصی دبێژت: من گوهـ ل پێغەمبەری بوو - سلاڤ لێ بن - گۆت: ﴿ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ التَّقِيَّ الْغَنِيَّ الْخَفِيَّ - هندی خودێ یە حەز ژ وی عەبدی دکەت یێ ب تەقوا بت، و ژ خەلکی بێ منەت بت، ویێ بەرزە بت ﴾[1]، یێ ب تەقوا بت، یەعنی: ب گۆتنا خودێ بکەت

(١) موسلم ڤەدگوهێزت.

ل هەر جهەكێ ئەو لــێ بت، ويێ ژ خەلكى هــەمييێ بــێ منــەت ژ بــەر وێ زەنگينى ودەولـەمەنديا د دلــێ وى دا هــەى، وگەلــەك تێكەلـــييا خـەلكى نەكەت وخۆ ژ وان ڤەدەركەت.

کاریٚ یازدیٚ
تەقوا (التقوى)

کاریٚ یازدیٚ ودیماهییٚ ییٚ دلی کو مە دڤێت بەحس ژیٚ بکەین تەقوایە، وئاشکەرایە کو تەقوا کارەکیٚ مەزنە وبۆ دینی دبتە بناخە، وهەر تەقوایە تامیٚ ددەتە ژینا مرۆڤی وبهایی ددەتە خودانی، چونکی تەقوایە وی وحەیوانی ژێك جودا دکەت!

ڤێجا فەرە بزانین کانیٚ تەقوا چیە؟ وچاوا مرۆڤ دیٚ دشێت ویٚ ب دەست خۆ ئێخت؟ وفێقییٚ ب دارا تەقواییٚ ڤە دئیچت چیە؟

تەقوا.. پێناسە ودەسپێك:

تەقوا د زمانیٚ عەرەبان دا ناڤەکیٚ وەرگرتییە ژ پەیڤا (التقى)، وژێدەریٚ ویٚ (الاتقاء) ە، وکاریٚ ویٚ ییٚ بۆری (وقى) یە، یەعنی: پاراست، وپاراستن ئەوە تشتەك ژ تشتەکیٚ دی بێتە پالدان ودویرکرن ژ بەر تشتەکیٚ سێییٚ، مەعنا: تەقوا د زمانی دا پاراستنە.

و د شریعەتی دا چەند پێناسەیەك بۆ تەقواییٚ هەنە، ژ وان پێناسەیان:

هندەك دبێژن: تەقوا ئەوە تو پەردەیەکی بێخیە د ناڤبەرا خۆ ووی تشتی دا ییٚ خودیٚ حەرام کری.

وهندەکێن دی دبێژن: تەقوا ئەوە خودیٚ تە ل وی جهی نەبینت ییٚ وی نەڤیای تە لیٚ ببینت.

وهندەکێن دی دبێژن: تەقوا ئەوە مرۆڤ خۆ ژ وی تشتی بپارێزت ییٚ بترست کو غەزەبا خودیٚ پیٚ ب سەر وی دا بێت، وگوهدارییا ئەمر

ونەهییا خودێ بکەت.. ودئێتە ڤەگوهاستن کو جارەکێ ئیمامێ عومەر پسیار ژ ئوبەیێ کورێ کەعبی کر: تەقوا چیە؟ وی گۆت: ئەی (أمیر المؤمنین) تو چ جارا د رێکەکێ را نەچووی ستری لێ هەبن؟ گۆت: بەلێ، گۆتێ: تە چ کر؟ عومەری: گۆت: من دەلنگێن خۆ هلدان وباش بەرێ خۆ دا جهێ پیێ خۆ بەری ئەز پێگاڤا خۆ بهاڤێم ژ ترسێن هندێ دا ستری ب من بکەڤن.. ئوبەیی گۆت: ئەها ئەوە تەقوا!

مەعنا: تەقوا ئەوە مرۆڤ د رێکا خۆ دا د ڤێ ژیانێ دا دەلنگ ودەهمەنێن خۆ هلدەت، وباش بەرێ خۆ بدەتە حەرامی وحەلالی، وخۆ ژ بێ ئەمرییا خودایێ مەزن بدەتە پاش.

(ابن القیم) دبێژت: راستییا تەقوایێ ئەوە مرۆڤ کاری ب فەرمانا خودێ بکەت باوەری پێ هەبت وبۆ خۆ ب خێر حسێب بکەت، وخۆ ب باوەری ڤە خۆ ژ وی تشتی بدەتە پاش یێ خودێ ئەو ژێ دایە پاش وبۆ خۆ ب خێر حسێب بکەت.

مەرتەبەیێن تەقوایێ:

و ژ ئەڤا بۆری ئاشکەرا دبت کو تەقوایێ سێ مەرتەبە هەنە:

١ـ خۆپاراستنا ژ عەزابا ئەبەدی ئەوا خودانێ خۆ هەر وهەر دهێلتە د جەهنەمێ دا کو شرك وکوفرە، وباوەری ئینانا ب پەیڤا تەوحیدێ ئەوا قورئانێ ناڤێ (پەیڤا تەقوایێ) ل سەر دانای دەمێ گۆتێ: ﴿ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ ٱلتَّقْوَىٰ ﴾ (الفتح: ٢٦).

٢ـ خۆپاراستنا ژ وان کاران یێن کو دبنە ئەگەرا چوونا خودانی بۆ جەهنەمێ ئەگەر خۆ بۆ دەمەکێ بەرەوەخت ژی بت، وئەو کار ـ وەکی ئاشکەرا ـ ئەون یێن دبێژنێ: گونەه.

٣- خۆپاراستنا ژ وان كاران ژی یێن مرۆڤی ب ڕەنگەكێ وەسا موژیل دكەن كو ئەو خودێ ژ بیر بكەت، یان چوونا وی بەر ب خودێ ڤە هێدی وگیرۆ دكەن، ئەگەر خۆ ئەو كار د حەلال ژی بن، چونكی ئەڤ ڕەنگە كارە دلێ وی ڕەق دكەن، وهێدی هێدی وی بەر ب گونەهێ ڤە دبەن.

تەقوا د قورئانێ:

ژ بەر گرنگییا تەقوایێ بەحسێ وێ ب گەلەك ڕەنگ وگەلەك مەعنایان د قورئانێ دا هاتییە:

ل هندەك جهان تەقوا ب مەعنایا ترسا ژ خودێ هاتییە، وەكی: ﴿ لَهُم مِّن فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ ٱلنَّارِ وَمِن تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ۚ ذَٰلِكَ يُخَوِّفُ ٱللَّهُ بِهِۦ عِبَادَهُۥ ۚ يَٰعِبَادِ فَٱتَّقُونِ ﴿١٦﴾ - بۆ وان د جەهنەمێ دا هندەك پارچەیێن عەزابێ ژ ئاگری د سەر وان دا هەنە وەكی عەوریێن ل سەرێك، و د بن وان ژی دا هندەك پارچە هەنە. ب ڤێ عەزابا ژێگۆتی خودێ بەنییێن خۆ دترسینت، دا ئەو هشیار بن. ئەی بەنییێن من ڤێجا هوین ژ من بترسن وگوهدارییا فەرمانێن من بكەن ﴾ (الزمر: ١٦).

و ل هندەك جهێن دی تەقوا ب مەعنایا گوهداری وعیبادەتی دئێت، وەكی: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ - ئەی ئەوێن باوەری ئینای، ب دورستی هوین گوهدارییا خودێ بكەن وبێ ئەمرییا وی نەكەن، وشوكرا وی بكەن وكافرییێ پێ نەكەن، وبەردەوام خۆ ب ئیسلامێ خۆ ڤە بگرن حەتا هوین دمرن ﴾ (آل عمران: ١٠٢).

وتەقوا ب مەعنایا خۆپاراستنا ژ گونەهان ژی دئێت، وئەڤەیە مەعنایا تەقوایێ یا دورست، وەكی د ئایەتەكێ دا هاتی: ﴿ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ

وَيَخْشَ ٱللَّهَ وَيَتَّقْهِ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَآئِزُونَ ﴿٥٢﴾ - وهەچییێ د ئـەمر وفـەرمانان دا گوهـداریيا خـودێ وپێغەمبـەرێ وی بكـەت، و ژ دویماهییـا نەگوهـدارییێ بترست، وخۆ ژ بێ ئەمرییا وی بپارێزت، ئەو ئەون یێن خۆشییێ د بەحەشتێ دا ب دەست خۆ ڤە دئینن ﴾ (النور: ٥٢).

و د ئایەتەكا دی دا خودایێ مەزن سێ جاران بەحسێ تـەقوایێ دكـەت، وەكی دبـێـژت: ﴿ لَيْسَ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوٓا۟ إِذَا مَا ٱتَّقَوا۟ وَّءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ ثُمَّ ٱتَّقَوا۟ وَّءَامَنُوا۟ ثُمَّ ٱتَّقَوا۟ وَّأَحْسَنُوا۟ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾ ﴾ (المائدة: ٩٣)، وئەڤ سێبارەكرنا پەیڤا (تـەقوایێ) یـا ژ قەسـتا نەبوویە، چونكی تەقوا جارا ئێكێ ب رامانا خـۆ پاراسـتنا ژ شـركێ هاتییـە، وجارا دووێ ب رامانا خـۆ پاراسـتـنـا ژ بیدعێ یە، وجارا سـییێ ب رامانـا خۆپاراستنا ژ گونەهێ یـە، وبەرانبـەر شـركێ تەوحیـدە، وبەرانبـەر بیـدعێ سوننەتە، وبەرانبەر گونەهێ گوهدارییە، مەعنا ڤێ ئایەتێ سێ مەرتەبە د گەل ئێك كۆمكرن وفەرمان پێ ل مە كر: مەرتەبا ئیمانێ ویا سوننەتێ ویا طاعەتی، دبێژت: چو گونەه ل سەر وان خودان باوەران نینـە ئـەوێن مـەی ڤـەخواری بەری ئەو بێتە حەرامكرن ئەگەر وان ئەو هێلا وباوەری ب خودێ ئینا وتەقوا وی كر (یەعنی: خۆ ژ شركێ دا پاش) وكـارێـن چاك كرن، پاشی تەقوا كـر (یەعنی: پێگیری ب سوننەتێ كر) وباوەری ئینا، پاشـی تـەقوا كـر (یـەعنی: گـوهـداری كـر) وبـاوەری ئینا، هندی خودێ یە حەز ژ وان دكەت ئـەوێن د باوەرییا خـۆ دا گەهشتینە دەرەجا ئحـسانێ ڤێجـا باوەرییـا وان ب تـشتێ غەیب ونەبەرچاڤ وەكی باوەرییا وان ب تشتێ بەرچاڤ لـێ هاتی.

تمامیيا تەقوایێ:

ئەڤا بۆری هەمی ژ مەعنا ورامانێن تەقوایێ بوو، بەلـێ مرۆڤ ب دورسـتی ناگەهتە دەرەجا تەقوایێ ونابتە ژ مرۆڤێن تـەقوادار حـەتا خـۆ ژ وان تـشتێن

گونەهـ تێدا نە بدەتە پاش ژ ترسێن هندێ دا کو بکەفتە ژ وان تـشتان دا یـێن گونەهـ تێدا.

د ناڤ مـرۆڤـان دا هندەك کەس هەنە دبێژن: ئەم موسـلمانین، وبـاوەرییێ ب خودێ وپێغەمبـەری وئیـسلامێ دئیـنن، ودبـت خـۆ ژ گەلـەك ڕەنگـێن گونەهان ژی ـ ب تایبەتی یێن مەزن ـ بدەتە پاش، بەلـــێ دەمـێ گونەهــەکا بچویك دکەفتە ڕێکا وی، یان کارەکێ شك تێدا هەی کانێ گونەهە یان نە، خۆ ژێ نادەتە پاش ودلـێ خۆ ب هندێ خۆش دکەت کو بەلکی ئەڤ کـارە گونەهـ نەبت، یان ئەگەر خۆ گونەهـ ژی بت ئاخری دەمەکێ کێم پێـشڤە دێ چنە جەهنەمێ پاشی هەر دێ زڤڕتە بەحەشتێ.. ئەو کەسێ ب ڤی ڕەنگی بت یێ هێژای هندێ نابت ناڤێ (متقي ـ تەقوادار) ل سەر بێتە دانان.

هەڤالـێ پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ (ئەبوو دەرداء) ـ خـودێ ژێ رازی بت ـ دبێژت: ((تمامیا تەقوایێ ئەوە عەبد د وی تشتی دا یێ هندێ دندکەکێ ژی تـەقـوا خودێ، حەتا ئەو وی تشتێ ئـەو هـزر دکـەت یـێ حەلالـە ژی بهێلت ژ ترسێن هندێ دا ئەو تشت یێ حەرام بت)).

ومەخسەدا وی ب تشتێ حەلال ل ڤێرێ ئەو حەلالـە یێ مرۆڤ تێدا دکەفتە شکێ، وئەڤە ژ تمامیا وەرەعێ وتەقوایێ یە.

و ل ڤـێـرێ مەسەلەك هـەیـە دڤێت ئیشارەتێ بدەینێ: ئەو کەسێ بڤێـت یێ ب تەقوا بت دڤێت خۆ د دینی دا شـارەزا بکـەت دا بزانـت کـانێ ئـەو تشتێ دڤێت تەقوایێ تێدا بکەت چیە، یەعنی: یا ب زەحمەتە (ئەگەر نەبێـژین: موستەحیلـە) کەسەك د دینی دا یێ جاهل ونەزان بت وبـشێت یـێ ب تـەقوا بت، چونکی ئەوێ حەلالی وحەرامی.. خێرێ وگونەهێ.. سوننەتێ وبیـدعێ ژێك جودا نەکەت نەشێت خۆ ژ کارێ نەدورست بدەتـە پـاش، ودێ بینـی هندەك جاران هندەك مرۆڤ ژ نەزانینا خـۆ ژ وی تشتێ صـافی حـەلال ددەنـە

پاش هزر دكەن ئەڤە تەقوایە، وئەو ب خۆ ئەڤە خۆ بێ باركرنا ژ حەلالییە نە كو تەقوایە!

ونێزیك ژ ڤێ مەسەلێ مەسەلا ب چوڤەنەگرتنا گونەهانە، ب تایبەتی گونەهێن بچویك، ئەوێن مرۆڤ چو هزران ژێ نەكەت، ئەڤان كارتێكرنەكا گەلەكا خراب ل سەر تەقوایێ هەیە، ودویر نینە ئەو هندەك جاران تەقوایێ ئێكجار ژ بن ببەت، ژ بەر ڤێ چەندێ د حەدیسەكێ دا هاتییە: عائیشا دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆتە من: ﴿ يَا عَائِشَةُ، إِيَّاكِ وَمُحَقَّرَاتِ الأَعْمَالِ، فَإِنَّ لَهَا مِنْ اللهِ طَالِبًا ـ ئەی عائیشا! هشیاری وان كاران بە یێن مرۆڤ چو هزران ژێ نەكەت چونكی داخوازكەرەك بۆ وان ژ نك خودێ هەیە ﴾[1] یەعنی: خودێ ملیاكەتەك تایبەت بۆ هژمارتنا وان كاران ئامادە كرییە، ئەو وان دنڤیست ونائێنە ژبیركرن، ودڤێت ژبیر نەكەین كو ئەگەر گەلەك ترك گەهشتنە ئێك ئاگرەكێ بۆش دێ ژێ هلبت.

بهایێ تەقوایێ:

بهایێ تەقوایێ د تەرازییا ئیسلامێ دا گەلەكە، وهەما بەسە بێژین: تەقوا ئەو كارە یێ خودێ شیرەت پێ ل مرۆڤێن بەراهییێ ویێن دویماهییێ ژی، وەكی د ئایەتەكێ دا هاتی: ﴿ وَلَقَدۡ وَصَّيۡنَا ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ مِن قَبۡلِكُمۡ وَإِيَّاكُمۡ أَنِ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ ﴾ (النساء: ۱۳۱). ئیمامێ قورطبی د تەفسیرا ڤێ ئایەتێ دا دبێژت: فەرمانا ب تەقوایێ یا گشتییە بۆ هەمی ملەتان.

و د حەدیسەكێ دا هاتییە: موعاذ دبێژت: من گۆتە پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ: شیرەتەكێ ل من بكە، گۆت: وی گۆتە من: ﴿ اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا

---

(۱) ئبن ماجە ڤەدگوهێزت.

كُنْتَ أَوْ أَيْنَمَا كُنْتَ ـ هەچی جهێ تو لـــێ بـی تـەقوا خـودێ بكـە ﴾[1]. و (شیخ الإسلام ابن تیمیه) دبێژت: من نەدیتییە شیرەتەك ژ ڤێ ب مفاتر هەبت بۆ وی كەسی یێ تێ بگەهت و ل دویڤ بچت.

و ژ دوعایێن پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ یێن هەر بۆ خۆ ژ خودێ دكرن ئەڤە بوو: ﴿ اللّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى ﴾ [2] یەعنی: یا رەببی ئەز داخوازا هیدایەتێ وتەقوایێ وعەفافێ ودەولـەمەندییێ ژ تە دكەم.

چاوا دێ ب تەقوا كەڤی؟

ئەگەر تە بڤێت بزانی كانێ چاوا تو دێ ب تەقوا كەڤی؟ گوهێ خۆ بـدە ڤان گۆتنان:

ئەگەر د دلـێ تە دا ڤیانا خودێ ژ ڤیانـا هـەر تـشتەكێ دی پتـر بـوو.. وئەگەر ل هەمی دەمان تە هەست ب هندێ كر كو خودێ یێ د گەل تە وتە دبینت.. وئەگەر تە هەمی گاڤا دویماهییا كرنا گونەهێ ل بیـرا خـۆ ئیناڤـە.. وئـەگـەر تە زانی چاوا دێ بەرگرییا هەوایێ نەفسا خۆ كەی.. وئەگـەر تـو ب وان رێكان شارەزا بووی یێن شەیتان تێرا قەستا دلـێ مرۆڤی دكەت وتـە ئەو رێك هەمی لـێ گرتن، ئەو تۆ ب تەقوا كەفتی!

سالۆخەتێن تەقواداران:

وئەو ب خۆ تـەقوا تـشتەكە د دلی دا، وەكـی د حەدیـسەكێ دا هـاتی، بـەلـێ د گەل هندێ ژی تەقوا ئەگەر ل نك كەسـەكی هـەبت ئـەو هنـدەك سالۆخەتێن تایبەت دێ ل نك وی پەیدا كەت، وقورئان د گەلـەك ئایـەتان دا

---

(١) ئیمام ئەحمەد ڤەدگوهێزت.

(٢) وەكی موسلم ژێ ڤەدگوهێزت.

ئیشارەتیێ ددەتـە وان سـالۆخەتان، وئـەم ل ڤێـرێ ب کـورتی دێ بەحـسێ هندەك ژ وان سالۆخەتان کەین:

- مرۆڤێن تەقوادار ئەون یێن باوەرییێ ب غەیبێ دئینن.

- و ل خەلـەتیێن خەلکی دبۆرن، و ل وان ب هێجەت نینن.

- گونەهێن مەزن ناکەن، وئصرارێ ل سەر گونەهێن بچویك ژی ناکەن.

- ئەگەر جارەکێ ب نك خەلـەتییێ ڤە چوونە وگونەهەك کـر هـەر زوی لێڤە دبن وپەشێمان دبن وتۆبە دکەن.

- د گۆتن وکریارێن خۆ دا د ڕاستگۆنە، ودرەو ژ وان دەرناکەڤت.

- (شەعائرێن خودێ) مەزن دبینن، یەعنی: نە دبستەنە ل سەر پێلـێدانا وان تشتان یێن خودێ ئحتـرام لـێ گرتی وپیرۆز کرین.

- دادییێ د حوکم وئەحکامێن خـۆ دا ب جـهـ دئیـنن، وکـەرب ڤـەبوونا وان ژ کەسەکی یان تشتەکی ئێکا هـنـد ژ وان چـێ ناکەت ئەو بێ دادییـێ ب کار بینن.

مفا وبەرهەمێ تەقواییێ:

مەزنتـرین بەرهەمێ تەقواییێ د دنیاییێ دا ئەوە تەقوا خودانێ خـۆ دلفـرەه دکەت، ورزقێ وی ژی بەرفرەه دکەت، وەکی د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّهُۥ مَخْرَجًا ۝٢ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ۚ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُۥٓ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَٰلِغُ أَمْرِهِۦ ۚ قَدْ جَعَلَ ٱللَّهُ لِكُلِّ شَىْءٍ قَدْرًا ۝٣ ﴾ (الطلاق ٢-٣).

هــەر وەسـا تـەقـوا دبـتـە ئەگەرا هندێ خودێ کارێ مرۆڤی ل بـەر مرۆڤی ب ساناهی بێخت، وەکی د ئایەتەکێ دا هـاتی: ﴿ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّهُۥ مِنْ أَمْرِهِۦ يُسْرًا ۝٤ ﴾ (الطلاق: ٤).

پشكا سييێ
نساخييێــن دلان

دەسپێك

تبیعەتێ خودێ مرۆڤ ل سەر دای ئەڤەیە: هەر ئێك - بلا چەند یێ خراب ژی بت - خۆ باش دبینت، وەکی ئەم ب کوردی دبێژین: ((کەسەك نابێژت: دەوێ من یێ ترشە))! یەعنی: ئەگەر خۆ دەوێ وی یێ ترش ژی بت، وتاما ترشاتییێ تژی دەڤێ وی ببت ژی، ئەو ئعترافێ ب وێ ترشاتییێ ناکەت، وئەگەر وی چو رێ نەدیتن دێ رابت هندەك هێجەتان پێشڤە گرت.. وئنگلیز ژی د مەتەلەکا خۆ دا دبێژن: ((نێچیرڤانێ ب کێر نەهاتی لەعنەتێ ل ئامیرەتێن خۆ دکەت))، یەعنی: ل شوینا ئعترافێ بکەت کو ئەو ب کێر نێچیرێ نائێت، دێ ب کێرنەهاتنا خۆ دێ ئێختە ستویێ شۆکا خۆ!

وچونکی مرۆڤ خەلەتی وعەیبێن خۆ زوی ب زوی نابینت گەلەك جاران وەسا چێ دبت مرۆڤ دهاڤێتە کەسەکێ دی ورەخنێ لێ دگرت سەرا خەلەتییەکێ یان عەیبەکا کو ل نك وی هەی، وئەو ب خۆ ئەگەر تو سەح بکەیێ دێ بینی ئەو خەلەتی یان عەیب، یان ئێکا ژ وێ مەزنتر ژی ل نك وی ب خۆ یا هەی، وئەگەر جارەکێ ئێکی بیرا وی ل هندێ ئیناڤە کو ئەڤ خەلەتی یان عەیب یان کێماسی یا ل نك وی ژی هەی، ئەوی دێ ب ڤێ چەندێ نەخۆش بت، ودێ خۆ نەرازی ژی کەت!

وخودێ ئەگەر خێرا مرۆڤی ڤیا دێ چاڤێن وی ڤەکەت دا بەری هەر تشتەکی ئەو خەلەتی وکێماسییێن خۆ ببینت، وزیرکییێ ژی دێ دەتێ کو ئەو ئعترافێ ب وان خەلەتی وکێماسییان ژی بکەت، دا ئەو پشتی هنگی هزرا چارەسەری وخۆپاراستنا ژ وان کێماسییان بکەت، چونکی تشتەکێ ئاشکەرایە هندی مرۆڤ ب دەردێ خۆ نەحەسییێت هزرا چارەسەرییێ ناکەت.

وپشتی مه ـ د بەرپەرێن بۆری دا ـ هندەك ژ وان رێكان زانین یێن شەیتان تێرا قەستا دلێ مرۆڤی دكەت، دا دەستەسەر بكەت وخەرزێ خۆ لێ بدانت، وپشتی مه بەحسێ هندەك ژ وان كارێن باش ژی كری یێن دلێ ساخلەم پێ رادبت وخودانی پێ سەرفەراز دكەت.. مە دڤێت بەحسێ هندەك ژ وان دەردان ژی بكەین یێن دل تووش دبتێ، چەندەكێ د گەل (ئێشێن دلی) راوەستین دا پێ ئاگەهدار ببین، پێخەمەت هندێ كو خۆ ژێ بپارێزین، وئێك ژ مه ئەگەر خۆ گەلەك ژ وان ئێشێن (عضوی) بترسینت یێن دئێنە دلی وكارێ وی تێك ددەن ومرۆڤی بەر ب مرنێ ڤە دبەن، ئەز دبێژم: یا فەرتر ئەوە مرۆڤ پتر ژ وان ئێشێن (دەروونی) بترست یێن ب سەر دلی دا دئێن ودبنە ئەگەرا هندێ بەرێ خودانی ژ رێكا راست بێتە وەرگێران، ڤێجا ل دنیایێ وئاخرەتێ شەرمزار ببت، چونكی ترسا ل سەر وی دەردێ ئێشەكا بەردەوام بگەهینت كو حەتا پشتی مرنێ ژی بمینت مسۆگەر دڤێت پتر بت ژ وی دەردێ ئێشەكا بەروەخت بگەهینت كو ب مرنێ ب دویماهی بێت..

ڤێجا حەتا ئەم ب ڤان رەنگە دەردان شارەزا ببین، دا خۆ ژێ بپارێزین، دڤێت چەندەكێ ب بەرفرەهی ل سەر باخڤین.. هیڤییا مە ژ خودایێ مەزن ئەوە ئەو هاریكارێ مە بت ل سەر خۆپاراستنا ژ ڤان هەمی دەردان.

(١)
بێ ئاگەهی (الغفلة)

مەزنترین دەرد دل تووش دبتێ، ودبتە ئەگەرا هندێ کو دل ب دورستی ب کارێ خۆ ڕانەبت بێ ئاگەهییە ئەوا ب عەرەبی دبێژنێ: (الغفلة)، یەعنی: (عەطەلەکا) وەسا بکەفتە کارێ دلی کو ئەو ئێدی نەشێت ب وی تشتی ئاگەهدار ببت یێ کو پێتڤییە یێ لێ ئاگەهدار بت، ڤێجا ئەڤ بێ ئاگەهییە سەری بکێشە وان ئەنجامێن خراب یێن بەرێ وی ژ ڕێکا دورست وەردگێڕن، وی بەر ب دویرکەفتنا ژ حەقییێ ڤە دبەن.

بێ ئاگەهی چیە؟

بێ ئاگەهی (یان: غەفلەت) ژ لایێ زمانی ڤە ڕەنگەکێ ژبیرکرنێ یە، بەلێ ئەگەر هات مرۆڤی دەست د وێ ژبیرکرنێ دا هەبت، وەکی د ئایەتەکا قورئانێ دا هاتی: ﴿ ٱقۡتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمۡ وَهُمۡ فِي غَفۡلَةٖ مُّعۡرِضُونَ ۝١ - دەمێ حسێبدانا مرۆڤان ل سەر کارێ وان کری نێزیك بوو، وئەو ژ ڤێ ڕاستییێ بێ ئاگەه دژین، وپشت ددەنە ڤێ هشیارکرنێ ﴾ (الأنبياء: ١)، یەعنی: ئەگەر ئێك بیرا وان ل ڤێ چەندێ بینتەڤە ژی ئەو ل بیرا خۆ نائیننەڤە، وپشت ددەنە وێ چەندێ، وئەڤەیە جودایی د ناڤبەرا (غەفلەت ونسیانێ) دا، (نسیان ـ ژبیرکرن) تشتەکێ بێ دەستی، بەروڤاژی غەفلەتێ کو کارەکە خودانی دەست تێدا هەیە، ومرۆڤێ (غافل) ئەوە یێ خۆ ژ تشتی بێ ئاگەه بکەت، وبیرا خۆ لێ نەئینتەڤە.

ئەڤە ژ لایێ زمانی ڤە.. و ژ لایێ زاراڤێ شەرعی ڤە، غەفلەت ئەوە: مرۆڤ وی تشتی ژ بیر بکەت، یان ژ بیرا خۆ ببەت یێ دڤێت ئەو ژ بیر نەکەت.

وهندەك زانايێن دى دبێژن: غەفلەت ئەوە مرۆڤ دەمێ خۆ ب بێ كارییێ ڤە ببەتە سەرى، ووى تشتى ل بیرا خۆ نەئینتەڤە یێ ئەگەرێن ل بیرئینانا وى هەین.

یەعنى: ئەو تشت نە یێ ژ هەژییە بێتە ژبیركرن، چونكى هەمى ئەگەرێن ل بیرئینانا وى یێن هەین.

بێ ئاگەهى د قورئانێ دا:

ل گەلەك جهان ژ قورئانێ و ب گەلەك ڕەنگان بەحسێ بێ ئاگەهى وغەفلەتێ هاتییەكرن، د ئایەتەكێ دا خودایێ مەزن ب ئاشكەرایى مە ژ ڤى كارى ددەتە پاش ژ بەر وان خرابییێن مەزن یێن كو د دویڤ دا دئێن، وەكى دبێژت: ﴿وَٱذۡكُر رَّبَّكَ فِي نَفۡسِكَ تَضَرُّعٗا وَخِيفَةٗ وَدُونَ ٱلۡجَهۡرِ مِنَ ٱلۡقَوۡلِ بِٱلۡغُدُوِّ وَٱلۡأٓصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ ٱلۡغَٰفِلِينَ ٢٠٥﴾ - تو د دل دا ب خۆشكاندن وترس ڤە خودێ ل بیرا خۆ بینە ڤە، و ب دەنگەكێ د ناڤبەرا بلندى ونزمییێ دا ل سپێدە وئێڤاران دوعا ژ وى بكە، وتو ژ وان نەبە یێن غافل وبێ ئاگەهـ ﴾ (الأعراف: ٢٠٥).

و ل جهەكێ دى ئەو مە ژ هندێ ژى ددەتە پاش كو ئەم گوهدارى وهەڤالینییا وى كەسى بكەین یێ دلێ وى ژ زكرێ خودێ یێ غافل، وەكى دبێژت: ﴿وَلَا تُطِعۡ مَنۡ أَغۡفَلۡنَا قَلۡبَهُۥ عَن ذِكۡرِنَا وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ وَكَانَ أَمۡرُهُۥ فُرُطٗا ـ تو گوهدارییا وى نەكە یێ مە دلێ وى ژ زكرێ خۆ بێ ئاگەهـ كرى، ووى دلچوونێن خۆ ب سەر گوهدارییا خودایێ خۆ ئێخستین، ومەسەلا وى د هەمى كارێ وى دا بوویە زەعێبوون وتێچوون ﴾ (الكهف: ٢٨).

نە ژ غافلان بە، ونە ژى گوهدارییا غافلان بكە ئەگەر هات وتە ڤیا تو یێ سەرفراز بى د دنیایێ وئاخرەتێ دا، چونكى غەفلەت ئەگەرەكە ژ وان

ئەگەران یێن عەزابیّ ب سەر خودانی دا دئینن، د ئایەتەکیّ دا خوداییّ مەزن ئاشکەرا دکەت کو غەفلەت ئێك ژ وان ئەگەران بوویە یێن ل ئاخرەتیّ بەریّ عەبدێن دنیاییّ دایە ئاگری، وەکی دبێژت: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ لَا يَرۡجُونَ لِقَآءَنَا وَرَضُواْ بِٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَٱطۡمَأَنُّواْ بِهَا وَٱلَّذِينَ هُمۡ عَنۡ ءَايَٰتِنَا غَٰفِلُونَ ۝٧ أُوْلَٰٓئِكَ مَأۡوَىٰهُمُ ٱلنَّارُ بِمَا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ ۝٨ - هندی ئەون یێن دلیّ خۆ نابەنە دیدارا مە ل ئاخرەتیّ بۆ حسێبیّ، وئەو پێش ژینا ئاخرەتیّ ڤە ب ژینا دنیاییّ ڕازیبوون، ووان خۆ ب ژینا دنیاییّ پشت گەرم کر، وئەوێن ژ ئایەتێن مە دبیّ ئاگەهـ، ئەوان ژ بەر وان گونەهـ وخەلەتیێن وان د دنیاییّ دا دکرن جهیّ لیّ زڤڕینا وان ل ئاخرەتیّ ئاگریّ جەهنەمیّ یە ﴾ (یونس: ٧-٨).

ومرۆڤێن غافلن ل ئاخرەتیّ ب دورستی خوسارەت دبن، پشتی ئەو وی تشتی ب چاڤ دبینن ییّ وان د دنیاییّ دا خۆ ژیّ بیّ ئاگەهـ کری، خوداییّ مەزن دبێژت: ﴿ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ وَسَمۡعِهِمۡ وَأَبۡصَٰرِهِمۡۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡغَٰفِلُونَ ۝١٠٨ لَا جَرَمَ أَنَّهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ۝١٠٩ - ئەو ئەون یێن خودیّ خەتم ب کوفریّ ل سەر دل وگوهـ وچاڤێن وان دای، وئەڤەنە یێن د بیّ ئاگەهـ ژ ویّ عەزابیّ یا خودیّ بۆ وان ئامادەکری، ب ڕاستی ئەون ل ئاخرەتیّ یێن دزیانکار ﴾ (النحل: ١٠٦-١٠٧).

غەفلەت د حەدیسێن پێغەمبەری دا:

پێغەمبەر - سلاڤ لیّ بن - د حەدیسەکا خۆ دا مە ل هندیّ ئاگەهدار دکەت کو غافلبوونا دلی دبتە ئێك ژ وان ئەگەران یێن دوعا ژ بەر نەئێتە قەبویلکرن، عەبدللاهیّ کوڕیّ عەمری دبێژت: پێغەمبەری - سلاڤ لیّ بن - گۆت: ﴿ الْقُلُوبُ أَوْعِيَةٌ، وَبَعْضُهَا أَوْعَى مِنْ بَعْضٍ فَإِذا سَأَلْتُمْ اللَّهَ عَزَّ وَجَلّ أَيُّهَا النَّاسُ فَاسْأَلُوهُ وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بالإِجَابَةِ، فَإِنَّ اللَّهَ لا يَسْتَجِيبُ لِعَبْدٍ

دَعَاهُ عَنْ ظَهْرِ قَلْبٍ غَافِلٍ ـ دل ئامانـن تشتی دپارێزن، وهنـدەك دل پـتر ژ هندەكان تێگەهشتن وپاراستنێ دكەن، ڤێجا ئەگەر هەوە گەلی مرۆڤان داخواز ژ خودێ كر، هوین وەسا داخوازێ ژێ بكەن كو هوین ژ بەرسڤدانا وی دپشت ڕاست بن، چونكی خودێ بەرسڤا وی عەبدی نادەت یێ ژ دلەكێ غافل دوعایێ ژێ بكەت ﴾[1].

و د حەدیسەكا دی دا پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ ژنكان ب تایبەتی ژ بێ ئاگەهی وغەفلەتێ ددەتە پاش، وئاشكەرا دكەت كو ئەو كەسێ غافل ببت، ڕەحم پێ نائێتەبرن، یەعنی: ئەو كەسێ خودێ ژ بیرا خۆ دبەت وزكرێ وی نەكەت، خودێ ژی وی ژ بیرا خۆ دبەت ڕەحمێ پێ نابەت، (یوسەیرا) ئێك ژ ژنكێن موهاجرانە، دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆتە مە: ﴿ عَلَيْكُنَّ بِالتَّسْبِيحِ وَالتَّهْلِيلِ وَالتَّقْدِيسِ، وَاعْقِدْنَ بِالأَنَامِلِ، فَإِنَّهُنَّ مَسْئُولاتٌ مُسْتَنْطَقَاتٌ، وَلا تَغْفُلْنَ، فَتَنْسَيْنَ الرَّحْمَةَ ـ هوین گەلەك بێژن: سبحان، لا إله إلا الله، سبحان الملك القدوس، و ب تبلان بهژمێرن، چونكی پسیار ژ وان دێ ئێتەكرن ودێ ئێنە ئاخڤاندن وهوین غافل نەبن، دا ڕەحمێ ژ بیر نەكەن ﴾[2].

یەعنی: دا وی كاری ژ بیر نەكەن یێ دبتە ئەگەرا ڕەحم برنا ب هەوە.

وعەبدللاهێ كوڕێ عومەری وئەبوو هورەیرە هەردو دبێژن: پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ ل سەر مینبەرا خۆ گۆت: ﴿ لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمْ الْجُمُعَاتِ أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ ثُمَّ لَيَكُونُنَّ مِنْ الْغَافِلِينَ ـ هندەك كەس نەهاتنا نڤێژێن ئەینییێ دێ هێلن یان ژی خودێ خەتمێ دێ ل سەر دلێن وان دەت، پاشی ئەو دێ بنە ژ غافلان ﴾[3].

---

(١) ئەحمەد ڤەدگوهێزت.

(٢) ترمذی ریوایەت دكەت.

(٣) موسلم ریوایەت دكەت.

و ژ ڤێ حەدیسێ ئاشکەرا دبت کو خۆ ڤەکێشانا مرۆڤی ژ کرنا نڤێژا ئەینییێ ل مزگەفتێ ب جماعەت دبتە ئەگەرا هندێ کو خەتم ل سەر دلێ مرۆڤی بێتەدان، وئەو ببتە ژ غافلان.

ژ زیانێن غەفلەتێ:

دلەك ئەگەر تووشی دەردێ غەفلەتێ بوو، چەند زیانێن مەزن دێ ب سەر خودانێ وی دا ئێن، ژ وان زیانان:

١ـ مرۆڤێ غافل چونکی خودێ ژ بیرا خۆ دبەت دبتە هەڤال ودۆستێ شەیتانی، وئەوێ دۆستینییا شەیتانی بکەت خۆ تووشی کەرب ونەڤیانا خودێ دکەت.

٢ـ ئەو مرۆڤێ خودایێ خۆ ژ بیر بکەت و ببتە ژ غافلان، ئەو دێ خۆ وراستییا خۆ ژی ژ بیر کەت، لەو دێ بتە خودان دلەکێ مری، وئەو کەسێ دلەکێ مری هەبت تاما خۆشییێ نزانت.

٣ـ مرۆڤێ غافل ژ خودێ نێچیرەکا ب ساناهییە بۆ شەیتانی ولەشکەرێ وی ژ ئەجنێن خراب، لەو ئەو ڕێکا خۆ بۆ دلێ وی دبینن، وتژی دودلی ووەسواس وگومان دکەن، ووی دئێخنە بن بارێ ئێشێن (نەفسی) یێن نەخۆش وگران.

٤ـ مرۆڤێ غافل ئاگەهـ ژ خودێ نینە، وچونکی وی ئاگەهـ ژ خودێ نینە دێ بینی ئەو شەرمێ ژ خودێ ناکەت، وهەر جارەکا مرۆڤی شەرم ژ خودێ نەکر شەرمێ ژ بەنییان ژی ناکەت، وئەو کەسێ شەرمێ نە ژ خودێ بکەت ونە ژ بەنییان چو خێر د سەری نابت.

٥ـ غەفلەت پەردەیی د ناڤبەرا مرۆڤی وگونەهێ دا ڕاکەت، لەو دێ بینی ئەو قەت خۆ ژ گونەهێ وبێ ئەمرییا خودێ نادەتە پاش.

غەفلەت.. وئەگەرا مەزن:

ئـەگـەرا مـەزن یا دلـێ مـرۆڤی تووشی دەردێ غەفلەتێ دكـەت ئـەوە مرۆڤ ژ بیـرا خۆ ببەت كـو ل چـو دەمـان خـودێ مرۆڤـی ژ بیـر ناكـەت، وهەردەم ئەو چاڤدێری وزێرەڤانییێ ل وی دكەت، وكار وگۆتنێن وی ل سەر حسێب دكەت ورۆژەك دێ ئێـت ئـەو دێ حـسێبێ سـەرا وان د گـەل وی كەت، وئەو ژ بیرا خۆ ببەت كو رۆژەك دێ ئێت خۆ ئەو تشتێن وی د دلـێ خۆ دا ڤەدشارتن و ژ سەرێ خۆ نەدئینانە دەر ژی دێ ل بەر خودێ ئاشكەرا بن.. ئـەڤ راستیـیـا مەزن ئەگەر ل بیـرا وی نەما دێ كەفتە داڤێن غەفلـەتێ، ژ بەر ڤێ چەندێ قورئان هەردەم مە ل ڤێ راسـتییا مـەزن ئاگەهـدار دكـەت وەكی دبێژت: ﴿ وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُونَ ﴿١٢٣﴾ - خودایێ تە یێ غافل وبێ ئاگەهـ نینە ژ وی كارێ هوین دكەن ﴾ (هود: ١٢٣).

ڤێجا مادەم یێ بێ ئاگەهـ نینە وهەردەم ئەو هەوە دبینت هشیاری وی بن، بلا ئەو هەوە ل وی جهی نەبینت یێ وی نەڤێت هـەوە لـێ ببینـت، ئەگـەر پاشی هوین پسیارا وێ شەرمزارییێ نەكەن یا دێ ب سەر هەوە دا ئێت.

غەفلەت ودو ئەنجامێن كرێت:

ئـەو دلـێ غەفلـەت ب سـەر دا هات د ئەنجام دا دێ تووشی دو كاران بت ئێك ژ یێ دی كرێـتـتـر وخرابتـرە:

كارێ ئێكێ: ئەو دێ هزر كـەت ئـەو ژ غـەزەبا خـودێ یـێ پاراسـتییە ورزگاربوون بارا وییە.

یەعنی: غەفلـەت وبێ ئاگەهییا ژ خودێ ئێكا هند دێ ژ وی چـێ كـەت ئەو وە د خۆ بگەهت كو ئەو مرۆڤەكێ تمام وبێ كێماسییە، هەچی باشـییەكا هەبت یا ل نك وی هەی، وكەسەك وەكی وی یـێ بـاش نینـە، ڤێجـا مـادەم وەسایە ما ئەو دێ ژ چ ترست، یان بۆچی بتـرست؟

ئەڤە مرۆڤێ غافلە.. بەلـێ مرۆڤێ خودان باوەر، ئەوێ دەمێ بـەرێ خـۆ ددەتە کارێ خۆ وتەخسیرییا خۆ تێڕا دبینت، خۆ بێ منـەت ژ رەحما خـودێ وپشت ڕاست ژ غەزەبا وی نابینت، لەو غوروور بۆ وی ژ بەر کارێ وی یێ باش چێ نابت..

عەبدللاهێ کوڕێ مەسعوودی ـ خودێ ژێ رازی بت ـ دبێژت: «مرۆڤێ خودان باوەر وەسا گونەهێن خۆ دبینت هەر وەکـی ئـەو چـیایەکن ل هنـداڤ سەرێ وی نێزیکە ب سەر دا بێت، ومرۆڤێ سەرداچووی وەسا گونەهێن خۆ دبینت هەر وەکی مێشەکن د سەر دفنا وی ڕا دبۆرت ودچت..».

د ئایەتەکێ دا خودایێ مەزن دبێژت: ﴿أَفَأَمِنَ أَهۡلُ ٱلۡقُرَىٰٓ أَن يَأۡتِيَهُم بَأۡسُنَا بَيَٰتٗا وَهُمۡ نَآئِمُونَ ۝٩٧ أَوَأَمِنَ أَهۡلُ ٱلۡقُرَىٰٓ أَن يَأۡتِيَهُم بَأۡسُنَا ضُحٗى وَهُمۡ يَلۡعَبُونَ ۝٩٨ أَفَأَمِنُواْ مَكۡرَ ٱللَّهِۚ فَلَا يَأۡمَنُ مَكۡرَ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡقَوۡمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ۝٩٩﴾ ـ ئەرێ خەلکـێ گوندان (باژێـڕان) هـزر دکـەن کو ئەو دپشت ڕاسـتـن ژ عەزابا خودێ، کو ب شەڤ د سەر وان دا بێت وئەو دنڤستی؟ ئەرێ وخـەلکێ گونـدان پـشت ڕاست بووینە کو عەزابا خودێ ل دەمێ تـێـشتەگەهێ بگەهـتـە وان، دەمـێ ئەو د بێ ئاگەهـ و ب کارێ خۆ یێ دنیایێ ڤە دمژویل؟ ئەرێ ڤێجا ئەو پـشت ڕاست بووینە ژ ڤێ ڤەهێلان و ل دویڤ بەردانا خودێ بۆ وان؟ نێ ژ مللـەتێ تێـچووی پێڤـەتر کـەس ژ دویـڤ بـەردانا خـودێ پـشت ڕاسـت نابـت ﴾ (الأعراف: ٩٧–٩٩).

کارێ دووێ: ئەو دێ هیڤییێن مـەزن ڕێـسـت، وئومێدێن دویـر ودرێـژ ڕاچینت، هەر وەکی د دنیایێ دا دێ یێ ئەبەدی بت.

بورەیدە دبێژت: جارەکێ پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ دەسـتێ خـۆ دانـا سەر پاتکا خۆ وگۆت: ئەڤە کـوڕێ ئادەمییـە، وئەڤـە ئەجـەلا وییـە، پاشـی دەستێ خۆ درێژکرە بەراهییا خۆ وگۆت: وواهە هیڤیا وییە واهە..

ئەڤە تبیعەتێ مرۆڤییە، هیڤییێن دویر ل بەراهییا خۆ ددانت، و ژ بیر دکەت کو مرن پێ پێ یا ل دویڤ وی دگەڕت، وئەڤەیە عەینی غەفلەتێ: ﴿ وَجَآءَتۡ كُلُّ نَفۡسٖ مَّعَهَا سَآئِقٞ وَشَهِيدٞ ۝٢١ لَّقَدۡ كُنتَ فِي غَفۡلَةٖ مِّنۡ هَٰذَا فَكَشَفۡنَا عَنكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ ٱلۡيَوۡمَ حَدِيدٞ ۝٢٢ ﴾ (ق: ٢١-٢٢).

ڤێجا مرۆڤێ بڤێت دلێ خۆ ساخلەم بهێلت بلا ئەو وی ژ دەردێ غەفلەتێ بپارێزت.

(٢)
خۆمەزنكرن (التكبر)

دەردێ دووێ ژ وان دەردێــن گاڤــا دل گــرت چــوییێ تــێ ناهێلــت خۆمەزنكرنە ئەوا ب عەرەبی دبێژنێ (كبر) یان (تكبر)، و ژ خۆمەزنكرنێ یە كو مرۆڤ ییێ ب خۆ (موعجب) بت، وگەلـەك مەزن د خۆ بگــەهت.. وهــەر بەخت ڕەشی وخرابییەكا هەبت خۆمــەزنكرن كلــیلا وێ یــە، وهــەما بەســە بێژین: خۆمەزنكرن ئەگەرا ئێكەمین گونــەهێ بــوو بــێ ئــەمرییا خــودێ پــێ هاتییەكرن، دەمێ خودێ فەرمان ل ئبلیسی كری بۆ ئادەمی بــچتە ســوجدێ وی خۆ مەزن كر و ژ خۆ نەگرت بۆ وی بچتە سوجدێ وهێجەتا خۆ كرییــە ئەو گۆتی: تە ئەزێ ژ ئاگری چێكریم وئەو ژ ئاخێ، عەسلێ مــن ژ یــێ وی باشتــرە.. ئینا لــەعنەت لــێ هاتنە باراندن و ژ رەحما خودێ هاتە بێ باركرن، ڤــێجــا دا ئــەم ب ڤــی دەردێ دلــی ژی شارەزا ببین مە دڤێــت چــەندەكێ ب بەرفرەهی ل دۆر باخڤین.

پێناسەیا خۆمەزنكرنێ:

خۆمەزنكرن ـ وەكی ژ پــەیــڤــێ ب خــۆ ئاشــكــەرا دبــت ـ ئــەوە مــرۆڤ خۆ ژ حەجــمــێ خۆ مەزنتــر ببینت، وبهایەكێ زێدەتر ژ بهــایێ خــۆ بــۆ خــۆ بدانت، وئەڤە حالـەتەكێ نەفسییە هنگی ل نك مرۆڤی پەیدا دبت دەمــێ ئــەو ب خۆ موعجب دبت وهزر دكەت ئەو ژ خەلكێ دی چــێتــر وباشــتــرە.

مــەعــنــا: خـــۆمــەزنكرن دەردەكە ل نك وی كەسی پەیدا دبــت ئــەوێ ب دورستی خۆ نەنیاست، یان ـ د دل دا ـ خۆ كێم ببینت ڤێجا ل پــێش چــاڤ وەسا د خۆ بینتە دەرێ كو ئەو گەلـەك، وحەتا ئەو بشێت خۆ ب ڤی ڕەنگی

بینته پێش دیێ ڕابت ب چاڤەکێ نزم بەرێ خۆ دەته خەلکی، وپێ ل قەدر وبهایێ وان دانت، وخۆ ژ حەقییێ بلندتر بینت، و ژ بەر ڤێ چەندێ پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ د گۆتنەکا خۆ دا خۆمەزنکرن ب ڤی ڕەنگی دا نیاسین وگۆت: ﴿ الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَغَمْطُ النَّاسِ ـ خۆمەزنکرن نەقەبویلکرنا حەقییێ وکێمکرنا بهایێ خەلکییه ﴾[1].

ومرۆڤێ ب خۆ (موعجب) ئەو کەسە یێ گەلەك د خۆ بگەهت، لەو ب چاڤەکێ بلند بەرێ خۆ بدەته خۆ، وشانازییێ ب خۆ ببەت، ئەڤه ژ لایێ زمانی ڤه، و ژ لایێ زاراڤی ڤه (عوجب) ئەوه مرۆڤ وان قەنجی ونعمەتێن د گەل هاتینەکرن مەزن ببینت وخۆ پێ پشت گەرم بکەت، بێی وان قەنجی ونعمەتان بۆ وی خودایی پال بدەت یێ ئەو د گەل کرین.

و ژ ڤێ چەندێ بۆ مه ئاشکەرا دبت کو جوداییەکا بچویك د ناڤبەرا خۆمەزنکرن و ب خۆ موعجبییێ دا هەیه، خۆمەزنکرن ئەخلاقەکێ دەروونییه بەرێ خودانێ خۆ ددەته هندێ ئەو خۆ ژ خەلکێ دی بلندتر ببینت، بەلێ ئعجاب وەسا ژی دبت ئەگەر خۆ ئەو مرۆڤ ب تنێ ژی هەبت وکەسەك نەبت ئەو خۆ ژ وان باشتر ببینت ژی.

و (ئعجاب) پتر جاران سەری دکێشته (تەکەبرێ)، یەعنی: ئەو کەسێ ب خۆ موعجب بت دیێ خۆ ژ خەلکی مەزنتر بینت، لەو هەر جار ئەڤ هەردو دەردە پێکڤه دئێنه گۆتن.

ڕەنگێن خۆ مەزنکرنێ:

خۆمەزنکرنێ سێ ڕەنگ هەنه:

ڕەنگێ ئێکێ: خۆمەزنکرن ل سەر خودێ، وەکی کو مرۆڤەك ژ دفن

(١) موسلم ژ عەبدللاهێ کوڕێ مەسعوودی ڤەدگوهێزت.

بلندی ژ خۆ نەگرت ئەمرێ خودێ ل سەر خۆ ب جهـ بینت، وخۆ ژ عەبدینییا خودێ مەزنتر وبلندتر ببینت، وئەڤە ژ هەمی ڕەنگێن خۆمەزنکرنێ خرابترە، خودایێ مەزن دبێژت: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ۝٦٠ ـ هندی ئەون یێن خۆ ژ باوەری ئینانا ب پەرستنا من ب تنێ مەزنتر لێ دکەن، ئەو ب ڕەزیلی وشەرمزاری ڤە دێ چنە جەهنەمێ ﴾ (غافر: ٦٠).

ڕەنگێ دووێ: خۆمەزنکرن ل سەر پێغەمبەرێ خودێ ـ سلاڤ لێ بن ـ، وەکی وان کەسان ئەوێن باوەری ب پێغەمبەری ـ سلاڤ لێ بن ـ نەئینای ب هێجەتا هندێ کو ئەو ژ وی چێترن، یان ژ نەزانین ورکداری سوننەتا وی لاددن و ژ خۆ ناگرن پێگیرییێ پێ بکەن.

ڕەنگێ سییێ: خۆمەزنکرنا ل سەر بەنییێن خودێ، کو خۆ ژ وان چێتر وبلندتر ببینت، وهزر بکەت کو دڤێت خەلك هەمی د بن وی دا بن، وکەس ل ڕێزا وی نەبت.. وهەر چەندە ئەڤ ڕەنگە ژ هەردووێن بۆری نزمترە ژی بەلێ گونەها وێ گەلەك یا مەزنە، چونکی مەزنی بابەتی خودێ ب تنێ یە، وپێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ دبێژت: ﴿ يَقُولُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ: الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي، وَالْعَظَمَةُ إِزَارِي، مَنْ نَازَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا أَلْقَيْتُهُ فِي جَهَنَّمَ ـ خودایێ پاك دبێژت: مەزنی جلکێ منە، هەر کەسێ هەڤرکییێ سەرا وی د گەل من بکەت، ئەز دێ وی هاڤێمە د جەهنەمێ دا ﴾[1].

دەرەجێن خۆمەزنکرنێ:

دەرەجە وپێکێن خۆ مەزنکرنێ ژی سێنە:

یا ئێکێ: خۆمەزنکرن ئەگەر د دلی دا بت، ڤێجا خودان هزر بکەت

(١) ئبن ماجە ژ ئەبوو هورەیرەی ڤەدگوهێزت.

ئەو ژ خەلکی چێترە، وبهایێ وی پترە، چونکی ئەو ژ وان زاناترە یان پتر عیبادەتی دکەت یان مال ومەنصبێن وی پێشکێشترن وهتد.. ، بەلێ دگەل هندێ ژی ئەو ب هەمی هێزا خۆ بێتێ دا نەهێلت ئەڤ تشتە ژ وی دیار ببت، وهەمی ڕەنگێن تەواضعێ ب کار بینت دا خۆمەزنکرن کاری د وی نەکەت، ئەڤە یا ب گونەه نینە، بەلێ مەتەلا وێ وەکی مەتەلا وی ئاگرییە یێ ل بن پەلان هاتییە ڤەشارتن، خودان نزانت کانێ دێ ڤەمرت یان بایەك دێ ئێت ووی گەش کەت، ووەکی وێ دنکا تۆڤی ئەوا ل بن ئاخێ دئێتە ڤەشارتن مرۆڤ نزانت کانێ دێ مرت یان دارەکا مەزن دێ ژێ شین بت، لەو یا باشتر ئەوە هندی مرۆڤ بشێت ڕێ نەدەتە خۆ کو بەر ب ڤێ دەرەجەیا خۆمەزنکرنێ ژی ڤە بچت.

یا دووێ: خۆمەزنکرنێ ئەگەر دل گرت وخودان بن دەستی خۆ کر دێ بەرێ وی دەتە هندێ ئەو ب کار وتەصەرروفاتێن خۆ ڤێ خۆمەزنکرنێ نیشا خەلکی بدەت، دا ئەو بزانن کو ئەو یێ مەزنە، دێ بینی ئەو خۆ دفن بلند دکەت، ڕوییێ خۆ ژ هەڤالێن خۆ وئەو کەسێن ل مەرتەبا وی وەرگێڕت، و ب چاڤەکێ نزم بەرێ خۆ ددەتە خەلکی، وئەگەر دیت کەسەکی قەدرەکێ زێدە نەدایێ تێك دچت وناڤچاڤێن وی دبنە گرێ.

یا سێیێ: ویا بلندتر ئەوە ئەڤ مرۆڤە ب ئەزمانی ژی خۆمەزنکرنا خۆ نیشا خەلکی بدەت، چ ڕاست چ درەو مەدحێن خۆ بکەت، ووەسا خەلکی تێ بگەهینت کو علمێ وی ژ یێ خەلکی هەمییێ پترە، یان ئەصل ونەسەبا وی ژ یا خەلکی بلندترە، یان زوهد وتەقوایا وی کەسەك ناگەهتێ.. وگەلەك جاران دا ئەو بەرێ خەلکی بدەتە و ب ڕەنگەکێ نە یێ ئێکسەر مەزنییا خۆ بۆ خەلکی دیار بکەت دێ ئەزمانێ د دەر حەقا خەلکی دا بەردەت وطەعنێ ل ڤی دەت ووێ هە دەت هەر وەکی وی دڤێت بێژتە خەلکی: ئەو چو نینن ئەز گەلەکم!

ئەگەرێن خۆمەزنكرنێ:

خۆمەزنكرنێ سێ ئەگەر بۆ هەنە: ئەگەرەكێ پەیوەندی ب وی كەسی ڤە هەیە یێ خۆ مەزن دكەت، وئێكێ پەیوەندی ب وی كەسی ڤە هەیە یێ خۆمەزنكرن ل سەر دئێتەكرن، وئێكێ پەیوەندی ب كەسێن دی ڤە هەیە ژبلی وان هەردووان.

ئەگەرا پەیوەندی ب خۆمەزنكەری ب خۆ ڤە هەی: ب خۆ موعجبییە، وەكی مە گۆتی: ئەو كەسێ ب خۆ موعجب بت، یەعنی: خۆ مەزن ببینت، دێ خۆ ل سەر خەلكی مەزن كەت.

وئەگەرا پەیوەندی ب وی ڤە هەی یێ خۆمەزنكرن ل سەر دئێتەكرن: كەرب ژێ ڤەبوون ودلڕەشییە، یەعنی: خۆمەزنكەری كەرب ژ كەسەكی ڤەدبت یان ژی حەسویدییێ پێ دبەت، ڤێجا وەكیتۆلڤەكرنەكێ دێ ڕابت خۆ ل سەر سەری مەزن كەت.

وئەگەرا پەیوەندی ب خەلكێ دی ڤە هەی: ڕویمەتییە، یەعنی: مرۆڤەك دێ بینت ئێكێ دی ژ وی چێترە، بەلێ بۆ ڕویمەتییا خەلكی ئەو دێ ڕابت خۆ ل سەر سەرێ وی مەزن كەت، هەر چەندە ئەو د دل دا دزانت ئەو كەس ژ وی چێترە، وئەگەر ئەو وئەو ب تنێ بانە دبت وی خۆ ل سەر سەری مەزن نەكربا، مەعنا: ژ بەر كو دا خەلك نەبێژن: ئەڤێ دی ژ وی چێترە، ئەو خۆ ل سەر سەری مەزن دكەت.

ئەنجامێن خۆمەزنكرن:

مرۆڤەك ئەگەر ب خۆ موعجب بوو، وڤێ ئعجابێ بەرێ وی دا هندێ ئەو خۆ مەزن بكەت، ئەڤ خۆ مەزنكرنە ب چی ڕەنگێ هەبت دێ بەرێ وی دەتە هندەك ئاتاف وئەنجامێن خراب یێن كو وی د چاڤێ خودێ ویێ بەنییان ژی دا كێم دكەن، ژ وان ئەنجامان:

ـ ئەو خەلەتی وکێماسییێن خۆ نابینت، یان ئعترافێ پێ ناکەت، دا وەسا خۆ بۆ خەلکی دیار بکەت کو ئەو یێ بێ کێماسییە، لەو یێ ژ هەژی هندێ یە د سەر خەلکی هەمییان ڕا بت.

ـ غورروور بۆ وی ب رەئی وبۆچوونێن وی دێ چێ بت، ودێ هزر کەت رەئی وبۆچوونا کەسەکێ ژ یا وی باشتر نینە، لەو خەلك هەمی دڤێت بێنە سەر سەر رەئیا وی، وقەت ئەو هزرا هندێ ناکەت کو دبت جارەکێ رەئیەك هەبت ژ یا وی چێتر.

ـ و ژ بەر ئەڤا بۆری ڕەنگەکێ ئستبداد ودکتاتۆرییەتێ ل نك وی دێ پەیدا بت، لەو ژ خۆ ناگرت جارەکێ ئەو گوهێ خۆ بدەتە گۆتنا کەسەکێ دی، بەلکی هەر باوەر ناکەت گۆتنەکا ژی ژبلی یا وی هەبت.

ـ وکانێ چاوا خۆمەزنکرن بەرێ خودانی ددەتە هندێ ئەو کێماسییێن خۆ د گەل خەلکی نەبینت یان ئعترافێ پێ نەکەت، وەسا ئەو بەرێ وی ددەتە هندێ کو ئەو تەخسیرییا خۆ د گەل خودایێ خۆ ژی نەبینت یان ئعترافێ پێ نەکەت، یەعنی: مرۆڤێ خۆمەزنکەر باوەرییێ نائینت کو وی تەخسیری د دەر حەقا خودایێ خۆ دا یا کری، یان کارێ وی ڕەنگەکێ سستییێ تێدا هەیە، لەو ئەو هزر دکەت وی چو ل سەر خۆ نەهێلایە، وخودێ ـ حاشا ـ بڤێت نەڤێت لازم وی ببەتە بەحەشتێ، ما نەبەسە ئەو ب ڤێ مەزنییا خۆ ڤە سەرێ خۆ بۆ خودێ دچەمینت!!

ـ وئەڤ هزرە ئێکا هند ژ وی چێ دکەت ئەو عیبادەت وکارێ خۆ یێ باش بکەتە منەت ل سەر خودێ، وهزر نەکەت کو دبت ئەڤ عیبادەتە یان کارێ باش یێ وی کری ژێ نەئێتە قەبویلکرن، هەر وەکی وی ضەمانەك ژ خودێ یا وەرگرتی کو کارێ وی یێ قەبویلکرییە، وخێرا وی یا نڤیسییە، ڤێجا هەما بلا پشت ڕاست بت.

ـ وهەر ژ بەر ڤێ چەندێ دێ بینی مرۆڤێ خۆمەزنکەر لەزێ د باشییێ دا ناکەت، چونکی ئەو هزر دکەت باشییێن وی تێرا وی هەنە ودزێدەنە ژی، دێ بێژت: ما بۆچی خودێ من نابەتە بەحەشتێ؟ باشی من گەلەکێن هەین وچو خرابی من نینن!

دویماهییا خۆمەزنکرنێ:

ودبێژن: (الجزاء من جنس العمل) یەعنی: ئەو جزایێ مرۆڤ وەردگرت دێ ژ ڕەنگێ وی کاری بت یێ مرۆڤ دکەت، وکارێ خۆمەزنکرنێ وەکی بۆ مە دیاربووی ئەوە کەسەك خۆ د سەر خەلکی ڕا ببینت، لەو جزایێ وی مرۆڤی یێ ڤی کاری بکەت ئەوە خودێ ـ د دنیایێ وئاخرەتێ دا ـ وی ژ خەلکی هەمییێ نزمتر لێ بکەت..

د دنیایێ دا دێ بینی ئەو کەسێ خۆ مەزن دکەت د چاڤێن خەلکی دا دکەڤت، وهەمی ب ڕەنگەکێ نزم بەرێ خۆ ددەنێ، و ل وی دەمێ ئەو هزر دکەت کو ئەو ب ڤی کارێ خۆ یێ ب سەر خەلکی دکەڤت ئەو ب خۆ یێ دکەڤت! و ب سەربۆڕ ژی گەلەك کەس مە یێن دیتین وگوهـ لێ بووی هزر دکر ئەو ژ چیایان بلندترن پاشی ڕۆژەك د سەر دا کەسەك ژ وان ڕەزیلتر نەبوو!

ئەڤە د دنیایێ دا.. و ل ئاخرەتێ ل پێش چاڤێن خەلکی هەمییێ دێ بۆ وان ئێتە گۆتن: ﴿ ٱدۡخُلُوٓاْ أَبۡوَٰبَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَاۖ فَبِئۡسَ مَثۡوَى ٱلۡمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٦﴾ ـ د دەرگەهێن جەهنەمێ ڕا ب زۆرکەڤن، هەروهەر تێدا بمینن، وئەو جەهنەم پیسترین جهێ ڤەحەویانێ یە بۆ وان کەسێن خۆ مەزن دکر ﴾ (غافر: ٧٦).

﴿ وَيَوۡمَ يُعۡرَضُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ عَلَى ٱلنَّارِ أَذۡهَبۡتُمۡ طَيِّبَٰتِكُمۡ فِي حَيَاتِكُمُ ٱلدُّنۡيَا

وَٱسۡتَمۡتَعۡتُم بِهَا فَٱلۡيَوۡمَ تُجۡزَوۡنَ عَذَابَ ٱلۡهُونِ بِمَا كُنتُمۡ تَسۡتَكۡبِرُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّ وَبِمَا كُنتُمۡ تَفۡسُقُونَ ﴿٢٠﴾ - ورۆژا كافر ل سەر ئاگرى دئێنە پێشكێشكرن، وبۆ رەزيلكرن بۆ وان دئێتە گۆتن: ب راستى هەوە خۆشييێن خۆ د ژينا خۆ يا دنيايێ دا بربوون وهەوە كەيف پێ هاتبوو، ڤێجا ئەڤرۆ ـ ئەى گەلى كافران ـ ب عەزابەكا شەرمزار ورەزيلكەر د ئاگرى دا هوين دێ ئێنە جزادان، ژ بەر خۆمەزنكرنا بێ حەق يا هەوە د عەردى دا دكر، و ژ بەر دەركەفتنا هەوە ژ بن ئەمرێ خودێ ﴾ (الأحقاف: ٢٠).

عەبدللاهێ كورێ عەمرى دبێژت: پێغەمبەرى ـ سلاڤ لێ بن ـ گۆت: ﴿ يُحْشَرُ الْمُتَكَبِّرُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْثَالَ الذَّرِّ فِي صُوَرِ الرِّجَالِ، يَغْشَاهُمْ الذلّ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ، فَيُسَاقُونَ إِلَى سِجْنٍ فِي جَهَنَّمَ يُسَمَّى بُولَسَ، تَعْلُوهُمْ نَارُ الأنيَارِ، يُسْقَوْنَ مِنْ عُصَارَةِ أَهْلِ النَّارِ طِينَةَ الْخَبَالِ ـ مرۆڤێن خۆ مەزنكرى وەكى دندكان ل سەر رەنگێ زەلامان دئێنە كۆمكرن ل مەحشەرێ، شەرمزارى ژ هەمى لايان ڤە ب سەر وان دا دئێت، بۆ وێ سجنا د جەهنەمێ دا يا كو دبێژنێ: بوولەس دئێنە هاژۆتن، ئاگرێ ئاگران ب سەر وان دكەڤت، ژ وێ كێم وعەداڤێ ڤەدخۆن يا ژ خەلكێ جەهنەمێ دچت، تەڤنا خراب ﴾[1].

مەعنا: د جەهنەمێ ب خۆ دا ئەو دگرتينە، ڤێجا ئەو سجنا د جەهنەمێ دا بت هوين بێژن: دێ يا چاوا بت؟

خودێ مە ژێ بپارێزت.

---

(١) ترمذى ڤەدگوهێزت.

(٣)

جوانكرنا سەرڤە سەرڤە
وخۆ موژيلكرنا ب كێماسييێن خەلكى ڤە

(تزيين الظاهر والاشتغال بعيوب الناس)

نساخييەكا دى ژ وان نساخييان يێن دل تووش دبنێ ئەوە ديتنا مرۆڤى بۆ جوانييێ يا سەرڤە سەرڤە بت، يەعنى: مرۆڤ خۆ ب (مەظهەرى) ڤە موژيل بكەت وچو پويتەى نەدەتە (جەوهەرى)، وهزر بكەت هەر جارەكا وى لايێ خۆ يێ بەرچاڤ ـ ئەوێ خەلك دبينت ـ خوشكۆك كر، وچو عەيب لێ نەهێلان، مەعنا وێ ئەو بوو مرۆڤەكێ نموونەيى يێ بێ كێماسى، ئەگەر خۆ د ناڤخۆييا خۆ دا ئەو يێ وەسا نەبت ژى.. و ب ڕاستى ئەڤە سالۆخەتێ كرێت ڕوييەكە ژ ڕوييێن ڕويمەتييێ، ونيشانەكە ژ نيشانێن كورتەبينى ونەتێگەهشتنا خودانى.

و ژ بەر نەدورستييا (نەفسييەتا) وى مرۆڤێ ب ڤى ڕەنگى بت تو دێ بينى ئەڤ نساخييا وى يا دلى دێ بەرێ وى دەتە نساخييەكا دى ژى يا گرێداى هەر ب ڤێ نساخييێ ڤە ئەو ژى ئەڤەيە: ل وى دەمێ ئەو عەيب وكێماييێن خۆ ڤەدشێرت وخۆ جوان نيشا خەلكى ددەت، دێ بينى ئەو گەلەك جاران عەيبێن خەلكى يێن ڤەشارتى ئاشكەرا دكەت وڤەدجويت، بۆ هندێ دا ب ڕەنگەكێ نەئێكسەر بێژت: ئەز ژ خودانێن ڤان كێماسييان چێترم، چونكى ئەو كێماسى ل نك من نينن.. وژبلى كو ئەڤ دەردە نيشانەك ژ نيشانێن (ئەزئەزى) يا خودانييە، ئەو هندێ ژى دگەهينت كو ئەڤ مرۆڤە خودانێ دلەكێ ڕەش وئێشەوييە.

جوانی جوانییا دلییە:

دبت بارا پتر ژ مە ڕۆژێ جارەکێ یان پتر ل بەر قۆدیکێ ڕادوەستن، دا بەرێ خۆ بدەنە سەر وبەرێ خۆ کانێ د جوان و (ئەنیقن) یان نە، وگاڤا نوقتەکا ب تنێ ژی د دیمەنێ خۆ دا دیت یا ب دلی نەبت، وڤێ (ئەناقەتێ) تێك بدەت، دێ خۆ وەستینت دا ڤێ نوقتا کرێت ژێ ببەت ونەهێلت، ئەگەر خۆ ئەو هندەك مالی ژی پێخەمەت ڤێ چەندێ ژ بەریکا خۆ خەرج بکەت!

هەر وەسا مرۆڤ لێ دگەڕیێن مالا خۆ وئەو جهێ ئەو لێ دژیت جوان بکەت، دا ب ڕەنگەکێ جوان وبەرکەفتی بێتە پێش چاڤێن خەلکی، وئەڤە کارەکێ خراب نینە وەکی ئەم دزانین، چونکی خودێ یێ جوانە وحەز ژ تشتێ جوان دکەت وەکی د هندەك حەدیسان دا هاتی.

بەلێ تشتێ ل ڤێرێ مە دڤێت بێژین ئەڤەیە: ئەرێ چەند ژ مە ڕۆژێ جارەکێ ل بەرانبەر قۆدیکا ڕاستییێ ڕادوەستن دا بەرێ خۆ بدەنێ کانێ وان نەفسەکا جوان ودلەکێ پاقژ هەیە یان نە؟

پاقژییا دلی وجوانییا نەفسێ ئەوا گەلەك ژ (ئەناقەتا) لەشی بۆ مرۆڤی فەرتر، ل دکانێن (کەمالییاتان) نائێتە فرۆتن دا مرۆڤ شیشەکا وێ بۆ خۆ بکرت، و د گەل شیرێ دەیکێ ژی بۆ مرۆڤی نائێتە ڤەگوهاستن کو مرۆڤ خۆ بهێلتە ب هیڤییێ ڤە، بەلکی ئەو ئەنجامێ خۆ وەستاندنەکا رووحی وعەقلییە.

وجڤاکا مە ئەڤرۆ ژ هەر دەمەکێ دی پتر هەوجەیی ب وان مرۆڤان هەیە یێن خودان دلەکێ جوان ونەفسەکا (ئەنیق)، ئەو وەلاتییێ وژدانەکا پاقژ هەی، وژدانەکا خۆ ژ هەمی بێخێری وکێماسییان بلند بکەت، چونکی ئەو

تارییا ئەڤە هندە سالە ڕەشمالا خۆ ل هنداڤی ژینا مە ڤەدای ب دانانا هندەك قانوینێن نوی یێن شەكلی ب تنێ بگوهۆڕن نا ڤەڕەڤت.

نە دەیك وباب، ونەخواندنگەهـ، نەشێت جیلەكی پەیدا كەت ئاڤاكرنا كەسینییا خۆ ووەلاتێ خۆ ب ستویێ خۆ ڤە بگرت، ئەگەر هات ومە هندەك مرۆڤێن وەسا نەبن د خودان نەفسەكا (جوان) بن، گوهۆڕینا كراسی كارەكێ ب زەحمەت نینە، وخۆ خەملاندنا سەرڤە سەرڤە ژی گەلەك وەستیان پێ نەڤێت، بەلێ جوانكرن وخەملاندنا دلییە مرۆڤێن مرۆڤ پێ دڤێن، لەو مرۆڤ ب خۆگوهاڕتنا (جەوهەرێ) خۆ، نەكو (مەظهەرێ) خۆ ب تنێ دشێت واقعێ خۆ ب دورستی بگوهۆڕت، گەلەك مرۆڤ هەنە ددویركوژن وەكی ئەم ب كوردی دبێژین، یەعنی: ب سەرڤە و ژ دویر ڤە گەشاتییەكا مەزن ژێ دچت، مرۆڤ هزر دكەت ئەو گەشاتی ڕۆناهییە، چەند گاڤەكا دێ ب نك ڤە چت، دێ بینت گەشاتییەكا ژ درەوە، گاڤا نێزیك بۆ باش دێ زانت ل پشت ڤێ گەشاتییا بەرچاڤ دلەكێ وەكی ڕەژییێ هەیە!

- بۆچی؟

- چونكی ئەڤ گەشاتییە ژ نەفسەكا (ئەنیق) ودلەكێ پاڤژ دەرنەكەفتییە.

د گۆتنەكێ دا یا بۆ پێغەمبەری - سلاڤ لێ بن - هاتییە پالدان هاتییە: ﴿ مَنْ أصْلَحَ فيْمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللهِ أصْلَحَ اللهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الناسِ - هەر كەسەكێ د ناڤبەرا خۆ وخودێ دا چاك بكەت، خودێ دێ د ناڤبەرا وی وخەلكی دا چاك كەت ﴾ (١)، مەعنا: ئەو مرۆڤێ دلێ خۆ پاڤژ بكەت، وئنیەتا خۆ دورست بكەت، ودەمێ یێ ب تنێ وكەس نەبینت بەندكی د ناڤبەرا خۆ وخودێ دا نەبڕت، خودێ دێ وی د چاڤێن خەلكی دا ب قەدر ئێخت، وخەلك دێ حەز ژێ كەن، چونكی جوانییا مرۆڤی یا

(١) ئەبوو شوجاعێ دەیلەمی د (فردوس) ێ دا ڤەدگوهێزت.

ناڤخۆیی وپاقژییا وی یا دلی، هەر دێ کاری د لایـێ وی یـێ سـەرڤە کـەت وجوانییەکا ظاهری دەتێ.

وبەروڤاژی ڤێ چەندێ ئەو کەسێ بەرێ وی ل هنـدێ خـۆ ب سـەر ڤـە جوان بینتە پێش، ووەسا خۆ نیشا خەلکی بدەت کو ئەو مرۆڤـێ خـودێ یـە ووی چو کێماسی نینن، وئەو ب خۆ یێ وەسا نەبت، یەعنی: کراسێ تەقوایێ ژ درەو بکەتە بەر خۆ، دەمێ دچتە د ناڤ خـەلکی دا لێڤـێن خـۆ ب زکـری بلڤلڤینت، وگاڤا خەلك وی دبینت رۆندکان ژ ترسێن خـودێ دا ببارینـت، وگاڤا ما ب تنێ نە ئەو سویك ونە ئەو بازار! هـەر رۆژەك دێ ئێـت خـودێ دێ وی شەرمزار کەت، هەر د حەدیسا بۆری دا هاتییە: ﴿ مَـنْ أرَادَ وجُـوهَ الخلقِ مَنَعَهُ اللهُ وَجْهَهُ وَوجُوهَ الخَلْـقِ ـ ئەو کەسێ بخوازت بەرێ خەلکی بمینتە لـێ، خودێ بەرێ خۆ وییێ خەلکی ژی دێ ژێ وەرگێرت ﴾.

وحەتا کو ئەم ژ ب شکلێ سەرڤە سـەرڤە نەئێینـە خاپانـدن، پێغەمبـەر ـ سلاڤ لـێ بن ـ د حەدیسەکا خۆ دا بۆ مە ئاشکەرا دکەت کو تەقوا تشتەکێ ڤەشارتییە د دلی دا نە کو هندەك (مەظـاهـرن) ئاشـکەرا سـەردەری د گـەل دئێتە کرن، وەکی ئیشارەت دایە سنگێ خۆ وسێ جاران گـۆتی: ﴿ التقـوى هاهنا ﴾ تەقوا د ڤێرێ دایە.

و ژ بەر ڤێ چەندێ زانایێن مە یێن سەرراست دگۆت: ئەگەر تە مرۆڤەك دیت دفرت، یان ل سەر ئاڤێ ب رێـڤە دچت باوەر ژێ نەکە حەتا بەرێ خۆ بدەیێ کانێ ئەو د گەل (ئەمر ونەهییان) یێ چاوایە.

وئەو رۆژا جڤاکا مە وە لـێ هاتی ب رێکا (مەظاهران) حوکم ب باشـی ونەباشییێ ل سەر خەلکی دای، و ب گۆتنا دەڤی وخۆش خۆشکان د سەر دا چووی، هنگی مە ب دەستێن خۆ بازارا (دورِوییاتی ومنافقی) یێ د ناڤ خۆ دا ب رەواج ئێخست، ومە ئێکا هند ژ خەلکێ جڤاکا خۆ چێ کـر کـو بـەرێ

وان بـمينته ل خۆ جوانكرنا ب سەرڤە سەرڤە، ئەگەر خۆ ئەو خۆ جـوانكرن ل سەر حسێبا جوانییا نەفسێ وپاقژییا دلی ژێ بت.

خۆموژیلكرنا ب كێماسییێن خەلكی ڤە:

وئەگەر مرۆڤ وە تێ گەهشت كو جوانی جوانییا ب سەرڤەیە، ویا گرنگ ئەوە لایێ مرۆڤی یێ بەرچاڤ یێ تازە بت، بێی هزرێ د جوانییا نەفسێ وپاقژییا دلی دا بكەت، دیتنا وی بۆ مەسەلا (مرۆڤێ تمام) و (مرۆڤـێ كـێم) دێ ئێتـە شێلیكرن، ڤێجا حـەتـا ئەو خۆ ب سەر كەسێن دی بێخت ژبلی كـو ئـەو ب سەرڤە دێ خۆ جوان نیشا خەلكی دەت، ئەو دێ ب شـكاندنا خـەلكی رابت بۆ هندێ دا بەرێ رۆناهییێ ـ وەكی دبێژن ـ بدەتـە خـۆ، وحـەتا ئـەو بشێن خەلكی بشكێنت ئەو دێ دو رێكێن خراب ب كار ئینت:

یا ئێكێ: ئەو ب چاڤەكێ كێم دێ بەرێ خۆ دەتە خـەلكی، یـەعنی: دێ خۆ بلند بینت وخەلكی نزم، وكەسێ ب چو حسێب ناكەت، خودایێ مەزن فەرمانێ ل مە دكەت ودبێژت: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَسۡخَرۡ قَوۡمٞ مِّن قَوۡمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُواْ خَيۡرٗا مِّنۡهُمۡ وَلَا نِسَآءٞ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيۡرٗا مِّنۡهُنَّۖ وَلَا تَلۡمِزُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَلَا تَنَابَزُواْ بِٱلۡأَلۡقَٰبِۖ بِئۡسَ ٱلِٱسۡمُ ٱلۡفُسُوقُ بَعۡدَ ٱلۡإِيمَٰنِۚ وَمَن لَّمۡ يَتُبۡ فَأُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّـٰلِمُونَ ١١ ﴾ ـ ئەی ئەوێن بـاوەری ب خـودێ وپێغەمبـەرێ وی ئینای كۆمەكا خودان باوەر بلا یارییان بـۆ خـۆ ب كۆمـەكا دی یـا خـودان باوەر نەكەت، بەلكی ئەوێن یاری پێ دئێنەكرن ژ یێن دی دچێتـر بن، وچـو ژنێن خودان باوەر بلا یارییان بۆ خـۆ ب چـو ژنـێن دی یـێن خـودان بـاوەر نەكەن، بەلكی ئەو ژنـێـن یاری پێ دئێنەكرن ژ یێن دی دچێتـر بن، وهندەك ژ هەوە بلا بەحسێ عەیبێن هندەكان نەكەن، وناسناڤێن كرێت هوین ل سـەر ئێك ودو نەدانن، ژ رێ دەركەفتنا هەوە پشتی كو هوین هاتینە د ئیسلامێ دا پـیـسـە سالۆخەت وناڤە، وهەچییێ ژ ڤی كاری تۆبە نەكەت ئەو ئەون یـێن

ب كرنا گونەهان زۆرداری ل خۆ كری ﴾ (الحجرات: ١١). وپێغەمبەر ژی ـ سلاڤ لێ بن ـ د حەدیسەكا خۆ دا دبێژت: ﴿ بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنْ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ ـ تێرا مرۆڤی هەیە خرابی ئەو ب چاڤەكێ كێم بەرێ خۆ بدەتە برایێ خۆ یێ موسلمان ﴾[١].

مەعنا: ئەگەر مرۆڤەكێ موسلمان هەبت هەمی باشی ل نك هەبت، وچو كێماسی ژی ل نك نەبن، بەس كێماسییا وی ئەو بت ئەو ب چاڤەكێ كێم بەرێ خۆ بدەتە برایەكێ خۆ یێ موسلمان و (تەقیرا) وی بكەت، ئەو تێرا وی هەیە وی بكەتە مرۆڤەكێ خراب.

یا دووێ: ئەو دێ لێ گەڕێت خەلكی بزانت و ب دویڤ كێماسییێن وان بكەڤت، حەتا ب سەر هلببت، بۆ هندێ دا پشتی هنگی ئەو ڕابت وان عەیب وكێماسییان د ناڤ خەلكی دا بەلاڤ بكەت وشەرما وان پێ ببەت.. وتشتێ غەریب ئەوە دێ بینی گەلەك جاران ئەو دێ طەعنێ ل كەسەكی دەت سەرا عەیبەكێ یان كێماسییەكێ وئەگەر تو باش سەح كەیێ دێ بینی ئەو عەیب یان ئێكا ژ وێ مەزنتر یا ل نك وی ب خۆ هەیە، بەلێ ئەو وێ عەیبا خۆ ژ بیر دكەت یان ژ بیرا خۆ دبەت.

وئەو ب خۆ ئەگەر هەر مرۆڤەك خۆ ب عەیبێن خۆ ڤە موژیل بكەت بۆ هندێ دا ئەو ب وان زانا ببت، و ب چارەسەركرنا وان ڕابت، وی هند دەم نابت ئەو خۆ ب عەیبێن خەلكی ڤە موژیل بكەت، چونكی ژ خودێ پێڤەتر كەسێ بێ عەیب وكێماسی نینە.

چارە چیە؟

وپسیار ل ڤێرێ ئەڤەیە: ئەرێ چارەسەرییا ڤی دەردی چیە؟ وچاوا مرۆڤ

(١) موسلم ژ ئەبوو هورەیرەی ڤەدگوهێزت.

دێ شێت دلــێ خۆ ژ ڤێ نساخییێ پارێزت؟

ـ ئێکەمین جار دڤێت مرۆڤ بزانت کو جوانی جوانییا دلییــە، وتـەقوا نـە کراسەکێ ظاهرییە مرۆڤ بۆ خەلکی بکەتە بـەر خـۆ، وئەگـەر مـرۆڤ بـشێت ڕاستییا دلــێ خۆ ل پشت هندەك (مەظاهرێن ژ درەو) ڤەشێرت ژی و ل بـەر خەلکی بەرزەکەت، ئەو نەشێت خۆ ل بەر خودێ ڤەشـێرت، وخـودێ ڕۆژا قیامەتێ حسێبێ سەرا ئنیەتێن دلی د گەل مرۆڤی دکەت نـە ڕەنـگ وڕوییـێن مرۆڤی یێن سەرڤە.

ـ پاشی دڤێت مرۆڤ بزانت کو چـو کـەس نیـنن د بـێ کێماسـی، وهــەر کەسەکێ تو ب سەرڤە بەرێ خۆ بدەیێ وتو هزر کەی ئەڤە مرۆڤەکێ کاملە وچو کێماسی ل نك نینن، ئەگەر تو خۆ نێزیکی وی بکەی وتێکەلییێ د گەل بکەی دێ بینی وی هندەك عەیب وکێماسی یێن هەین، و ب تنێ خودێ یــێ تــمامە، ڤێجا ئەگەر تە عەیبەك ل نك مرۆڤەکی دیت یێ تە هزر دکر ئەو یێ بێ عەیبە تو ڤێ چەندێ ب غەریبی ڤە وەرنەگرە.

ـ هندی ژ تە بێت تو خۆ ب پاقژکرنا وجوانکرنا دل وجەوهەرێ خـۆ ڤـە موژیل بکە، وپویتەکرنا تە ب (مەظهەری) بلا هند بت کو تو نەبییە مرۆڤەکێ غــەریـب و (شاذ) د ناڤ خـەلکی دا نە زێدەتر، چونکی هندی تو پـتــر خـۆ ب مـەظهەری ڤــە مـوژیل بکەی پتـر تو دێ جەوهەری ب پشت گـوه ڤـە لــێ دەی.

ـ ئەگەر عەیبەك یان کێماسییە تە ل نك خۆ دیت لــێ بگـەڕیێ ل دویـڤ شیان وپێڤەهاتنێن خۆ وێ عەیبێ ل نك خۆ نەهێلــە، ئەگــەر خـۆ خـەلك ب وێ عەیبا تە نەحەسیێن ژی، وبلا خۆپاراستنا تە ژ کێماسییان ژ بـەر خـودێ بت نە ژ بەر خەلکی وگۆتنێن وان.

ـ کـارێ تـە بـلا ئـەو نـەبت تـو ل دویـڤ عـەیبێن خـەلکی بگـەڕییێ،

وكێماسییێن وان بهژمێری، چونكی پێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بن ـ د گۆتنەكا خۆ دا دبێژت: ﴿ يَا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يَدْخُلْ الإِيمَانُ قَلْبَهُ، لا تَغْتَابُوا الْمُسْلِمِينَ، وَلا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ، فَإِنَّهُ مَنْ اتَّبَعَ عَوْرَاتِهِمْ يَتَّبِعُ اللهُ عَوْرَتَهُ وَمَنْ يَتَّبِعْ اللهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ فِي بَيْتِهِ ـ ئـەی گـەلی ئـەوێن ب ئـەزمانی بـاوەری ئینـای وباوەری نەچوویە د دلی دا، نەكامییا موسلمانان نەكەن، ول دویـڤ عـەیبێن وان نەگەڕیێن، چونكی هەچییێ ل دویڤ عەیبێن وان بگـەڕیێت خـودێ ژی دێ ل دویڤ عەیبا وی گەڕیێت، وئەوێ خودێ ل دویڤ عەیبا وی بگەڕیێت دێ هەتكا وی بەت د مالا وی دا ﴾[1].

ـ ئەگەر تە كێماسی وعەیبەك ل نك مرۆڤـەكی دیـت، وێ عـەیبێ د نـاڤ خەلكی دا بەلاڤ نەكە، وكارێ تە بـلا ئـەو بـت وی مرۆڤـی سـتارە كـەی، پێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بن ـ دبێژت: ﴿ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ـ هەر كەسەكێ موسـلمانەكی سـتارە بكـەت ڕۆژا قیامـەتێ خـودێ دێ وی ستارە كەت ﴾[2].

مەعنا: ئەگەر د دنیایێ دا تو ب سەر عەیبا مرۆڤەكێ موسلمان هلبووی، عەیبەكا كەس پێ نەحەسییێت، وتو وێ عەیبێ ڤەشێری و د نـاڤ خـەلكی دا بەلاڤ نەكەی، بەرانبەر ڤی كارێ تە خودێ ژی ڕۆژا قیامەتێ عـەیبێن تـە دێ ڤەشێرت وهەتكا تە د ناڤ خەلكی دا نابەت.

---

(١) ئەبوو داوود ژ ئەبوو بەرزەیێ ئەسلەمی ڤەدگوهێزت.

(٢) بوخاری ریوایەت دكەت.

(٤)

خاپاندن (الغرور)

دەردەکێ دی ژ وان دەردان یێن دل تووش دبتێ خاپاندنە، ئەوا ئەم دشێین بەرانبەری وێ (خداع) ێ، یان (غرور) ێ بدانین، یەعنی: دل ئەگەر نەخۆش بوو و ب دورستی ب کارێ خۆ ڕانەبوو دێ خودانی کێم فام کەت وتێگەهشتنا وی تێك دەت، لەو مەسەلە ل بەر وی دێ یا ئالۆز بت وحسێبا وی دێ یا خەلەت بت.

وحەتا ئەم بشێین خۆ ژ ڤی دەردی ژی بپارێزین پێتڤییە ئەم ل سەری پێ ئاگەهدار ببین وبزانین کانێ ئەو چاوا وبۆچی پەیدا دبت.

غورروور (خاپاندن) چیە؟

بارا پتر ژ زانایێن زمانی ل وێ باوەرێنە کو (غورروور) پەیڤەکە دو ڕامانێن سەرەکی ژێ دچن: یا ئێکێ کێمییە ویا دوویێ سەرداچوونە، وئەو غوررورا مە دڤێت ل ڤێرێ بەحس ژێ بکەین ب ڕاستی ڤان هەردو مەعنایان ب خۆ ڤە دگرت، مرۆڤەکی دلێ وی نساخ ببت، وئەڤ نساخییە ئێکا هند ژێ چێ بکەت تێگەهشتنا وی کێم ببت ڤێجا ئەو ب هندەك تشتان بێتە خاپاندن، یێن نە ژ هەژی هندێ بن کو مرۆڤی بخاپینن، وئەو وە لێ بێت خەلەتی د چاڤان دا جوان ببت وهزر بکەت ئەو خەلەتی دورستییە. وهەر تشتەکێ د ڤێ دنیایێ دا هەبت بلا چەندێ ب بها ژی بت ب بەر هندێ ناکەڤت مرۆڤی ژ خودێ وڕێکا حەقییێ بکەت، لەو هەر تشتەکێ ڤێ ئێکێ

بکەت خودیٚ ناڤیٚ (الغَرور) یێ ل سەر داناى وەکی دبێژت: ﴿ وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِٱللَّهِ ٱلْغَرُورُ ﴾ (لقمان: ٣٣).

وئەو ب خۆ (غوروور) ڕەنگەك ژ ڕەنگێن نەزانینیٚ یـە، چـونکی نـەزانین ئەوە مرۆڤی خەلەت باوەری ب تشتی هەبت ووی ل سەر ڕاستی ودورستییا وی نەبینت، بەلـێ چـونکی (غـورور) دخـوازت تـشتەك هـەبت مرۆڤـی بـخـاپـینـت حەتا ئــەو خەلەت د تـشـتـی بـگـەهت وپیٚ دسـەردا بـچت جودایییەك دکەفتە د ناڤبەرا غـورووریٚ ونـەزانینیٚ دا، ونـە هـەر نەزانینـەکا هەبت غورووره.

ڕەنگێن خاپاندنیٚ:

خاپاندنیٚ چەند ڕەنگ بۆ هەنە، هندەك ژ هنـدەکان خرابتـر ومەزنتــرە، وئەم دشێین بەرچاڤتـرین ڕەنگێن خاپاندنیٚ د ڤان خالێن ژێری دا کۆم بکەین:

ڕەنگێ ئێکیٚ: خاپاندنا ب دنیاییٚ:

د ناڤ مرۆڤان دا گەلەك کەس هەنە ب دنیـاییٚ دئێنـە خاپانـدن، خۆشـییا دنیاییٚ دلێن وان دەستەسەر دکەت وئێکا هند ژ وان چیٚ دکەت ئەو ئاخرەتا بەردەوام وبیٚ دویـمـاهی بدەنە ب دنیایا بـەرووەخت وژی کـورت، چـونکی تشتیٚ د دەست دا ئەگەر یێ کێم ژی بت ـ ب دیتنا وان ـ چێتـره ژ دەسـتیٚ د دەسـت دا نـەبــت ئەگەر یێ پتـر ژی بت.. و (دەویٚ جەڕباندی چێتــره ژ ماستیٚ نەجەڕباندی)، وئەڤە غورروورا کافرانە.

د ئایەتەکیٚ دا خودایێ مەزن دبێژت: ﴿ يَٰمَعۡشَرَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِ أَلَمۡ يَأۡتِكُمۡ رُسُلٌ مِّنكُمۡ يَقُصُّونَ عَلَيۡكُمۡ ءَايَٰتِي وَيُنذِرُونَكُمۡ لِقَآءَ يَوۡمِكُمۡ هَٰذَاۚ قَالُواْ شَهِدۡنَا عَلَىٰٓ أَنفُسِنَاۖ وَغَرَّتۡهُمُ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا وَشَهِدُواْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ أَنَّهُمۡ كَانُواْ كَٰفِرِينَ ﴿١٣٠﴾ ـ گەلی ئەجنە ومرۆڤان، ئەریٚ ما چ پێغەمبەر ژ مللـەتێن هەوە بـۆ هەوە نەهاتبوون، بەحسیٚ

وان ئایەتێن من بۆ هەوە بکەن، وهەوە ژ دیدارا عەزابا مـن ل ڕۆژا قیامـەتێ بتـرسینن؟ وان گۆت: مە شاهدەیی ل سەر خـۆ دا کو پێغەمبەرێن تە ئایـەتێن تە گەهاندبوونە مە، وئەم ژ دیدارا ڤێ ڕۆژا مە تـرساندبووین، بەلـێ مە درەو پێ کربوو، وخەملا ژینا دنیایێ ئەو خاپاندن، ووان شاهدەیی ل سـەر خـۆ دا کو ئەو دکافربوون ﴾ (الأنعام: ١٣٠).

و د ئایەتەکا دی دا خودایێ مەزن فەرمانێ ل هەمی مرۆڤان دکەت کـو ئـەو ب ژینا دنیایێ نەئێنە خاپاندن، وەکی دبێژت: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞۖ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَاۖ وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِٱللَّهِ ٱلۡغَرُورُ ۝ ـــ گـەلی مرۆڤـان هندی ئەو سۆزە یا خودێ دای ب ڕابوونا قیامەتێ ودانا خێرێ وعـەزابێ یـا ڕاستە وهەر دێ ب جهـ ئێت، ڤێجا ژینا دنیایێ ب خۆشی وپێتڤییێن خۆ ڤە بلا هەوە نەخاپینت، وبلا شەیتان هەوە نەخاپینت و ژ خودێ نەکەت ﴾ (فـاطر: ٥).

وگونەهکارێن مەزنێن ڤێ ئوممـەتێ د گـەل کـو باوەرییـا وان ب خـودێ وقیامەتێ یا دورستە ژی بەلـێ ئـەو د ڤـێ خاپانـدنێ دا پـشکدارییا کـافران دکەن، و ب دنیایێ دئێنە خاپاندن، بەلـێ ئەصلێ باوەرییێ یێ کو ل نك وان هەی وان ژ کافران جودا دکەت.

ڕەنگێ دووێ: خاپاندنا ب کارێن باش:

د ناڤ مرۆڤێن خودان باوەر دا گەلـەك کەس هەنە باشی وخرابی پێکڤە یێن کرین، ودبت ئەو هزر بکەت باشییێن وی ژ خرابییێن وی پتـرن، چونکی ئەو باشییێن خۆ دهژمێرت وخرابییان ژ بیـر دکەت، وەکی وی یـێ ڕۆژێ سـەد جاران تەسبیحا خودێ بکەت پاشی دەمێ خـۆ یـێ دی د غەیبـەتێ وئـەزمان درێژییان دا ببۆرینت، وگاڤا وی کارێ خۆ ل بیـرا خۆ ئینـا ڤـە دێ بەحـسێ خێرا تەسبیحاتان کەت بەلـێ بیـرا خۆ ل عقووبا غەیبەتێ ودرەوێ نائینتەڤـە

هەر وەكی ئەو ژێ ناگرت، ڤێجا ژ بەر هندێ دێ هـزر كـەت باشـیێن وی گەلەكن، وغورروور بۆ وی ب وان باشییان دێ چێ بـت، ودێ هـزر كـەت ئەو باشییێن وی دێ وی خلاس كەن.

وهندەكێن دی هەنە دزانن كو خرابییێن وان ژ باشییان پتـرن بەلـێ ئـەو خۆ دهێلنە ب هیڤییا هندێ ڤە كو مانێ خودێ یـێ ب رەحمـە! ئـەو ب خـۆ مرۆڤ هزرا باش ژ خودێ بكەت كارەكێ باش وپێتڤییـە.. بەلـــێ كـو مـرۆڤ تەخسیرییێ د خرابییان دا نەكەت، وهەچی گونـەها بێتـە بـەراهییێ خـۆ ژێ نەدەتە پاش ب هێجەتا هندێ كو خودێ یێ ب رەحمـە! ئەڤـە ئـەو خاپانـدن وغورروورە یا نە بابەتی خودان عەقلی بت.

ڕەنگێ سییێ: خاپاندنا ب هیڤییا چوونا بەحەشتێ:

وییێن ژ ڤان ژی خرابتـر ئەون یێن دلـێ خۆ ب هندێ خۆش دكـەن كـو مانێ ئەو هەر دێ جارەكێ چـنە بەحەشـتێ ئەگـەر خـۆ بـۆ دەمـەكی بـچنە جەهنەمێ ژی، چونكی ئەو د خودان بـاوەرن، وخـودان بـاوەر یـێ ئەبـەدی نابت د جەهنەمێ دا.

خـودێ د ئایەتەكێ دا بەحسێ هندەكێن وی ڤان دكەت دەمـێ دبێـژت: ﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ نَصِيبًا مِّنَ ٱلْكِتَـٰبِ يُدْعَوْنَ إِلَىٰ كِتَـٰبِ ٱللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ وَهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا۟ لَن تَمَسَّنَا ٱلنَّارُ إِلَّآ أَيَّامًا مَّعْدُودَٰتٍ ۖ وَغَرَّهُمْ فِى دِينِهِم مَّا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ ـ مـا تـە ژ وان عەجێبتـر دیتییە ئەوێن خودێ بارەك ژ كیتابێ داییێ ڤێجا وان زانی كو ئەوا بۆ تە هاتی حـەقـییـە، ئـــەو بـۆ وێ یا د كیتابا خودێ دا هاتی دئێنە گـازیكرن دا حوكمی د ناڤبـەرا وان دا بـكـەت، ڤێجا ئەگەر ئەو ل دویڤ دلـــێ وان نەبت بارا پـتـر ژ وان حوكمێ خودێ قەبویل ناكەن، وئـەڤ پـشتدانا وان بـۆ حەقییێ ژ ئەگەرا وێ باوەرییا خرابە ئەوا ل نك وان هەی، كو هندەك ڕۆژێن

کێم تێ نەبن ئەو نائێنە عەزابدان، وئەڤ باوەرییە یە ئەو ل سەر خودێ بستەکرین کو سڤکییێ ب دینێ وی بکەن، و ل سەر دینێ خۆ یێ پویچ یێ وان خۆ پێ خاپاندی بەردەوام بمینن ﴾ (آل عمران: ٢٣-٢٤).

جوینێن خاپاندییان:

ئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە مرۆڤان دێ بینین چار ڕەنگێن مرۆڤان هەنە ژ هەمی کەسان پتر غوروور بۆ چێ دبت، وئەو ژی وەکی ئیمامێ غەزالی دبێژت ئەڤەنە:

١- مرۆڤێن زانا:

هندەك جاران ل شوینا کو زانین خودانێ خۆ بەر ب بلندییێ ڤە ببەت ئەو وی نزم دکەت، وەکی وی یێ قورئان بەحس ژێ دکەت ودبێژت: ﴿ وَٱتۡلُ عَلَيۡهِمۡ نَبَأَ ٱلَّذِيٓ ءَاتَيۡنَٰهُ ءَايَٰتِنَا فَٱنسَلَخَ مِنۡهَا فَأَتۡبَعَهُ ٱلشَّيۡطَٰنُ فَكَانَ مِنَ ٱلۡغَاوِينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوۡ شِئۡنَا لَرَفَعۡنَٰهُ بِهَا وَلَٰكِنَّهُۥٓ أَخۡلَدَ إِلَى ٱلۡأَرۡضِ وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُۚ فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ ٱلۡكَلۡبِ إِن تَحۡمِلۡ عَلَيۡهِ يَلۡهَثۡ أَوۡ تَتۡرُكۡهُ يَلۡهَثۚ — تو بۆ وان بەحسێ وی زەلامی بکە یێ مە ئایەت ودەلیلێن خۆ داینێ، ڤێجا وی خۆ فێری وان کر، پاشی کوفر پێ کر، وئەو هاڤێتنە پشت خۆ، ئینا شەیتانی ئەو ژێردەستی خۆ کر، ڤێجا ژ بەر نەگوهدارییا وی بۆ خودایێ وی ودویکەفتنا وی بۆ شەیتانی ئەو بوو ژ وان بەرزەبوویێن تێچووی. وئەگەر مە ڤیابا کو بهایێ وی بلندکەین ژ بەر وان ئایەتێن مە داینێ ئەم دا وە کەین، بەلێ وی دەست دا دنیایێ ودویکەفتنا دلچوونێن خۆ کر، ڤێجا مەتەلا وی وەکی مەتەلا صەیە، ئەگەر تو ڕاهێلییێ یان بهێلی هەر دێ حلکەحلکێ کەت ﴾ (الأعراف: ١٧٥-١٧٦).

وئەو زانایێن غوروور بۆ چێ دبت گەلەك ڕەنگن، هندەك ئەون یێن

گەلەك خۆ شارەزا كرى د علمێ شەرعى دا، بەلـێ كـارى ب وى علمـى ناكەن يێ ئەو دزانن، وهندەكان علمێ هەى وكارى ژى پێ دكـەن، بەلـێ دلـێ خۆ بۆ خودێ ب دورستى پاقژ نەكرييە، لەو ڕوبمەتييێ دكـەن، وخـۆ دئيننە پێش، وحـەز دكـەن خـەلك هـەمى وان ب بەرا خۆ بێخن، وبدانـنە د سەر خۆ دا، وئەگەر ئێكى ئەو ل ڤێ خەلەتييێ هشياركرن ئـەو دێ بێـژن: مە نە ژ بەر شەخصێ خۆيە، مە دڤێت علمێ شەرعى هەيبەتا خۆ هەبت!

ئەڤ ڕەنگێ زانايان هـزر دكـەن ژ بـەر زانـين وكـارێ وان، وقـەدرگرتنا خەلكى بۆ وان دڤێت خودێ وان ببەتە بەحەشتێ! وئەڤە عـەينى غـوروورێ يە.

٢ـ مرۆڤێن عيبادەتكەر:

ئەوێن وەسا د عيبادەتى گەهەشتين كو ئەو هندەك (طوقووسێن شەكلينە) وهندەك (شەعائرێن هشكن)، لەو بەرێ وان يێ ل هندێ عيبادەتێ خۆ ژ لايێ (كەمييەتێ) ڤە زێدە بكەن، وبەرێ وان ل هندێ نينە كانێ ئەڤ عيبـادەتێ ئـەو دكەن ژ لايێ (نەوعييەتێ) ڤە يێ چاوايە، وئەو ژ بيـرا خۆ دبەن كـو خـودێ دەمـێ بەحـسێ عەمـەلى دكـەت دبێـژت: ﴿ لِيَبۡلُوَكُمۡ أَيُّكُمۡ أَحۡسَنُ عَمَلاً ۚ ﴾ (الملك: ٢) دا ئەو هەوە بجەڕبينت كانێ كارێ كێ ژ هەوە باشتـرە، گـۆت: باشتـرە، ونەگۆت: پتـرە، مەعنا: شەرت نە ئـەوە عيبـادەتێ تـە پتـر بـت، شەرت ئەوە باشتـر ودورستـتـر بت.

و ل جهەكێ دى خودێ بەحسێ هندەك مـرۆڤان دكەت ل ڕۆژا قيامـەتێ ئـەو د ڕوى ڕەش ورەزيـلـن، ودبێـژت: ﴿ وُجُوهٌ يَوۡمَئِذٍ خَٰشِعَةٌ ۝٢ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ۝٣ تَصۡلَىٰ نَارًا حَامِيَةً ۝٤ ﴾ (الغاشية: ٢-٤)، وێ ڕۆژێ ژ بەر عەزابێ ئەو دشكەستى ورەزيلن، وان ب كـارى ڤـە خـۆ وەسـتاندبوو، د دنيـايێ دا گـەلـەك كار كربوو، بەلـێ چونكى كارێ وان يێ دورست نەبوو ئەو كـار

ژ وان نەهاتــە قــەبویلکرن، و ل شــوین کــو کــاریٚ وان بــەریٚ وان بدەتــە بەحەشتیٚ وی کاری بەریٚ وان دا جەهنەمیٚ.. دەمیٚ ئیمـامیٚ عومـەر چـوویە شامیٚ دیت راهبەکیٚ پیـر ییٚ خۆ ب ڕەشی پێچای هاتە نك، گاڤـا عومـەری ئەو دیتی کرە گری، هندەکان گۆتیٚ: ئەی (أمير المؤمنين) چ تشتی گرییـا تـە ئینا؟ عومەری گۆت: ئەڤی هەژاری، تشتەك خواست ونەگەهشتیٚ، وهیڤییەك کر وڤیٚ نەکەفت، پاشی وی ئـەڤ ئایەتـە خوانـد: ﴿ وُجُوهٌ يَوۡمَئِذٍ خَٰشِعَةٌ ۝٢ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ۝٣ ﴾.

ئەڤ ڕەنگیٚ عیبادەتکەران ئەوە ییٚ هند بەریٚ وان ل ئیخلاصیٚ وپاقژییا دلی ودورستییا عەمەلی نینە، هندی بەریٚ وان یـیٚ ل زێـدەکرنا هـژمارا عەمـــەلی، ئێك ژ وان دیٚ بێژت: ڕۆژیٚ هنـدە سـوننەتان ئـەز دکـەم، هنـدە ڕۆژییـێن سوننەت ئەڤ سالـە من یێن گرتین، هندە جاران ئەزیٚ چوویمە حەجیٚ.. وهۆسا ڤێڕا دچت وعیبادەتیٚ خۆ دهـژمێرت، هـەر وەکـی عیبادەتـە مرۆڤـی دبەتـە بەحەشتیٚ نە ئیخلاص ورەحما خودیٚ!

٣ـ مرۆڤێن زاهد وصووفی:

ئەوێن وەسا خۆ نیشا خەلکی ددەن کو ئەو خودانێن دلێن صـافینە، یـێن شیاین ب (ریاضاتێن رووحی) خۆ بگەهیننە دەرەجا (حق اليقين)، لـەو ئێـدی وان چـو هـەوجەیی ب عیبادەتی وشریعەتی نەمایە، خرقە وکراسێن زاهـدان ل بەر خۆ دکەن ودلێن وان ب ڤیانا دنیـاییٚ ومـالی دئاڤانـە، ل پـێش چـاڤێن خەلکی دکەڤنـە چـلخانە وخـەلوەیان، ود پـشت وان ڕا غـاردانیٚ ل سـەر دیناریٚ ودەرهەمی دکەن.

ب ناڤیٚ پاقژییا دلی و (مشاهەدیٚ وئەحوال ومەقاماتان) دئاخڤن، ودەسـتیٚ وان حــەتا بــن کەفــشا یــیٚ د نــاڤ قرێــژا دنیــاییٚ ڕا.. ئەڤــە ژی جوینــەکیٚ مەغروورانە یێن کاریٚ وان ییٚ سەرڤە سەرڤە وان دخاپینت.

٤- مرۆڤێن دەولـەمەند ومالـدار:

وغورووروا ڤان ب هـنـدێ دبـت دەمـێ ئـەو مالـــێ خـۆ هنـدەكێ يـان گەلـەكێ ل كارێن باش خەرج دكەن، هزر دكەن ئەڤ كارە ب تنـێ تێـرا وان هەيە وان ببەتە بەحەشتێ، دێ بينی ئێك ژ وان ب مەلايينان ل سـەر چـێكرنا مزگەفتەكێ خەرج دكەت، و ل دەهـ جهان ناڤێ خۆ ل سەر دنڤيست، دا كـو بـەحـسـێ وی ب باشی پشتی وی بمينت، وئەگەر ژێ بێتە خواست ئەو دەهـ ديناران بدەتە مرۆڤەكێ برسی بێی كەس پێ بحەسيێت ل بەر نائێـت. يـان ژی حەتا دينارەكێ ل كارەكێ باش خەرج بكەت، دەهان ل كارێن خراب خەرج دكەت، ودلـێ خۆ ب هندێ خۆش دكەت كو باشی خرابييێ ژێ دبەت.

چارەيا غورووروی:

مەعنا غـوروور دەردەكـێ مەزنـە كـێم كـەس ژێ خـلاس دبـن، وهـەر كەسەكێ بڤێت دلـێ خۆ ژ دەردێ غورووری بپارێزت دڤێت ئەو سێ تشتان ل نك خۆ پەيدا بكەت:

يێ ئێكێ: عەقلـەكێ دورسـت، يـێ وی ژ غـوروورێ بپـارێزت، وهـەر تشتەكی ل سەر ڕاستييا وی ببينت.

يێ دووێ: ئەو مەعريفەتا خۆ خۆ پێ بنياست، وپێ ب سەر ڕێكا دورست يا دنيايێ وئاخرەتێ ژی هلببت.

يێ سييێ: ئەو زانينا مرۆڤ وێ ڕێكێ پێ بزانت يا مرۆڤی دگەهينتە خودێ ووی ژ شەيتانی وخاپاندنا وی دپارێزت.

و د گـەل ڤـێ هـەمـييـێ ژی هـــەردەم ترسا خـودێ د دلـــێ وی دا، وخۆ ژ تێكەفتنا د فتنێ دا پشت ڕاست نەبينت، زانايەكێ مەزن دەمێ كەفتييە بەر سەكەراتێ هندەكان گۆتێ: تو ژ شەيتانی قورتال بووی.. وی گۆت: نـە هێشتا يا مای.

(٥)

مەدح وخۆ ئینانە پێش

(المدح)

خـودێ مـرۆڤ وەسا یـێ چـێـكـری ئەو حەز دكـەت خـەلـكی بەحـسـێ وی ب باشی بكەن، ودیتنا خەلكی بۆ وی دیتنەكا جـوان وتـازە بـت، هـەر وەسا وی پێ نەخۆشە خەلك بەحسێ وی ب خرابی بكەن، یان ناڤ ودەنگێن وی د ناڤ خەلكی دا ب ڕەنگەكێ نە یێ جوان بەلاڤ بن.. پێغەمبەرێ خودێ ئیبراهیمی ـ سلاڤ لـێ بن ـ ئێك ژ دوعایێن وی ئەڤە بوو وی دگۆت: ﴿ رَبِّ هَبۡ لِي حُكۡمٗا وَأَلۡحِقۡنِي بِٱلصَّٰلِحِينَ ٨٣ وَٱجۡعَل لِّي لِسَانَ صِدۡقٖ فِي ٱلۡأٓخِرِينَ ٨٤ وَٱجۡعَلۡنِي مِن وَرَثَةِ جَنَّةِ ٱلنَّعِيمِ ٨٥ ﴾ (الـشعراء: ٨٣–٨٥) ووەكـی ئـەم دبینین دوعایا وی یا ناڤێ ئەڤەبوو: یا ڕەببی تو ناڤ ودەنگەكێ باش بۆ من د ناڤ وی خەلكی دا بەلاڤ كە یێن كو پاشی دێ ئێن، یەعنی: پـشتی مرنـا مـن ژی خەلك مەدحێن من بكەن، و ب باشی بەحسێ من بكەن.

بەلـێ گرفتاری د چ دایە؟ گرفتاری یا د وێ ئنیەتێ دا یا مرۆڤی د پشت ڤێ چـەنـدێ ڕا هـــەی، هـەر وەسـا یا د هندێ ژی دا كانێ مرۆڤـی دڤێـت خەلك ب چ تشتی مەدحێن مرۆڤی بكەن؟

ل ڤێرێ.. و د ڤان هەردو مەسەلان دا ڕێك جـودا دبـت، ومرۆڤـێ بـاش ویێ خـراب دئێنـە ژێـك ڤاڤـارتن، یـەعنی: دورسـتی ونەدورسـتی، حـەلالی وحەرامی دكەڤتە مەسەلـێ، وەكی دێ بۆ مە ئاشـكەرا بـت ئەگـەر خـودێ حەز بكەت.

مەبەست ب ڤی دەردی چیە؟

مەدح وناڤ ل خۆ دان، وخۆ ئینانه پێش ل بەر چاڤ ب ڕەنگەکێ جوان، ئەڤه ژی د هندەك دەلیڤەیان دا دبتە ئێشەك ژ وان ئێشان یێن دلی دگرن، ودبتە ئەگەر کو دل ب دورستی ب کارێ خۆ ڕا نەبت.. ڤێجا مەبەست ب ڤی دەردی چیە؟

مەدح وەکی ئاشکەرا دژی هاڤێتنێ یە، ومەبەست پێ ئەوە خەلك ب باشی وڕەنگەکێ جوان بەحسێ مرۆڤی بکەن، ووی کاری ووان سالۆخەتان بۆ مرۆڤی پال بدەن یێن مرۆڤی پێ خۆش بت وکەیف پێ بێت، بۆ هندێ دا مرۆڤ بزانت کو ئەو د چاڤێن خەلکی دا یێ مەزن و ب بهایە، و (حەمد وسەنا) ژی د مەعناییێن خۆ دا نێزیکی ڤێ چەندێنە، دەمێ ئەم دبێژین: حەمدا خودێ بکە، یەعنی: ب ئەزمانێ خۆ بەحسێ وی ب باشی بکە وسالۆخەتێن باش بۆ وی پال بدە ومەدحێن وی بکە.

و (شوکر) ژی د مەعنایا خۆ دا یا دویر نینە ژ ڤێ چەندێ، بەلێ شوکر بەرانبەر قەنجییێ یە، ئەگەر کەسەکی قەنجییەك ل تە کر ڤێجا تە بەحسێ وی ب باشی کر، ئەو تە شوکرا وی کر، بەلێ حەمد یان مەدح ژی هەر وەسا شەرت نینە وی قەنجییەك گەهاندبتە تە، بەلکی تو تشتەکێ باش ل نك وی دبینی تە کەیف پێ دئێت ڤێجا تو بەحسێ وی ب باشی دکەی، وئەڤە دژی وێ یە دەمێ تو تشتەکێ خراب ل نك دبینی ڤێجا تو ژ بەر وی تشتی ڕەخنێ لێ دگری ودهاڤێیی.

وکانێ چاوا مەدح ژ مرۆڤەکی بۆ ئێکێ دی دئێتەکرن وەسا ئەو ژ مرۆڤی بۆ وی ب خۆ ژی دئێتەکرن، یەعنی: دێ بینی مرۆڤەك کا چاوا حەز دکەت خەلك مەدحێن وی بکەن وبەحسێ وی ب باشی بکەن، وەسا ئەو ب خۆ ژی مەدحێن خۆ دکەت وبەحسێ خۆ ب باشی دکەت.

د ناڤبەرا دورستی ونەدورستییێ:

وئەڤ هەردو حالـەتە، کو خەلك مەدحێن مرۆڤی بکەن، یان مرۆڤ ب خـۆ مـەدحـێـن خـۆ بکەت دبیت کارەکێ دورست بت ئەگەر خۆ ل توخوییەکێ دەسنیشانکری گرت، ودبت ببتە کارەکێ نەدورست ئەگەر ژ توخوییێ خـۆ یێ طەبیعی دەرباس بوو، وهنگی ئەو دێ ببتە ئێشەك ژ ئێـشێن دلی یـێن کـو فەرە مرۆڤ خۆ ژێ بپارێزت.

ڤێجا ئەو توخوییێ طەبیعی چیە؟

مـە گـۆت: پێغەمبەران دوعـا یـێـن کرین کو خودێ نـاڤ ودەنگـێن وان ب بـاشـی د ناڤ خەلکی دا بــەلاڤ بـکـەن، وخــودایــێ مەزن ب خـۆ ژی د ئایەتەکێ دا فەرمانێ ل پێغەمبەرێ خۆ موحەمــمــەدی ـ سـلاڤ لـــێ بـن ـ دکــەت، ودبـــێـــژتـێ: ﴿ وَأَمَّا بِنِعۡمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثۡ ﴾ (الضحی: ١١) و ژ حەسەنێ کورێ ئیمام عەلی دئێتە ریوایەتکرن کو مەبەسـت ب ڤـێ ئایـەتێ ئەوە خودێ دبێژت: ئەو باشی وقەنجییا تو دکەی بێژە برایێن خۆ، و ل دویڤ ڤێ تەفسیری دێ یا دورست بت مرۆڤ باشییا خـۆ د نـاڤ هنـدەك کەسـان دا بێژت، ئەگەر خۆ ئەڤە ڕەنگەکێ مەدحێ ژی بت..

بەلـێ ناڤبرِ وفاصل د مەسەلــێ دا چـیە کـو ڤـی کـارێ هـە ژ حـەلالی وەرگێڕت وحەرام بکەت؟

د بـەرسـڤـێ دا دێ بێژین: دو خـالێن گرنگ ل ڤێرێ هەنە دڤێت مـرۆڤ ژ بیـرا خۆ نەبەت، ئەو ژی ئەڤەنە:

یا ئێکێ: ئنیەتا دلی:

ئنیەت ومەخسەدا دلـێ تە چیە دەمێ تە کەیف ب هنـدێ بێـت خـەلك مـەدحـێـن تـە بکەن، و ب باشی بەحسێ تە بکەن، هەر وەسا ئنیەتا دلـێ تە

چـیـه دەمـێ تـو د ناڤ خەلـكی دا مەدحێن خۆ دكەی ب بەحسكرنا باشییەك ژ باشییێن خۆ یێن دبت خەلـك پێ نەحەسیێن؟

ڕاستە مەسەلـەكا نەفسییە هەر كەسەكێ هەبت پـێ خۆشـە دیـتن ورەئیـا خەلـكی د وی دا یا باش بت، بەلـــێ تـشتەكێ دی ل ڤێـرێ هەیـە مرۆڤـان دكەتە چەند پشكەك:

هندەك كەسێن هەین ل دویڤ شیانا خۆ باشییێ دكەن، وهندی ژێ بێـت ئیخلاصێ ب كار دئینن، وبەرێ وان ل هنـدێ نینـە خـەلـك ب كـارێ وان بحەسییێت یان نە، چونكی ئارمانجا وان ئەوە خـودێ ژێ رازی ببـت وجزایـێ كارێ وان بدەتێ، ژ بەر ڤێ چەندێ خەلـك ب كارێ وان بزانن یان نـەزانن ئەو وەكی ئێك بەردەوامییێ ددەنە كارێ خۆ یـێ بـاش، هـەر چـەندە دەمـێ خەلـك ب كارێ وان بزانن بۆ وان خۆشـە.. ئەڤـە تـشتەكێ دورسـتە وچـو كێماسییێ نائێختە ئیخلاص وخێرا كارێ وان.

وهندەك كەسێن دی هەنە باشییێ دكەن، ودبت مەخسەدا وان پێ خودێ بت، بەلـێ دەمێ ئەو وی كارێ بـاش دكـەن ئـەو بەرگـەرِیانێ دكـەن كـو خەلـك ب كارێ وان بحەسییێت دا مەدحێن وان بكەن، وئەگەر هات وخەلـك ب كارێ وان نەحەسیا دێ بۆ وان نەخۆش بت، وئحتمالـە ئـەو د كرنـا وێ باشییێ دا سست ببن، یەعنی: ئەگەر خەلـك ب وان بحەسیێن ئەو د باشییێ دا مجدتر لـێ دئێن ژ وی دەمـی یـێ خـەلـك تێـدا ب وان نەحەسـییێت.. وئـەڤ ڕەنگێ مرۆڤان دبت بێی ب خۆ بحەسیێن یێن بەر ب ڕیـمـەتـییـێ ڤە دچـن، وخەطەرەكا مەزن یا ل پێشییا وان!

وهندەك كەسێن دی هەنە ئارمانجا وان ژ هەر كارەكێ باش یێ ئەو دكەن خەلـكە، لـەو هەر گاڤەكا وان زانی كەس ب باشییا وان ناحەسییێت ئەو چـو باشییان ناكەن، وچی گاڤا وان باشییەك كر وكەس پێ نەحەسیا ئەو دێ ڕابن

بەحسێ وێ باشییا خۆ د ناڤ خەلکی دا کەن، ومەدحێن خۆ پێ کەن، دا زەحمەتا وان بەلاش نەچت! وەکی ئەو هزر دکەن، ئەڤ ڕەنگێ مرۆڤان کارێ وان ڕیمەتییە، وچو خێر تێدا نینە، چونکی کار ب ئنیەتانە وەکی د حەدیسەکا دورست دا هاتی.

یا دووێ: ڕەنگێ کاری:

ئەو کارێ تو حەز دکەی خەلك مەدحێن تە پێ بکەن چیە؟ وپەیوەندییا تە د گەل وی کاری چیە؟

د ڤێ چەندێ ژی دا مرۆڤ ژێك دئێنە ڤاڤارتن:

ئەگەر ئەو کارێ مرۆڤی پێ خۆش بت مەدحێن وی پێ بێنەکرن کارەکێ شەرعی بت، و ب وان شەرتێن د خالا بۆری دا مە بەحس ژێ کر، هنگی مرۆڤ ژ غورروور وخۆ مەزنکرنێ دێ ئێتە پاراستن.

ژ خۆ ئەگەر ئەو کارێ مرۆڤ حەز دکەت خەلك مەدحێن وی پێ بکەت کارەکێ باش بت بەلێ وی نەکربت، خەلك هزر بکەن وی یێ کری ڤێجا مەدحێن وی پێ بکەن، وئەو خۆ بێ دەنگ بکەت وکەیفا وی ب ڤێ چەندێ بێت، هنگی ئەو دێ ل سەر خەطەرەکا مەزن بت، چونکی دبت ئەڤ ئایەتە ژ وی بگرت دەمێ خودایێ مەزن دبێژت: ﴿ لَا تَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَآ أَتَواْ وَّيُحِبُّونَ أَن يُحْمَدُواْ بِمَا لَمْ يَفْعَلُواْ فَلَا تَحْسَبَنَّهُم بِمَفَازَةٍ مِّنَ ٱلْعَذَابِ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨٨﴾ - تو هزر نەکە ئەوێن کەیف ب وان کریارێن کرێت دئێت یێن وان کرین، وحەز دکەن خەلك پەسنا وان ب وی تشتێ وان نەکری بدەن، تو قەت هزر نەکە ئەو د دنیایێ دا ژ عەزابا خودێ دێ دپاراستی بن، و ل ئاخرەتێ عەزابەکا ب ئێش بۆ وان هەیە ﴾ (آل عمران: ١٨٨). ووەکی ئاشکەرا د ڤێ ئایەتێ دا گەفەکا مەزن بۆ هەر کەسەکی هەیە یێ کارەکێ خراب بکەت وکەیف پێ بێت، هەر وەسا بۆ هەر کەسەکێ مەدحێن خۆ

ب وى تشتى بكەت يێ وى نەكرى، وحەز بكەت خەلك ژى مـەدحێن وى ب وێ چەندێ بكەن.

ونێزيك ژ ڤى ڕەنگێ مرۆڤان ئەوە ژى يێ هندەك باشييێ دكەت، وخەلك هزرەكا مەزنتـر ژێ دكەن، يان سالۆخەتەكێ باشێ ل نك هەى وەكى علمى يان تەقوايێ وخەلك هزرا پـتـر ژێ دكەت، وئەو ڤێ چەندێ دزانت بەلـــێ خۆ بێ دەنگ دكەت وكەيف ب ڤێ چەندێ دئێت.. ئەڤە ژى يێ هێژاى وێ گەفا مەزنە ئەوا د ئايەتا بۆرى دا هاتى.

ژ بەر ڤێ چەندێ زانايێن دورست (تەواضع) دكر، ودەمێ ددیت خـەلك هزرەكا مەزنتـر ژێ دكر وان خەلك ل ڕاستييێ هشيار دكر وحەقيقـەتا خـۆ بۆ وان ئاشكەرا دكر، نە وەكى وان درەوينێن خـۆ ب كراسـێ زانـا وشـێخ ووەلييان نيـشا خـەلكى ددەن، ئەگـەر خـەلك سـەرێ خـۆ بـۆ نەچـەمينن ودەستێن وان ماچى نەكەن، عێجز دبن وهزر دكەن تەعدايى ل سەر مـەقامێ وان يێ بلند هاتەكرن، وهندەك ژ حەقێ وان يێ مەزن هاتە خوارن!

هشيارى ڤى ڕەنگێ مەدحان بە:

ئەو ب خۆ مەدحكرن چ مرۆڤ مـەدحێن خـۆ بكـەت، چ خـەلك ل نـك مرۆڤى مەدحێن مرۆڤى بكەن، ئەگەر خۆ د توخويبێن شەرعى يێن دورسـت ژى دا بت كارەكێ خەطەرە، چونكى نەفسا مرۆڤى ـ ئەگەر مـرۆڤ بـاش يـێ لـێ هشيار نەبت ـ گەلـەك جـاران ژ دەسـت مرۆڤـى ڤەدرسـت، ووەكـى دەوارەكێ شەنبۆز بەرێ خودانى ددەتـە هيلاكـێ، ب تايبـەتى ئەگـەر ديـت خەلك ب چاڤەكێ بلند يێ بەرێ خۆ ددەنێ وهزرەكا مەزن يێ ژێ دكەن.

و ژ بەر ڤێ چەندێ پێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بن ـ د هندەك حەديسێن خۆ دا مە ل خـەطـەرا ڤێ مەسەلـێ هشيار دكەت، دا كـەس ژ مـە سـستييێ تێـدا نـەكـەت، و ب هـێـجـەتـا ڕەنگێ دورست تووشى ڕەنگێ خەلەت ببت، و

د گەل هندێ دلـێ خۆ ب هندێ خۆش بكەت كو چو تـشتێ خەلـەت وی نەكرییـە، وەكی ڕەنگەكێ خۆ پاراستنێ پێغەمبەر ـ سلاڤ لـێ بن ـ دبێـژت: ﴿ إِذا رَأَيْتُمْ الْمَدَّاحِينَ فَاحْثُوا فِي وُجُوهِهِمْ التُّرَابَ ـ ئەگەر هەوە مەدحەكـەر دیتن ئاخێ بهاڤێنە ناڤچاڤێن وان ﴾. [1]

یەعنی: ئەگەر كەسەكی ل نك هەوە مەدحێن هەوە كرن تژی دەستێ خۆ ئاخ كەن و د ناڤ چاڤان وەركەن.. چاوا؟

هندەك زانا دبێـژن: یـەعنی ب ڕاسـتی هـوین ئـاخێ ب نـاڤ چـاڤێن وان وەركەن وەك پاشڤەبرن ورەزیلكـرن بـۆ وان، دا ئـەو چـو جـارێن دی ڤـێ چەندێ نەكەن، وهندەكێن دی دبێژن: مەخسەد پێ ئەوە هوین وان شەرمزار بكەن، ئەگەر مەخسەدا وان ب ڤێ مـەدحێ تـشتەك بـت وەكـی مـالی یـان مرادەكێ، هوین چو نەدەنێ ومرادا وی ب جـﻬ نەئینن.

ئیمامێ غـەزالـی دبێـژت: شـەش خرابی د مـەدحكرنێ دا هەنـە، چـار ژێ ژ مەدحەكەری دگرن، ودو ژ وی دگرن یێ مەدحێن وی دئێنەكرن، یێ مەدحەكەر دبت موبالـەغێ د مەدحێ دا بكەت هنگی دێ بتە درەوین، ودبت مەخسەدا وی ئەو بت خۆ ل نك ڤی كەسی شـرین بكـەت وهنگـی دێ بتـە منافق، ودبت تشتەكی بێژت نەزانت كانێ ڕاسـتە یـان نـە وهنگـی دێ بتـە موجازف، ودبت ئەو كەسێ ئـەو مـەدحێن وی دكـەت مرۆڤـەكێ زالم بـت وهنگی دێ بتە گونەهكار، وئەوێ مـەدحێن وی دئێنـەكرن دبـت ئیعجـاب وتەكەببور ل نك پەیدا ببت سـەرا ڤـێ مـەدحێ، ودبـت كـەیفا وی ب ڤـان مەدحان بێت ڤێجا ئەڤ چەندە ببتە ئەگەرا هندێ كارێ وی یـێ بـاش بـەطـال ببت وببتە ڕویمەتی. مەعنا: ب چی ڕەنگێ هەی یا باش نینـە مـرۆڤ مـەدحێن ئێكی ل نك وی بكەت.

---

(١) موسلم ژ مقدادی ڤەدگوهێزت.

و د حەدیسەكا دی دا ئەسـمـائا كچا ئـەبـوو بەكری دبێژت: پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ گۆت: ﴿ الْمُتَشَبِّعُ بِمَا لَمْ يُعْطَ كَلابسِ ثوْبَيْ زُورٍ ﴾[1] وزانا د مەعنا ڤێ حەدیسێ دا دبێژن: ئەوێ خۆ ب وی تـشتی بینتـە پـێش چـاڤێن خەلكی یێ بۆ وی نەهاتبتە دان، مەتەلا وی وەكی مەتەلا وی مرۆڤێ درەوینە ئەوێ كراسێ مرۆڤەكێ بكەتە بەر خۆ وخەلكی وەسا تێ بگەهینت كو ئـەو كراس یێ وییە.

وئەڤ حەدیسە ب مەعنا وێ یا بەرفرەھ ڤە دئێتە وەرگرتن، مرۆڤەك ئەگەر مەدحێن خۆ ب تشتەكێ وی نەكری بكـەت، یـان خـۆ ب ڕەنگـەكی نیـشا خەلكی بدەت وئەو ب خۆ یێ وەسا نینە، یان ژی هندەك كـەس ل نـك وی مەدحێن وی ب تشتەكی بكەن ل نك وی نەبت، وئەو خۆ بێ دەنگ بكـەت وییێ رازی بت ب وێ چەندێ، ئەو دێ ژ درەوینان ئێتە هژمارتن.

---

(١) موسلم ریوایەت دكەت.

(٦)

هيڤيا ژ وان يێن چو پێڤە نەئێت

(الأمل فيمن لا يملكه)

ديسا ژ وان ئێش ودەردێن دل تووش دبتێ ئەگەر هات باوەری تێدا نەما، يان ژی کێم بووی، يان خەلەلەك کەفتێ ئەو هيڤيا خۆ ب ئێکێ دی ڤە د گەل خودێ يان ژبلی خودێ گرێ ددەت، دا کو ئەو ئێك نەخۆشی وتەنگاڤييەکێ ژ سەر وی لادەت، يان مفايەکی بگەهينتێ، يان رزقی بدەتێ..

وژبلی کو ئەڤ چەندە نيشانا هەبوونا (خەلەلێ) يە د باوەرييا خودانی دا ژ لايەکێ دی ڤە ئەو نيشانا نەبوونا مەنطقەکێ دورستە ژی ل نك وی، چونکی مەنطقێ دورست هندێ دخوازت کو ئەگەر تشتەك ب دەستێ ئێکی بت، ووی ئێکی ئەو تشت ب سەرێ تە ئينا، چ ئەو تشت يێ باش بت چ يێ خراب بت، بەس ئەو ئێك دێ شێت وی تشتی ژ سەر تە ڕاکەت يان ژ تە ستينت، ژ بەر کو ئاشکەرايە ئەوێ بشێت بدەت دێ شێت ستينت ژی، وئەوێ دان د دەستی دا نەبت ستاندن ژی د دەستی دا نابت.

پسيارەکا مەنطقی:

جارێ دوير ژ مەسەلێن دينی و (غەيبياتان) ئەڤ قاعيدێ هە يێ مەنطقی مرۆڤ پال ددەت کو ئەو پسيارەکێ ژ خۆ بکەت، ژ عەقلێ خۆ بەری دلێ خۆ: ئەرێ ئەڤ تشتێن د دنيايێ دا ب سەرێ من تێن چ خۆشی بن چ نەخۆشی کی د پشت ڕايە؟ وکێ ئەو بۆ من تەقدير کرينە؟

وپشتی بەرێخۆدانەکا درێژ ل دەلیل ونیشانێن علمی، وهێجەت وبورهانێن مەنطقی ئەو ڕاستی بۆ مرۆڤی بنەجە بوویە یا دین پێ هاتی وباوەرییێ ژ مرۆڤی خواستی کو ئەو ل وێ قەناعەت وباوەرییێ بت کو هەر ڕاوەستانەك ولڤینەك وهەر کار وشیانەکا د ڤێ گەردوونێ دا هەی ژ خودێ یە و ب خودێ یە، وئەڤیە مەعنا گۆتنا مە یا هەردەم: (لا حول ولا قوة إلا بالله)، ودەمێ دین دبێژت: ژ خودێ یە و ب خودێ یە.. مەعنا وێ ئەو نینە ئەم وان ئەگەرێن ماددی یێن د دنیایێ دا دبەلاڤ ژ بیر بکەین، یان ب پشت گوهـ ڤە لێ بدەین، نە! بەلکی مەعنا وێ ئەوە مە باوەری هەبت کو ئەڤ (ئەگەرە) ب خودێ یێن بووینە (ئەگەر) وهەر جارەکا خودێ بڤێت ڤان ئەگەران ڕاکەت ئەڤ چەندە ل بەر وی ئاسێ نابت.

پشتی مە ئەڤە زانی.. جارەکا دی دێ ل بەرسڤا پسیارا بۆری زڤڕین: هەر تشتەکێ هاتە ڕێکا تە، یان هەر خۆشی ونەخۆشییەکا ب سەر تە دا هات ئەو - ژ بلی ئەگەرێن وێ یێن مادی یێن بەرچاڤ - ژ خودێ یە وەکی د ئایەتەکێ دا هاتی: ﴿ قُل لَّن يُصِيبَنَآ إِلَّا مَا كَتَبَ ٱللَّهُ لَنَا ــ تو بێژە: تشتەك ب سەرێ مە نائێت ئەو نەبت یێ خودێ بۆ مە حەزکری و د لەوحێ پاراستی دا نڤیسی ﴾ (التوبة: ٥٣) خۆشییەك ئەگەر گەهشتە تە ئەو ژ خودێ یە، ونەخۆشییەك ژی ئەگەر ب سەرێ تە هات هەر ژ خودێ یە، وئەو ئەگەرێن ماددی یێن کو دکەڤنە د ناڤبەرا تە وژێدەری دا کو خودێ یە مەتەلا وان وەکی مەتەلا وی مرۆڤێ پۆستەچییە، ئەوێ بەریدەکێ دگەهینتە تە، وحەتا کارێ تە کارەکێ مەنطقی بت بەری هەر تشتەکی دڤێت بەرێخۆدانا تە بۆ مەسەلێ کویرتر بت ژ هندێ کو تو بەس لایێ سەرڤە سەرڤە ببینی.

وحەتا مەسەلە ل بەر مە پتر یا روهن وئاشکەرا بت دێ نموونەیەکا

ماددی یا ساده ڤەگێـــڕیـــن: مرۆڤەكێ دەولـەمەند ئەگەر خەلاتەكێ مـەزن د گـەل كەسـەكی بـۆ تـە بهنیێـڕت، تـو دێ سوپاسـییا كـێ كـەی؟ یـا وی دەولـەمەندی، یان ژی یا وی فەقیرێ خەلات گەهاندییە تە؟

د مەسەلێن د ناڤبەرا مرۆڤ ومرۆڤـان دا ئـەم دبیـنین خـەلك هـەمی چـو ئعتبارێ نادەنە (ئەگەر وواسطەیان)، یەعنی: كویر بەرێ خۆ ددەنە مەسەلـێ وسوپاسی وشوكرا وان یا دورست بۆ وی دەولـەمەندی دئێتە ئاراستەكرن یێ ئەو خەلات كرین، وئحتمالە گەلەك جاران هەما هەر ل وی كەسـی نـازڤڕن یێ خەلات گەهاندی، دبێژن: ما وی چ كرییە؟ هەما یا وی بـەس گەهاندنـە وئەڤە كارێ وییە وی بڤێت نەڤێت!

ویا عەجێب ئەوە د وان مەسەلان دا یێن د ناڤبەرا مرۆڤی وخودێ دا ئـەم دبینین بۆ مرۆڤان گەلـەك یا ب زەحمەتە (ئەگەر وواسطەیان) ژ بیـر بكەن، یان حەتا ئعتبارەكا كێم بدەنێ، خودێ نعمەتەكێ دێ د گەل مرۆڤەكی كەت دێ وی دەولـەمەند كەت، ئەو دێ ژبیـر كەت كو ئەڤ نعمەتە خەلاتەكـە خـودێ یێ دایێ دێ بێژت: هندی هند ئەز مرۆڤەكێ شارەزامە و د تـجـاەتێ دا یـێ زیرەكم لـەو هندە ئەزێ دەولـەمەند بوویم! وئـەو ژ بـیـــرا خـۆ دبـەت كـو گەلـەك كەسێن ژ وی شارەزاتر ژی بۆ تـجـارەتێ یێن هەین، و د گەل هندێ ژی وەكی وی دەولـەمەند نەبووینە..

ئەڤە ب نسبەت خۆشییێ.. ونـەخـۆشـی ژی هـەر وەسایە، دوژمنەك دێ ل سەر تە زال بت و ب ڕێكا هندەك كەسان دێ نەخۆشییەكێ گەهینتـە تـە، گاڤا تە ڤیا گازندەیەكێ بۆ خۆ بكەی، یان داخـوازا ڕاكرنـا ڤـێ نەخۆشـییێ بكەی تو چو ئعتبارێ نادەیـە وان كەسـان یـێن ب تنـێ بووینـە واسطە بـۆ گەهاندنا وێ نەخۆشییێ بـەلكی دێ لێگـەڕیێی خـۆ بگەهینییـە ژێـدەری دا هیڤییێ ژێ بكەی ئەو وێ نەخۆشییێ ژ سەر تە ڕاكەت.

د گەل خودێ ئەم دبینین مەسەلە جودا دبت، خودێ ژ بەر ئەگەرەك وحکمەتەکا ئەو پێ دزانت بەلایەکێ دێ دەت، عەرد دێ هژییت، یان تووفانەك دێ ڕابت، یان باران دێ قەتعە بن، ئەم دێ خودێ وحکمەتا وی ژ بیرکەین وئەگەرێن ماددی ب تنێ ـ د گەل کو دبت ئەو د دورست ژی بن ـ دێ ل بیرا خۆ ئینینە ڤە، وەکی وی یێ ترومبێلا خۆ ببەت ل دیوارەکی بدەت وگاڤا پسیارا ڤێ چەندێ ژێ هاتەکرن، بێژت: مانێ خەتایێن ستێرنی یان مەکینێ بوو، و ژ بیرا خۆ ببەت کو سائێقەکێ هەی وی ستێرنی ووێ مەکینێ دهاژۆت!

پشتی ڤێ روهنکرنێ، وپشتی تە زانی کو هەر خۆشی وهەر نەخۆشییەکا دگەهتە تە ژ خودێ یە، گاڤا تە ڤیا ئەو خۆشی ل سەر تە بەردەوام ببت، یان ئەو نەخۆشی ل نك تە نەمینت، تو دێ هەوارا خۆ گەهینییە کێ؟ ودێ هیڤییێ ژ کێ خوازی؟

ئەگەر مەسەلێ بهێلییە ب هیڤیا عەقلی ومەنطقی، ئەو د بەرسڤێ دا دێ بێژتە تە: خودێ.. بەلێ ئەگەر بەرێ خۆ بدەیە واقعێ گەلەك کەسان ئەوێن دلێن وان نەدساخلەم دێ بینی هیڤیا وان هەر خودێ نینە، یان دبت هیڤیا وان یا دویماهییێ ژ نوی خودێ بت!

قورئان وئەڤ مەسەلە:

و ژ بەر کو قورئان ئەو کیتابا خوداییە یا فطرەتا مرۆڤی دئاخێڤت، وهەدەم وی ڕوی ب ڕوی بەرانبەر مەنطقێ عەقلی ددانت، ئەو ل گەلەك بیرا مە ل ڤێ ڕاستییێ دئینتەڤە دا ئەم کویر بەرێ خۆ بدەین: ﴿وَلَا تَدۡعُ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَۖ فَإِن فَعَلۡتَ فَإِنَّكَ إِذٗا مِّنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ١٠٦ وَإِن يَمۡسَسۡكَ ٱللَّهُ بِضُرّٖ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَۖ وَإِن يُرِدۡكَ بِخَيۡرٖ فَلَا رَآدَّ لِفَضۡلِهِۦۚ يُصِيبُ بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنۡ

عِبَادِهِۦۚ وَهُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾ ﴾ (يونس: ١٠٦-١٠٧). تو ئەی موحەممەد، وهوین ژی گەلی مرۆڤان ژبلی خودێ گازی ودوعایان ژ کەسێ دی نەکەن، نە ژ چو صەنەمان، ونە ژ چو خوداوەندان، چونکی ئەو نەشێن نە چو مفایی بگەهیننە هەوە ونە چو زیانێ ژ هەوە بدەنەپاش، ژ بەر کو ئەو چەندە د دەستێ وان دا نینە، وکەسەکی ئەگەر تشتەك د دەستی دا نەبت نە ژ عەقلییە تو ڕابی وی تشتی ژێ بخوازی، خودێ دبێژت: ئەگەر تە ئەڤ چەندە کر، و ژ بلی خودێ تە دوعا ژ ئێکێ دی کر، ئەو هنگی تو دێ ژ موشرکان بی، یێن ب شرکێ ونەگوهدارییێ زۆرداری ل خۆ کری.

و د ئایەتا دووێ دا خودایێ مەزن بۆ تەئکید مەسەلە ب ڕەنگەکێ دی دوبارەکر، وگۆت: ئەگەر خودێ نەخۆشییەکێ بگەهینتە تە ژ وی پێڤەتر کەس نینە وێ نەخۆشییێ ژ سەر تە ڕاکەت، وئەگەر وی بەرفرەهییەك یان قەنجییەك بۆ تە ڤیا کەس نەشێت وێ ژ تە ڤەگێڕت، خودێ یە خۆشی ونەخۆشییێ ددەتە وی کەسی یێ وی بڤێت ژ بەنییێن خۆ، وئەوە گونەهێن گونەهکاران ژێ دبەت، وئەو دلۆڤانییێ ب وان دبەت.

و د گەلەك جهان دا قورئان بۆ ئوممەتێن بۆری ب عەیب دزانت دەمێ هندەك ژ وان پەرستنێ ئاراستەی ئێکێ دی ژبلی خودێ دکەن، یان هیڤییێن خۆ ب ئێکێ دی ژبلی خودێ ڤە گرێ ددەن، بۆ نموونە خودێ د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ لَّقَدْ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ مَرْيَمَۚ قُلْ فَمَن يَمْلِكُ مِنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا إِنْ أَرَادَ أَن يُهْلِكَ ٱلْمَسِيحَ ٱبْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُۥ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًاۗ ﴾ (المائدة: ١٧).

ب ڕاستی تشتەکێ غەریبە مرۆڤ خودایینییێ بدەتە کەسەکێ وەسا یێ نەشێت مرنێ ژ خۆ بدەتە پاش دەمێ مرن ڤێرا دگەهت. ئایەت دبێژت: ئەو کەس کافربوون ئەوێن گۆتین: خودێ مەسیحێ کوڕێ مەریەمێ ب خۆیە،

تو ـ ئەی موحەممەد ـ بێژە وان: ئەگەر مەسیح خودێ بایە ئەو دا شێت قەدەرا خودێ پاشڤەبەت دەمێ حەزکرنا وی ل سەر هندێ پێك دهات کو ئەو وی ودەیکا وی وهەر کەسەکێ ل سەر ڕوییێ عەردی ببەتە هیلاکێ. بەس ئەو نەشیا ڤێ چەندێ بکەت، دەیکا وی مر وئەو نەشیا مرنێ ژێ دویر بکەت، وئەو ژی وەکی وێ دێ مرت وئەو نەشێت مرنێ ژ خۆ ژی دویر بکەت، چونکی ئەو عەبدەکە ژ عەبدێن خودێ!

هەر وەکی قورئانێ دڤێت بێژتە مە: ئەگەر داخوازەکا تە هەبت، وتە ڤیا وێ داخوازێ ژ ئێکی بکەی، بەرێ خۆ بدێ وێ داخوازێ ژ ئێکێ وەکی خۆ موحتاج نەکە، چونکی ئەوێ موحتاج بت ئەو یێ بێزارە، وئەوێ بێزار بت پێڤە نائێت حالێ بێزارەکێ وەکی خۆ چێ بکەت.

شەیتان وڕەنگەکێ د سەردابرنێ:

شەیتان ئەوێ سۆز دا هەر ڕێکەکا هەبت بۆ د سەردابرنا دوونەدەها ئادەمی ئەو ب کار بینت، د ڤێ مەسەلێ دا شیایە ب فەند وفێلا خۆ گەلەك زاهدان د سەر دا ببەت، دەمێ ئەو وە تێ گەهاندین کو حەتا ئەو بشێت خۆ بگەهیننە خودێ، دڤێت ئەو بۆ ڤێ خۆگەهاندنێ هندەك دەسکاتی وواسطەیێ ب کار بینن کا چاوا خەلك خۆ دگەهیننە مەزنێن دنیایێ! وحەتا ئەو هزر نەکەن ئەو ب ڤی کارێ خۆ ژ خودێ دویرکەفتینە شەیتانی ئەو وە تێ گەهاندن کو وان ب ڤی کارێ خۆ یان ب دانانا ڤان واسطەیان ئارمانج هەر گەهشتنا خودێ یە نەکو چو تشتێن دی.. ئایەتەکا قورئانێ د ڤێ دەر حەقێ دا دبێژت: ﴿وَيَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمۡ وَلَا يَنفَعُهُمۡ وَيَقُولُونَ هَٰٓؤُلَآءِ شُفَعَٰٓؤُنَا عِندَ ٱللَّهِۚ قُلۡ أَتُنَبِّـُٔونَ ٱللَّهَ بِمَا لَا يَعۡلَمُ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ سُبۡحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ١٨﴾ ـ ئەڤ بوتپەرێسە ژبلی خودێ پەرستنا وی تشتی دکەن یێ نە ب تشتەکی زیانێ دگەهینتە وان، ونە

ل دنیایێ ونه ل ئاخرەتێ مفایەکی دگەهینتێ، وئەو دبێژن: هەما ئـەم پەرسـتنا ئەوێن هە دکەین دا ئەو مەهدەرێ بۆ مە ل نـك خـودێ بکـەن، تـو ـ ئـەی موحەممـــەد ـ بێـژە وان: ئــەرێ هـویـــن وی تـــشـتـی ژ مەسـەلا ڤـان مەهدەرچییان نیشا خودێ ددەن یێ ئەو نـە ل عـەسـمانان ونـە ل عـەردی نەزانت؟ چـونکـــی ئــەگــەر هـەوە ل عـەردی یـان ل عـەسمانان هنـدەك مەهدەرچی هەبانە مەهدەرێ بۆ هەوە بکەن ئەو ژ هەوە چێتـر دا وان ناست، ڤێجا خودێ یێ پاك وبلندە ژ وی تشتێ ئـەو د پەرستنێ دا بـۆ وی دکەنـە هەڤپشك ﴾ (یونس: ١٨).

مەعنا: دەمێ عیبادەت بـۆ هنـدەك کەسێن دی ژبلـی خـودێ دکـر ـ و دوعاکرن وهیڤی ورجا ژ عیبادەتییە ـ وان دلـێ خۆ ب هنـدێ خـۆش دکـر کو ئەو نە عیبادەتێ وان شریکان (یان واسطان) دکەن بەلکی وان دڤێت ئەو شریك مەهدەرێ بۆ وان ل نك خودێ بکەن، وەکی وان ئـەوێن بێـژن: ئـەڤ چاك وەلیــیێن ئەم هەوارێن خۆ دگەهینینێ ئەم عیبادەتێ وان ناکەین، بەلکی ژ بەر جاه ومەرتەبا وان یان بلند ل نك خودێ مە دڤێت ئەو مەهدەرێ بۆ مە ل نك خودێ بکەن، وئەم ڤێ چەندێ دکەین دا خودێ مـە بدەتـە ب خـاترا وان!!

هەر یەعنی ضەلالـەتێ یە بەلــێ ب کراسەکێ دی!

چارەیا ڤی دەردی:

وچارەیا دورست بۆ ڤی دەردی ئەوێ ب سەر دلی دا دئێـت ئـەوە مـرۆڤ باوەرییا خۆ بەرانبەر تەوحیدا خـودێ دورسـت بکـەت، بزانـت کـو ژبلـی خودێ کەسەك نینە بشێت نە فایدەی بگەهینتێ نە زیانێ، چونکی خێر وشەر د دەستێ خودێ ب تنێ دایە، وخودێ یێ نێزیکی وییە وهەر جارەکـا ئـەوی خۆ هەوجەی خودێ کر وهەوارێن خۆ گەهاندنێ ئەو دێ د هـەوارێ ئێـت،

خودایێ مەزن دبێژتە پێغەمبەرێ خۆ ـ سلاڤ لێ بن ـ: ﴿ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ ۖ أُجِيبُ دَعْوَةَ ٱلدَّاعِ إِذَا دَعَانِ ۖ فَلْيَسْتَجِيبُوا۟ لِي وَلْيُؤْمِنُوا۟ بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾ ـ ئەگەر بەنییێن من پسیارا من ژ تە کر تو بێژە وان: هندی ئەزم ئەز یێ نێزیکی وانم، ئەز د گازییا وی دئێم یێ گازی من بکەت، ڤێجا بلا ئەو گوهدارییا من بکەن د وی تشتی دا یێ ئەز فەرمانێ پێ ل وان دکەم، وبلا باوەرییێ ب من بینن، دا بەلکی بەرێ وان بکەفتە باشییا دین ودنیایا وان ﴾ (البقرة: ١٨٦).

وپێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ د حەدیسەکا خۆ دا دبێژتە پسمامێ خۆ عەبدللاهێ کورێ عەبباسی: ﴿ إذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلْ اللّهَ وَإذا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللّهِ، وَاعْلَمْ أَنَّ الأُمَّةَ لَوْ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إلا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللّهُ لَكَ، وَلَوْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إلا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللّهُ عَلَيْكَ ـ ئەگەر تە پسیارەك کر خۆ پسیارێ ژ خودێ بکە، وئەگەر تە داخوازا هاریکارییەکێ کر تو ژ خودێ بکە، وتو بزانە کو ئەگەر ئوممەت هەمی کۆم ببت دا مفایی ب تشتەکی بگەهینتە تە ئەو نەشێت مفایی ب تشتەکی بگەهینتە تە ژبلی وی تشتێ خودێ بۆ تە نڤیسی، وئەگەر ئەو کۆم ببت دا زیانێ ب تشتەکی بگەهینتە تە ئەو نەشێت زیانێ ب تشتەکی بگەهینتە تە ب وی تشتی نەبت یێ خودێ ل سەر تە نڤیسی ﴾.[١]

(١) ترمذی ژێ ڤەدگوهێزت.

(٧)
ترانەكرنا ب خەلكی
(الاستهزاء)

بەری نوكە مە ئاشكەرا كربوو كو خۆمەزنكرن ئێك ژ وان ئێشانە یێن دل تووش دبنێ هەر جارەكا هات وباوەری تێدا كێم بوو، ونێزیك ژ ڤێ ئێشێ ئێشەكا دی هەیە ئەو ژ دلی دگرت، وئەو ب خۆ ئەنجامەكە ژ ئەنجامێن خۆمەزنكرنێ.. ئەو ژی ترانەكرنا ب خەلكییە، كەسەكی ئەگەر خۆ مەزن دیت كەسێ ل بەر سنگێ خۆ نابینت، وكەسێ ب چو حسێب ناكەت، لەو دێ بینی ئەو بۆ كێمكرنا خەلكی ترانە ویارییان ب وان دكەت، ڤێجا دا ئەم ب ڤی دەردی ژی ئاگەهدار ببین بۆ هندێ دا خۆ ژێ بدەینە پاش مە دڤێت چەندەكێ ل دۆر باخڤین.

دەردەكێ كەڤنە نوی:

پێغەمبەر ـ سلاڤ لێ بن ـ د گۆتنەكا خۆ دا دبێژت: ﴿ لَتَتَّبِعُنَّ سَنَنَ مَنْ قَبْلَكُمْ شِبْرًا بِشِبْرٍ وَذِرَاعًا بِذِرَا عٍ، حَتَّى لَوْ سَلَكُوا جُحْرَ ضَبٍّ لَسَلَكْتُمُوهُ ـ هوین دێ ل دویڤ رێكێن وان یێن بەری خۆ چن بوهۆست بهۆست وگەز گەز، خۆ ئەگەر ئەو بچنە د كونێن بزن مشكان ڤە هوین ژی دێ وەكەن ﴾ گۆتن: ئەو جوهی وفەلەنە ئەی پێغەمبەرێ خودێ؟ گۆت: ﴿ پا دێ كی بن؟ ﴾[1].

---

(١) بوخاری وموسلم ژ ئەبوو سەعیدێ خودری ڤەدگوهێزن.

ژ ڤـێ حەدیسێ ئاشکەرا دبت کـو رۆژەك دێ ب سـەر موسـلمانان دا ئێت ئەو د هـەمـی کـار وکریارێن خۆ دا ـ یێن دینی ویێن دنیایێ ـ دێ چـاڤ ل مللـەتێن بەری خۆ کەن، یێن سەرا کریارێن وان خودێ لــێ ب غـەزەب هاتی ولـەعنەت لـێ کرین.. وهەر ژ بەر ڤێ چەندێ ئـەڤ رەنگـە موسـلمانە ژی دێ خۆ هێژای غەزەبا خـودێ دکـەن.. وترانـە ویاریکرنـا ب خـەلکی وەکی ژ ئایەت وحەدیسان بۆ مە ئاشکەرا دبت ئێك ژ وان سالۆخەتان بوون یێن ل نك ڤان ئومـمـەتـێـن بـۆرین هەین، وئەو نـە ب تنێ سالۆخەتەك بـوو ژ سالۆخەتێن ئوممەتێن بەرێ، بەلکی ئەو ئێك ژ بەرچاڤتـرین سالۆخەتێن وان کافر ومنافقان بوو یێن ل دەسپێکا ئیسلامێ ژی کـارێ خـۆ کرییـە نـەیارەتی ودوژمنییا پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بن ـ ودویکەفتییێن وی ژ خودان باوەران.

ومرۆڤ دەمێ ئایەتێن قورئـانێ دخوینـت بـاش تـێ دئینتـە دەر کـو ترانـە ویارپێکرن ئەو چەکێ خراب بوو یێ هەمی مللـەتێن کافر د گەل پێغەمبەرێن خۆ ب کارئینای، خودایێ مەزن د ئایەتەکێ دا دبێژت: ﴿ وَلَقَدِ ٱسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِٱلَّذِينَ سَخِرُواْ مِنْهُم مَّا كَانُواْ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٤١﴾ ـ ب راستی بەری تە ژی ئەی موحەممەد، ترانە ب هندەك پێغەمبـەران هاتبوونـەکرن، ئینـا ئـەو عەزاب ب سەر ترانەکەران دا هات یا وان یاری وترانە بۆ خۆ پێ دکـرن ﴾ (الأنبياء: ٤١).

هندەك رەنگێن ئستهزائێ:

ویاریـپـێکرن یان (ئستهزاء) ـ ئەو دەردێ ژ مللـەتێن بەرێ گەهشتییە مە ـ ل سەر گەلـەگ رەنگـان دکەفتـە بەرچـاڤ، رەنگـێ ژ هـەمییان کرێـتـتـر یارپێکرنا ب خودێ وئایەتێن وی وپێغەمبەرێ وی ودینێ وییە، ومـە گـۆت: ئەڤ رەنگە ژ هەمی رەنگان کرێـتـترە چـونکی ئــەو خـودانــێ خـۆ کـافر دکەت ووی وئیسلامێ ژێك خلاس دکەت، ودلیل ل سەر ڤـێ چـەندێ ئـەڤ

ئایـەتا پیـــرۆزە: ﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ ۚ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ۚ إِن نَّعْفُ عَن طَائِفَةٍ مِّنكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾ - وئەگەر تـو ئـەی موحەممـەد، پـسیارا وی تـشتی ژ وان بکـەی یـێ وان د دەرحـەقا تـە وهەڤالێن تە دا دگـۆت ئەو دێ بێـژن: مـە چـو مەخـسەد ب وێ گـــۆتنێ نەبوو یا مـە گــۆتی، تـو بێـژە وان: ئـەرێ هـەوە ب خـودێ وئایـەتێن وی وپێغەمبەرێ وی یاری دکـرن؟ هـوین ـ ئـەی گەلـــی دوڕوییـان ـ داخـوازا لێبـۆرینێ نەکەن چو مفا د داخوازا هەوە دا نینە، چونکی هوین ب ڤێ گۆتنا خۆ یێن کافربووین، ئەگـەر ئـەم ل دەسـتەکەکێ ژ هـەوە بـــۆرین یـا کـو داخوازا لێبـۆرینێ کری و ژ دل تۆبەکری، ئەم دێ دەستەکەکا دی عـەزاب دەین ژ بەر وێ تاوانا وان کـری کـــو ئـەڤ گـۆتنا خراب کـری ﴾ (التوبـة: ٦٥-٦٦).

ژ ڤێ ئایەتێ ئاشکەرا دبت کو ئەو کەسێ ترانە ویارییان بۆ خۆ ب خودێ یان شریعەتێ وی بکەت، یان ژی ب پێغەمبەری ـ سلاڤ لـێ بـن ـ وسـوننەتا وی، ئەو مرۆڤ دێ کافر بت، و ژ تشتێن زانایە د شریعەتی دا کو (ئـستهزائا ب دینی) ئێك ژ پێشکێنێن (نەواقـضـێـن) ئیسلامێ یە.

و ل ڤێرێ پێتڤییە ئیشارەتێ بدەینە دیـاردەکێ کـو گەلـەك جـاران د نـاڤ جڤاکا مە دا ڕوی ددەت، ئەو ژی یارپـێـکرنا ب دینی وسوننەتا پێغەمبەرییـە ـ سلاڤ لـێ بن ـ ب هێجەتا کەسەکی یان کـۆم ودەستەکەکێ، یـەعنی: دێ بینی هندەك جاران مرۆڤەکی دڤێت ب یارییێکرن ڤە ڕەخنێ ل کەسەکی یـان دەستەکەکا مرۆڤان بگرت ڤێجا بۆ ب جهئینانا ڤێ ئارمانجێ دێ ڕابت یارییان بۆ خۆ ب قورئانێ یان سوننەتێ کەت وهـەمی هـزرا وی ئـەوە ئـەو ب ڤـی کارێ خۆ یێ یارییان بۆ خۆ ب وی کەسی یان وێ کۆمێ دکەت.. بۆ نموونە

وەكی وان یێن تڕانەیان ب ریهـ بـەردانێ یـان سـیواكێ، یـان حیجابـا ژنكـا موسلمان دكەن، یان ژی دەڤێ خۆ ب ئایەتێن قورئانێ وەربـادەت.. ئەڤـە ژ وان كارانە یێن خودانی كافر دكەت، ڤێجا مرۆڤێ موسلمان دڤێت خۆ ل ڤێ چەندێ هشیار بكەت.

ونێزیك ژ ڤی ڕەنگێ یارییێكرنێ یارییێكرنا ب (رمـووزێن وشەخـصیاتێن) ئیسلامێنە، وەكی یارییێكرنا ب صەحابی وئیمـامێن موجتەهـد وزانـا وعـالمێن ئیسلامێ، ئەوێن ب قەلـەمی وئەزمانی خزمەتا ئیسلامێ كـری، وژینـا خـۆ د ڕێكا دینێ خودێ دا بۆراندی، یان ژی یارییێكرنا ب كەسینییا مەلای وزانایێ دینی ئەوێ د چاڤێن خەلكی دا نینەراتییا دینی دكەت، ئەڤ چەندە ئێك ژ وان ڕێـكانە یێن نەیار ودوژمنێن ئیسلامێ دانایین دا دلـێ خەلكی پێ ژ دینی سار بكەن، وپیچ پیچە پـیـرۆزییا ئیسلامێ د چاڤێن خـەلكی دا بـشكێنن دا ئـەو بشێن پشتی هنگی ب ساناهی دینی ژ دلـێ خەلكی بیننە دەر.

و ل ڤێرێ خالـەكا فەر هەیە پێتڤییە ئیشارەتێ بدەینێ: قورئان د ئایەتێن خۆ دا بۆ مە ئاشكەرا دكەت كو ڕازیبوونا ل سەر یارییێكرنا ب دینـی ژی تاوانـا وێ وەكی تاوانا یارییێكرنێ ب خۆیە، یەعنی: ئەگەر كەسەك بێـت ویارییـان بۆ خۆ ب دینی بكەت، وكەسەكێ دی ل نك وی پێ حارز بت وخۆ ل سـەر كارێ وی بێ دەنگ بكەت وپێ بكەتە كـەنی، فـەرقا وان هـەرددوان نینـە، قورئان دبێژت: ﴿ وَقَدۡ نَزَّلَ عَلَيۡكُمۡ فِي ٱلۡكِتَٰبِ أَنۡ إِذَا سَمِعۡتُمۡ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ يُكۡفَرُ بِهَا وَيُسۡتَهۡزَأُ بِهَا فَلَا تَقۡعُدُواْ مَعَهُمۡ حَتَّىٰ يَخُوضُواْ فِي حَدِيثٍ غَيۡرِهِۦٓ إِنَّكُمۡ إِذٗا مِّثۡلُهُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ جَامِعُ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ وَٱلۡكَٰفِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾ - ڕاستی بـۆ هـەوە گـەلی خودان باوەران، د كیتابا خودایێ هەوە دا هاتییە خـوارێ كـو ئەگـەر هـەوە گوهـ لـێ بوو كوفر وتـرانـە ب ئایەتێن خودێ بێنەكرن هـوین د گـەل وان كافران نەڕوینن، هنگی تێ نەبت ئەگـەر وان گـۆتنەكا دی ژبلـی كـوفرێ

وترانەیێن ب ئایەتێن خودێ کر، ئەگەر هوین د گەل وان ڕوینشتن، وئەو ب وی ڕەنگی بن، هوین ژی دێ وەکی وان بن، چونکی هوین ب یاری پێکرن وکوفرا وان ڕازیبوون، وئەوێ ب گونەهێ ڕازی ببت وەکی وییە یێ گونەهێ بکەت. هندی خودێ یە کۆمکەرێ دوڕوی وکافران هەمییانە د ئاگرێ جەهنەمێ دا ﴾ (النساء: ١٤٠).

و د ئایەتەکا دی دا قورئان دبێژت: ﴿ وَإِذَا رَأَيْتَ ٱلَّذِينَ يَخُوضُونَ فِيٓ ءَايَٰتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُواْ فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِۦۚ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ ٱلشَّيْطَٰنُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ ٱلذِّكْرَىٰ مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٦٨﴾ - وئەگەر تە ئەی موحەممەد، ئەو بوتپەرێس دیتن ئەوێن ب نەحەقی وترانە ڤە گۆتنان د دەرحەقا ئایەتێن قورئانێ دا دبێژن، تو خۆ ژ وان دویر بکە حەتا ئەو سوحبەتەکا دی دکەن، وئەگەر شەیتانی ئەڤ مەسەلە ژ بیرا تە بر پشتی بیرا تە لێ دئێتەڤە تو د گەل وی مللەتێ زۆردار نەڕوینە ئەوێن ب نەحەقی د دەر حەقا ئایەتێن خودێ دا دئاخڤن ﴾ (الأنعام: ٦٨).

هەر وەسا د مەجالێ یارییپێکرنا ب دینی دا قورئان مە ل مەسەلەکا دی ئاگەهدار دکەت، ومە ژ هندی ددەتە پاش کو ئەم وان کافران یێن کو یارییان بۆ خۆ ب دینێ مە دکەن و ب چاڤەکێ کێم بەرێ خۆ ددەنە مە بکەینە دوست وسەرکار، قورئان دبێژت: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَٱلْكُفَّارَ أَوْلِيَآءَۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾ - ئەی ئەوێن باوەری ب خودێ ئینای ودویکەفتنا پێغەمبەرێ وی کری، هوین وان بۆ خۆ نەکەنە دۆست وسەرکار یێن یاری وترانەیان بۆ خۆ ب دینێ هەوە دکەن ژ خودانێن کیتابێ وکافران، وهوین ژ خودێ بترسن ئەگەر هوین ب وی و ب شریعەتێ وی دخودان

باوەرن ﴾ (المائدة: ٥٧). مـەعنا: نه بـەس چـیْ نابـت مـرۆڤ تێکەلـــییا وان بکەت یێن یارییان بۆ خۆ ب دینی دکەن، بەلکی چیْ نابت خۆ ب دلـی ژی مرۆڤ حەز ژ وان بکەت ووان بۆ خۆ بکەتە هەڤال وهۆگر.

وئەگەر ئەڤ یارییێکرنا ب دینی ژ لایێ بـیْ دیـن وکـافران ڤـە بێتـەکرن، ڕەنگەکێ دی یێ یارییێکرنا ب دینی هەیە ژ لایێ هندەك کەسان ڤە دئێتەکرن یێن کو خۆ ب خودانێن دینی دزانن، ئەو ژی ئەون یێن کو ل نك دلــێ خـۆ دڤێن دینی ل بەر خەلکی شرین بکەن، ڤێجا دینی دکەنە (نوکتە) وسوحبەت، ولــێ دگەڕیێن دینی ل دویڤ دلــێ خەلکی ببەن، وکار وگـۆتنێن بـێ خێـر وبێ بها تێکەلــی دینی بکەن دا دینەکێ تەڕ وخـودان (حەیەوییـەت) ل بـەر سنگێ خەلکی بدانن ـ وەکی ئەو بۆ خۆ دبێژن! ـ قورئان د دەر حەقا ڤان دا دبێـژت: ﴿ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشۡتَرِي لَهۡوَ ٱلۡحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ بِغَيۡرِ عِلۡمٖ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًاۚ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ عَذَابٞ مُّهِينٞ ٦ وَإِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِ ءَايَٰتُنَا وَلَّىٰ مُسۡتَكۡبِرٗا كَأَن لَّمۡ يَسۡمَعۡهَا كَأَنَّ فِيٓ أُذُنَيۡهِ وَقۡرٗاۖ فَبَشِّرۡهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ٧ ـ و ژ مرۆڤان هەیە یێ گوتنا بێ خێر دکڕت ـ وئەو هەر گـۆتنەکە یا کو خودانێ خۆ ژ گوهـدارییا خـودێ بـەرزە کـەت ـ دا مرۆڤـان پـێ ژ ڕێکـا هیدایـەتێ وەرگێڕتـە ڕێکـا سەرداچوونێ، وئـەو ترانـەیان بـۆ خـۆ ب ئایـەتێن خـودێ دکـەت، ئـەوان عەزابەکا پێ ڕەزیل ببـن بۆ هەیە. وئەگەر ئایەتێن قورئانێ بۆ وی بێنە خواندن ئەو دێ پشت دەتە گوهدارییا خودێ، ودێ خۆ مـەزن ودفـن بلنـد کـەت، هـــەر وەکـی وی گوه ل تشتەکی نەبووی، هەر وەکـی کـەڕاتی د گـوهێن وی دا هـەی، وهەچـیــێ ئەڤە حالــێ وی بت تو ئەی موحەممەد، مزگینییـێ ب عەزابەکا ب ئێش د ئاگری دا ل ڕۆژا قیامەتێ بدێ ﴾ (لقمان: ٦–٧).

ڕەنگەکێ دی یێ یارییێکرنێ کو ب ڕاستی ئێشەکە دلــێ هندەك کەسان دگرت، ودبتە ئەگەرا هندێ ئەو گونەهکار ببن، وهێژای عەزابا خودێ بـبن،

یارپیێکرنا ب خەلکییە.. خودایێ مەزن بۆ پاشڤەلێدانا مە ژ ڤێ چەندێ دبێژت: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَسۡخَرۡ قَوۡمٞ مِّن قَوۡمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُواْ خَيۡرٗا مِّنۡهُمۡ وَلَا نِسَآءٞ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيۡرٗا مِّنۡهُنَّۖ وَلَا تَلۡمِزُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَلَا تَنَابَزُواْ بِٱلۡأَلۡقَٰبِۖ بِئۡسَ ٱلِٱسۡمُ ٱلۡفُسُوقُ بَعۡدَ ٱلۡإِيمَٰنِۚ وَمَن لَّمۡ يَتُبۡ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ۝١١ ـ ئەی ئەوێن باوەری ب خودێ وپێغەمبەرێ وی ئینای وکار ب شریعەتێ وی کری، کۆمەکا خودان باوەر بلا یارییان بۆ خۆ ب کۆمەکا دی یا خودان باوەر نەکەت، بەلکی ئەوێن یاری پێ دئێنەکرن ژ یێن دی دچێتر بن، وچو ژنێن خودان باوەر بلا یارییان بۆ خۆ ب چو ژنێن دی یێن خودان باوەر نەکەن، بەلکی ئەو ژنێن یاری پێ دئێنەکرن ژ یێن دی دچێتر بن، وهندەك ژ هەوە بلا بەحسێ عەیبێن هندەکان نەکەن، وناسناڤێن کرێت هوین ل سەر ئێك ودو نەدانن، ژ رێ دەرکەفتنا هەوە پشتی کو هوین هاتینە د ئیسلامێ دا پیسە سالۆخەت وناڤە، وهەچییێ ژ ڤی کاری تۆبە نەکەت ئەو ئەون یێن ب کرنا ڤان گونەهان زۆرداری ل خۆ کری ﴾ (الحجرات: ١١).

ئەگەرێن ئستهزائیێ:

ویارپێکرنا ب خەلکی ئێشەکا جڤاکییە، ودەردەکە دلی دگرت، وئەو ژ بەر هژمارەکا ئەگەران پەیدا دبت، ژ وان ئەگەران:

١ـ ئەوێ یارییان ب خەلکی دکەت خۆمەزنکرن د دلێ وی دا هەیە، وئەو هزر دکەت خەلك چو نینە لەو ئەو یارییان بۆ خۆ ب وان دکەت.. وئەڤە دەردەکێ نەفسی یێ مەزنە.

٢ـ ئەوێ یارییان ب خەلکی دکەت خودانێ دلەکێ ئێشەوی وتارییە، چونکی ئەو قەنجییا خودێ ل سەر خەلکی نابینت.

٣ـ وئـەڤ كارە نـیـشانا نەزانینا خودانییە ب شیانا خودێ، چونکی ئەگەر ئەو ب شیانا خودێ یێ زانابا وی بەنیێن خودێ کێم نەدکرن.

وئەنجامێ ڤی کاری ل سـەر خـودانی و ل سـەر جڤـاکێ ژی یـێ مەزنـە، خەلك دێ خـــۆ ژ وی دەنـە پـاش، چـونکی دێ خـۆ ژێ کـرن، ونـەڤیان وکەرب وکین ژی دێ د ناڤ خەلکی دا پەیدابت، وئەڤـە کارەکـە ئیـسلامێ نەڤێت د جڤاکا موسلمانان دا پەیدا ببت.

ناڤەرۆك

بەرپەڕ	بابەت
٥	پێشگۆتن
١٥	**پشكا ئێكێ: ئەو دەرگەهێن شەیتان تێڕا قەسا دلێ مرۆڤی دكەت**
١٧	دەرگەهێ ئێكێ: ڤیانا دنیایێ ژ بەر شەهوەتێن وێ
٢٥	دەرگەهێ دووێ: كەرب ڤەبوون
٣٣	دەرگەهێ سییێ: دلڕەشی وحەسویدی
٤١	دەرگەهێ چارێ: بەخیلی وچڕیكی
٤٩	دەرگەهێ پێنجێ: حەژێكرنا مالی
٥٧	دەرگەهێ شەشێ: ریمەتی وڤیانا ناڤ ودەنگان
٦٥	دەرگەهێ حەفتێ: چاڤبرسی وطەمەعی
٧٣	دەرگەهێ هەشتێ: ئیسراف وتەبذیر د خوارن وڤەخوارن وجلكی دا
٨١	دەرگەهێ نەهێ: لەزكرنا د كاران دا
٩٠	دەرگەهێ دەهێ: تێكەلیبیا غافل وعامییان
٩٩	**پشكا دووێ: كارێن دلان**
١٠١	پێشەكی
١٠٣	كارێ ئێكێ: دلسۆزی (ئیخلاص)
١١٢	كارێ دووێ: خۆهێلانا ب هیڤیبا خودێ ڤە (التوكل)
١٢٠	كارێ سییێ: هیڤی (الرجاء)

١٢٩	كارێ چارێ: ترس (الخوف)
١٣٨	كارێ پێنجێ: سوپاسی (الشكر)
١٤٦	كارێ شەشێ: رازیبوون (الرضا)
١٥٥	كارێ حەفتێ: بێنفرەهی (الصبر)
١٦٣	كارێ هەشتێ: حسێبا د گەل نەفسێ (المحاسبة)
١٧١	كارێ نەهێ: هزركرن (التفكر)
١٨٠	كارێ دەهێ: ڤیان (المحبة)
١٨٩	كارێ یازدێ: تەقوا (التقوى)
١٩٧	**پشكا سییێ: نساخییێن دلان**
١٩٩	دەسپێك
٢٠١	نساخییا ئێكێ: بێ ئاگەهی (الغفلة)
٢٠٩	نساخییا دووێ: خۆمەزنكرن (التكبر)
٢١٧	نساخییا سییێ: جوانكرنا سەرڤە سەرڤە وخۆ موژیلكرنا ب كێماسییێن خەلكی ڤە (تزیین الظاهر والاشتغال بعیوب الناس)
٢٢٥	نساخییا چارێ: خاپاندن (الغرور)
٢٣٣	نساخییا پێنجێ: مەدح وخۆ ئینانە پێش (المدح)
٢٤١	نساخییا شەشێ: هیڤییا ژ وان یێن چو پێڤە نەئێت (الأمل فیمن لا یملكه)
٢٤٩	نساخییا حەفتێ: ترانەكرنا ب خەلكی (الاستهزاء)